KRIJES

1931/32 BROJ 9

KRIJES

ILUSTROVANI ČASOPIS ZA OMLADINU

GODIŠTE

1931–1932

UREDIO

IVO HORVAT

STR. 16. OŠTEĆENA

IZDAJE KUĆA DOBRE ŠTAMPE
GLAVNI UREDNIK DR JOSIP ANDRIĆ
JERONIMSKA KNJIGA TRISTA OSAMDESET ČETVRTA

SADRŽAJ

PJESME

PRIČE I BASNE

ČLANCI

HUMORISTIČKI PUTOPIS

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

FOTO-AMATER

SPORT

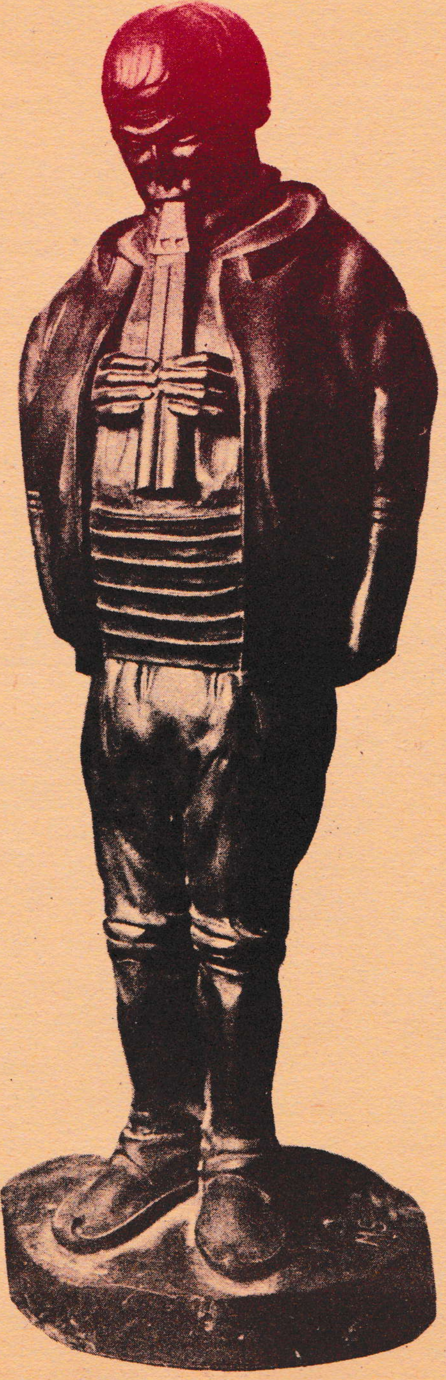
RAZBIBRIGA

RAZLIČNO

SLIKE NA OMOTU

Uz članke označene zvjezdicom nalaze se ilustracije. Na omotu svakoga broja imade mnogo zagonetaka, skrivačica i drugih zanimljivosti. — Krijes je god. 1931—32 raspisao dva velika i više manjih nagradnih natječaja.

KRIJES

1931/32 BROJ 1

KRIJES, ILUSTROVANI ČASOPIS ZA OMLADINU
UREĐUJE: IVO HORVAT
IZLAZI JEDANPUT MJESEČNO — PRETPLATA 10 DIN NA TRI MJESECA
PRETPLATA SE PLAĆA UNAPRIJED — RUKOPISI SE NE VRAĆAJU
ADRESA UREDNIŠVA I UPRAVE: ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21
TELEFON: BROJ 54-17 — ČEKOVNI RAČUN POŠTANSKE ŠTEDIONICE BROJ 36.291

SLIKA NA OMOTU: MARIN STUDIN — PASTIRČE S FRULOM

MLADOST PROMIJENILA IME U KRIJES

Zacijelo ćemo ugoditi svim čitaocima što smo okrstili naš list Krijesom. Krijes je znamen svijetla, stvaranja, vedrine, i zato su kod nas mnogi narodni običaji spojeni s paljenjem kresova. Mi želimo da Krijes vazda gori na ognjištu naše omladine i da joj rasvjetljava putove. U svom listu donosićemo uvijek korisne pouke, ugodne zabave i potrebne razonode u želji da u našoj omladini stvaramo čvrsta, vedra i vesela pokoljenja. A vi, naši dragi mladi čitači, uhvatite se čvrsto u kolo oko našeg Krijesa, poskoknite veselo i kliknite glasno da svi čuju kako je Krijes najbolji i najugodniji prijatelj naše omladine. Svak sa svoje strane neka prinese svoj dio da nam dragi Krijes sve silnije bukti i sja!

Božićno veselje priredićemo svojim pretplatnicima

NATJEČAJEM KRIJESA

ŠTO TE JE U ŽIVOTU NAJVIŠE USHITILO?

Kod natječaja može sudjelovati svaki naš pretplatnik. Na pitanje: Što te je u životu najviše ushitilo — doživljaj, ličnost, knjiga, rad, zabava itd. — neka se odgovori kratkim opisom. Najzanimljiviji odgovori biće nagrađeni sa tri glavne nagrade, i to:

1) **fotografski aparat**
2) **ura za pisaći stol**
3) **pet zanimljivih romana**

Osim toga razdijelićemo još sedam posebnih nagrada po jednu knjigu.

Odgovore treba slati najkasnije do 15 studenoga

na

UREDNIŠTVO KRIJESA, ZAGREB
TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21

Nagrade

marljivim prijateljima

Krijesa

Tko nađe barem tri nova pretplatnika za Krijes i pošalje unaprijed pretplatu najmanje za tri mjeseca ulazi u natječaj za posebne nagrade. Tko sakupi najviše pretplatnika biće nagrađen fofotografskim aparatom. Ostale nagrade biće: po 2 ure za pisaći stol i 5 nagrada po 1 knjiga, a podijeliće se ždrijebom među marljive sakupljače novih pretplatnika. Pretplatu treba slati Upravi Krijesa, a o tom se treba obavijestiti i Uredništvo najkasnije do 15 studenoga.

Izdavač i vlasnik Konzorcij jeronimskih časopisa u Zagrebu, Trg kralja Tomislava 21. ∗ Za vlasnika, izdavača i uredništvo odgovara: Dr Josip Andrić, Zagreb, Trenkova ulica 1. ∗ Tisak tiskare Narodne prosvjete u Zagrebu. Za tiskaru odgovara: Dr. Vjekoslav Gortan, Zagreb, Šenoina ulica 28. ∗ Omot izrađen ofset-tiskom u litografiji Tiskare Narodnih novina u Zagrebu. ∗ Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Zagreb, Deželićeva ulica 2.

GOD. XII ZAGREB, 15 RUJNA 1931 BROJ 1

ĐURO STJEPAN DEŽELIĆ

„Ja poznam u gradu Zagrebu našem samo jednoga muža, kojega riječ može djelovati na naše pučanstvo više nego sve oblasti, više nego svi gradski stražari ; ja poznam muža koji je tako popularan kao nijedan od nas četrdesetorice koji ovdje sjedimo, pod kojega ugled, znanje i moć možemo mirne duše povjeriti naš imetak i naš život, a to je senator g. Đuro Deželić".
Riječi dra Lavoslava Šrama izrečene u gradskom zastupstvu (citirano prema B. Brusini : Đ. S. Deželić)

Danas bi zacijelo takva ličnost kao što je Đuro Deželić ušla na najljepše stranice hrvatske kulturne i narodne povijesti s mnogo više buke. A u ono vrijeme mogao je Deželić sav život provesti u velikoj skromnosti, da mu rad doživi tek godinu dana prije njegove smrti veličanstveni triumf. Bez ikakvih skokova i umjetnog nametanja, učenjem, radom i ljubavlju postigao je to, da su ga zagrebački građani zvali „svojim senatorom" a Strossmayer ga jednom nazvao „diktatorom grada Zagreba".

Rodio se 25 III 1838 u Ivanić-gradu, gdje mu je otac bio krojač. Ondje je svršio i osnovnu školu. To mjesto njegove mladosti usjeklo mu se tako u dušu, da se na nj osvrtao i kasnije u svom književničkom djelovanju. Srednju je školu svršio u Zagrebu i već je tada u Nadb. orfanotrofiju uređivao srednjoškolske listiće „Zoru" i kasnije „Smilje", kojima je provejavao hrvatski duh uza sva germanizatorska nastojanja tadašnje škole. Zatim stupi u sjemenište, gdje je učio češki, ruski i talijanski, pa mu je to poznavanje jezika kasnije mnogo koristilo u njegovu prevodilačkom radu. Za ljutog apsolutizma živo je radio u Zboru duhovne mladeži oko gajenja hrvatske riječi i hrvatske pjesme. U to vrijeme štampao je prvu svoju pjesmu „Zima" (u „Gospodarskom listu" od 28 II 1857), a god. 1861 pokrenuo je kalendar „Dragoljub" i time je jače zakoračio u javni život. Za mladog književnika živo se zainteresirao i sam Ljudevit Gaj, pa je tom prilikom došao Deželić u doticaj s velikim hrvatskim preporoditeljem. Njihov prvi susret opisuje nam B. Brusina u knjizi „Đ. Stj. Deželić" ovim riječima :*

„Kad je taj kalendar izišao, pobudio je sveopću pozornost. Onda g. 1861. bila je svaka i najmanja knjižica fenomen o kojem je govorila čitava inteligencija i koju je čitao i ban, a pogotovo Gaj. Sam Ljudevit Gaj pošao je k tiskaru Albrechtu i upitao neka mu kaže koji je taj čovjek koji je u kalendaru „Dragoljubu" napisao pjesmu „Grobareva noć". Kalendar je naime izišao anonimno. Albrecht mu reče : „Das ist ein junger Mann, Kleriker Deželić !"

Jednoga dana oko 11 sati, nekako između deset i jedanaest, eto ti u klerikat Gaja. Bio je u cilindru i crnom kaputu. On zatraži neka se pozove g. Đuro Deželić. Rekoše ovomu da ga Gaj zove. Dakako, da je više letio nego pošao pred njega.

Gaj je imao debeli bas :

---

* Svi su citati transkribirani novim pravopisom.

— Vi ste g. Dezelić ?

Dezelić odgovori uzbunjeno:

— Jesam!

— Ja sam Ljudevit Gaj.

Dezelić stupi natrag dva tri koraka i pokloni se duboko.

— Velemožni, ja sam od svoje mladosti pratio sve što biva u našoj literaturi. Vi ste otac našega naroda, vi ste njegov preporoditelj, i ne imam riječi kako da opišem svoju radost da vas vidim, rekao je Deželić, i još više slična.

A on na to:

— Dopustite da vaş poljubim.

I Gaj ne pitajući dalje, srdačno ga izljubi.

A onda nastavi:

— Došao sam k vama da vidim pjesnika „Grobareve noći”. U toj pjesmi vi ste pokazali toliko talenta kao nijedan drugi u vašoj dobi. Htio sam vidjeti muža koji će bez sumnje postati za naš narod znamenit i zaslužan.”

I Gaj se nije prevario. Deželić nije sustao na započetu putu, već je sve više razvijao svoje djelovanje. Ostavivši sjemenište 1862., najviše radi tadašnjih nesnosnih narodnopolitičkih prilika, studirao je pravo. Tada je stupio u odvjetničku kancelariju odličnog rodoljuba Mrazovića, a zatim, prešavši različne gradske službe, postao je g. 1871 gradski vijećnik („senator”). Uz zvanični posao Deželić je našao još mnogo vremena i za svoj prosvjetni i narodni rad. „Dragoljubu” je bio ne samo urednik nego i najmarljiviji suradnik. Osim toga, neko je vrijeme uređivao „Narodne Novine”, „Danicu Ilirsku”, „Vijenac” itd. U pregledu Deželićeva književnog rada, što ga je sastavio njegov sin dr. Velimir Deželić, možemo upoznati golem materijal što je Deželić napisao iz područja povijesti, životopisa, putopisa, prava, književnosti, dobrotvorna rada itd. Kad bi se svi njegovi radovi sabrali, dosegao bi njihov broj preko 2000 komada, zato ćemo ovdje navesti samo neke važnije. Napisao je ove romane: „Zulejka”, „Medvedgradski duh”, „Surka”, „Burzanci”; izdao je životopise Ivana Kukuljevića, Mirka Bogovića i drugih; od filozofskih su mu rasprava najznatnije: „San”, „Duša”, „Hrvatska narodnost”.

Deželić je uvijek bio u uskoj vezi s narodnim životom pa je već za mladih dana zavolio i sakupljao narodnu pjesmu. Ljubav prema tome svom mezimčetu sačuvao je i u starosti te je na proslavi 50-godišnjice svoga prosvjetnog i književnog rada spravom mogao kazati ove riječi: „Mene je pjesma naša odnjihala, odgojila, otškolala i poslije u daljnjem tečaju posvuda i u svakom društvu razdragala.” Kao plod njegova rada oko sakupljanja narodnih pjesama jest „Pjesmarica ili zbirka rado pjevanih pjesama” koja je doživjela šest izdanja. Brzo se raširila svuda, po Dalmaciji, Bosni, pa i među Hrvatima u Americi te je snažno pripomogla buđenju narodne svijesti. Ta je Pjesmarica, uz raspravu „Hrvatska narodnost”, gdje se veliča čast hrvatskog imena, najpopularnije Deželićevo djelo.

Deželić je živo učestvovao u društvenom životu i dobrotvornom radu. Bio je otac hrvatskog vatrogastva. Gotovo nije bilo društva u kojem on ne bi bio aktivnim članom ili odbornikom, tako je na pr. radio u „Matici Hrvatskoj”, pjevačkom društvu „Kolu”, Arheološkom društvu, „Društvu čovječnosti”, a osnovao je humanitarno društvo „Dobrotvor” i zajedno s F. Devideom Pučku kuhinju, te je tim svojim radom i te koliko ublažio bijedu i otro suzu mnogom nevoljniku.

Kako je velik bio njegov ugled i utjecaj u Zagrebu shvatićemo onda, ako imamo na umu da je on stišao bunu koja je god. 1883 buknula radi madžarskih grbova. Na taj događaj upravljene su i uvodne riječi uz ovaj članak. Šta više, njegova je riječ snažno odjekivala i u privatnom životu zagrebačkih građana, što vidimo i iz ovog odlomka Deželićeva govora izrečena na njegovoj proslavi 1906: „Kad po koji put vrli moji prijatelji, župnici Pogledić i Boroša nisu mogli uspjeti da izmire zavađene članove porodice, neke najavljene već i za raspit i rastavu, slali bi ih još k meni, a ja među najljepše uspomene moga života ubrajam baš one časove svoje službe, kad sam one razdražene ublažio i pomirio, mržnju im pretvorio u ljubav i tim stekao njihovu doživotnu zahvalnost.”

Zbog velikih zasluga postao je začasnim članom grada Zagreba, koji je ujedno prozvao jednu od najljepših svojih ulica Prilazom Đure Deželića. 15 i 16 VIII 1906 Zagreb je svečano proslavio 50-godišnjicu njegova književnog i javnog rada. A ovih je dana (13 IX 1931) i Ivanić-grad otkrio spomen-ploču Đuri Deželiću koji nije nikad zaboravio svoga rodnoga mjesta. U svom opsežnom književnom radu mnogo je stranica posvetio povijesti Ivanić-grada (osobito u „Dragoljubu” i „Prosvjeti”). Zato se i taj mali gradić odužuje svome velikom sinu želeći mu sačuvati trajnu uspomenu. Uistinu može biti na pobudu novim pokoljenjima čovjek, koji je toliko radio i koji je godinu dana prije smrti (umro 28 X 1907 u Zagrebu) kazao ove riječi: „Ja sam nekad za zvijezdu vodilicu mojega života izabrao ljubav prema čovječanstvu i našoj domovini pa sam na tu zvijezdu gledao u svim maglama i burama života; još i sada, gdje sam skoro na domaku svoga rada, moram priznati da mi ta zvijezda sja svijetlo i jasno”.

Ivo Horvat

POLET

Da živi mladost što poletom vri
i gradi nebotično zdanje,
što moli i radi ko čeličan div
i vjeruje u svoje sanje.

Da živi mladost što podžiže krijes
i razgoni tmoru i tmine,
u kojoj stoluje poletan duh,
sa riznicom svijetla, vedrine!

Je-Ka

ŽIVOT POD ŠATOROM

Treba znati ljubiti prirodu i sve njezine ljepote, jer su njezine ljepote kao direktno djelo ruku Božjih najveličanstvenije i najsilnije. Priroda uzdiže čovjeka u posebnu vrst ushićenja, podiže ga k Bogu, pa nije nikakvo čudo da su veliki ljudi prije nego su iznijeli svoje ideje koje su potresale temeljima čovječanstva pošli u samoću, u prirodu, da se saberu.

Razumljivo je, dakle, da su ljudi odvajkada najuže bili vezani s prirodom, da su je voljeli i posvećivali joj pažnju počevši od najstarijih naroda za koje zna povijest čovječanstva pa do današnjega dana. Poznata je ljubav Egipćana prema Nilu, Izraelaca prema Sionu i ostalim krajevima obećane zemlje kojom je tekao med i mlijeko, Grka prema njihovoj divnoj zemlji koju je narod produhovio veličanstvenim pričama itd. Pa i kršćanski srednji vijek, kojega toliko kleveću zbog natprirodnosti, najbolje je progovorio i najbliže je kršćanskoj duši u divnoj velepjesni „Gospodinu bratu Suncu" što ju je spjevao siromašni fratar u srcu sunčane Umbrije, u srcu zemlje talijanske.

U današnje se doba osnivaju posebna udruženja raznih doba i staleža, raznih vrsta i disciplina za što uži saobraćaj s prirodom. Koliko se toga potroši i vremena i truda i pješačenja da se stigne na jedan vrhunac planinski A zašto ?... Samo zato da osjetimo ono tiho i divno, nenadoknadivo zadovoljstvo, užitak onoga divnog pogleda, svježeg zraka, momenta kad puca pred čovjekom u čistom zamahu planinskog vjetra veličanstveni vidik, bogatstvo raznolikosti „gospođe majke Zemlje" kako ju je nazivao sv. Franjo Asiški.

Ovo odlaženje čovjeka u daleku prirodu prati često puta vjeran drug, malo nebo planinara i izletnika — šator. Može se pomoću jedne jake motke razapeti na par četvornih metara ravnog mjesta u planini, polju, i u svako doba, te je time u mnogom pogledu olakšan put u predjele za koje treba izletniku ili planinaru nekoliko dana hoda.

POLJSKA KUHINJA

Ali ne samo to. U današnje vrijeme opće skupoće, a skupoće konačenja u hotelima i svratištima napose, stanovanje pod šatorom koji se vrlo lako dade složiti i nositi u naprtnjači, znači veliku uštedu. Možemo mirne duše ustvrditi da je baš šator onaj koji raznim skautima, planinarima, ferijalnim kolonijama, omogućuje izlete u daleke i divne krajeve rivijere

TKO ĆE KOGA MATIRATI

i planinskih ljetovališta, gdje se drukčije hotelske cijene visoko kreću. Šator i pogodovna cijena na željeznicama i parobrodima omogućili su i siromašnijim omladincima i đacima da sa par stotina dinara proborave po nekoliko desetaka dana na onim mjestima o kojima drukčije ne bi mogli, zbog svojih materijalnih prilika, ni u snu sanjati.

Stanovanje pod šatorom zahtijeva i pripravljanje hrane u vlastitoj režiji. Tu se također uz niske cijene dade pripraviti dobra hrana, a kuha se u t. zv. poljskoj kuhinji (naravno da je zato potrebno ponijeti sobom najpotrebitije posuđe), koje se vrlo jednostavno uredi. Izdube se u zemlji rupa (položeni paralelopiped), najviše do 25 cm dubine, te se pomoću 3 zgodna poprečna kamena spretno udesi da može sigurno nad svim tim stati posuđe za kuhanje te da se dolje može nesmetano ložiti vatra. Naravno, da je još vrlo potrebito bar neko kuharsko znanje, a onda se to znanje za šatorske potrebe iskustvom usavršuje. Tako stanovanje pod šatorom ili logorovanje ima i tu prednost da se omladinac, đak ili drugi izletnik nauči i mnogim praktičnim stvarima koje ne bi drukčije tako lako naučio, kao što je na pr. kuhanje, pranje posuđa itd.

Kod šatora je prva njegova prednost da je na zgodnom mjestu i na čistom zraku. Spavanje je također ugodno. Prostre se pod ležajem sijeno, ili čak ni to, te se uz nešto topliji ogrtač sa naprtnjačom pod glavom, ugodno spava. Doduše, uz prvu noć pod šatorom vezane su mnoge tvrde i nemekane uspomene, ali se čovjek ni na što tako brzo ne navikne kao na tvrdoću ležaja pod šatorom. Rano lijeganje uz pucketanje velike logorske vatre koja gori

KOD IZLETA BUDI SPREMAN I NA ZAPREKE

po cijelu noć, rano ustajanje i umivanje na gorskom potoku, a svuda brizga naokolo svježina i zdravi gorski zrak, sve su to prednosti, koje također pruža logorovanje.

U manje sigurnim i nepoznatim predjelima čuva se obično i noćna straža. Nju naizmjence čuvaju pojedini stanovnici logora. Ima i u tome svoje ljepote. Divni noćni mir i veličanstvena tišina svemira kao da prisluškuje kucanju srca, a srce kao da prisluškuje tajne svemira i monotone ćurlike koje noćne ptice. U sjeni se odražava plamen logorske vatre, a u dušu zadovoljstvo i ponos da su noćnom čuvaru povjereni oni koji spavaju pod šatorom.

Najglavnije je ipak drugarstvo, prijateljstvo, koje je jedan od bitnih faktora logorskog života i koje najuže veže kroz sav život one što su zajedno dijelili pod šatorom i radosti i sitne poteškoće.

Svakako je glavno sjedište šator. Ali odanle vesela družba, ostavivši, dakako, čuvara pod šatorom, pravi izlete na sve strane u lijepu prirodu. Kod tih izleta često se okorišćujemo i drugim modernim pomagalima: čamcima, koji su također iz takova materijala da se dadu složiti i nositi, dvokolicama itd. Jasno je da te takav život, kad si udaljen od većeg grada, upućuje sama na se i na svoje prijatelje. Tu se razvija praktičan duh i uvjerenje da je najbolje da učiniš sam što možeš i da se za svaku sitnicu ne oslanjaš na drugoga. Ovakav zajednički život razvija u nama smisao za drugarstvo i međusobno pomaganje. Ovakav život u prirodi, i možemo kazati, s prirodom, razvija u nama osjećaj da možemo zapažati i najfinije ljepote koje nas svuda okružuju. Nekoliko tjedana ovakova boravka u kojem lijepom i zdravom kraju osvježuje nam duh i jača tijelo, da možemo onda lakše nastaviti svoj svakodnevni život i rad.

Moramo naglasiti i to da se u ovakvom boravku u prirodi i u zajedničkom drugarskom životu razvijaju mnoga plemenita čuvstva. Šetaš prirodom, opaziš krasan prizor, usklikneš i zovneš drugove da i oni uživaju u divnim ljepotama — znači da si altruist. Opaziš da ti se prijatelju desila kakva nezgoda, skokneš i pritekneš mu u pomoć — znači da imaš plemenito srce. Sigurno ćeš i sam primiti u ovakvom zajedničkom boravku mnogo dokaza prijateljstva i pažnje, pa će se u tebi razviti ljubav prema bližnjemu i vedro gledanje na svijet.

Čim ima više članova pod šatorom, jasno je, da je potrebita i neka disciplina. Jedni pođu, ako je blizu naselje, da kupe potrebite stvari za jelo ili što drugo, drugi opet sakupljaju granje, treći čiste okolinu šatora, jer ne smije se oko šatora naći nikakvih otpadaka, papira ili što slično, netko pere suđe itd. Obično se, stoga, sporazumno izabere vođa šatora koji prednjači u poslu i daje naloge drugima za drugarski, skladni rad. Kod starih Rimljana i drugih naroda značio je život pod šatorom red, disciplinu i otpornost u fizičkom pogledu. To, uz druge moralne blagodati, mora da doprinese nužno i sadanje logorovanje. Ono mora da gaji pravo drugarstvo, da odgoji logoraše mnogim praktičnim vještinama, a najviše, da ga nauči ljubiti prirodu, prisluškivati njezine tišine i shvatiti ljepotu noći i svemira. Jer nebesa i zemlja govore o ljepoti i veličanstvu Boga.

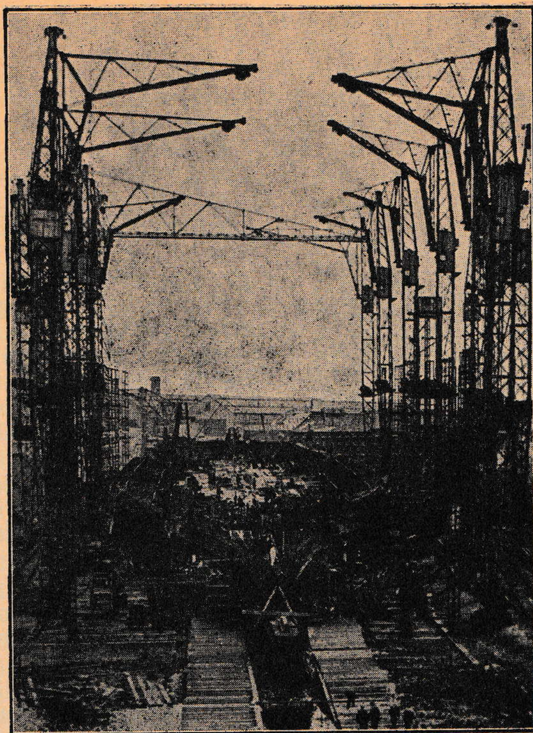
I. L.

KLASJE

U davna vremena kad je još sam Bog putovao svijetom bila je zemlja mnogo plodnija nego sada; onda klasovi nisu donosili pedeseterostruko ili šezdeseterostruko, nego četiristostruko ili petstostruko. Tada je bila stabljika puna zrnja odozdo sve do gore; kako je bila duga ona, tako je bio dug i klas.

Ali kakvi su već ljudi, u izobilju nisu više cijenili blagoslova koji dolazi od Boga, postali su ravnodušni i nepromišljeni. Jednoga dana prolazila je neka žena poljem, i njeno malo dijete koje je pokraj nje trčalo padne u kaljužu te uprlja haljinicu. Nato majka iščupa rukovjet toga klasja i očisti mu njime odjeću. Kada je Gospod, koji je baš ovuda prolazio, to vidio, razljuti se i reče: „Unapredak neće više stabljike donositi nikakva zrnja, jer ljudi već nisu vrijedni nebeskoga dara". Oni koji su čuli te riječi prestrašili su se, pali su na koljena i počeli su plačući moliti da još nešto ostavi na stabljici; ako to oni sami i ne zavređuju, ali već radi nedužnih kokošiju, koje bi drukčije morale skapati od gladi. Gospod, videći njihovu nevolju, smiluje se i usliši im molbe. I tako je ostalo na stabljikama još nešto žita kako to i danas raste.

J. W. Grimm

IZGRADNJA PAROBRODA OD 73.000 TONA ZA CUNARD-LINIJU

I U MAŠTI NAM JE TEŠKO ZAMISLITI KAKO SE GRADE MORSKI GOROSTASI

POSTANJE PISMA

Kad ne bi bilo pisma, ostala bi nam sva prošlost nepoznata, a sadašnje tekovine ne bismo mogli namrijeti budućim pokoljenjima. Zato smatramo pismo jednim od najvažnijih izuma ljudskoga duha. U svojoj knjizi „Pismo i postanak alfabeta" upućuje nas krasno dr. Mate Tentor u razvoj pisma počevši od najstarijih vremena. U razvitku pisma možemo opaziti da su se misli redovno priopćavale najprije različnim slikama, pa je nekada pisanje i slikanje bilo jedno te isto. Još i danas se služe primitivni narodi takvim slikovnim pismom (piktografijom), a i prosvijetljen čovjek u praktičnom životu gdjekad zamijenjuju pismo slikom: Kad vidimo velik ključ nad vratima, znamo da je tu bravar, kameni spomenik označuje grob, ruka na raskršćima pokazuje put. Sve su to znakovi urazumijevanja koji su nekad bili od većeg značenja. Lijep primjer slikovitog

Sl. 1 EGIPATSKO SLIKARSKO PISMO

aleph

Sl. 2 POSTANJE SLOVA *A*

pisma imamo u slici br. 1 koja prikazuje gornjoegipatskog kralja („soko") koji je svladao narod (bradata glava Donjoegipćanina) zemlje papirosa (biljka papirosa, t. j. Delta), a 6 listova lotosa znači 6 tisuća zarobljenika.

Ali budući da se za svaki pojam nije mogla naći zgodna slika, zato se često jedna slika uzima za više sličnih značenja. Tako na pr. krug sa točkom u sredini ne znači samo sunce Ra, već i dan (hrv), trenutak (rk); prema tome se krug sa točkom u sredini čitao: hrv, rk, Ra. Da ne nastane zabuna, morale su pojedine slike imati uza se još posebne oznake. Pomalo su se u nekih naroda slike pojednostavnile i izgubile značenje čitavih rečenica, a dobile su vrijednost pojedinih glasova. Kako su se slike razvijale u slova i od pojmova postajale samo glasovima, najbolje ćemo vidjeti iz slike br. 2. Lik krave značio je isprva pojam krave (aleph), kasnije se taj lik mijenjao dok nije došao do današnjeg oblika slova *a* i dobio samo glasovnu vrijednost. Kad bi slikovito pismo ostalo nepromijenjeno, onda bi ga mogli čitati svi narodi, svaki svojim jezikom. Ali jer

je slikovito pismo nespretno, osobito za mislene pojmove, ono se u praktičnoj upotrebi moralo pojednostavniti. Ipak se kod mnogih naroda nije pismo jako mijenjalo, već je zadržalo svoj oblik koji nije uvijek postao od slikovitog pisma.

「宋之問詩」梵宇出三天。
「三水」縣名。❷漢置。屬安定郡。在今甘肅固原縣。
後魏徙置於栒邑。清屬陝西邠州。民國改為栒
邑縣。❸今縣。明置。屬廣東廣州府。清因之。今屬

Sl. 3 KITAJSKO PISMO

Sl. 4 KLINOVITO PISMO

Tako je kitajsko pismo staro oko 4000 godina, ali se vrlo malo promijenilo (slika br. 3). Osim toga postoje različne grane klinovita pisma, od kojih se mezopotamijsko stavlja u 37 stoljeće prije Krista. Primjer za klinovito pismo vidimo na slici br. 4. Praktički Semiti stvorili su alfabet (aleph u semitskom znači govedo, a beth = kuća), Grci su ga usavršili, a grčko je pismo bilo podlogom i latinskom i slavenskom pismu. I germansko osobito pismo „rune" potječe zacijelo iz grčkog pisma. Najstarije slavensko pismo je glagolica koju je u 9 vijeku sastavio, prema grčkom pismu, slavenski apostol sv. Ćiril.

Tako vidimo da je čovjek od pamtivijeka želio da svoje misli pismom ovjekovječi. Pismo su stvarala tisućljeća, a danas nam je ono posve obično da i ne zapažamo pravu njegovu vrijednost. Ono imade i jednu pogrešnu stranu: čovjek neće pamtiti ono što može zabilježiti, i tako se pamćenje zapostavlja i slabi. Ali ta strana u omjeru prema golemoj vrijednosti pisma gotovo posve iščezava.

Danas nije život jednostavan ko prije. Zrakom lete aeroplani, kopnom jure željeznice i automobili, vodom plove parobrodi, pa čak i pod vodom si je čovjek našao put. Mnoge prirodne pojave koje su nam prije bile silna tajna, danas je čovjek upotrijebio za svoj boljitak. Modernom čovjeku služi načelo: što manje muke, a što više koristi. Mnoge mučne poslove koje je prije morao čovjek obavljati sam danas rade strojevi. U tehnici se događaju čitava čudesa: parobrod, na primjer, može ploviti morem, a da se na njem ne nalazi nijedan čovjek — njime upravljaju s obale pomoću radijskih zraka. Kad mi to sve gledamo, sigurno i ne pomišljamo da sav ovaj napredak imademo zahvaliti pismu koje omogućuju da pojedine tekovine u nauci ne propadaju. Zato pismo smatramo pokretačem nauke i napretka i zato mi Slaveni slavimo sv. Ćirila, koji nam je sastavio pismo, kao narodnog prosvjetitelja.

NIL

Prelistamo li povijest Egipćana koja govori o njihovim vrlinama i zlim stranama, o njihovim građevinama, napokon o njihovom neznaboštvu, naći ćemo među ostalim i mnogo govora o riječi Nilu koja je i te kako važna za povijest Egipćana. Nil ih je prehranjivao od najstarijih vremena pa ih prehranjuje još i danas. Među njihovim božanstvima naći ćemo i Nil koji šalje kišu za dobru ljetinu. Poznato nam je, naime, da Nil svake godine poplavi velik dio Egipta. Mnogi će reći: Ne daj Bože, da to kod nas bude sa Dunavom ili Savom! Ali nije to tako. Nil ne čini time nikakve štete, već neprocjenjivu korist. On naime nanese za poplave ogromne količine plodnoga mulja i tako najbolje nagnoji zemlju. To je uzrok da je Nil postao božanstvo. Tamo se stanovnici svake godine spremaju za tu poplavu i prave zaštite. Oni ne grade svoje domove kraj njegove obale u nizinama, već na povišenim mjestima, a saobraćaj se vrši za vrijeme poplave čamcima.

Nil ističe iz Viktorijinog jezera i u svom gornjem toku protječe Sudanom. Još prije par godina bio nam je poznat Sudan sa svoje žege i vrućine, ta bio je gotovo pustara. A danas već nije sve tako! Čujte samo! Odlučni i domišljati Englezi u kojih se sada rukama nalazi Sudan, podigli su ogromnu branu, Senar zvanu, kod mjesta Makwar na Modrom Nilu. Brani je zadaća da zaustavlja velik dio plodonosna mulja koji se onda mnogim kanalima odvodi na okolna polja tako da je danas sva zemlja između Bijelog i Modrog Nila vrlo plodna. Brana zaustavlja 641 milijun m^3 vode,* a dovršena je još 1925 godine, duga je 2802 m, a građena od jaka granita kojega je utrošeno 262 hiljade m^3. Brana je ujedno podigla površinu vode za čitavih 15 m i time omogućila da voda otiče glavnim kanalom koji je dug 56 km, širok 26 m, a kroza nj otiče u 1 sekundi 85 m^3 vode. Glavni kanal teče usporedo sa Modrim Nilom, što je od velike koristi. Na koncu se dijeli u mnoštvo manjih kanala, koji vode prema Bijelom Nilu i tako natapa tu zemlju koje površina iznosi 12 milijuna 564 ara. Zemlja, koja je iskopana za kanal iznosi ništa manje nego 16 milijuna 200 tisuća 342 kubična metra. Zaista u tih je Engleza silno poduzetni duh. Koliko je samo radništva bilo uposleno! Oko 10 tisuća. Šta su urođenici gledajući sve to? Nijesu isprva vjerovali toj engleskoj „duhovitosti". No uspjelo je, hvala Bogu, sretno! U, južnom se dijelu oplođene zemlje goji pamuk koji izvrsno uspijeva. I Francuzi kane po engleskom uzoru oploditi čitavu Saharu! Hoće li to uspjeti? Moguće! Ali kada!? **Živko Čop**

* Brojke prema podacima engleskog časopisa „Blaiveyt".

ORHIDEJE

Tkogod se pobliže zanima za bilje naše domovine, zacijelo poznaje kaćune koji s proljeća svojim sitnim, lijepim i neobičnim cvjetovima ukrasuju livade u nizinama, prisojne brežuljke i gorske šume. Tu su česti obični i pjegavi kaćun sa šarenim crvenkastoljubičastim cvjetovima, tu je nježni bijeli vimenjak fina mirisa poput klinčića, tu su razne vrsti kokica u kojih je debela baršunasta medna usnica išarana tako da je nalik na muhu, pčelu ili pauka. Još je čudnija biljka kokoška koja raste u šumi na crnici zemlji. Ona nema lišća i sva je smeđe-žute boje, ali ako je uberemo i stavimo u alkohol (žestu), najednom će pozelenjeti. U nje je, naime, lisno zelenilo, prekriveno smeđom bojom koja se u alkoholu otopi, pa se onda pojavi zelena boja. Kokoška, dakle, nije nametnik kao što je na pr. potajnica koja živi na korijenju šumskoga drveća, nego se hrani truležem (takve biljke zovemo saprofitima).

Sve te biljke spadaju u porodicu kaćuna, *Orchidaceae*, pa se obično zovu orhidejama. U Evropi i ostalim krajevima umjerena pojasa živi tek malen broj orhideja, nekih 400 vrsti, dok je danas poznato širom svijeta ništa manje nego 15 tisuća različnih vrsta!

U tropskim krajevima Staroga i Novoga Svijeta, u golemim vlažnim prašumama pod žarkim suncem Indije, na Sundajskim otocima, Madagaskaru, u Srednjoj i Južnoj Americi te na otocima Tihoga Oceana živi bezbrojno mnoštvo orhideja. Tropske se orhideje odlikuju mnogo većim cvjetovima, veoma čudnovatih oblika, življih boja i ljepših šara, često opojna ili opet vrlo neugodna mirisa. Poput naših domaćih orhideja živu mnoge na tlu kao saprofiti, ali mnogo se češće nasele visoko na granama orijaškoga drveća i učvrste se na njegovoj kori pomoću zračnoga korijenja da uhvate sunčane svjetlosti i da ne uginu u gustoj sjeni prašume. Korijenjem upijaju rosu i kišu te primaju ono malo prašine i truleža što nađu u pukotinama kore i grana. Mnogima su odebljale stabljike u t. zv. zračne gomolje gdje spremaju vodu i hranu za sušno doba godine. Sjeme je orhideje veoma sitno i tako lagano, da ga vjetar na daleko raznosi (ima orhideja u kojih 1 mg sjemenja sadrži 200 sjemenaka!). Sjeme mnogih orhideja padne na tlo i isklije. Mlada biljka raste i penje se prislonjena o deblo kojega drveta pomoću zračnoga korijenja kao naš bršljan. Doskora ugine onaj dio pri zemlji, a gornji dio raste dalje i penje se dok se ne popne dosta visoko gdje ima dovoljno svijetla. Na taj način živi na pr. vanilija (Vanilla planifolia) koja ima, doduše, neugledne cvjetove, ali od njezinih dugačkih plodova nalik na mahune, ubranih u nezrelom stanju dobiva se poznati fini mirisni začin „vanilija". Vanilija se danas goji kao kulturna biljka u mnogim tropskim krajevima i to je jedina kulturna biljka među orhidejama; drukčije se tek od gomolja nekojih vrsti dobiva ljekoviti „salep", neka sluz, a lišće od vrste na Madagaskaru služi kao čaj. Pretežnu važnost imaju orhideje zbog svojih prekrasnih cvjetova, pa su ih već u 18 stoljeću počeli dopremati u Englesku, gdje su se veoma skupo prodavale. Tome se nije ni čuditi, jer su smioni putnici tek uz velike napore i pogibli mogli u divljim prašumama sabirati orhideje, a na dalekom putu preko mora redovno je mnogo biljaka uginulo. Tako su samo veoma bogati ljudi mogli nabavljati orhideje, te su plaćali često

Foto: Dr. Z. Arnold

TROPSKA ORHIDEJA STANHOPEA U STAKLENIKU BOTANIČKOGA VRTA U ZAGREBU

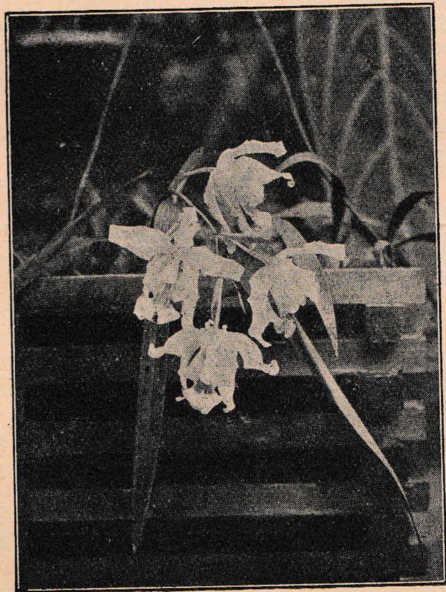

Foto: Dr. Z. Arnold

TROPSKA ORHIDEJA COELOGYNE

nevjerovatno velike svote od više tisuća franaka za jednu biljku. Svremenom su vrtlari i ljubitelji orhideja stekli iskustva kako treba njegovati te skupocjene biljke koje su, dakako, mogle uspijevati jedino u staklenim kućama gdje se loženjem uvijek podržavala potrebna visoka toplina. Cijepanjem većih busena uspjelo je razmnožiti biljke, a od nekih je vrsta dozrijevalo i sjeme. Križanjem različnih vrsta uzgojili su vrtlari mnogo odlika i križance ljepših boja i oblika kakvih u prirodi nema ni u tropskim zemljama, te su ih također mogli veoma skupo prodavati.

Najveću je poteškoću zadavalo gojenje orhideja iz sjemena, jer sjeme kod većine vrsta nije klijalo, ili su mlade biljke doskora uginule tako da je od stotine biljaka doraslo do cvijeta tek nekoliko komada. Međutim je god. 1903 francuski učenjak *Bernard* otkrio da u korijenu svih orhideja žive veoma sitne gljivice i da sjeme njihovo ne može klijati niti se mlada biljka ne razvija dalje, ako u njezinoj blizini nema tih gljivica. Malo zatim pronašao je prof. Burgeff u Würzburgu način kako se mogu te gljivice koje mladim klicama orhideja dobavljaju hranu iz korijena izlučiti i zasebno uzgojiti u staklenim bocama na jednoj hranivoj smjesi nazvanoj „agar”. Po tome se u iste posude zasije fino sjeme orhideja, koje isklije, te se sitne biljčice onda presade u jednake staklene boce na agar, a kasnije u cvjetne lonce napunjene mahovinom tresetarkom.

Time je nestalo poteškoća, i odonda velika vrtlarstva u Engleskoj, Francuskoj, Njemačkoj, Belgiji uzgajaju u staklenicima na hiljade orhideja. Zbog toga je pala cijena orhidejama, te su prije rata i obični građani mogli da si nabave po koju tropsku orhideju. Uslijed konkurencije vrtlara pomalo je prestalo skupo sabiranje divljih orhideja i uvažanje iz prekomorskih krajeva, jer su kultivirane vrtlarske orhideje mnogo jeftinije, a usto često veće i ljepše od divljih. Tako je ustrajni rad naučenjaka donio koristi praktičnom vrtlarstvu i omogućio uspješno gajenje toga najplemenitijeg i najljepšeg cvijeća. **Dr. Z. Arnold**

TRGOVAČKA MORNARICA ČEHOSLOVAČKE

Na jednom poznatom oglasnom letku velikoga čehoslovačkoga morskog kupališta Kupari kod Dubrovnika vidi se naslikan na pučini oveći trgovački parobrod. Veći dio posmatrača te oglasne slike uopće i ne zna zašto je taj brod tu naslikan i čiji je, a mnogi će reći da je slikar bio nevješt u slikanju prizora iz morskih kupališta kad je naslikao teretni parobrod mjesto otmene i raskošne jahte kao ukras slike iz vesela, živa i daleko poznatog morskog kupališta. Međutim to nije tako. Slikar je, prikazujući ljepotu kupališta, htio da na izvoran način prikaže svijetu kako Čehoslovačka ima svoju trgovačku mornaricu, jer naslikani parobrod prikazuje „Arnu”, jednu od prvih čehoslovačkih jedinica na moru.

Čehoslovačka je čisto kopnena država pa nema svoga mora. Ali ugovorima između država poslije svjetskog rata smiju i one države koje nemaju mora graditi svoju trgovačku mornaricu i vijati zastavu na svojim brodovima po svim morima svijeta. Time se među prvima okoristila i najpoduzetnija slavenska država, Čehoslovačka i odmah, nekako prvih godina poslije svjetskog rata, nabavila, mislim u Japanu, svoj prvi morski trgovački parobrod.

Čehoslovački morski brodovi imaju svaki po dva mjesta svoje pripadnosti. Prvo je domovinsko, a to je Prag, a drugo ono gdje se brod vodi na listi brodova, a to su razne velike trgovačke luke, u prvom redu Njemačke, kao: Hamburg i Kiel, pa zatim slobodni grad Gdansk i konačno Trst. To se zovu osnovna pristaništa.

Prvi čehoslovački morski parobrod zove se „Legija”. Ima 3.523 tone te je do sada najveća čehoslovačka jedinica. Vodi se na spisku parobroda u Hamburgu, a vlasništvo je „Banke čehoslovačkih legionara”.

Drugi veliki čehoslovački parobrod zvao se „Arna”, ali je propao g. 1928 kod rta Gata, između Kartagene i Malage. Parobrod je imao 1.793 tone, a bio je zapisan u Trstu. Pripadao je „Prvom čehoslovačkom društvu za pomorsku plovidbu A. Zdenković” sa sjedištem u Pragu. Ovaj je parobrod bio upisan u spisak brodova u Dubrovniku i vijao je jugoslavensku trgovačku zastavu, a i sam obred „krštenja” obavio je dubrovački biskup pred dubrovačkom gradskom lukom; ali nešto kasnije podigao je čehoslovačku zastavu, pod kojom je i plovio sve do svoje propasti.

Treći veći čehoslovački parobrod na moru je „Praha”. Parobrod ima 1.151 tonu.

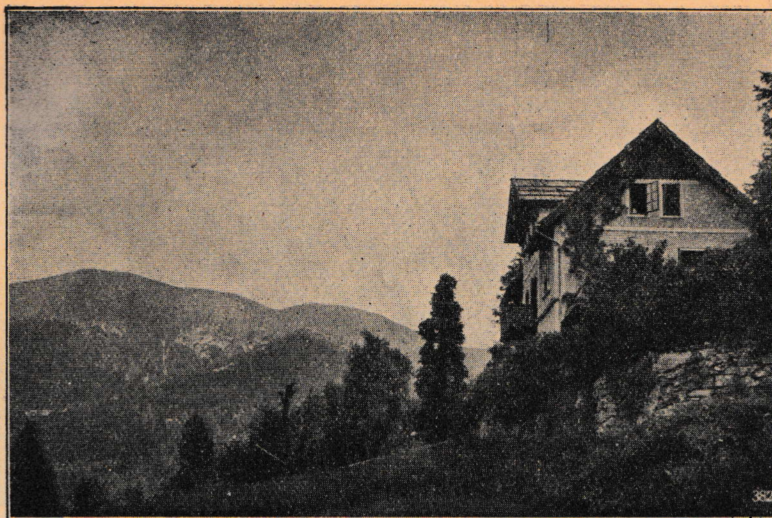
Drugih pet manjih trgovačkih parobroda također viju čehoslovačku zastavu.

Kako se iz ovoga vidi, danas pod čehoslovačkom zastavom plovi po morima sedam parobroda, te i ako u skromnoj manjini, ipak se zastava ove slavenske države susreće na moru.

Svih pet današnjih slavenskih država imaju svoje trgovačke mornarice, što nikada do sada nije bilo. iako su u davnini pojedine slavenske mornarice znale katkada biti veoma jake, kao na primjer dubrovačka koja je jedno vrijeme brojila preko trista trgovačkih brodova. To je bilo u ono vrijeme kad je Turska zavladala Balkanom, a Dubrovnik, utvrdivši svoju samostalnost, postao trgovačko središte između turskog Istoka i evropskog Zapada.

M. T. M.

RESTAURACIJA „PLANINA“

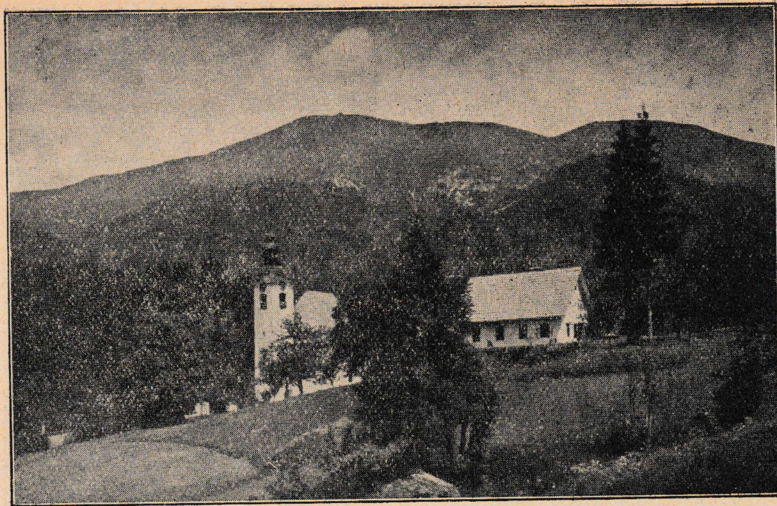
SV. KRIŽ POD GOLICOM (1000 m)

ŠETNJA PO SLOVENAČKIM BREGOVIMA

Čovječjem srcu godi kad se digne u visine pa iz nebotičnih brdina promatra prirodne krasote. Nema sumnje da je cijela naša država nadarena od Gospodara prirode mnogim prirodnim krasotama, ali se u tom pogledu napose odlikuje Slovenija. Krasotama Slovenije luta svake godine hiljade i hiljade planinara. Svaka točka je privlačiva, svaki te potočić žuborom svojim poziva k sebi, svako te brdo snažno vuče u visine.

Sada ćemo samo na mali izlet na uzvisine, možda najljepše u cijeloj Gorenjskoj, na obronke zelene Golice, po vrhovima Sv. Križa nad Jesenicama. Diži se, dakle, iz Jesenica prema Sv. Križu. Pođeš li zimi, gledaćeš čar zimske prirode. Milijuni ledenih i snježnih kristalića iz kojih proviruje nešto zelenila crnogorice pratiće te od željezničke postaje sve do ubavog seoca Sv. Križa. Pođeš li istim putem u proljeće, onda će te pozdravljati miomirisne narcise koje su zamijenile bjelinu snijega. Dižeš li se ovim putem u visine ljeti, i tada ćeš naći bjeline u izobilju, klanjaće ti se cvjetne glavice bijelih ivančica, lijepih i velikih kakvih ne nalaziš u našim krajevima. A uvijek i u proljeće i ljeti oko će ti pasti milovidnim zelenilom ponosnih omorika, vitkih jela, krasnih borova i čunjastih ariša. Vrhovi Golice, Petelina i Rožice biće zimi i u proljeće posvema bijeli, a ljeti ponešto zeleni od trave, ponešto sivkasti od gola kamenja. U samome selu nećeš naći ništa drugo. Romantični ti putovi pokazuju travu i crnogoricu, obrasla i gola brda, po koju pećinu i milovidne uvale među bregovima. Tek nekoliko vrtova pokazuje ti svoje povrće, a župnikov ćeš vrt naći sav u cvijeću. Pođeš li bilo kojom stazom na šetnju, gotovo ćeš na svakom koraku zapaziti nov prizor, jedan ljepši od drugoga. Tu se možeš neprestano diviti, neprestano uživati. Digneš li se samo malo na koji brežuljak, oko će ti zapeti u gorostase Julijskih Alpi. Rjovina (2457 m) je goli, kameni čunj. Triglav (2863 m) se diže ponosno nad svim brdinama Slovenije, pokazuje ti dva stalna ledenjaka i sitnu bijelu točku na vrhu. To je „Aljažev stolp” na vrhu Triglava prozvan po najznamenitijem slovenačkom planinaru Jakobu Aljažu, župniku iz Dovja. Pod Triglavom se ruši Begunjski Vrh (2461 m), a do njega se diže Urbanova Špica. I Cmir (2493 m) izgleda kao da se ruši. Njegova tri vrha zavela su mnoge neupućene izletnike u bludnju da su ga zamijenili s Triglavom. U nekoj se daljini od Cmira vidi Stenar (2501 m) i Razor (2601 m). Suhi Plaz je ogromna visoravan, a njene uvale pokazuju i usred ljeta bjelinu snijega. Nad njim se ponosno uzdiže šiljata Škrlatica (2738 m). Gleda li čovjek ove kolose iz kojega višeg brijega, onda će zapaziti još i Špik (2418 m), Jalovec (2643 m) i Mangart (2678 m).

Sam Sv. Križ je u Karavankama. Karavanke su također visoke brdine, iako im visina zaostaje za Julijskim Alpama. Iz samoga je sela najbliži put na Golicu (1836 m). Planinari tvrde da je to najljepša točka u svim slovenačkim Alpama, a onamo se može ujedno i najlakše doći. Vidici su iz Golice neopisivi. Osim ovih prije spomenutih, a i nespomenutih, vrhova u Julijskim Alpama, iz Golice se vide svi vrhovi Karavanki. Tu je susjed Golice Petelin (1754 m) i Rožica (1777 m). Ovdje prolazi znameniti karavanski tunel dug preko 7 kilometara. Iz Golice vidiš Kočnu (1548 m) i greben Karavanki sa Stolom (2236 m) koji se strmo ruši prema Žirovnici. Iza Stola se proteže Zelenica i Begunjščica (2080 m), a dalje se vide Savinjske Alpe sa svojim najvišim vrhom Grintavcem. Okreneš li se prema sjeveru, vidiš pred sobom cijelu Korušku kao na kakvoj relijefnoj karti. Na Vrpskom Jezeru zapazićeš lađe, vidjećeš Celovec i silu slovenačkih sela koja su, poslije nesretnog plebiscita, propala za Sloveniju i priključila se Austriji. Iz Golice se vidi i Salzkammergut i svi vrhovi Tirola s Grossglocknerom i Ortlerom. Nije čudno što je ondje njemački pjesnik T. Kaiser ushićeno pjevao u svojoj pjesmi: Golica, du Herlichkeit der Herlichkeiten.

SV. KRIŽ POD GOLICOM

Lijepa je i prekrasna izletnička točka u Sv. Križu i Črni Vrh (1336 m). Hoćeš li se diviti krasotama Karavanki, gorenjskoj visoravni prema Radovljici i opet nebotičnim Julijskim Alpama, moraš se uzdignuti na Črni Vrh. Ondje možeš u prirodi promatrati i život plahih srna i brzonogih divokoza.

Slika se cijele prirode u visokim Alpama mijenja prema tome kako je sunce obasjava. Ako je oblačno i ako se sprema na buru i oluju, svi se oni gorostasni vrhovi ukazuju mrki i strašni dok se ne sakriju u oblacima. Žarko će ih sunce pozlatiti i pokazati u njihovoj veličini i sjaju. Najljepši su u zoru. Ona ih je obojadisala tako lijepo ružičastom bojom kako to ne bi uspjelo nijednome slikaru. Prekrasno je i u noći kad pun mjesec posrebri sve vrhove i doline, kad je umuknula sva priroda i samo slavuj iz luga pjeva svoju milu pjesmu.

Promatrao sam sve krasote dan za danom. Ondje ne može biti čovjeku ni malo dosadno, ako je i posve sam. Divio sam se i uživao i nisam se mogao naužiti. Jednom sam se namjerio na neku pećinu i na lijepu pouku o promatranju prirode. Čuo sam jedan glas kako nježno, ali ujedno i zanosno nekome govori: „Gledaj u toj prekrasnoj prirodi onu malu i lijepu župnu crkvicu. Što bi bile sve ove krasote bez Gospodina koji ondje stoluje u Svetohraništu? Ništa, a ma baš ništa. Bez njega bismo mi ljudi bili baš kao životinje. I one imadu oči kao i mi, a ipak im oko ne uživa u lijepoj prirodi, jer nemaju duše. Duša, ta neumrla duša leti mi zato onamo Gospodinu da mu se poklonim."

Imaš pravo, lijepo si govorila, neumrla dušo, u tom divnom i veličanstvenom hramu prirode.

Lj.

GORO MOJA

Kad ti šume borici i jele
plaho i tiho poput nježna poja
ko da nam nešto slatko reći žele,
kako si mi mila, krasna goro moja!

Kad se viju vrsi, i sva šuma ječi,
a truni se lišće s uzbibanih hvoja,
ja te rado slušam, poznam tvoje riječi,
tad si mi najdraža, divna goro moja!

A. Vukić

IZLET NA MARS

1 IZUM MATE DUJIĆA

Život i stradanje splitskog profesora Mate Dujića — Nemili događaj na glavnom kolodvoru — Metalna lubenica na policijskoj upravi — Patentni biro i gosp. Makso Schwartz

Kad se u 7 sati izjutra vlak što dolazi iz Dalmacije zaustavio na Glavnom kolodvoru u Zagrebu, izašao je iz predzadnjeg vagona trećega razreda — profesor Mate Dujić.

Mate Dujić, umirovljeni profesor matematike i fizike na splitskoj gimnaziji nije većini naših čitalaca lično poznat; što je sasvim razumljivo, ako se uzme u obzir njegova građanska svijest koja mu je rijetko dopuštala da se pomakne na zapad dalje od Trogira, a na istok dalje od Omiša. Ali kako on namjerava da postane glavno, ili skoro glavno lice ove naše pripovijesti, prisiljeni smo da ga na brzu ruku upoznamo sa svima onima koji nemaju čast da se prema zadnjem popisu broje u 40.001 stanovnika grada Splita.

Dakle, kad se Mate Dujić rodio (onda još nije bio profesor) u jednoj starinskoj kućici u Velom Varošu, niko nije ni slutio kako će on jednom proslaviti svoj rodni grad. Zato su ga mlatili, navlačili za uši i pljuskali, oblačili po velovaroškoj modi (otvorom za košuljicu) te konačno milošću i troškom don Joze Šimića, slavnog i pokojnog velovaroškog župnika i Matina ujaka, natjerali u gimnaziju. Što se događalo za vrijeme Matina gimnazovanja nije dobro poznato, jer su se u ono doba povjesnici i arheolozi ponajviše zanimali za Dioklecijanovu palaču, a u Veli Varoš su odlazili samo onda kad su proučavali crno kaštelansko vino. No ipak slabo pouzdana i ponešto zlobna velovaroška tradicija priča da je Mate Dujić za čitavo vrijeme svoga školovanja pokazivao sasvim običnu pamet. Nadvisivao je — vele — svoje saučenike, ali ne umom, nego glavom — i to je valjda odlučno uplivalo na njegovu budućnost, — a na zadnjem ispitu spasila ga je cašćena i sigurna riječ njegova slavnog ujaka don Joze Šimića.

Sasvim sigurno se zna samo to da je negdje pod konac devetnaestoga vijeka Mate Dujić dospio na bečko sveučilište i da se odatle nije micao dok mu nisu predali propisno biljegovanu profesorsku diplomu.

Kad se Mate Dujić vratio iz Beča i zasio na katedru, u onoj istoj vlažnoj i prašnoj sobi u kojoj su mu nekada kubirali obraze i izvlačili drugi korijen iz ušiju, smislio je da se oženi. I sve bi bilo dobro prošlo da se Nevenka Bego, maturantica s Dobroga, usprkos želji svojih roditelja, Mate Dujića, i ostalog poštenog Splita nije udala za nekog kapetančića s talijanske trabakule cijelih osam dana nakon mature. To je našeg junaka tako ojadilo, da je ostao neženja do svoje dične starosti.

Nije lako pogoditi što se sve smotalo u Matinoj duši kod te ljubavne nezgode. Ali je sasvim sigurno da je nekako u isto vrijeme kad je talijanski trabakul otplovio iz Splitske luke za Siciliju, u drevnoj velovaroškoj kućici započeo niz tajnovitih događaja koji su od Mate Dujića napravili najslavnijeg pripadnika našega roda i plemena. Vidjevali su ga u kasnoj noći kako luta osamljenim stazama pod Marjanom i kako upire oči u veliku crvenu zvijezdu koja se dizala iz maglovite crte što spaja more i nebo. Dešavalo se katkad da su velovaroški derani razbili koje staklo na prozoru Matine rodne sobe ili ga na ulici povukli za kaput, ali on sve to nije primjećivao, uronjen u svoje dubokoumne i skrovite misli.

Mi ćemo u interesu štovanih čitatelja preskočiti ono nekoliko desetaka godina što ih je neumrli Splićanin proveo u znoju lica svoga pokraj čudnovatih aparata, boca i svjetiljaka kao i sve tuge i nevolje koje su pogrbile njegovu junačka leđa i snijegom osule njegovu neumrlu glavu — te ćemo potrčati na zagrebački Glavni kolodvor da vidimo što se to događa s Matom Dujićem i kuda on kani.

Kad je Mate Dujić izašao iz predzadnjeg vagona trećeg razreda, udahnuo je nekoliko litara svježeg zraka. Čini se da mu zagrebačka klima nije osobito prijala, jer je namrštio čelo i pljunuo čak na peron. Nosač br. 13, kome je taj energični izraz nezadovoljstva oblijepio čitavu kapu, požurio se da prihvati golemi žuti kovčeg iz ruku Mate Dujića, ali se nemilo iznenadio, kad je dugački starkelja poštovani Mate Dujić promrmljao u basu:

— Gubi se, mogu sam...

Kad su i ostali nosači: br. 4, br. 10, br. 16 i br. 31 svi odjednom pojurili prema žutom kovčegu i kad se br. 31 usudio čak da pograbi ručicu kovčega, razlila se u slavnom profesoru pravedna žuč i on je odjednom svojim golemim kišobranom, koji je dosad držao neprestano pod pazuhom, stao da mlati i desno i lijevo. Pri tomu je br. 31 skoro izgubio lijevo uho.

Na Glavnom kolodvoru nastalo je pravo zaprepaštenje. I kao što to obično u Zagrebu biva, kroz dvije minute okupilo se oko Mate Dujića stotinjak ljudi koji su oštro protestirali proti tome da se dalmatinski narodni običaji prenose u slobodni i pitomi grad Zagreb. Doskora se pojaviše i dva policajca te odvedoše slavnog starca zajedno s njegovim kovčegom na Upravu policije sl. i kr. grada Zagreba.

Dežurni nadstražar, zakovrčenim Jelačić-brkovima, promotrio je novog došljaka, t. j. „predvedenog" Matu Dujića, kosim i ponešto neuljudnim pogledom, a onda se gromko izderao:

— Vi kriomčarite saharin!

Mate Dujić koji se u svom životu svemu prije nadao nego ovome što se sada s njim desilo, izgubio je na čas povjerenje i u svoj kišobran. Ozbiljno se uplašio i promumljao:

— Škužajte, slavna policijo, ali ja se pro primo ne bavim s kemijom, a pro sekundo za kafu ne duperajem saharin, nego obični cukar iz domaćih fabrika. Ča se mene tiče...

— Pregledajte kovčeg! — vikne nadstražar.

Dva se mlada čuvara zagrebačkog reda i zakona požuriše da izvrše zapovijed i otvore golemi žuti kovčeg Mate Dujića. Kad su se

dvije pole kovčega razmakle, ugledaše stražari grozan prizor. Na svilom obloženom dnu ležala je sjajna metalna kugla, velika poput lubenice, posuta nekim sitnim šarafima. Ta se metalna kugla, čim je kovčeg bio otvoren, kao bačena nečijom snažnom rukom, odjednom digla u vis i udarivši u električnu žarulju obješenu na stropu razmrskala se u sto komadića.

— Bomba! — kriknuše svi prisutni u jedan glas. Neka debela gospođa, koja se u tom času nalazila u kancelariji da prijavi svoje stanare radi narušavanja noćnog mira, srušila se u nesvijest.

Ali, usred opće strave, neumrli Splićanin ponosno se uspravio. Na usnama mu je zaigrao samosvijestan i zadovoljan smiješak, povukao je ispod pazuha svoj nerazdruživi kišobran i uprijevši njime prema stropu uskliknuo:

— Je... brus, a ne bomba... To je, šior policioti, novi izum, izum ča je mene košta' mnogo pasjih godina života, izum ča će slavu našega naroda razniti na sve četiri strane svemira, to jest na sjever, jug, istok i zapad...

Čvrsto uvjerenje kojim je Mate Dujić izgovorio ove riječi, djelovalo je na raspoloženje u kancelariji. Nadstražar je zafitiljio svoj Jelačić-brk i nemilo začuđen zagledao se u strop sa kojega je visjelo sjajna metalna lubenica ljeskajući se na prvim zrakama jutarnjeg sunca, Ali nakon što je par časaka gledao, sjetio se svoje uredovne dužnosti, nabrao čelo i mrko se otresao na Matu Dujića:

— Izvolite se legitimirati.

Mate Dujić izvuče iz džepa žutu lisnicu i izvadi iz nje nekoliko papira koji su nadstražara, čini se, zadovoljili, jer je izravnao svoje sabrano čelo i prijaznijim glasom rekao:

— Gospodine profesore, sve je u redu — Predao je zatim svome pisaru jedan između papira koje mu je uručio Mate Dujić i zamolio da za svaki slučaj prepiše lične podatke. Sa tog papira pisar je prepisao doslovce ovo:

„Ja Mate Dujić, umirovljeni profesor iz Splita, putujući u daleki svijet, za svaki slučaj i potrebu pišem, iako po naravi skroman, o sebi samome ove podatke, i to u šest primjeraka; jedan je ušiven u postavu prsluka na strani srca, drugi u postavi hlača na stražnjoj strani, treći u postavi šešira s nutarnje strane nad desnim uhom, četvrti je u samom uglu kovčega, peti u ručici kišobrana, a šesti u priručnom džepu kaputa. Majka me rodila 31 XII u 11 sati i 55 minuta naveče godine Gospodnje 1876 u gradu Splitu. Učio i mučio. Sada po milosti Božjoj umirovljeni profesor. Neoženjen, neporočan, rimokatolik... (Ovdje je pisar preskočio tri stranice).

.....Stas: nešto previsok i na mjestima tanak. Glava: uredna i brijana vlastitom britvom. Čelo: visoko i ćelavo preko cijelog tjemena do crte koja je udaljena 39 cm od vrška nosa. Sve je to obično pokriveno ukusnim polucilindrom. Kosa: koja na toj crti počinje i spušta se na vrat, sijeda je i duga. Oči: šarene i uvijek s naočarima. Nos: dug i nepravilan. Usta: isto... Vrat: visok 21 cm, u opsegu 35 cm, no ipak nosiv ovratnik broj 39..."

Još je slijedio dugi opis svih pojedinosti na tijelu i odijelu. Spomenuta je i kvrga na laktu koju je zadobio u jednoj tučnjavi u petom razredu gimnazije, i cipele broj 47 koje je izradio sada pokojni Špiro Banda (Bog mu dao pokoj!), i operacija koja je izvršena na slijepome crijevu, i sve ostale znamenitosti koje se nalaze na učenom profesoru Mati Dujiću. Pisar se jadnik i uznojio, dok je sve pročitao i prepisao. A ipak nije prepisao sve.

Mate Dujić, međutim, uz pomoć podvornika koji je donio ljestve iz dvorišta policijske zgrade, skinuo je sa stropa svoju leteću lubenicu i pomnjivo je smijestio u svoj veliki žuti kovčeg. Šezdeset dinara, koje je morao platiti za razlupanu žarulju, učinilo mu se nešto preskupo. Ipak ih je žrtvovao, jer po njegovoj izjavi „ne more nijedna stvar na ovome svitu bit bez dižgracije".

I opet se Mate Dujić našao na čistom zraku, sam sa svojim kovčegom u jednoj, a svojim kišobranom u drugoj ruci. Krenuo je ravno prema patentnom uredu. Nije trebao nikoga da propitkuje za put, jer je još prije polaska iz Splita kupio plan Zagreba i naučio ga od početka do konca na pamet.

U patentnom uredu sjedila je za stolom gospođica Ljubica, koja je u času kad je ulazio Mate Dujić upravo mazala usnice rougeom potiho pjevuckajući šlager iz zadnjeg tonfilma.

Mate Dujić odložio je svoj kovčeg na parkete, skinuo s glave polucilindar, naklonio se tako duboko kao da se u pasu prelomio. U isto je vrijeme pružio ruku Ljubici i uljudno progovorio:

— Dobro jutro vam, šinjorina, ja sam profesor Mate Dujić iz Splita. Bi li moga malo govoriti s gospodinom inženjerom?

— Milo mi je — odvrati gospođica Ljubica. — Izvolite sjesti... Gospodin šef će doskora doći?...

Mate Dujić zavali se na stolac u kutu sobe i stade da razgleda oko sebe. Sve mu je bilo novo i neobično: sjajni parketi, ćilim pod pisaćim stolom, slike, pisaći stroj... A kad je već sve razgledao i počelo mu pomalo bivati dosadno, usekne se gromko u svoj veliki crveni rubac. A onda upita gospođicu Ljubicu:

— Kako vam se dopada ovdi, šinjorina? Jemate li puno za radit?

— Prilično — odvrati gospođica Ljubica povlačeći lagano crnom olovkom po obrijanim obrvama. — Tu vam dolaze kojekakvi tipovi, s par žica manje u glavi...

— Je... biće... biće... — nakašlje se malo neugodno Mate Dujić. — Ali kod nas u Splitu...

— Zar je gospodin profesor Splićanin?

— Pa okle bi, molim vas, moga' bit... četrdeset godina san bija profesor u Splitu, a sad san u penziji.

— Ah, Split... — uzdahne gospođica Ljubica — da vi znate kako ja volim Split. Lani sam tamo provela ferije. Bilo je prekrasno: kupanje na Bačvicama, šetnja po rivi, Kaštela, Trogir, smokve... Pa zvonik svetoga Duje, starine, muzeji, Don Frane Bulić, Peristil... Da, zbilja... šta vi mislite, gospodine profesore o spomeniku Grgura Ninskoga? Onda

UZ NAŠE SLIKE

1 Maksimirski ugodaj (foto: Finderle) Snimka dobro postavljena, oštrina prilično slaba.

2 Skok na „Šoderici" (foto: Tkalčec, Koprivnica) Utisak odličan, dobro eksponirano.

3 Na ruševinama Medvedgrada (foto: L. P.) Motiv dobro izabran, slika živahna i prirodna, samo nije dobro centrirana. Ekspozicija dobra.

4 Motiv iz Dalmacije (foto: D. N.) Slika vrlo dobra, dojam maskom oslabljen, jer ne odgovara samom motivu.

5 Obitelj Ridin iz Platićeva (foto: B. Sokol) Nema dovoljno oštrine, previše sadržaja za malu plohu.

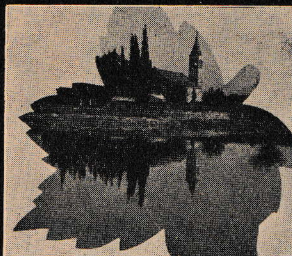
6 Zagrebački kolodvor u noći (foto: Kirin) Slika vrlo dobro uspjela, snimljeno tempo braun-ploče, blenda 6·3, ekspozicija 4·50 m.

7 Prvopričesnik (foto: Š. Šega, Zagreb) Snimljeno na oštećenoj ploči, držanje nešto ukočeno, okolina dobra.

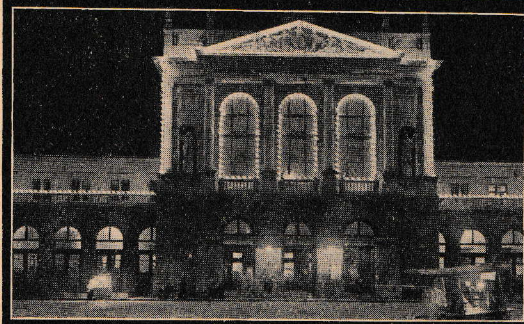

su se jako prepirali... Ja baš nisam puno razumjela, ali mislim da je don Frane imao pravo. Zamislite da se ona grdosija odjednom sruši!...

— Imate pravo, šinjorina — odgovori Mate Dujić — kadgod san ja onuda prolazija, mislija sam u sebi: Ako se ovi biskup zavalja, odniće đava pola Splita...

U času kad se slavni profesor počeo zagrijavati za mišljenje don Frane Bulića, unišao je u sobu jedan odebeli i niski čovječuljak, kukasta nosa, naklonio se gospođici, omjerio Matu Dujića od glave do pete, a zatim pristupio odlučno k njemu i pružajući mu ruku rekao:

— Dozvolite... Ja bila Makso Schwarz, imala osobita čast poznanstvo učiniti sa slavni umitelja i doktora Dujića osobito.

Mate Dujić prekinut u svom raspravljanju, namrgođeno se okrenuo k došljaku i promrmljao:

— Šjor Maks i Maksiću, ja pro primo nemam nikakvu osobitu čast, pro secundo nisan dotur Dujić, nego profesor Mate Dujić iz Splita, — pustite me u miru kad san u poslu sa šinjorinom...

— Izvinite, izvinite — stao je da se naklanja debeli čovječuljak — ja ne imala nikakva uvredljiva namjera, ja se samo iskreno radovala, što naša Vaterland imala tako ženijal čovjeka, ja htjela plasirati vaš izuma uz golema profit... vama sve plaćeno u gotovina...

Debeli čovječuljak pričao je i pričao dok mu se nije oko ustiju nabrala bijela pjena. Govorio je o golemim i upravo nevjerojatnim posljedicama koje će izum splitskog profesora stvoriti na znanstvenom, industrijskom, a osobito na trgovačkom polju; kako je istom onoga trena kad je Mato Dujić stupio na zagrebačko tlo započela „nofa era u ljudska historija", kako će slavni izumitelj nabrati toliko para „da se bu mogla valjati u dolari kak u slama" itd. itd. itd.

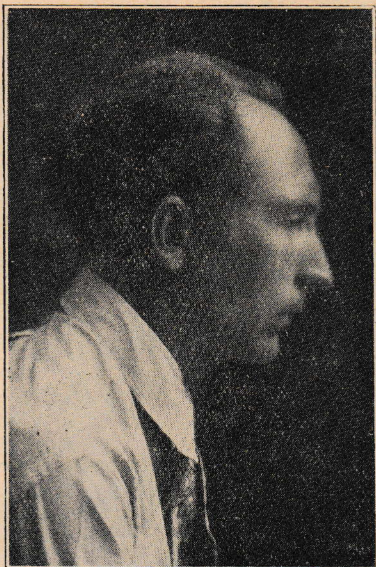
Mate Dujić, koji je u svom životu svega vidio nekoliko hiljadarka, za objed je jeo kuhanu govedinu, a u Trogir se vozio na vlastitim nogama, osjetio je kako ga malo po malo i preko njegove volje podilaze žmarci, kako se čitava soba oko njega prijatno rumeni i počeo je da pažljivo sluša razlaganje gospodina s kukastim nosom. On nikada za vrijeme svoga dugogodišnjeg rada nije ni pomislio da će taj rad uroditi takvim amerikanskim plodovima. Zamišljao je kako će svoj izum prodati za par stotina hiljada, sagraditi novu kuću u Veloj Varoši i živjeti od slave da je svome narodu pribavio prvo mjesto u učenjačkom svijetu. Slušajući brojke koje su se u ustima Gospodina Maksa pele na milijune i desetke milijuna dolara, dolazilo mu je da razvali usta i da poput splitskih derana zaurliče:

„Ke šenzacijun, ke dištracjun!"

(Nastaviće se)

PERO I KIST

Kipar Marin Studin — Već iz kipa, izrađena u tamnom drvetu, koji se nalazi na naslovnoj stranici Krijesa možemo naslućivati da

MARIN STUDIN

je kipar Marin Studin sin sunčane Dalmacije. I zaista, osobine toga žilavog naroda tako su se živo usjekle u Studinovu dušu, da one provejavaju svim njegovim umjetničkim radovima. A nije ni čudo. Jer on se rodio (1895) u Kaštelima, između Splita i Trogira, dakle, baš u onim krajevima gdje su se, uz rimske spomenike, nalazile i zadužbine hrvatskih kraljeva, ti glasni svjedoci drevne naše kulture. Kao sin seljačkih roditelja mogao se još više uživiti u duh našega naroda i otkriti u njemu mnogo snage i poleta, a ujedno puno finoće i nježnosti. Uz svoj prirodni talenat usavršio se u kiparstvu u splitskoj obrtnoj školi, na umjetničkim akademijama u Zagrebu, Beču, Parizu (gdje je 3 godine studirao kod znamenitog kipara A. Bourdellea). Svoj ukus je istančao mnogim putovanjima Italijom, Njemačkom, Čehoslovačkom, Engleskom. Izlagao je 1919. u Zagrebu, a izložbom u Splitu počeo je raditi na obnovi religiozne umjetnosti. Od njega imademo čitav niz madona, koje su odreda veoma proćućene i iz kojih struji živa vjera dalmatinskog primorca. Dakako da je domaća i strana štampa u mnogo slučajeva priznala Studinov umjetnički rad.

Ih

Omladinska književnost — Kod nas je još omladinska književnost u prvim počecima i veoma oskudna ukoliko je imademo tako je različne umjetničke i odgojne vrijednosti, da se u toj zbrci teško snalazimo. Mi ćemo stoga nastojati da u ovoj rubrici donosimo prikaze najboljih djela omladinske, izvorne i prijevodne, književnosti, pa će te informacije biti najboljim vodičem kod biranja lektire i pojedincima i udruženjima (za čitaonice, školske nagrade i slično). Svakako ćemo pratiti savremen razvitak omladinske knjige, ali ćemo se osvrtati i na djela koja su već prije izašla, jer je i onako to područje bilo kod nas jako zanemareno. Kod svake ćemo knjige označiti za koju dobu najviše odgovara, iako je to često nepotrebno, jer prava će umjetnička djela zanimati svakoga; Andersena će, primjerice, jednako rado čitati dijete kašto i čovjek u najzrelijoj dobi: dijete će u njem naći ugodne zabave, a odrastao čovjek duboke životne istine. Želimo na primjerima pokazati kako umjetnička djela mogu biti zabavna, i obratno kako zabavno štivo ne mora biti samo ološ. A omladinska lektira je najvažnija, jer ona oblikuje djetinju dušu i srce i ona nam pretskazuje kakova će nam biti budućnost.

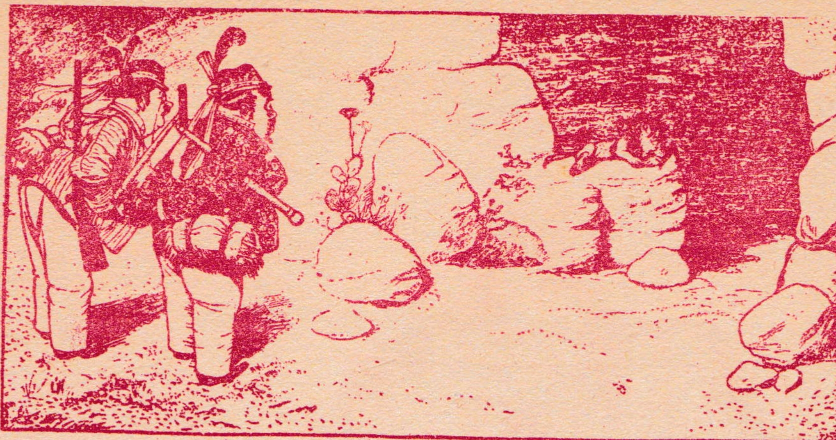
Trnova Ružica — Prastara je to priča o začaranoj kraljevni koja se pripovijedala kroz mnogo vijekova u mnogim narodima. Tu su priču obrađivali mnogi pisci, pa smo jednu takvu obradbu pisca Perraulta dobili i mi u odličnom prijevodu Luke Perinića. Ovu čarobnu priču, punu bujne mašte, još upotpunjuju i prekrasne slike A. Rackhama. Tu se zaista takmi sadržaj s ilustracijama, što će više i ljepše zaokupiti dušu omladine, i mi bismo teško odlučili čemu bismo dali prednost: jedno i drugo uspinje se do prave umjetničke visine. Koga ne će zanijeti priča o veselju što vlada na kraljevskom dvoru koji bdi nad životom mlade kraljevne? Tko neće protrnuti kad čuje da je zlobna vještica baca u stogodišnji san? Tko se neće diviti neustrašivom kraljeviću koji prodire gustikom i šikarjem da probudi začaran dvor i kraljevnu iz duboka sna? A tko se neće uzradovati da zloba vještice propada, a kraljević donosi čitavom dvoru život i veselje. Ova je knjiga prikladna da dođe u ruke omladini koja baš u svojoj mlađahnoj dobi gradi temelje svome mišljenju i ljepotnom osjećaju. Jer ta knjiga djeluje vedro i istančava ukus. Malo ima kod nas omladinskih knjiga koje bi bile prevođene s toliko pažnje i koje bi bile tako raskošno i ukusno opremljene. To je čitava riznica za bogatu dječju maštu. (Izdalo Društvo sv. Jeronima).

I. H.

SLIKA IZ „TRNOVE RUŽICE"

KAKVI LOVCI – TAKVE I ZVIJERI

Računski zadaci.

Koliko ih je bilo na sastanku?

Pripovijeda gazda Tomo kako je bilo na sastanku. Kada ga zapitaše koliko je na sastanku bilo ljudi, on odgovori: Bilo nas je stotinu.

Lažeš, primijeti jedan od prisutnih i ja sam bio na sastanku, kazaću vam odmah koliko je bilo učesnika.

Evo: Ako broju ucesnika pribrojite još duplo toliko, pa još triput toliko i još četiri put toliko, a onda tomu broju dotate još jedanput broj učesnika i priračunate još i mene, to je onda stotina.

Koliko je na sastanku bilo učesnika?

Je li ovo trgovina?

Priopćio *M. Karlić*, (Amerika)

Miško je imao 30 jabuka i prodavao ih dvije za 5 para — Ukupno 75 para

Đuka je imao 30 jabuka i prodavao ih 3 za 5 para — Ukupno 50 para

1,25 Din

Kasnije su se trgovci ujedinili i prodali 60 jabuka, i to 5 za 10 para — Ukupno 1,20 Din

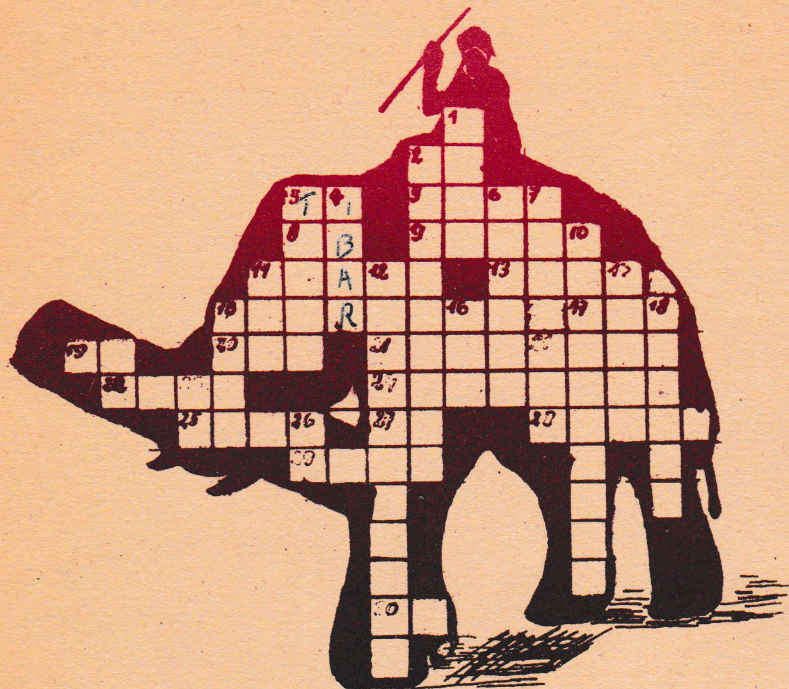
Gubitak 5 para

ZAŠTO?

ZAGONETKE

1. Križaljka

Sastavio *Dragutin A. Maltarić*, Sarajevo

Okomito: 1) Englesko muško ime. 2) Varoš u Indiji. 3) Prošnja. 4) Rijeka u Srbiji. 6) Egipatsko božanstvo. 7) Tišina. 10) Iskriviti se. 11) Plin. 12) Grad u U. S. A. 14) Biblijsko brdo. 15) Lutrija, srećka. 16) Kukac (padež). 18) Upravitelj zavoda. 21a) Ostatak cigarete. 23) Lična zamj. 26) Lat. prijedlog.

Vodoravno: 2) Dva ista vokala. 3) Lična zamj. 5) Kljast, šepav. 8) Ruska rijeka. 9) Biblijski kraj u Africi (r=s) 11) Dijelovi tijela (v=f). 13) Oblik gl. ići (franc.) 15) Poluotok u Americi (a=i). 17) Vrtlog, buk. 19) Božanstvo. 20) Kukac. 21) Okovi (i=a). 22) Prijedlog. 24) Stanovnik jedne afričke države. 25) Žensko ime. 27) Afirmacija. 28) Kucajte. 29) Očev otac. 30) Lična zamj.

2. Magična četvorina

Sastavio *Rudolf Gruden*, Karlovac

B	A	R	O	K	stil
A	R	O	M	A	miris
R	O	M	A	N	književno djelo
O	M	A	H	A	grad u U. S. A.
K	A	N	A	L	prokop za vodu

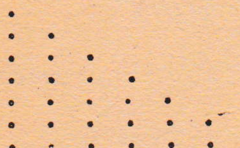
4. Magični kvadrat

Sastavio *Mladen Kabalin*, Zagreb

					zanatlija
J	E	D	A	N	jedinica
					prašak
					žensko ime
K	I	R	U	R	liječnik

3. Kosina

Sastavio *Enigmatičar*

prijedlog
up. zamjenica
kroz (slovenski)
preživač
pastir
planina u Bosni
hrv. pisac

5. Ispuštaljka

Sastavio *Enigmatičar*

Jedno Ti je šumsko drvo
odbaci mu slovo prvo;
tri posljednja što ostaju
ime otoka jednog daju.

Odgonetke ovoga broja treba poslati na uredništvo Krijesa najkasnije do 30 rujna. Pet odgonetača dobiće za nagradu po jednu lijepu jeronimsku knjigu

POŠTARINA U GOTOVU

CIJENA 3 DIN

KRIJES

1931/32

BROJ 2

KRIJES, ILUSTROVANI ČASOPIS ZA OMLADINU
UREĐUJE IVO HORVAT
IZLAZI JEDANPUT MJESEČNO — PRETPLATA 1o DIN NA TRI MJESECA
PRETPLATA SE PLAĆA UNAPRIJED — RUKOPISI SE NE VRAĆAJU
ADRESA UREDNIŠVA I UPRAVE: ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21
TELEFON: BROJ 54-17 — ČEKOVNI RAČUN POŠTANSKE ŠTEDIONICE BROJ 36.291
MALA MLADOST IZLAZI KAO BESPLATAN PRILOG KRIJESA

SLIKA NA OMOTU: VLADIMIR BECIĆ — DJEČAK U PARKU

KRIJES

je sve naše pretplatnike i prijatelje veoma razveselio. Budući da postoji časopis koji se zove Mladost, što više i jedno pjevačko društvo nosi to ime, opazili smo u više slučajeva da nastaju zabune i različni nesporazumci pa smo svome omladinskom časopisu promijenili ime od Mladosti u Krijes. Kako nam je poznato, naši su pretplatnici tu promjenu s veseljem pozdravili i prigrlili Krijes kao najdražeg prijatelja koji im donosi mnogo pouke, zabave, veselja i vedrine. Tko želi da čita ugodno štivo i da prati zanimljive događaje iz povijesti, tehnike, sporta i drugih grana savremena života, taj neka marljivo čita i svuda širi naš jedini ilustrovani omladinski časopis Krijes.

ŠTO TE JE U ŽIVOTU NAJVIŠE USHITILO

Svaki pretplatnik Krijesa neka sudjeluje u našem natječaju, jer tako može doći do lijepih i praktičnih darova! — Na pitanje: Što te je u životu najviše ushitilo — doživljaj, ličnost, knjiga, rad, zabava itd. — neka se odgovori kratkim opisom. Najzanimljiviji odgovori biće nagrađeni sa tri glavne nagrade, i to:

1) **fotografski aparat**
2) **ura za pisaći stol**
3) **pet zanimljivih romana**

Osim toga razdijelićemo još sedam posebnih nagrada po jednu knjigu.

Odgovore treba slati najkasnije do 15 studenoga

na

UREDNIŠTVO KRIJESA, ZAGREB
TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21

Kako možeš besplatno dobiti fotografski aparat

Tko nađe barem tri nova pretplatnika za Krijes i pošalje unaprijed pretplatu najmanje za tri mjeseca ulazi u natječaj za posebne nagrade. Tko sakupi najviše pretplatnika biće nagrađen fo- ***fotografskim aparatom.*** *Ostale nagrade biće:* ***po 2 ure za pisaći stol i 5 nagrada po 1 knjiga,*** *a podijeliće se ždrijebom među marljive sakupljače novih pretplatnika. Pretplatu treba slati Upravi Krijesa, a o tom se treba obavijestiti i Uredništvo* ***najkasnije do 15 studenoga.***

Izdavač i vlasnik Konzorcij jeronimskih časopisa u Zagrebu, Trg kralja Tomislava 21. ∗ Za vlasnika, izdavača i uredništvo odgovara: Dr. Josip Andrić, Zagreb, Trenkova ulica 1. ∗ Tisak tiskare Narodne prosvjete u Zagrebu. Za tiskaru odgovara: Dr. Vjekoslav Gortan, Zagreb, Šenoina ulica 28. ∗ Omot izrađen ofset-tiskom u litografiji Tiskare Narodnih novina u Zagrebu. ∗ Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Zagreb, Dežulićeva ulica 2.

GOD. XII ZAGREB, 15 LISTOPADA 1931 BROJ 2

KAKO SE DANSKA SEOSKA OMLADINA SPREMA ZA SVOJ RAD

Bilo je to prvih dana moga boravka u Danskoj. Glavni grad Kopenhagen, u kome sam boravio, privlačio me vanrednom svojom ljepotom. Uživao sam u kupolama i tornjevima mnogobrojnih kopenhaških crkava i građevina, u prenmogim šetalištima, jezerima i osobito u idiličnoj ljepoti morske obale. Ali uza sve te ljepote rasla je u meni sve više čežnja za selom i životom danskoga seljaka. Kako sam odavna već iz različnih knjiga upoznao napredak i poštenje te valjanost danskih seljaka, vukla me čežnja u danska sela da upoznam te drage ljude i njihov način života.

I prvog slobodnog dana sjeo sam u vlak i odvezao se u mjesto Taastrup, koje sam posve slučajno izabrao. Konačno: zar nije svejedno u koje ću selo doći ? A htio sam svakako da putujem sam. Da gledam i zaključujem. Bez tumačenja i uobičajenog hvalenja, razlaganja i nepotrebnog trošenja vremena. Htio sam da budem sam kako bih što bolje zapazio svaku sitnicu da je kasnije mogu ponovno proživjeti i stvoriti u sebi poučne zaključke.

Bilo je to u rujnu. Sunce je još bilo dosta jako obiljem svoga svijetla, ali mu se toplina znatno smanjila. U zraku kao da se osjećao britki zadah bliskog sjevera. Vlak je jurio pitomom ravnicom, kroz polja, u kojima su se seljaci uz pripomoć modernih strojeva bavili oko krmne i šećerne repe. Prolazili smo kraj stanica, modernih i prostranih zgrada, s lijepim peronima i mnoštvom cvijeća. Konačno sam zapazio i natpis „Taastrup" te izišao iz vlaka.

Nekoliko koračaja, i eto me u selu.

Međutim, čudno sam se nekako okretao. Zar je to dansko selo ?

Preda mnom se nalazio skup velikih, modernih uređenih zgrada, obrubljenih cvjetnim vrtovima, s prostranim balkonima, ali nigdje ne vidim gospodarskih zgrada. U redu kuća ističe se par dućana. Izlozi su svratili na se naročitu pažnju svojim uređajem. Bilo je tu predmeta, koji se u nas upotrebljavaju i prodaju samo u najvećim gradovima. Ono što mi obično smatramo luksusom. I u meni se opet pojavilo pitanje: zar je to dansko selo ?

Obratih se slučajnom prolazniku s tim pitanjem.

„Dansko selo ?... Da, Taastrup je svakako selo, ali ako tražite nastambe naših seljaka, onda ih badava tražite ovdje. Naši seljaci stanuju u svojim domovina, koje mi nazivamo „dvorovima" („Gaard"), a koji se nalaze uvijek skoro usred njihova zemljišta. Ovdje, u samome selu, stanuju trgovci, obrtnici, liječnik, veterinar i činovnici."

Ja se zahvaljujem na tome razjašnjenju i sada već točno znam što mi je činiti. Ostavljam sve te taastrupske dućane i kuće, ostavljam selo i upućujem se u polja. Izdaleka se pruža vijugava crta izvrsne ceste. Ali tu, uz asfaltnu cestu, nema seljačkih domova. Oni su se smjestili pri kraju, usred plodonosnih njiva i prostranih travnjaka na kojima stoka pase sočnu travu. Izdaleka vidim krov jednoga seljačkog „dvora". Izabirem ga za cilj svoje šetnje i produljivši svoje korake promatram iz daljine vanjsku sliku te seljačke nastambe.

Sam „dvor" sastoji se od dvije glavne zgrade. Jedna je izgrađena u ravnoj liniji i pretstavlja zgradu za stanovanje. Druga je izgrađena tako da zatvara dvorište sa tri strane pa s prvom zgradom čini zatvorenu pačetvorinu. Ta druga zgrada pretstavlja gospodarsku zgradu, u njoj se nalaze staje, hambari i sve ostale gospodarske prostorije. Obe zgrade blijeskaju u sunčanim zrakama svojom bjelinom. Neobično su čiste, čini se kao da su baš ovoga časa pobijeljene. Pred stambenom zgradom uređen je prostran cvjetnjak. U njemu se goje plemenite vrste cvijeća. Tu se ističu ruže svojim miomirisom, dok karamfili privlače na se pogled žarkim svojim bojama. U vrtu daje dojam osobite skladnosti cio niz malenih stazica. Čovjeka zahvaća želja da promijeni pravac svoga hoda, da zađe u taj divni cvjetnjak i da uživa u ljepoti izgleda i u bujnom miomirisu cvijeća.

Usred zgrade nalazi se veranda. Kroz otvorena vrata vidi se obilje raznovrsnog cvijeća u zemljanim loncima. Sa svojim ogromnim staklenim prozorima daje ta veranda cijeloj slici izraz još veće privlačivosti i ljupkosti.

Takvu verandu naziva danski seljak „zimskim vrtom". Tu on smješta mnoštvo cvijeća, pa zimi, kada oko njega vlada pustoš i blješti beskrajna bjelina snijega, uživa u zelenilu toga svog vrta. Sa svakim svojim cvijetom postupa taj seljak nježno, upravo ga tetoši i uzgaja ga velikom pažnjom i stručnim znanjem. Zato su takvi zimski vrtovi ponos i dika seljaka!

Međutim, ulazim već i u samo dvorište. Ono je popločeno kamenjem i ističe se upravo uzornim redom i čistoćom. Usred dvotišta stoji bunar. Na bunaru se nalazi ručna i motorna pumpa. Motorna se sisaljka stavlja u pogon pomoću električne struje, pa se tako voda kroz cijevi vodi u sve staje, gdje se upotrebljava za ispiranje, pranje, čišćenje i napajanje stoke. U mnogim seljačkim „dvorovima" nalaze se i vjetrenjače. To su veliki kolutovi koje pokreće snaga vjetra, pa tako daju pogon koji se upotrebljava na mnogo različnih načina. Svaki „dvor" ima redovno na pr. svoj mlinski kamen za šrotanje kukuruza, ječma i ostalih hraniva, nadalje stroj za sječenje sijena, mrvljenje repe itd. Za sve te pomoćne gospodarske strojeve kao i za već spomenutu bunarsku sisaljku upotrebljava se besplatna snaga vjetra. A u Danskoj ima vjetra u izobilju. Snažni zamasi morskog zraka, što neprestano krstare iznad danskih krajina, tjeraju kolute bezbrojnih vjetrenjača i daju seljacima, koji su svojom mudrošću znali time da se okoriste, besplatnu pogonsku snagu. A ujedno su ti koluti i simbol neprestane zaposlenosti, znamen rada i napretka!

Dok sam stajao u dvorištu i promatrao skupnu sliku, već su me zapazili i sami ukućani. Preda me je izišla mlada i krepka djevojka i zapitala me na svome jeziku što želim. A ja je, dakako, nijesam razumio. Tek tada je prešla na njemački. Slagala je riječ po riječ i konačno joj je uspjelo da me — pomažući se obično prstima i gestama — pozove u stambenu zgradu. Tu mi je odmah izašao ususret sam gazda. Bio je obučen u obično radno odijelo, pomalo se smješkao, i prije nego što sam mu išta mogao razložiti ili reći, pružio mi je ruku i kao kakvom dobrom znancu rekao:

„Velkommen!" (Dobro došli!)

Meni se taj doček, dakako, vanredno svidio. Odmah sam mu razjasnio odakle sam i zašto sam došao u njegovu kuću. Čudio se da sam došao sam i da sam naišao na njega. A zatim mi je onom ugodnom danskom jednostavnošću i gostoljubivošću rekao:

— „Mi smo baš završili rad pa imamo podnevni odmor koji traje jedan sat. Baš smo sjeli za stol. Ja sam već rekao da i vama donesu tanjur. Izvolite" — — —

I ne čekajući odgovora, uhvatio me ispod ruke i proveo kroz dvije sobe u treću, blagovaonicu. Ukusno uređena i prostrana soba bila je toga časa puna ljudi. Uz seljakovu obitelj, ženu i petero djece, sjedjela je tu još i jedna djevojka te tri momka. Gazda me odmah pretstavio svima govoreći im nešto na danskom jeziku, što ja tada još nijesam razumio. Pozvavši me da i ja sjednem za stol, rekao mi je o svakoj osobi nekoliko riječi, tek toliko da znam tko je tko. Ona djevojka kćerka je jednog seljaka iz nekog drugog sela, a nalazi se ovdje da nauči kuhati i sve ostale domaćinske poslove. I njegova najstarija kćerka nalazi se također u službu kod jednog drugog seljaka.

— Tako se naša djeca uče ne samo radu nego i samostalnosti. A to je vrlo važno! — primijetio je gazda.

— A ovi momci?

— To su također „elevi" (učenici). Kod nas u Danskoj šaljemo svoje sinove naprednim seljacima u nauk. Kada nam sin navrši 14 godina i kada je završio školu koja traje 7 godina, polazi u nauk kod kojeg od naprednih seljaka. Ispočetka takav „elev" ne dobiva nikakve nagrade za svoj rad, osim košte i svoje sobe. Nakon nekoliko mjeseci kada se već priučio redovnom radu, određuje mu gazda plaću. Ta plaća raste prema dječakovoj radnoj sposobnosti i vrijednosti. Na taj način postoji među vršnjacima čitavo natjecanje. Onaj koji točnije izvršuje sve svoje dužnosti te se odlikuje marljivošću, postiže veću plaću pa se time, dakako, napose ponosi.

— Kako dugo traje takvo naukovanje?

— To ovisi o samim dječacima. Obično tri do četiri godine. U to vrijeme gazda priređuje različna međusobna natjecanja da podigne volju tih dječaka za rad te da u njima razvije i naviku razmišljanja i upravljanja. Evo jednog primjera: ja imam ovdje na svom posjedu tri takva „eleva". Početkom ove godine dao sam svakome po jedno jutro zemlje da na tom zemljištu zasije i po svojoj volji uzgaja šećernu repu. Ja nadgledavam rad i rado dajem savjete, ali prepuštam dječacima da sve poslove obavljaju po svojoj uviđavnosti i svome znanju. I da vidite s kolikom voljom oni vrše taj rad! Nabavljaju si različne knjige o uzgoju šećerne repe, određuju točno razmak pojedinih redova, proučavaju najbolji način za uništavanje eventualnih štetočinja i uopće rade s tolikim veseljem i trudom, da je to milota promatrati. Svake treće nedjelje pregledavam ja zajedno s njima postignuti uspjeh, i tada zajednički utvrđujemo čije je polje najbolje do tada uspjelo. Istodobno raspravljamo o eventualno počinjenim greškama pri stanovitom kojem poslu te utvrđujemo kako je taj posao trebalo zapravo izvesti Kroz mjesec dana biće šećerna repa. potpuno zrela za prodaju. Tada ću pozvati seoskog kneza i pretsjednika naše zadružne mljekare kao i još nekoliko susjeda, te ćemo zajednički s dječacima prosuditi i rad svakog pojedinca. Onaj čija repa bude najbolja, i što se množine i kakvoće tiče, biće proglašen pobjednikom u tom natjecanju te će dobiti od mene u ime nagrade srebrni pokal s urezanim svojim imenom i oznakom natjecanja. — To je eto, samo jedan primjer. Možete i sami misliti koliku vrijednost ima takvo natjecanje kada se ono provodi sistematski u cijeloj zemlji i kada se svi naši sinovi na taj način natječu u što točnijem radu, što većoj marljivosti i što potpunijoj samostalnosti.

— A kada dječaci završe to naukovanje?

— Nakon tri do četiri godine mijenjaju ti naši „elevi" rado svoga poslodavca. Ako imaju dobre preporuke, lako mogu naći dobro namje-

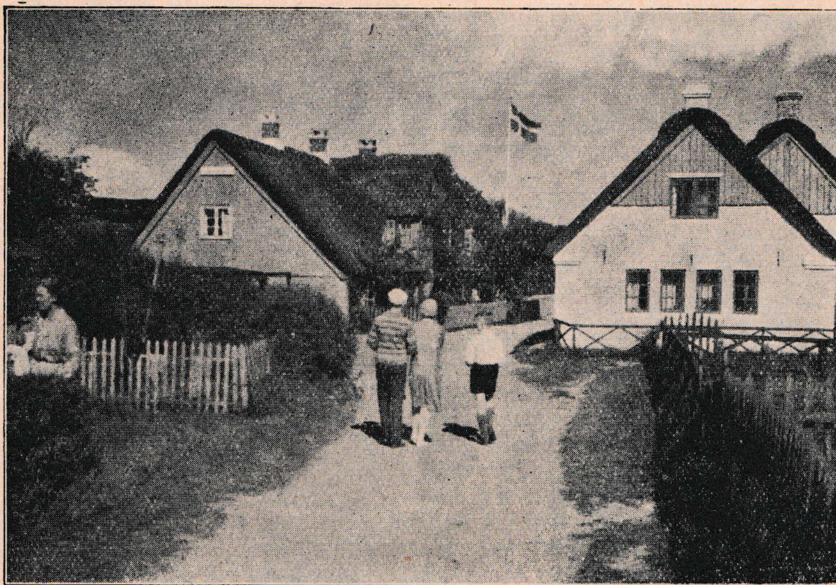
štenje kod naprednih seljaka. Tada je njihov rad već samostalan i donosi seljaku velike koristi, pa im je i zarada prilična. Međutim baš u tom vremenu dolazi doba štednje. Sada se već u svakom dječaku, odnosno momku, jasno iskukuljila želja da dođe u koju ,,höjskolu" gdje će proširiti duševne svoje poglede i gdje će uz predani rad spremnih nastavnika bez ikakvog prisiljavanja, od slobodne volje, bez ispita i bez svjedodžbi dobiti temelje buduće svoje obrazovanosti. Napose će ti mladići u ,,höjskoli" shvatiti važnost i vrijednost nauke uopće, te će se tako u njima probuditi živa želja za znanjem, jer će razumjeti da svaki čovjek vrijedi onoliko koliko zna. Ali će se u njima učvrstiti i načelo ispunjavanja svih građanskih dužnosti i vršenja građanskih prava. Ukratko: u toj će školi dobiti svaki od tih mladića čvrste temelje na kojima će se tada izgraditi potpuna ljudska zajednica, dakle čovjek koji će biti dostojan član ljudske zajednice i dostojan sin svoje domovine!

— Kako dugo traje obuka u ,,höjskoli?

— Prema izboru samih učenika: 6 ili 9 mjeseci. Učenici stanuju u samoj školi, tako nijesu izloženi nikakvim drugim utjecajima. Za njih je škola sa svojim društvenim životom i ozbiljnim raspravljanjem o svim životnim pitanjima žarište mladenačkih njihovih poleta i ideala. Obuka se vrši pomoću predavanja, raspravljanja, zajedničkih diskusija itd. O svakom pojedinom učitelju i njegovoj metodi ovisi da učenici zavole njegov predmet. Zato učitelji imadu potpunu slobodu u izboru metode rada, a moraju biti vanredno spremni, moraju znati naći pravi način postupanja s omladinom, biti dobri govornici i još mnogo toga. Moglo bi se o tome govoriti sate, dane i tjedne, a da se tema nikada ne bi potpuno iscrpla. Međutim, htio bih još samo spomenuti da u tim školama nema nikakvih ispita, pa se prema tome ne dijele niti svjedodžbe. Glavno načelo je u tom da svaki učenik osjeti da mu je znanje potrebno radi njega samoga, a ne radi drugih. Što znači svjedodžba? Nije glavno ono što piše na takvom komadu papira, nego ono što netko ima u svojoj glavi! A o svakom pojedincu ovisi da si sam nakrca što više znanja i da tako sam poveća vlastitu vrijednost.

— A što se uči o poljodjelstvu u ,,höjskoli"?

— ,,Höjskola" nije poljodjelska škola, u njoj se daju temelji općenite obrazovanosti svakog pojedinog učenika, dok za posebno proučavanje i upoznavanje poljodjelstva postoje posebne škole. Oni učenici koji su proboravili u kojoj ,,höjskoli" 6 ili 9 mjeseci dolaze nakon toga na posjed kojemu naprednom seljaku i posvećuju se redovnom radu. Za to vrijeme štede opet novac od svoje zarade da bi nakon godinu ili dvije mogli poći u poljodjelsku školu.

DANSKO RIBARSKO SELO NA OTOKA FONU

I u tim je školama obuka slobodna i neobavezna. Svaki učenik sam odlučuje o množini znanja, kojim će se okoristiti u toj školi. Ni tu se ne dobivaju nikakve svjedodžbe. Za obuku se plaća, ali u tu svrhu daje država i pojedine općine izdašne pripomoći. Svrha obuke je u tome da se učenici koji dobro poznaju svakodnevni poljodjelski rad, dakle praksu, upute također i u bit poljodjelske znanosti, znanstvenih zasada i pouka koje svaki poljodjelac treba da zna. To je teorija koju kasnije svaki od tih učenika povezuje u svome radu u divan sklad s praksom. Time je moguće da dansko poljodjelstvo stoji danas na tako visokom stepenu, jer je ono neprestano u skladu s modernim naučavanjem. Mi sjedinjujemo teoriju s praksom i tako dolazimo do zavidnih rezultata u svom poljodjelskom nastojanju i radu.

— Kako dugo traje obuka u poljoprivrednim školama?

— Također i tu postoje dva tečaja: jedan od 6, drugi od 9 mjeseci. Učenici stanuju u školi,

pa se tako razvija drugarski život, u kome sin veleposjednika vrijedi isto toliko koliko i sin najsiromašnijeg seljaka. Među njima nema nikakve razlike.

— Dakle se i sinovi veleposjednika na isti način spremaju za svoj budući rad ?

— U nas nema „praktikanata" kao u drugim zemljama koji se samo šećkaju ili jaše te gledaju kako d r u g i rade. U nas mora svatko s a m da radi, mora da pozna svoj zanat u tančine. Onaj koji želi u Danskoj studirati poljoprivredu na sveučilištu ne mora imati mature, ali mora imati najmanje četiri godine stvarnog poljodjeljskog r a d a, i to pravoga rada, a ne samo nazovi-prakse. A da li se tu radi o sinu bogataša ili siromaha, tko za to pita ? Svatko mora da živi od rada vlastitih svojih ruku. U nas je uostalom poljodjelstvo vrlo ugledna grana ljudske djelatnosti. Ima liječnika, profesora i advokata koji šalju svoje sinove naprednim seljacima u nauk da bi postali kasnije dobri gospodari i poljodjelci. U nas i sam veleposjednik ustaje u jutro zajedno sa svojim radnicima, izlazi u polje i radi. Tako on daje najbolji primjer svojim radnicima. Nema u nas na posjedima direktora koji samo sjede u kancelariji i iz kancelarije daju naredbe za rad. U nas je drugi sistem poljodjelskog rada. Tu svatko mora da izvršuje svoj dio. Upravnik radi zajedno s radnicima, a uveče ulazi u kancelariju i obavlja kancelarijski posao. Stručnjak za svinjogojstvo na pr. dolazi na koji posjed, sam hrani svinje, čisti svinjac, obavlja sve druge redovne poslove, a uveče zapisuje svoja zapažanja i povlači iz njih logične zaključke. Na taj način on postaje stručnjak za uzgoj svinja pa kasnije vrši dužnost stručnog savjetnika za tu granu poljodjelskog rada...

Međutim je vrijeme brzo prolazilo. Ručak je već bio na izmaku. Gazda se prvi digao i glasno zaželio : „Dobar tek !", a svi su ostali također toga časa ustali i okrenuvši se prema domaćici glasno izgovorili : „Tak for Mad !" (Hvala za jelo !)

Gazda mi se odmah ponudio da će me provesti kroz sve svoje staje i pokazati mi čitav svoj posjed, gdje ću mnogo toga naučiti, pa sam se doista uvjerio kakva čudesa može da stvara promišljen, čestit i ustrajan rad.*

Franjo Pakaci

IZ VRTLARA

Pred hramom bijaše vašar. Od rana jutra padala je kiša, i dan se primicao kraju. Veselije od radosti gomile bilo je vedro smješkanje jedne djevojčice što je za novčić kupila sviralu od palme.

Oštar pisak te svirale nadvikivao je sav smijeh i žamor. Nepregledno mnoštvo ljudi neprestano je pridolazilo i guralo se.

Put je bio blatan, rijeka je nabujala, a preko njiva neprestano je padala kiša.

Brige gomile premašila je žalba jednog dječaka što nije imao novčić da kupi šaren štap. Njegove nujne oči, koje čeznutljivo promatrahu pazarnice, cijelu su gomilu učinile tako bolnom.

Rabindranath Tagore

CIGANIN I SVETI JURAJ

Stoji ciganin, a ide sveti Juraj. Ciganin ga zapita :

„Kuda ideš ?" Reče mu Juraj : „K Bogu da pitam zašto moram živjeti." A ciganin će njemu : „Propitaj, golubiću, i za mene, za što je meni živjeti ?" „Dobro", reče Juraj, „propitaću. Ali gdje ćemo se naći ?" A ciganin reče : „Daj mi svoj zlatni stremen i dođi toga i toga dana na to mjesto. Tu ćeš me naći." Juraj otiđe.

Nakon nekoliko dana dođe ciganin na to mjesto pa spazivši Jurja, promjeri ga i zapita : „No, jesi li bio kod Boga ?" „Bio sam", reče sveti Juraj. „Pa što je : zašto treba da živiš ?" „Meni je", reče „Bog rekao da hodam okolo i da suzbijam neznaboštvo u ljudi." „A jesi li i za mene pitao ?" „Pitao sam", reče Juraj. „Kazao je Bog : Što mu dopane i čega se dočepa, neka mu bude."

Tu se ciganin zadovoljno okrene i reče : „Hvala ti", pa hoće da ode. A Juraj reče : „A moj stremen ?" „Kakav stremen ? " „Velim ti, stremen pripada meni." Natezali su se tako dugo, no ciganin ipak ne dade stremena.

Pošli su do gospodara. Dolaze pred zamak ; tu će ciganin : „Ne će li te biti stid što ja dolazim pred gospodara ovako gol ? Skini za me gornji zobunac — ta u tebe su i onako dva." Juraj to učini, i dođoše tako pred zemaljskog gospodina. Juraj poče govoriti, tako je i tako. A ciganin reče : „I ja kažem tako je. Ne slušajte ga, gospodaru : eto, reći će još da je i taj zobunac njegov !" Zatim su se još dugo tamo natezali ; no zemaljski ih gospodin istjera i zobunac ostade ciganinu.

Kad su izašli, zgrabi ga Juraj zbog zobunca : „Ja da sam tebi", reče, „dao zobunac !..." A ciganin reče : „Pa ti si rekao : što mu dopane i čega se dočepa, neka mu je !"

(Maloruska nar. prip.)

* Ovaj krasan članak, što ga je napisao veliki poznavalac Danske g. F. Pakaci, prenosimo iz „Zadružne svijesti"

KAKAOVAC, KAKAO I ČOKOLADA

Kakaovac je plemenita tropska biljka kojoj je domovina Amerika. Stari Meksikanci uzgajali su mnoge korisne biljke pa i kakaovac. Njegove sjemenke služile su im kao sitan novac. Osim toga satrli bi kakaovčeva zrna u prah kakao iz kojega su priređivali čokoladu. Španjolci su u Meksiku upoznali kakao i čokoladu. Oni su u početku 17 stoljeća donesli kakao u Evropu, ali tu nijesu znali od njega praviti

GRANA S CVJETOVIMA KAKAOVCA

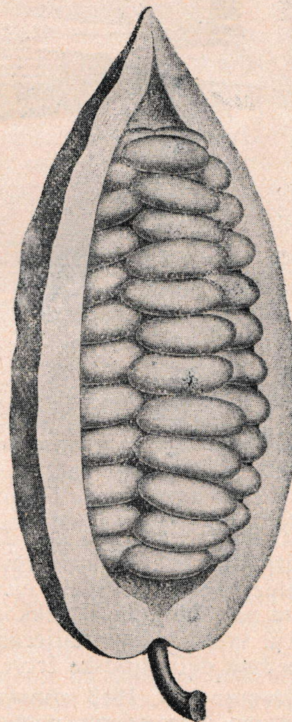
čokolade. Zato su u početku uvozili u Evropu gotovu čokoladu, jer se u Meksiku ljubomorno čuvala tajna kako se priređuje čokolada. Neki Florentinac koji je dulje živio u Meksiku otkrije poslije Evropljanima tu tajnu. Skoro iza toga osvane u Španiji prva tvornica čokolade.

Biljku kakaovac nazvao je veliki botanik Linne naučnim imenom Theobroma, što znači božanska hrana. Dakle tako cijenjena! Kakaovac se danas uzgaja mnogo, raširen je svuda po tropskim zemljama. To je jedna od najvažnijih kolonijalnih biljaka. Izvrsno uspijeva u sjevernom dijelu Južne Amerike, naročito oko rijeke Amazonke. Uspješno je goje na azijskom otočju (Java, Sumatra, Borneo). Kakaovac raste samonikao kao šumsko drvo osrednje veličine. Na plantažama ga ne puštaju da naraste visoko, jer ga treba zasjeniti drugim višim drvećem kao na pr. bananama, kaučukovcem, uljevitim palmama. Ovo ga drveće štiti ujedno i od prejakih vjetrova. Plodovi kakaovca su vrlo osjetljivi, nezaštićeni bi prerano ispali. Lišće mu je ovalno i kožnato. Od treće godine donosi cvjetiće iz kojih se za pet mjeseci razvije plod sličan našem krastavcu. U sluzavom i slatkastom mesu plodova nalazi se pet redova smeđih sjemenki nazvanih kakao zrna. Plodovi pomalo dozrijevaju kroz čitavu godinu, ali su glavne berbe o Božiću i o Ivanju. Onda plodovi malo odleže, zatim se oljušti korm Ovu u novije vrijeme upotrebljavaju za gnojivo, jer u njoj ima vapna i fosfora. Meso većim dijelom bace, u nekim krajevima prave od njega liker i pekmez. Sjemenke su gorke i trpke pa takve nijesu uporabive. Zato treba da provriju, a to se čini na različne načine. Negdje ih nabacaju na hrpe i prekriju lišćem, drugdje ih zakopaju u zemlju, ostave par dana, a onda na suncu suše. Vrijenjem se ubije u sjemenci klica, a izgubi se i gorčina. Tako priređen kakao dolazi u tvornice. Tu ga prže na vatri u posebnim bubnjevima.

Pržena zrna lakše se ljušte, izgube još više trpkost i gorčinu, što više dobiju ugodan miris. Kakao sadrži mnogo masti koju zovu kakaov maslac. Taj se djelomice oduzima tiskanjem u prešama, inače bi bio kakao teško probavljiv. Kakaov maslac se upotrebljava za pravljenje sapuna, masti, pomada. Kakao je vrlo hraniv, jer sadrži osim masti i mnogo bjelančevine i škroba, a to su našem tijelu potrebite tvari. Doduše u kakau se nalazi u maloj količini jedna otrovna tvar nazvana teobromin, a djeluje slično kao kofein u kavi, a tein u čaju. Teobromin, kofein i tein zovemo dražila, jer podražuju živce, prividno i časovito oživljuju rad živaca, pa odatle ona svježost iza crne kave, čaja, kakao ili čokolade. Zaista ova pića uživana često i u većoj mjeri škode, jer iza jačeg podražaja živaca nastupa i malaksalost.

Kakao se ukuhava na vodi ili mlijeku te daje dobro, hranivo, toplo piće koje je hranivije i od bijele kave.

Još se više upotrebljava kakao u fabrikaciji čokolade. Kakau se pridoda šećer, zatim različni mirisi kao vanilija, cimet, muskat i drugi,

PLOD KAKAOVCA

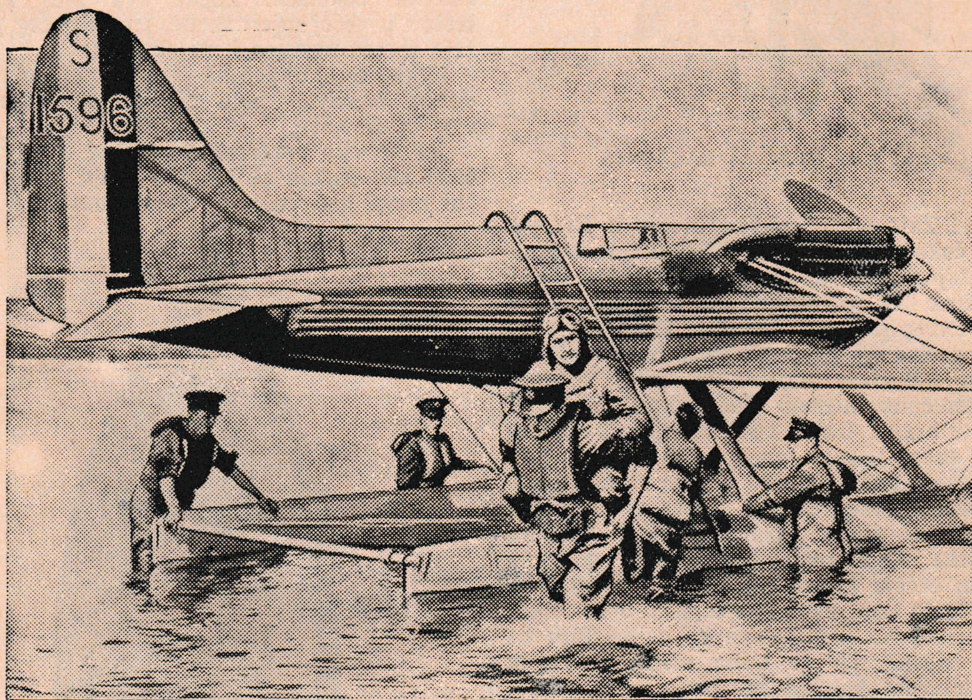
od toga se učini tijesto, koje se različno uobliči i suši. Prema količini dodataka dobivaju različne vrste čokolade koju razlikujemo i po hranivosti i po teku. Dobro učinjena čokolada je dobro i hranivo jelo. Čokolada i kakao se najviše troši u Španiji i Italiji tako kao u Rusiji čaj, a u Turskoj kava.

Ljuba Arnold

SVJETSKI AVIONSKI REKORD BRZINE

(THE SCHNEIDER TROPHY, CALSHOT, 1931)

Ako izostavimo događaje političke, financijske, gospodarske, onda je priredba natjecanja za Schneiderovu nagradu najveći događaj u kolovozu ove godine, koji su s jednakim interesom pratile sve novine svijeta i koji su nervozno očekivali svi tehnički krugovi. Ove su priredbe bile od interesa za avijatičku industriju kao i za narodnu obranu evropskih naroda. Jer ne smijemo smetnuti s uma da je svaki napredak avijatičke tehnike u isti mah i napredak ratne avijacije, koja se trajno koristi tehničkim naprecima. Na letnoj pruzi, na obali Southamptona kod Calshota, održana su 22 kolovoza klasična natjecanja za Schneiderovu nagradu „The Schneider Trophy". Svaki onaj koji sudjeluje u tim natjecanjima u velikom postotku nosi „glavu u vreći", i ova natjecanja ponijela su za ovu sezonu dvije ljudske žrtve.

ENGLESKI REKORDNI AVION „S 1596"

Kad je Jacques god. 1913 osnovao ovu nagradu za brzinu hidroaviona, postigao je tada Francuz Prevost brzinu od 73 kilometra, a kad je god. 1919 Talijan Janello postigao brzinu od 201 kilometar, bio je zapanjen cijeli svijet. Još je veće iznenađenje izazvala brzina iz god. 1925 od 377 kilometara na sat (Doolittle, U. S. A.). Te su brzine dalje godimice rasle, dok 1930 nije Englez Olebar postigao brzinu od 595 kilometara na sat. Kako je prije njega tri godine nosio rekord po koji Englez, za ovogodišnje natjecanje je vladao veliki interes, jer čele pripreme za organizaciju leta i za vježbanja. Kad su se već sama natjecanja približila, pobijede li Englezi, onda Schneiderova nagrada dolazi u trajni posjed Engleske.

U prvo je vrijeme bilo ovo zapravo samo natjecanje pojedinih tvornica aviona ili motora. I baš ta činjenica imala je za posljedicu da su konstruktori dobili još više poticaja. Sve fantastičnije brzine pridonijele su mnogo popularizovanju ovih letova. Danas u ovim priredbama prevladava sve više sportski momenat. Tu se od pilota traži sve veća sprema i dugogodišnje vježbanje.

U Calshotu su ove godine već u proljeće porezultat vježbanja pokazivao je unaprijed da će zacijelo pobijediti Englezi. Da se to još bolje osigura, desilo se na žalost i nesreća koje su isključile možda najozbiljnijeg takmaca: talijanski prvorazredni letač Monti nastradao je kod jednog pokusa na Gardskom Jezeru. Francuska ni Amerika nisu sudjelovale.

Među učesnicima engleske momčadi odmah se isticao aparat Vickers-Supermarine S 1595 i S 1596. Ovaj posljednji je i odnio prvi pobjedu, novi svjetski rekord brzine. Kapetan Stainforth postigao je na njem maksimalnu brzinu od 625 kilometara na sat.

Sa Schneiderovu nagradu uzletio je jedini Boothman na aparatu „Supermarine 6 B". Letove su pratile stotine hiljada gledalaca. Iskoristili su i najmanju uzvisinu, samo da se što bolje vidi. Publika je bila natrpala čak i automobilske krovove. Boothman se digao s otoka Wight, a aparat je za sobom ostavio du-

gačak trak dima. Prvi krug je bio najbrži. To je bilo stoga, jer je pilot čim se odijelio od mora pošao velikom brzinom da brzo izleti iz polazne linije. Prvi put je prešao preko pristaništa Ryde u visini od 50 metara punom snagom motora. Kod okreta u Ryde Middle, kod Lea View i Chichestera Boothman se znatno dizao, ali u pravcu nije nikada imao veću visinu od 100 metara. Tako su gledaoci mogli točno vidjeti kako modrosrebrna strelica fantastičnom brzinom siječe zrak. Kad je završio sedmi okrug, avijatičar je u širokom zavoju skrenuo k ulazu u southamptonski zaljev. Čim je plovkama dodirnuo vodu, sve su lađe u Solentu pozdravile novog rekordera zviždanjem sirena.

Bothman je letio ovim brzinama: Kod prvog kola postigao je prosječnu brzinu od 552 kilometra i 47 metara. Drugo kolo prosječna brzina 551 kilometar i 404 metra, treće kolo prosječna brzina 547 kilometara i 60 metara, četvrto kolo prosječna brzina 544 kilometra i 228 metara, peto kolo prosječna brzina 546 kilometara i 116 metara, šesto kolo prosječna brzina 545 kilometara i 994 metara, sedmo kolo prosječna brzina 543 kilometra i 359 metara. 350 kilometara unutarnjeg kruga prevalio je za 38,22 i 1 petinu, tj. prosječnom brzinom od 547 kilometara i 188 metara. Tako je Schneiderov pokal (koji nije pokal, nego simbolička statueta iz čistoga zlata) osvojen za Englesku. No to nije sve. Nakon Boothmana nastupio je poručnik Stainforth da postigne svjetski rekord u brzini. Prema propisima ustanovljuje se taj rekord na bazi od 3 kilometra, a treba je preletjeti u oba smjera. Stainforthu je njegova namjera potpuno uspjela. Brzine su na posebni način i vrlo pomno kontrolirali izaslanici Kraljevskog aerokluba Velike Britanije. Ustanovljeni su ovi podaci prosječnih brzina: 1) etapa 601,064 kilometra, 2) etapa 625,049 kilometara, 3) etapa 595,023 kilometra i 4) etapa 617,067 kilometara na sat. Srednja brzina iznosi dakle 610,001 kilometar na sat. Ovaj je rekord brzine svečano saopćen Međunarodnoj aeronautičkoj federaciji na odobrenje.

Time je postignut novi rekord brzine u zraku. Kako je poznato, Engleska drži sada sva tri svjetska rekorda brzine i tako ima najbrže ljude na kopnu (Campbell), na moru (Kaye Don) i u zraku (Stainforth).

Stainforth je na istom aparatu par dana iza toga htio neslužbeno potući svoj vlastiti rekord, ali je pri tome skoro nastradao. Kod spuštanja na more aparat mu se prevrnuo i potonuo, a on je i sam zadobio manje ozljede. Aparat je bio monoplan sa dvije plovke. Benzin je bio smješten u krilima, a pumpao se u motor specijalnom pumpom, i to kroz konstrukcioni kostur aparata.

Interesantno je spomenuti da ovim motorima, koji vrijede na milijune dinara, traje život tek jedan sat, a iza tolike uporabe bacaju se u „staro željezo". Sudjelovanje u ovim natjecanjima stoji pojedine države, radi izdataka na tehničku opremu, velike svote novaca.

Što je od osobita interesa, a inače nije opće poznato, jest način kako se ovako velike brzine mogu utvrditi i pouzdano mjeriti. Kod lakoatletskog natjecanja upotrebom domišljato građenih kronografa utvrđuje se vremenski razmak na stotinku sekunde. Ovi aparati rade pomoću vrpca koje se postave na cilj, a rekordni trkač ili vozilo prolazeći kroz liniju cilja prekida vrpcu, i time posebni električni kontakt naznači vrijeme prekida na valjku sa vremenskom skalom. Položajem označene točke u skali izračuna se točan vremenski razmak.

Kod aviona se ne može rabiti takva vrpca na cilju. No ovdje je potrebno i točnije utvrđenje vremena, jer se radi o većim brzinama i vremenska jedinica od stotinke sekunde nije dovoljno oštra.

Kod natjecanja za Schneiderovu nagradu upotrebljavani su specijalni aparati na kojima se mjerenje vremena postizava elektrografskim putem. U tu svrhu na letnoj liniji Southamptona postavljena su dva filmska aparata u kojima se filmska vrpca giblje pred objektivom za snimanje brzinom od 5 metara na sekundu. Dužina filma je 100 metara tako da aparat može biti u pogonu 20 sekunda. Kratko vrijeme prije nego avion nadleti na liniju puste se sa strane u pogon električkim vodom oba filmska aparata od kojih je jedan na polaznoj crti, a drugi na cilju.

Automatski s odvijanjem filma trne se i gasi sa strane jedna mala žaruljica. Ovo se zbiva svake petstotinke sekunde tako da se na filmu osim slike aviona nalaze u jednakim vremenskim razmacima crne točkice od žarulje.

Filmski operateri imaju zadaću da avion kod prolaza linijom starta ili cilja drže u objektivu. Kako su oba filmska aparata postavljena u pogon u istom trenu, to se kasnijim očitovanjem prolaza aviona kroz cilj između vremenskih točkica može točno interpolirati i tako odrediti vrijeme za koje je avijon preletio bazu od linije starta do cilja. Da se odredi veća točnost vremena a time i točniji broj o brzini leta, može se onaj dio filma na kojem je zahvaćen kritički momenat kopiranjem povećati i izmjeriti vrijeme na desetisućinku sekunde. Tako se može odrediti točno brzina aviona sa sigurnošću od 20 centimetara na sekundu.

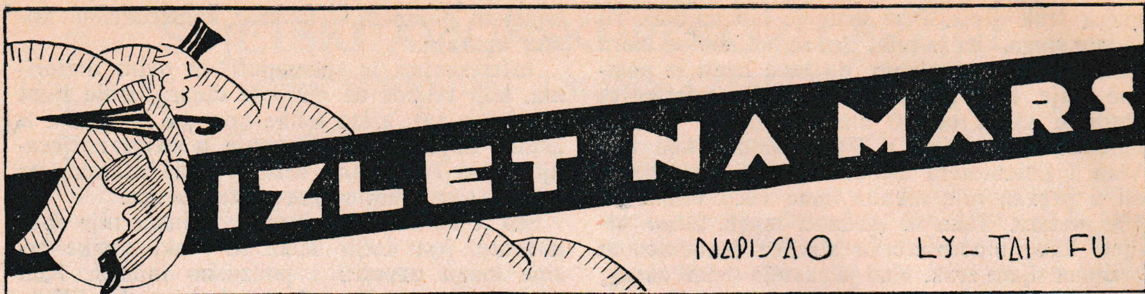
D. Uvanović

OBLACI

Oblaci plove po svodu
ko perca bijela i meka;
nose nam pregršti boja
i pozdrave drage s daleka.

Jedan za drugim stižu:
ko golubi bijeli se roje.
Oblaci kližu po svodu,
a s njima i želje moje.

A. Vukić

Pomalo se počela u njemu propinjati i samosvijest da je učinio nešto što nitko drugi ne može učiniti, da je proslavio svoj rodni Split više nego i sam slavni „Hajduk". Ostavila ga skučenost i bojažljivost s kojom je stupio na zagrebačko tlo. Dohvatio je svoj golemi kišobran i kako bi debeljko spomenuo koju svotu, udario bi ga šiljkom u veliki obješeni trbuh. Na koncu stao je da se smije tako gromko, da su se stakla na kancelarijskim prozorima tresla, a gospođica Ljubica nije nikako mogla da razumije riječi koje je neko izvikivao u telefon.

— Asti graju, šjor Makso... ča je triba govorit... vajaćemo se u dolarima ka prajci... Hi...hi...hi... ho... ho... hu... hu... hu...

— Selbstverständlich... aber natürlich... ja uvek govorila: ako to ne izumila splitska čovek... onda to niko izumila... Na fusbal utakmica ja vidila: Split uvek tukla Zagreb deset prema nula...

— Ča? Naš „Hajduk"?... Asti sto...

I tako se razvio prijateljski razgovor u koji je kasnije ušla i gospođica Ljubica. Razgovor nije bio ničim osobitim prekinut do 11 sati kad je stigao šef patentnog ureda. Mate Dujić pristupi k njemu, smjelo mu pruži ruku kao starom znancu i prijatelju i zapita ga:

— Ča jema nova? A?... A kako van žena i dica?

— Ja sam inžinjer Mladojev. S kime imam čast?

— Pa ča me ne poznate? Ja sam Mate Dujić iz Splita i upravo san Vas čeka i jedva san vas dočeka... Ma kud ste zaboga cilo Božje jutro?... Da ni bilo ovdi ovega čovika i ove šinjorine, bija bi se usmrdija ka srdjela...

Sad je onaj debeljko počeo klopotati nešto na njemačkom jeziku. Govorio je na dušak. Mate Dujić je ipak nešto razumio i samo se smješkao. Govorilo se, naime, o njemu, njegovoj slavi i veličini...

I tako se on s onim debeljkom i šefom sklonio na meke fotelje u raskošnoj sobi u kojoj su dugo i dugo raspravljali. Stvar je napokon bila gotova. Izum Mate Dujića u patentnom spisku inžinjera Mladojeva nosio je broj 99.771.

A zatim je crni elegantni auto Maksa Schwarza odnio slavnog profesora Matu Dujića u veličanstvenu četverokatnicu na trgu N.

MARS D. D.

Panika na zagrebačkim ulicama — Instrukcije iz književnog jezika i tajanstveno iščeznuće Mate Dujića — Eksploatacija svemirskih tjelesa — Historijska sjednica u hotelu Esplanade — Zoološka istraživanja i otmica splitskog profesora

U četiri sata poslije podne onoga slavnog petka kad se Mate Dujić pojavio u Zagrebu razletilo se gradskim ulicama stotinjak bijesnih kolportera mašući rukama i nogama i urličući, da se zemlja tresla:

„Posebno izdanje Zagrebačkog dnevnika-a-a... Posebno izdanje Zagrebačkog dnevnika-a-a..."

Mirni, trijezni i razboriti zagrebački građani, navikli da im se svakih šesnaest dana natakne na nos dva tri posebna izdanja, postajkivali su nepovjerljivo po ulicama, ćuleći uši i nastojeći da pogode radi li se o rušenju nove gradske tržnice ili o demisiji pretsjednika pekarskog saveza.

Ali urlici kolportera postajali su sve jasniji i neobičniji.

„Posebno izdanje Zagrebačkog dnevnika-a-a. Čudo od splitskog profesora-a-a... Put na Mars bez morora-a-a... Slavni izumitelj nalazi se među nama-a-a..."

Mirni trijezni i razboriti zagrebački građani, koji su dotada oprezno opipavali u džepu pripravljeni dinar, okaniše se odjednom svoje tisućgodišnje mirnoće, trijeznosti i razboritosti i pojuriše na kolportere. Nije prošlo ni pet minuta otkad je prvi kolporter izronio nosom na vrata tiskare i već je u gradu od 185.582 stanovnika zavladala divlja panika.

Ljudi su iskakali iz tramvaja i autotaksija, jurili gologlavi iz kavana i automatskih bufeta i kao topovska tanad probijali put do najbližeg kolportera. Nekoliko nestrpljivijih skočilo je s obližnjih balkona i prozora na cestu, prezirući vlastite kosti i lubanje prolaznika. I sasvim nelojalna sredstva konkurencije: štapovi, čizme i ostali tvrdi predmeti priskočiše najnestrpljivijima u pomoć. Jedan sporiji kolporter, izabravši loše mjesto, dospio je kroz staklo u izlog trgovine pekmeza.

Gornji ugao Zrinjevca, gdje su odjednom osvanula četiri kolportera, bio je zabarikadiran neprobojnom masom tjelesa, tako da je prometni redar koji na tom mjestu čuva nepovredive bijele crte, posvećene pješacima, mogao zapisati u svoju bilježnicu: „Opšti prekršaj sviju prometnih pravila, u kome su sudjelovali svi nazočni bez iznimke."

Nije nipošto čudno, ako je jedan posebni dio zagrebačkog pučanstva najrevnije učestvovao u svim ovim manifestacijama narodne radosti. Splitska kolonija, i onako uvijek okupljena na Zrinjevcu, svrstala se sama od sebe u veličanstvenu povorku i uz povike ,,Doli Zagreb!" — ,,Živio Split!" te pjevanje lokalne himne ,,Ča je pusta Londra kontra Splitu gradu" krenula oko grada, razbijajući u oduševljenju po gdjekoji natpis i kavanski prozor. Kad se ta povorka pred policijskim konjima mirno i neprimjetno razišla u ,,Port Artur" i nekoliko drugih lokala, policija nije mogla drugo nego da uapsi počinitelje pronađene na licu mjesta. To su bili: jedna švelja iz Maksimira, starica s papigom, koja vadi budućnost, sijedi sveučilišni profesor s cilindrom i onaj isti čuvar nepovrednih bijelih crta koga je narodno oduševljenje bilo lišilo uniforme.

Toga historijskog popodneva interveniralo je Društvo za spasavanje u 44 slučaja (neki su slučajevi mrtvačkim kolima odvezeni na Mirogoj), a dvanaest zdravih kolportera iz Like, Žumberka i Zagorja postalo je 30 postotnim invalidima s pravom na potporu.

* * *

Dok se tako slava Mate Dujića pronosila svijetom, sjedio je on mrk i nepriznat u jednoj otmenoj sobici u trećem katu četverokatnice na trgu N. Od časa, kad ga je Makso Schwarz doveo u svoju kuću, dogodilo se nekoliko neugodnih stvari koje su slavnom profesoru potpuno poremetile dušu i tijelo.

O ručku je pojeo par kilograma neobičnih i u splitskoj kuhinji sasvim nepoznatih stvari, koje su mu pokvarile i zadnji aršin crijeva. Zatim je pio nekakvo kiselo vino i dobio žgaravicu. A nakon svega toga, otkrio je da mu je oduzeto pravo micanja, zbora i dogovora.

Odmah nakon ručka bio je rekao gosp. Schwarzu:

,,Šjor Makso, kad je čovik dospija u Zagreb, moga bi malo ka obić oni vaš Marjan... čuja san da jema medvidov i drugi beštijica..."

Ali mu je Makso Schwarz s užasom na licu bio odgovorio:

,,Nemoguća, gospodin profesor, sasvim nemoguća... Onaj trena kada gospodin profesor stupila na ulica, Zagreber ga napravila u komadića... Vi ostala u moja poštena kuća, u moja kabineta... i bafila se s literatura..."

Da je Makso Schwarz ozbiljno mislio, uvjerio se doskora Mate Dujić sasvim. Pokušavši nekoliko puta da se na prstima otšulja iz kabineta namjeravao se pred vratima na neke elegantno obučene ljude koji su ga uljudno odgurali natrag uz pripomene:

,,Nemoguće! U gradu je buknula revolucija... proglašeno je opsadno stanje. Nitko ne smije na ulicu..."

Odustavši od uzaludnih pokušaja, zavalio se konačno Mate Dujić u prostrani kožnati fotelj te proklinjući sudbinu koja ga je ovdje namjerila i pritišćući obim rukama želudac počeo da tigrovskim pogledom promatra namještaj u sobi. Osobito ga je razdraživala jedna uljena slika obješena nad pisaćim stolom, koja je prikazivala neku staru ženu malih očiju i krupna obješena nosa.

,,Napituraću joj brke, oću duše mi...ka Kraljeviću Marku..."

I to bi se uistinu bilo dogodilo — jer je Mate Dujić već pošao prema tintarnici — da nije u taj čas pokucao i stupio u sobu neki mladi, kicoški odjeveni čovjek s par knjiga pod pazuhom.

,,Ča oćete?" prodere se na nj Mate Dujići Mladi kicoš nakloni se duboko i poče sipati riječi kao da govori lekciju naučenu na pamet.

,,Veleučeni gospodine, vrlo su nam dobro poznate vaše neprocjenjive zasluge na polju kozmičke fizike, astronomije i matematike, vaš genijalni... "

,,Ne beljezgaj, govori ča oćeš?" prodere se još jače Mate Dujić tražeći očima na vješalici svoj nerazdruživi kišobran.

,,...vaš genijalni izum, koji će omogućiti putovanje smrtnika kroz beskonačne svemirske prostore, ali..."

,,Ako ne kažeš ča oćeš, razbiću ti lumbrelom čunjku.." viknu Mate Dujić sav zelen od bijesa.

Uplašen i nesiguran prekinu kicoš s knjigama bujicu riječi i ponizno reče:

,,Trebalo bi da se priučite književnom govoru, i mene je zapala ta osobita čast..."

Vjerojatno je slavnog profesora od vike bila minula žgaravica, jer se nešto primirio i konačno gunđajući sjeo natrag u fotelj.

Mladić je otvorio svoje knjige i počeo da govori. Govorio je o čakavskom, štokavskom i kajkavskom dijalektu, o ekavici, ijekavici i ikavici, o zaslugama Vuka Karadžića i Ljudevita Gaja i o mnogim drugim učenim, narodnim i pravilnim stvarima.

Mate Dujić slušao je neko vrijeme jednolični romon mladićeva glasa, a onda sasvim neprimjetno i bezrazložno zaspao dubokim snom pravednika.

Kad se nakon jednog sata probudio, čuo je kako mladić još uvijek govori prevrćući listove svojih knjiga. Mora da je nešto vrlo ružno sanjao, jer mu se opet povratila zla ćud.

,,Sve je to lipo, dragoviću moj, nego sa ću ja s tobom repatiškavat. Kaži ti meni, ča je veće, maškula ili šuferin?"

,,Maškula?..." začuđeno podigne mladić oči iz svojih knjiga.

,,Ne znaš? To ne znaš? Nedovoljno. Aj na misto!"

I budući da se mladić nije pomicao, pograb ga Mate Dujić i udarivši ga snažno nekoliko puta nogom, izbaci ga iz sobe.

Bilo mu je svega dosta. Pograbio je svoj kišobran, srušio par ljudi na vratima kabineta i preskačući po nekoliko stepenica izgubio se na ulici. Čulo se kako jureći viče:

,,Pokazaću vam ja, ča je revolucija!"

* * *

Kad je Makso Schwarz telefonski obaviješten o nemilom događaju, nalazio se u vrlo važnom poslu. Već u dva sata poslije podne sazvao je u jednu tajnu dvoranu hotela Esplanade najuglednije financijske magnate Zagreba da im izloži jedan novi, u privrednoj povijesti čovječanstva dotada nečuveni prijedlog.

Došli su gosp. Loewenstein sa svojim smaragdnim monoklom, gosp. Rosenkranz u svom otrcanom žaketu, gosp. Wolf uvijek nasmijanih debelih usana, gosp. Zvijezdić poznati spekulant na baissu, gosp. Blau, koji se tri puta već sasvim skrhao i opet podigao. Svi su oni došli s nekom nepovjerljivom znatiželjom i zasjeli uz zeleni stol.

„Želila Schwarz meni opet nabiti rogove ?" mislio je gosp. Blau.

„To bila svakako zmazana Schwarz-intriga", zaključivao je gosp. Loewenstein, a ostali su se u mislima posvema slagali s ovim slutnjama.

Ali ovajput se radilo o iznimci. Gosp. Makso Schwarz srdačno se izrukovao sa prisutnima i sjajući se u nosu, čelu i obrazima započeo s neobičnim uvodom :

„Što vi kazala, poštovana gospodo, što kazala ti stari šuft Blau i ti debela svinja Rosenkranz, ako ja iznijela takva prijedloga, da od svota profita svi skup pala u nesvijest ?"

Crne očice gosp. Schwarza upalile su se podrugljivim samosvijesnim plamenom i on nastavi:

„Što vi rekla, ako ja iznijela takva stvar, da Zagreb gledala na Wall Street* kao na obična gusjenica ?"

Gosp. Rosenkranz, kome je dolazilo da na riječ Wall Street skine s glave šešir — ali ga je već bio objesio — pomisli na čas : „Siromašna Schwarz poludila — sasvim poludila — šteta, inače bila sasvim korekt." Ali gosp. Makso Schwarz nastavljao je snažnim, uvjerljivim tonom :

„I to još najinteresantnija... da sve to ne bila obično bluff... to bila ajnfah, sasfim konkretna stfar...

Dotada sumnjičava lica prisutnih osvojena izrazom Schwarzova lica, samopouzdanjem njegova govora, počeše odjednom da blijede. Ili se inače ozbiljni Schwarz prvi put u svom životu htio da našali, ili se zbilja radilo o nečem strašnom, golemom, nečuvenom.

„Ja odmah prešla na stvar — započe nižim tonom gosp. Makso Schwarz. — Ja pronašla mogućnost eksploatacije ne ovoga grada, ne država, ne Evropa, ne čitava zemlja, nego čitava univerzum, zvijezda, planeti... osobito."

Istim zanosom kojim je jutros pričao Mati Dujiću, ali sasvim drugim riječima i ciframa govorio je Makso Schwarz o eksploataciji jednog člana sunčanog sustava — crvenog Marsa.

Dok je govorio, vladala je u sobici mrtva tišina. Lica novčanih magnata poprimila su sablasne oblike, a napeti bubnjići u ušima primali su svaki titraj Schwarzova glasa.

„I tako," završio je Makso Schwarz, „ja konkretno predložila : osnivanje dioničko društvo za eksploataciju planeta. Društvo se bude prozvala — Mars d. d. !"

Nakon zadnjih govornikovih riječi još je neko vrijeme potrajala šutnja, a onda se odjednom prosuše divlji, neobuzdani glasovi.

Gosp. Rosenkranz podigao se sa stoca i počeo teškim nogama da pleše po parketu, mašući rukama i puštajući neke čudne, neartikulovane glasove.

* Wall Street je financijski centar New-Yorka, a po svom uplivu i čitavog svijeta.

Gosp. Blau pristupio je k Maksu Schwarzu i, gruhajući ga stisnutom šakom u trbuh, piskutao:

„Ti Schwarz... ti prokleta lupež, defraudant.. ti..." I ne znajući da nađe srdačniji naziv stade odjednom da ga grli sa suzama u očima.

Loewenstein je upravo htio da sveznajućeg Maksa upita za carinske tarife na Marsu kad je zazvonio telefon i obavijestio Schwarza da je slavni izumitelj bez traga nestao.

Puštajući slušalicu iz ruku, mislio je Makso Schwarz da će ga zemlja progutati.

„Ta prokleta splitska bakalar... Loewenstein, ako kros pet minuta ne stvoriš auto, sve propala, pro-pa-la... zum Teufel... otišla do vra-ga..."

Zagrcavajući se od jecaja, sklapao je nepobjedivi berzijanac ruke i molio:

„Loewenstein, ako imala milosrđa... za mene... za moja Sara... za moja djeca... odmah dozvala auto..."

* * *

Mate Dujić, koji se prvim tramvajem odvezao u Maksimir, izvrsno se zabavljao. Bô je šiljkom kišobrana sve od reda: vukove, medvjede, kune i lavove i načinio u zoološkom vrtu pravu prašumu. Nekoliko posjetnika, koji su čitali u Zagrebačkom dnevniku da životinje predosjećaju potres čuvši tu paklenu viku stadoše da bježe glavom bez obzira.

Kad je čuvar vrta, dotrčavši bez daha pred lavlji kavez, profesora opomenuo da je zabranjeno dražiti zvijeri, dobio je odgovor dostojan slavnog izumitelja:

„Pro primo, ja ne dražim beštije nego i škakjan, a pro sekundo zašto čovik plaća dva dinara za biljet, ako ne smi čut kaki glas ima zagrebačka zoologija."

Kad je čuvar protestirao proti ovom umnom razlaganju, bio je i sam poškakljan „lumbrelom" po trbuhu, i Mate Dujić mu je čuo glas:

„Kaj vi mislite gospon, če ne maknete vašu ambrelu..."

Dalje neumrli profesor nije čuo, jer ga je nekoliko snažnih ruku pograbilo, podiglo u vis i proti svim pravilima higijene uguralo u jedan crni auto.

Šest ljudi u svečanim crnim odijelima držali su čvrsto krakove Mate Dujića dok je auto brzinom od 100 km na sat letio Maksimirskom cestom prema trgu N.

Prepoznavši među njima svoga gostoprimca, Maksa Schwarza, profesor Dujić promrsi nešto sasvim splitsko kroz zube i pljune u strop.

(Nastaviće se)

PRIČA SA ŽALOSNIM SVRŠETKOM

Vi, recimo, sjedite u svom razredu. Uzmimo da i mirno sjedite, što je teško vjerovati. osim ako kao Sokrat znate da ne znate ništa. E, dobro... Vi tako sjedite mirno, sjedite i gledate profesora, a on gleda vas. To je sve lijepo i dobro, ali doleti na prozor, recimo, vrabac. Doduše, može doći i kakva druga ptica, ali najvjerojatnije je da dođe vrabac, jer je to najdrzovitiji rod, ti vrapci...

I sada pošto je vrabac doletio na prozor, u vama se probudi ono staro neprijateljstvo prema vrapcima, to više što vam se vrabac nekako ruga, što li, jer vi morate biti u školi, a on ne mora. I vi, razumije se, tražite nešto čime bi mogli da otepete to drzovito stvorenje. I to je dobro, ali profesor iz povijesti opazi da ste se vi nekako užurbali i prozove vas, a to nije dobro...

Dođete pred katedru...

I vrabac se premjesti na onaj prozor kod katedre, baš kao da hoće prkositi. Prkos je ružno svojstvo, koje ne pristaje ni drzovitu vrapcu Recimo da vas profesor pita: „Koga je Aleksandar Veliki potukao kod Issa?" Vi ste krivo razumjeli i jer gledate neprestano u vrapca koji biva sve drzovitiji, mislite da vas profesor pita što vi to gledate, pa, dakako, pristojno odgovorite: „Molim, jednog vrapca..." Na vaš iskreni odgovor prasne sav razred u smijeh, vrabac se poplaši i odleti, a profesor se najprije zadivi junaštvu Aleksandrovu, pa se snebi nad vama, onda se razljuti, a napokon se njegov gnjev povuče pred milosrđem, i on odluči da vas još pita, pa će vam dobrostivo: „Dobro, Aleksandar je potukao vrapca, a molim vas, što je onda bilo?..." Vi još uvijek gledajući za vrapcem koji se smjestio negdje na krovu i čudi se i veseli što je ostao živ poslije onoga gromovitog smijeha, odgovorite: „Molim, vrabac je odletio... Ali sada profesor pomisli da se vi s njim uistinu rugate pa vam zapiše drugi red i, eventualno, ako je goropadniji, dade vam „poputnicu" da sve tutnji...

Zar to nije nesporazum? E, dobro... Ali tomu nesporazumu je kriv vrabac, ne vi, a vrabac stoji slobodno na dvorištu, kljuca i skakuće, a vi se morate kod kuće da s tatom natežete o tom da li ste krivi ili niste. Tata bi svakako htio da ste krivi vi, a ne profesor ili vrabac, a vi obratno, i na koncu se raziđete sa „status, quo". Vi mislite da je kriv vrabac, tata misli da ste vi, ali vam ipak taj „status quo" škodi, o čem bi znala pripovijedati vaša leđa. Pa da to nije nepravda!

Pod težinom osvete pade vrabac još isti dan od praćke mrtav te sada leži pred gimnazijom. Mala je to utjeha, jer on je poginuo i više ga nema, a vi ste ostali i morate snositi posljedice. A to je nesporazum. Istina, vrabac je malen, a nesporazum je velik, jer ipak ostaje neriješeno dvoje: zašto su stradala leđa, a nisu kriva, i zašto je pao vrabac, a nije kriv!

Znam da se nitko neće dati na taj mučni posao da se prihvati rješavanja toga pitanja. Jedino iz prošlih događaja možemo crpsti pouku za budućnost, a ta je: prvo, sabranost i pažnja redovno nam uvijek koriste i drugo, vrabac je ipak, uza svu drskost, nevina i simpatična ptica.

Ante Miličić, *IV. gimn.*

KAKO SE ENGLESKA POKRSTILA

U davnini dok je još postojalo Rimsko Carstvo, današnja se Engleska nazivala Britanija. Otok je bio obična rimska pokrajina, samo s tom slučajnom pogodnosti da je bio i suviše daleko od Rima pa je tako mogao sačuvati svoj jezik i narodne osobine. Britanija se nije nikad polatinila kako je to bio slučaj sa gotovo svim ostalim evropskim zemljama i državama koje su Rimljani pokorili. Njezin se narod nazivao Briti, a pripadao je keltskoj skupini evropskih naroda.

U to su doba kršćanski vjesnici vjere već bili počeli Britima naviještati blagu riječ Isukrstova Evanđelja. Tragovi se ovoga prvog kršćanstva i danas još opažaju na ovom otoku. Na primjer: po mučeniku iz toga doba sv. Albanu nazivlje se grad St. Albans.

Kasnije su užasni ratovi nanijeli britskom kršćanstvu ogromne štete. Kad je ono 407 god. rimska vojska bila povučena iz Britanije u Italiju da je brani od učestalih neprijateljskih navala, postali su Briti iznenadno slobodni. Rimsko carstvo, koje je počelo opadati, nije se više moglo brinuti za dalek otok, opasan širokim pasom nemirne morske vode i za njegovo manje više bojovno stanovništvo. Sada su na Brite navalili Škoti, keltski narod iz današnje Irske, i Pikti, malen ali ratnički narod sa sjevernog dijela britskoga otoka. Nato je 449 g. britski kralj Vortigern pozvao u pomoć Angle, Sase i Jute, tri germanska naroda, sa evropskog kopna. Ovi su dokrajčili rat sa Škotima i Piktima, ali su se pokazali kao veliki vjerolomci, jer su Britima zasjeli za vrat i malo su pomalo uništili ovaj keltski narod, prvi kršćanski narod ovoga otoka.

Angli, Sasi i Juti bili su pogani. Kršćanski su ih Briti iz narodnog ponosa užasno mrzili. To je i razumljivo: svaki narod ima pravo na svoj opstanak kao i na obranu. Ali su Briti u svojoj mržnji i grešno pretjerivali, jer poganskim osvajačima nijesu htjeli ni Evanđelje propovijedati. To su kao kršćani morali činiti. Isukrst je spasio sve narode, i svi oni imaju pravo na riječ Božju. Ipak je luč svete vjere u nedaleko doba zasjala i ovim poganima na britskom tlu. 596 god. došla je na britski otok četica benediktinaca. Doveo ju je sv. Augustin. Usve ih je bilo trideset i devet drugova. Ovamo ih je poslao veliki i sveti papa Grgur Veliki. (Crkvom je Isukrstovom vladao od 590 do 604. Slavi se 12 ožujka.). Međutim se od ovih triju germanskih naroda razvio drugi narod germanskih osobina: Anglosasi. Oni su dugo i teško primali kršćanstvo, ali su ipak do prvih godina VII vijeka bili gotovo sasvim pokršteni. Jedino je mala kraljevina Mercija uporno odbijala kršćanstvo. Pokrštenjem Anglosasa nastalo je novo, sjajno doba ovoga otoka. On je pravim putem krenuo u bolju budućnost.

Zanimiva je stvar koja se pripovijeda kako su ovi redovnici došli iz Rima u Britaniju, a istodobno to bi bio dokaz kako se Crkva odvazda brine za vremenito i vječno dobro naroda. Jednom je papa sv. Grgur Veliki vidio na rimskom trgu neke mladiće izložene na prodaju. Duboko se bijaše ganuo otac kršćanstva nad teškom sudbinom ovih mladića pa odluči da ih otkupi i oslobodi. Doznavši od trgovca da su Anglosasi, sjetio se njihove daleke domovine i anglosaskog naroda koji čami u tmini poganstva pa je rekao: „Mjesto Anglosasa oni će biti anđeli kada upoznaju Sveto Pismo." Dao ih je zatim izučiti za svećenike pa ih je poslao kao vjesnike vjere u njihovu domovinu.

Nešto su kasnije, ali u VII vijeku, bili pokršteni i Pikti. Njih su pokrstili Škoti kada su ih pokorili. Sada su se Škoti i Pikti tako izmiješali, da je nastala jedna šarena narodna mješavina koja se pod utjecajem s juga preobrazila u Anglosase, odnosno u kasnije Engleze.

Pod konac je VII vijeka bila pokrštena današnja Engleska. Kršćanstvo je u njoj uhvatilo dubok korijen, te mu kasnije nijesu mogle naškoditi navale drugih poganskih naroda. Što više, kršćanski su Anglosasi na njih u tolikoj mjeri djelovali, da su ih i pokrstili, kao na primjer Dance kad su se među njih naselili. Uistinu, ovo je miješanje uništilo i jedne i druge pretopivši ih sve zajedno u opet jedan novi germanski narod: Engleze, ali je kršćanstvo tu ostalo i pomoglo da se iz te čudne šarolike gomile naroda, koji su se između sebe klali i ubijali, razvije jedinstveni engleski narod koji je otoku dao konačno lice.

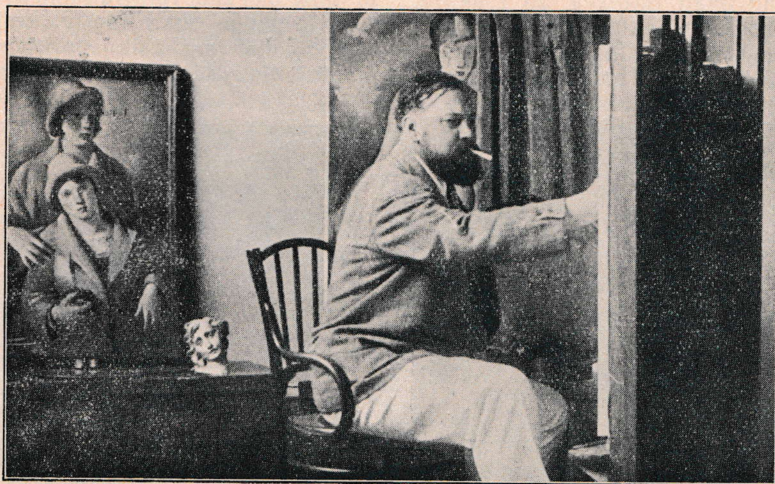
Kršćanstvo je Engleskoj donijelo polet u napretku i prosvjeti. Žarišta su tog napretka bili samostani u kojima je skromni redovnik molio i radio za preporod otoka. Osobito su se isticali samostani u sjevernoengleskoj kraljevini Northumberlandu. Po ovim je samostanima, kako pišu engleski povjesničari, sjeverna Engleska daleko odmakla u prosvjeti i napretku, u to doba, od južne Engleske.

Među ovim je starim engleskim redovnicima bilo pravih učenjaka. Osobito se isticao Beda. Posjedovao je sve znanje onoga doba. Izobrazio je nekih šest stotina redovnika i mnogo drugih osoba. Napisao je četrdeset i pet knjiga, koje su bile a i sada su važne za englesku povijest. Od njega je i engleski prijevod Evanđelja po sv. Ivanu. Uveo je kršćansko računanje vremena, naime, on je sam računao sve događaje po godini Isukrstova rođenja. Ovaj veliki čovjek rodio se u Jarrowu 673 godine. Kao dijete od sedam godina stupio je na nauk u benediktinski samostan i tu je ostao do kraja svoga radinoga i svetog života kao ponizni redovnik časnoga reda sv. Benedikta. Umro je 735 god. Crkva ga je proglasila svecem. Slavi se 27 svibnja.

M. T. M.

PERO I KIST

SLIKAR VL. BECIĆ U SVOM ATELJERU

Slikar Vladimir Becić — Rodio se 1886 u Slavonskom Brodu. Otac mu je tada bio sudac u Brodu, a kasnije vijećnik Banskoga stola u Zagrebu. Maturu je svršio u Osijeku. Poslije jedne godine pravnih nauka na zagrebačkom sveučilištu odlazi u München i studira u Slikarskoj akademiji. Tamo se sastaje sa pok. Jos. Račićem i Miroslavom Kraljevićem. Radom ove trojice obilježavaju se jasno nove smjernice u razvitku hrvatskoga slikarstva. God. 1909 studira u Parizu. Iste godine izlaže svoje radove u Parizu (Salon d' automne) i u Zagrebu (kod Ulricha), i tada se njegovo umjetničko ime nadaleko pročulo. God. 1911 izlaže u Rimu, zatim na svim jugoslavenskim izložbama prije i poslije rata. 1923 imenovan je profesorom na Umjetničkoj akademiji u Zagrebu gdje i danas odgaja nove umjetničke generacije.

Vladimir Becić, to je ime umjetnika kojim bi se ponosili i mnogo veći narodi negošto je naš. Njegove slike odaju sređena i snažna umjetnika koji posjeduje jak duh i odlično vlada kistom. Odlike su mu snažni potezi i neobična slikovitost (plastičnost). Ne voli plačljivosti, on naglašava smirenost, snagu, rad. Na naslovnoj stranici ovoga broja donijeli smo reprodukciju njegove slike „Dječak u parku", da se i naši prijatelji uzmognu, barem donekle, upoznati s radom našega velikog umjetnika.

Mark Twain: Pustolovine maloga Tome — Moramo znati da je američki pisac Mark Twain (Tven) živio burnim životom: bio je šegrt u tiskari, služio je na parobrodu, sudjelovao je u građanskom ratu, otišao u gore gdje se kopa zlato i konačno je postao novinar i književnik. Zato je duboko poznavao život i čovječju dušu, što mu je dobro poslužilo kod književnog rada. Kako je samo vjerno ocrtao mališane koji su se isprva igrali smrdljivim martinima, razlupanim šalicama, pucetima, a osobito su cijenili dječje zube koji su im u toj dobi otpadali. Kasnije su se zanosili kopanjem blaga i igrali se velikih hajduka. Nadjenuli su si zvučna imena: Crni Osvetnik mora španjolskoga, Crvenoruki i Užas Morski. U svojim pustolovnim pothvatima doista su glavna lica romana Pustolovine malog Tome, Toma Sawyer (Sojer) i Huck Fin, otkrili velikog zločinca, koji je činio silne zulume, a krivnja je padala na nevine ljude. Toma i Huck bili su nestašna i nepromišljena čeljad, ali u njihovim grudima kucalo je plemenito srce. Oni su uz veliku ličnu opasnost izdali pravog zločinca i tako su spasili život jednom nevinom čovjeku, koji je bio optužen zbog tajnovitog umorstva. I u drugim zgodama bio je Toma junak i momak od oka. Jednom se u školi javio da je on poderao učiteljevu knjigu, premda je znao da je to učinila mala Bekica. Kad je radi toga primio grdnih batina, morala se čuditi i sama Bekica: „Tomo, kako si mogao biti tako plemenit!" Eto, takvi dječaci domišljati, sa punom glavom huncutarija, ali sa odvažnim i plemenitim srcem prošli su burnim i opasnim životom i postali su čestiti ljudi. Roman Pustolovine maloga Tome prevela je ugodnim stilom gđa dr. Marijana Kralj, i malotko će pročitati tu zanimljivu knjigu, a da se ponovno ne vrati na najljepše stranice.

Ova se knjiga ističe osobito time što je u njoj vjerno ocrtana dječja duša tako da među različnim događajima nalazimo sami sebe i svoju mladost. Ona osobito djeluje svojim skladom, jer tu ni šala ni mladenačka obijest ne prevršuje mjeru. Veoma napeti sadržaj ne iskače iz umjetničkog okvira, te je sve psihološki opravdano i ukusno. Romantički događaji vjerno su prikazani, jer odgovaraju dječjoj duši. Ova knjiga imade osobiti čar za omladinu, jer joj je blizu, a stariji će je rado čitati, jer ih potsjeća na mladost. (Izdalo Društvo sv. Jeronima.)

Svatko uživa u prirodi. Tehnika nas je zadužila što nam je omogućila da fotografiranjem zadržimo trajnima one dojmove koje smo stekli na svojim putovanjima i izletima. Dakako, da trebamo imati iskustva, ali i ukusa, da izaberemo zgodne objekte za slikanje, da uhvatimo pojedine predjele baš u najefektnijim položajima itd. Naše će nam slike pokazati

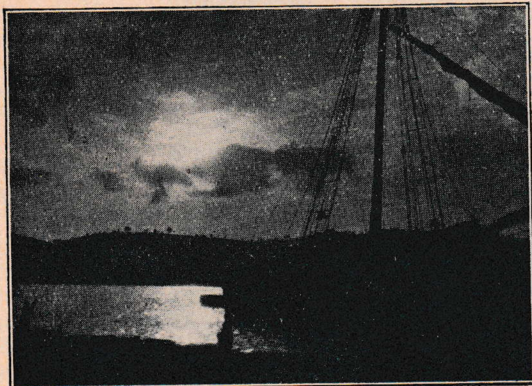

Foto: I. Sedlar

kako se divni uspjesi mogu postići dobrom voljom, ukusom i s nešto iskustva.

Naše slike prikazuju ugođaj s divnog Jadrana i Dalmacije. Dosta je spomenuti riječ more, i već se rađa pomisao na nešto veličanstveno, lijepo i uzvišeno. Mi te lijepe osjećaje nastojimo

Foto: Kovačić

u sebi što dulje zadržati, a kod toga nam danas služi, sa dobrim rezultatima, fotografiranje. Već i fotograf-amater dobrim aparatom i s malo većim marom postizava lijepe uspjehe. Ovajput donosimo tri slike od naših suradnika. Prva je motiv iz Preka na otoku Ugljanu nasuprot Zadra. Slikano je na Agfa Packfilmu sa 18 šajnera (osjetljivost filma) aparatom Schneider Xenar 1 : 4.5, blendano na 6.3, žuto sito (gelbfilter) br. 1, u pet sati po podne. Eksponirano 1 stotninu sekunde. Vidi se da terenski slabi motiv sa odbljeskom mora i oblacima polučuje lijep efekt. Lađa se ne vidi u pojedinosti, a ipak se naše oko zadovoljava samo njezinim obrisom.

Druga je slika motiv kraj Preka, mali otok Školjić koji obiluje prirodnim ljepotama. Materijal isti, slikano o podne, žuto sito, blenda

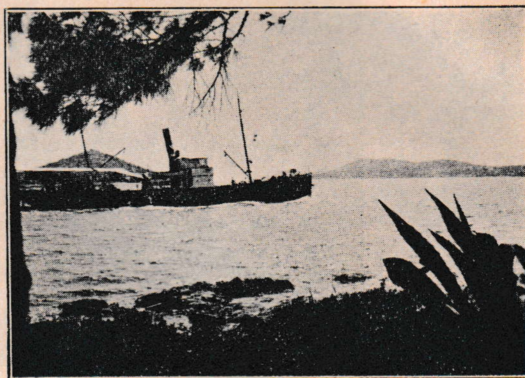

Foto: I. Sedlar

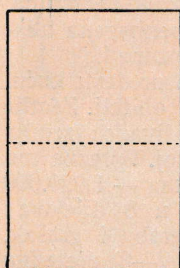
16, 1 stotninu sek. Dobro je uhvaćen momenat kad je parobrod „Nehaj" ulazio u luku, a nebo je bilo ukrašeno divnim morskim borom. Također se lijepo ističe silhueta agave, dobro poznate biljke iz naših parkova.

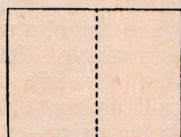
Donja slika prikazuje nam divan ugođaj iz Crikvenice. Slika je snimljena kod zapada sunca u 7½ s., blenda 9,23 šajnera, eksponirano 1/25, bez žuta sita.

Utisak je odličan i pun, divni su kontrasti svijetla i tame, horizont je lijepo ispunjen okvirom granja, more se zatvara finom linijom gora, a u centru slike nalazi se dražesna barčica. Slika je, kako vidimo, vanredno uspjela i sa stručne i s estetske strane.

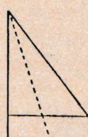
ŠTO SE SVE DADE NAPRAVITI IZ NOVINSKOG PAPIRA

Za naše majstorije koje će nas ugodno pozabaviti potrebno nam je samo nekoliko novina, nož i škare. Pokušaćemo izraditi uzorak kotača kod kormila. Najprije ćemo iz papira izrezati pravokutnik kod kojeg je dužina za polovicu veća od širine, dakle otprilike 36 prema 24 cm. Ovdje ćemo papir preklopiti po duljini napola, da se gornja i donja stranica poklapaju (sl. 1), a zatim se ovaj dvostruki list previje okomito (sl. 2) tako da papir postane četverostruk. Otvoreni su bridovi okrenuti prema nama, a dvostruki rub leži nalijevo. Zatim se prepolovi gornji lijevi pravi kut kako to pokazuje označena linija (sl. 3). Tako nastaje gore pravokutan trokut, a dolje pravokutnik (sl. 4). Taj se papir opet prema označenoj crti previje tako da nastane uski, gore zašiljeni četverokut (sl. 5) na koji se olovkom nacrtaju vijugave linije (sl. 6.). Kada previjeni papir izrežemo škarama prema nacrtanim linijama (sl. 7) i kad ga iza toga oprezno rasprostremo, osvanuće pred nama lijep, zvjezdolik uzorak koji nas potsjeća na kormilarski kotač. Pričvrstimo ovaj uzorak na crnu podlogu (karton, ploča), pa će se lijepi oblici još jače isticati.

sl. 1

sl. 2

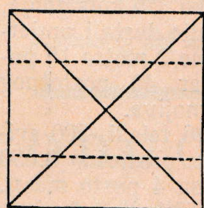

sl. 3

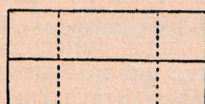

sl. 4

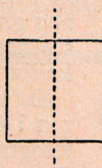

sl. 5

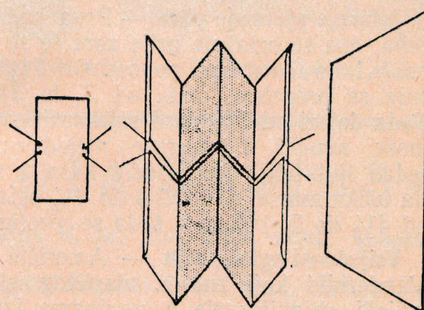

sl. 6

sl. 7

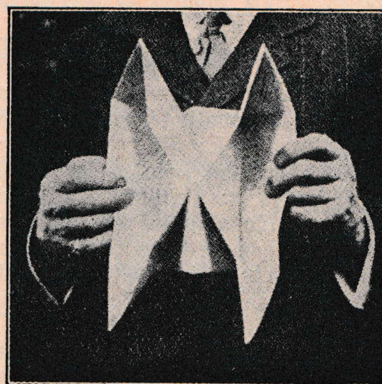

sl. 8-9

sl. 10

sl. 11

sl. 12 sl. 13 sl. 14

Različni uzorci mogu se praviti i bez izrezivanja. Ovdje ćemo opisati kako se pravi dvostruki čamac. Zato nam je potreban kvadratni papir od novina kojemu su stranice duge otprilike 20 cm. Dijagonalama odredimo njegovo središte i preklopimo sva četiri vrška unutra tako da se četiri vrha nađu zajedno u sredini (sl. 8). Zatim previjemo prema punktiranoj liniji (sl. 9) gornju četvrtinu dolje, a donju gore (sl. 10), onda opet lijevu četvrtinu na desnu, a desnu četvrtinu na lijevu stranu (sl. 11). Tako dobijemo kvadrat kojemu su stranice duge oko 7 cm. Na to podignemo kvadrat i preklopimo ga uzduž po polovini tako da je središnjica okrenuta prema nama, a unutrašnjost se površine poklapaju. Tako smo dobili polovinu kvadrata (sl. 12). Da se uvjerimo jesmo li sve dobro učinili, postavimo uzorak na stol. Prednji rubovi moraju tvoriti sliku slova W (sl. 13, gledano sprijeda ozdo), na postraničnim plohama zapažamo u sredini po dva vrška koji strše malo na stranu. Ove vrške (koji su u sl. 13 označeni strelicama) moramo izvući van, gornji prema gore, a donji prema dolje. Tako nastaje jedan trapez (sl. 14), i ako ga rastavimo, dobićemo lijepi dvostruki čamac.

POGLED NA SVE STRANE

Spomenik krumpiru nalazi se u Oberharzu na tako zvanom „Brandheimu", na putu između Braunlage i Tanne. Još pred nekoliko godina okruživala ga šuma, a sada je oko njega čistina. To je granitni stup na komu je na željeznoj ploči pričvršćen ovaj natpis: „Ovdje se godine 1748 prviput pokušao saditi krumpir." Već god. 1588 sađen je u Njemačkoj krumpir, ali samo kao botanička rijetkost, u Beču i Frankfurtu. Jače se raširio za vrijeme tridesetgodišnjega rata radi pomanjkanja druge hrane.

Psi u službi pošte — Pred više godina upotrebljavala je vlada Sjedinjenih država pse za otpremu pošte kopačima zlata u Aljaškoj. Svakih sedam dana otpremali se listovi od Dawson City do tvrđave Gibon, a vozili su ih psi. Pruga iznosi kojih 800 engleskih milja. Otprema je vrlo redovita, pa i zimi. Šest do osam pasa vuku kola ili saonice od 200 do 300 kilograma kroz snijeg i led prevaljujući dnevno oko 60 kilometara. U zimsko vrijeme put je vrlo težak: onda mora ići kočijaš naprijed po snijegu, a psi si tada iza njega krče put. Posvuda su u udaljenosti od 20 kilometara podignute kolibice u kojima se psi odmaraju. Usprkos poteškoća ova je pošta vrlo dobro funkcionirala.

Jutarnje pjevanje ptica — Prva počne pjevati zeba, ona se oglašuje prije zore te se može čuti od ½1 do 2 sata po ponoći. Od 2½ do 3 sata čuje se prepelica, onda od 3 do 3½ sjenica. Tada dolazi od 3½ do 4 sata crni kos koji se može naučiti raznovrsne melodije; tako je jedan ljubitelj ptica naučio kosa u svom vrtu da fućka marseljezu. Od 4 do 4½ oglasi se ševa, od 4½ do 5 sjenica, a tada se probudi vrabac.

Vrijednost oglašivanja — Američki miljarder Vanderbild koji zna iz vlastitog iskustva što vrijedi objavljivanje u novinama izrazio se o tom ovako: „Kako da svijet znade da imaš što dobro na prodaju, ako to ne objaviš. — Ako si uložio jedan dolar u preduzeće, onda pribavi odmah drugi da to poduzeće objaviš."

Kako se hvataju zmije — Da se uzmognu uhvatiti savijene zmije, najbolje je uzeti dugačak kolac na kojemu je pri kraju jakom žicom pričvršćen okrugao okvir sa pola metra promjera. Na ovaj okvir pričvrsti se prozirna vrećica poput mreže za hvatanje leptira, samo nešto jača. Zatim valja imati duge, drvene štipaljke (kliješta) kojima se ruče omotaju mekanim suknom, pod koje se još obloži malo vate da se zmija ne ozlijedi. Kada se zmija pokrije mrežom, tada je treba iza glave uhvatiti štipaljkama da se tako uzmogne prenijeti u posebnu vrećicu koja se tada zaveže. Razumije se da zmija ne može pregristi vreće, jer njezini zubi niti su tako izrasli, niti su dosta jaki da nešto razgrizu, ali ipak kod toga lova treba postupati s najvećim oprezom i posebnom vještinom.

Kod danskog seljaka — Mljekarski list koji je ove godine organizovao veliki izlet u Dansku, donosi zanimljive podatke o danskom seljaku:

Danska je seljačka država. Ali u njoj nema — sela. Danska su sela naime raseljena oko 1800 godine, pa je svaki seljak ostao za se. Zato se i vidi blagodat toga momenta: u miru od susjedstva, pa u lijepom i razumnom radu svakog seljaka.

Sve su seljačke kuće u Danskoj prizemnice, a do njih su unaokolo gospodarske zgrade tako da tu nastane obično i dvorište. Bolji seljaci imadu pred kućom mali perivoj, a iza kuće cvjetni vrt, dok je vrt za povrće iza kravlje staje. Tako smo to sve vidjeli dne 15 srpnja o. g. kod seljaka Karla Olsena, kod Taastrupa, u blizini Roskilda što je od Kopenhagena udaljeno oko 45 kilometara na jugozapad.

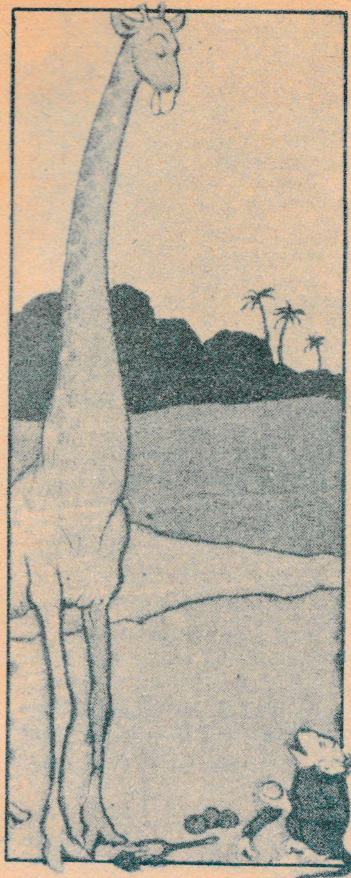
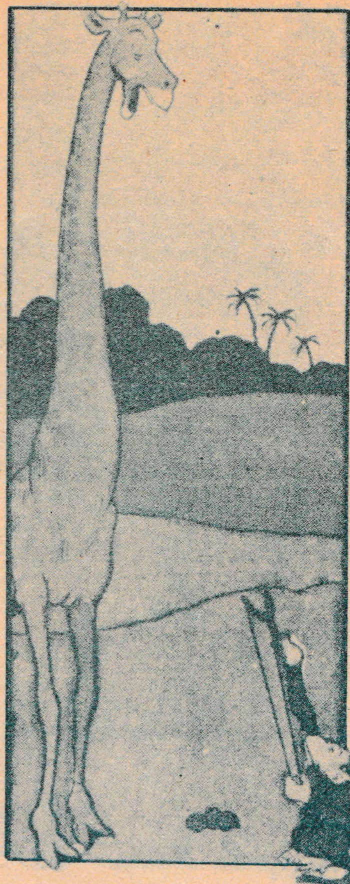
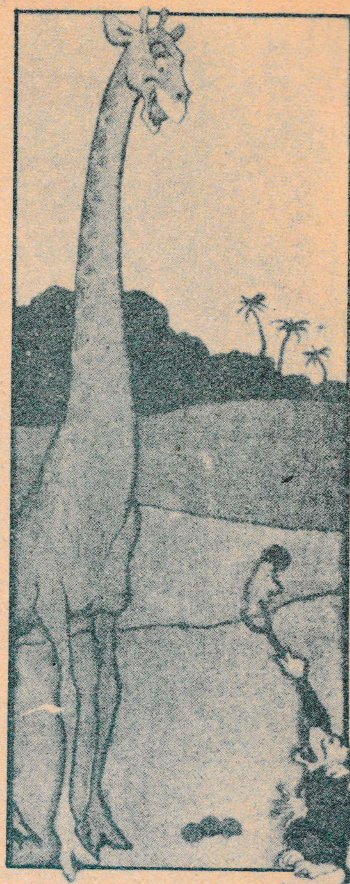
Gospodin Olsen ima vrlo lijepo uređenu kuću, pravi gospodski dvorac i lijepu obitelj. Zemlje ima 43 hektara, od toga 3 ha livade; zemlja mu se broji kao najbolja u Danskoj. Porezna mu se vrijednost računa 130.000 kruna — 1,950.000 dinara. Olsen obrađuje zemlju u 8 dijelova: 1) zelenu zob na ugaru, 2) kelerabu i grašak, 3) ječam, 4) blitvu, 5—6) ječam, 7—8) djetelinu i lucernu, osim toga drži trajno ograđenu livadu za krave koje na njoj cijelo ljeto pasu.

Svake godine dobije Olsen oko 350 kola gnoja, koji daje najviše repi, ali uzimlje dosta i umjetnog gnoja, i to na 1 ha površine 2 metra 18 postotnog superfosfata, 1 metar 40 postotnog kalija i 1 metar dušičnatog gnojiva.

Od marve drži: 34 krave, 26 teladi, 200 svinja i 6 konja. Krave mu daju prosječno 3.650 kilograma mlijeka na godinu sa 4 posto masti. On dakle dobije 124.100 kg mlijeka, a od njega prema sadanjoj prometnoj vrijednosti od po prilici 2 dinara; oko 250.000 dinara na godinu.

Koran o stvorenju konja — U koranu ili turskom Svetom Pismu čita se ovo: Bog je pozvao vjetar i rekao mu: „Ti ćeš biti duša novomu biću, nećeš biti više nevidljiv, neuhvatljiv, postaćeš likom kojemu će sve životinje zaviđeti na ljepoti." Bog reče, i vjetar južnjak pretvori se u konja komu zaleprša griva, zarže i munjevito preleti pustarom. Konju opet reče: „Ti ćeš biti ljudima izvor naslada, bogatstva, slave, gospodovaćeš nad svima domaćim životinjama. Koliko će koji čovjek tebi dati zrna za hranu, toliko ću mu grijeha oprostiti." I doista Turcima i Arapima nije konj rob kao kod nas, već ga zovu svojim drugom kao i naš Kraljević Marko koji je „pola pio, pola Šarcu dao."

Naranče su prispjele iz Kine u Evropu oko godine 1333. Plod je donesen ponajprije u neke pokrajine Francuske, a tek 1421 u Pampelonu (Španjolsku). Vrlo brzo raširene su grane i sjemenje po raznim dijelovima zemlje, te se sada goje naranče posvuda uz obalu Španjolske.

Majmune, daj mi narandžu. — Veoma rado, gospođo! — Otvorite usta! — Najljepša hvala, sinko

ODGONETKE IZ 1 BROJA KRIJESA

1 Križaljka Okomito: 1) Hari. 2) Ahmedabad. 3) Molba. 4) Ibar. 6) Osiris. 7) Mir. 10) Savinuti se. 11) Gas. 12) Filadelfija. 14) Sinaj. 15) Loza. 16) Osi. 18) Rektor. 21a) Čik. 23. On. 26) Ad.

Vodoravno: 2) Aa. 3) Mi. 5. Hrom. 8) Ob. 9) Misir. 11) Glave. 13) Iras. 15) Labrador. 17) Vis. 19) Ra 20) Osa. 21) Lisičine. 22) Kroz. 24) Abisinac. 25) Nada. 27) Da. 28) Kujte. 29) Djed 30) Ja.

2 Magična četvorina Barok, aroma, roman, Omaha, kanal.

3 Kosina K, ko, koz, koza, kozar, kozara, kozarac.

4 Magični kvadrat Tokar, olina, kinin, Anica, ranar.

5 Ispuštaljka Grab-Rab.

Računski zadaci Na skupštini je 9 učesnika.

Je li ovo trgovina Odgovor: Prije nego što su se trgovci ujedinili imali su oba trgovca zajedno 25 prodaja. Poslije ujedinjenja broj kupaca dođe 12 na svakog trgovca mjesto $12\frac{1}{2}$ (Pola od 25) što kazuje gdje je gubitak.

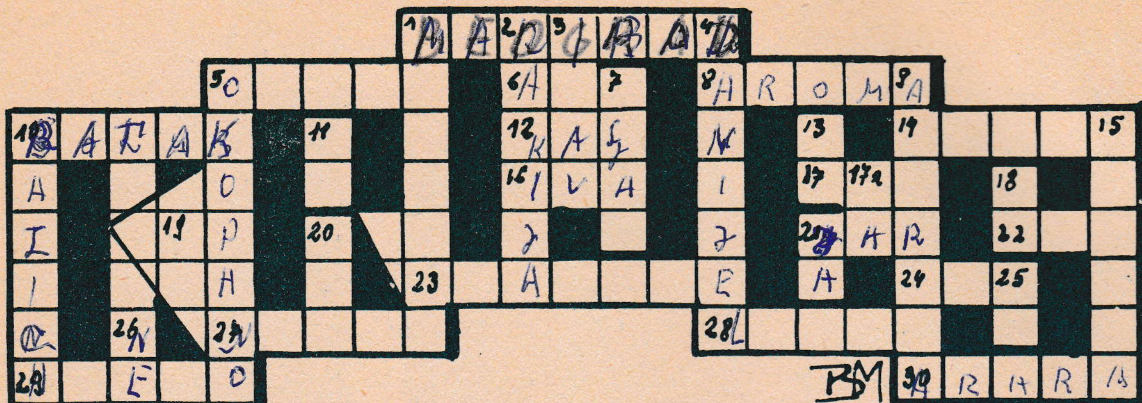
Čitaj i širi Krijes među svojim drugovima, a Malom Mladošću razveseli svoga malog bracu ili seku!

FOTO-AMATERI neka šalju za Krijes samo svoje najbolje slike i na stražnjoj strani neka naznače sve podatke (svoje ime, što slika prikazuje, koliko je eksponirana, u koje vrijeme itd.)

Z A G O N E T K E

1 Križaljka

Sastavio *Božidar Mohaček*, Zagreb

Vodoravno: 1. Grad u Jugoslaviji. 5. Oblik glag. udariti. 6. .ensko ime. 8. Miris. 10. Domaća ptica. 12. Blato. 14. Centar živaca. 16. Žensko ime. 17. Ima svaki čovjek. 19. Kratica za glazbeno djelo. 21. Gorčina. 22. Naslov jedne knjige od Kiplinga. 23. Smotriti. 24. Vrst robe. 27. Patrona. 28. Snop slame određene za pokrivanje krovova. 29. Žensko ime. 30. Papiga.

Okomito: 1. Muško ime. 2. Alkoholno piće. 3. Svađa. 4. Muško ime, 5. Zakopana. 7. Turski bog. 9. Novi svijet. 10. Batina. 11. Životinja. 13. Zamjenica. 15. Hrpa 17a. Veznik. 18. Veznik (aps). 20. Ime iz Biblije. 21. Zamjenica. 25. Karta. 26. Negacija.

2 Zagonetna rečenica

Sastavio *Ivo Novak*, Kotoriba

TEČAJI — ISTRE — KJ

3 Rebus

Sastavio *Veljko Novak*, Zagreb

gG&G / J Š VA VA VA (r) ĆEŠ / ĆI = S = U = (t=k)

4 Kriptogram

Sastavio *Veljko Novak*, Zagreb

U dnevniku prijatelja našao sam zabilježene ove datume, a ispod njih i stranice:

5 XI	31 X	4 IX	2 XII	31 XII	9 XII	23 XII
17	14	1	31	85	34	51

Reče mi da je na te dane čitao vrlo zanimljive članke. Što je on to čitao?

5 Logogrif

Sastavio *L. Čivić-Predragov*, Babina Greda

Sa = c = glazbalo se zovә,
Sa = m = resi opatovu glavu,
Sa = l = mljekarici treba,
Sa = N = smiruje se u Dunavu.

Citro
Mitro
Litro
Nitro

6 Logogrif

Sastavio *Rudolf Gruden*, Karlovac

Sa »b« turska ti je žena,
Sa »k« gradina je utvrđena.
Sa »s« diktator je rimski bio,
Sa »p« naš grad tuđin otuđio.
Sa »n« znak ti ovaj ništ' ne važi,
Sa »t« ruski grad mi jošte kaži.

Bula Kula Sula Pula Nula Tula

Odgonetke iz ovoga broja treba poslati na uredništvo Krijesa najkasnije do 30 listopada. Pet odgonetača dobiće o Božiću za nagradu po jednu lijepu jeronimsku knjigu

POŠTARINA U GOTOVU CIJENA 3 DIN

KRIJES

1931/32 BROJ 3

KRIJES, ILUSTROVANI ČASOPIS ZA OMLADINU

UREĐUJE IVO HORVAT

IZLAZI JEDANPUT MJESEČNO — PRETPLATA 1o DIN NA TRI MJESECA

PRETPLATA SE PLAĆA UNAPRIJED — RUKOPISI SE NE VRAĆAJU
ADRESA UREDNIŠVA I UPRAVE: ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21
TELEFON: BROJ 54-17 — ČEKOVNI RAČUN POŠTANSKE ŠTEDIONICE BROJ 36.291

MALA MLADOST IZLAZI KAO BESPLATAN PRILOG KRIJESA

SLIKA NA OMOTU: JEROLIM MIŠE — DJEVOJČICA

I TI MOŽEŠ DOBITI LIJEPE NAGRADE IZ NATJEČAJA KRIJESA

Svaki pretplatnik Krijesa neka sudjeluje u našem natječaju, jer tako može doći do lijepih i praktičnih darova! — Na pitanje: Što te je u životu najviše ushitilo — doživljaj, ličnost, knjiga, rad, zabava itd. — neka se odgovori kratkim opisom. Najzanimljiviji odgovori biće nagrađeni sa tri glavne nagrade, i to:

1) fotografski aparat
2) ura za pisaći stol
3) pet zanimljivih romana

Osim toga razdijelićemo još sedam posebnih nagrada po jednu knjigu.

Odgovore treba slati najkasnije do 15 prosinca

na

UREDNIŠTVO KRIJESA, ZAGREB
TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21

Tko može da se natječe za božićne nagrade Krijesa

Tko nađe barem tri nova pretplatnika za Krijes i pošalje unaprijed pretplatu najmanje za tri mjeseca ulazi u natječaj za posebne nagrade. Tko sakupi najviše pretplatnika biće nagrađen **fotografskim aparatom.** *Ostale nagrade biće:* ***po 2 ure za pisaći stol i 5 nagrada po 1 knjiga,*** *a podijeliće se ždrijebom među marljive sakupljače novih pretplatnika. Pretplatu treba slati Upravi Krijesa, a o tom se treba obavijestiti i Uredništvo* ***najkasnije do 30 studenoga. Nagrade će se podijeliti za Božić.***

Izdavač i vlasnik Konzorcij jeronimskih časopisa u Zagrebu, Trg kralja Tomislava 21. ✱ Za vlasnika, izdavača i uredništvo odgovara: Dr. Josip Andrić, Zagreb, Trenkova ulica 1. ✱ Tisak tiskare Narodne prosvjete u Zagrebu. Za tiskaru odgovara: Dr. Vjekoslav Gortan, Zagreb, Šenoina ulica 28. ✱ Omot izrađen ofset-tiskom u litografiji Tiskare Narodnih novina u Zagrebu. ✱ Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Zagreb, Deželićeva ulica 2.

GOD. XII ZAGREB, 15 STUDENOGA 1931 BROJ 3

ZADNJI POSJET

Kaošto ima naša drevna katedrala svoje posjetnike, tako ima i naš Mirogaj svoje. Ipak postoji tu neka razlika. Na svakidašnju svečanu misu u devet sati dolaze obično starija gospoda, većim dijelom umirovljenici. Kaošto su bili prije navikli da se oko osme ure uspinju Dugom ulicom pa mimo Kamenih vrata u mirni gornji grad u svoje urede, tako sada idu prije devete ure odmjerenim korakom Bakačevom ulicom prema katedrali da zaposjednu ondje svaki svoje odabrano mjesto. Znam ih sve, pozdravljamo se, i ako nismo nikada u životu progovorili riječi. I volimo se, pa kako i ne bi. Već četrdeset godina dolazim i ja svaki dan u to vrijeme u našu katedralu, kako da se onda ne upoznamo i ne zavolimo ? Dašto, pozornica je ostala ista, a oni koji su dolazili kroz tih četrdeset godina u taj velebni naš Božji hram, ne da glume, nego da prisustvuju nekrvnoj žrtvi na oltaru, već su se svi izmijenili. Smireni, utješeni, pošli su jedan danas, drugi sutra, još malo dalje onamo gdje se podno Zagrebačke Gore na onim lijepim brežuljcima rasprostro novi grad, grad naših pokojnika : Mirogaj. Otišli su, i svaki dan odilaze. No njihova mjesta u katedrali nisu opustjela, dolaze dnevno novi učesnici na devetu misu, dok i oni, danas ili sutra, ne otstupe svoje mjesto u katedrali drugima.

No i naši dragi i mili pokojnici na Mirogaju nisu posve osamljeni . . . Među tolikim tisućama ljudi koji nastavaju naš Zagreb ima ih mnogo kojima nije jedina svrha da postignu što bolja mjesta, koji se ne brinu samo za trgovinu, koji ne idu samo za uživanjem i raskoši, nego koji se danomice sjećaju onih koji su se od njih odijelili, a bili su im mili i dragi. Djeca posjećuju grobove svojih roditelja, roditelji grobove svoje djece, muž oplakuje svoju ženu, žena muža, zaručnica plače za svojim zaručnikom, zaručnik dolazi k svojoj zaručnici, brat se sjeća svoje sestre, sestra ne zaboravlja svoga brata. Tko bi ih sve izbrojio ? Koliko suza, koliko uzdisaja kriju oni grobovi, koji su se poredali u onom mrtvačkom gradu sa ravnim dugim ulicama ! Zamisli se malo, i na svakom grobu moći ćeš čitati povijest Adamove djece u ovoj suznoj dolini.

I ja se često uspinjem gore prema Mirogaju. I ja imam ondje mnogo znanaca, pa mi je to najmilija šetnja. Nije zato čudno, ako su mi i posjetitelji Mirogaja mnogi i mnogi već dobro poznati, gotovo kao i oni u katedrali. Sastajemo se na putu onamo, na groblju, na povratku. Najmiliji su mi oni koji redovito dolaze ukrašuju svoje grobove, pale svjećice.

Zanimao sam se osobito za jednu staricu. Nije bila daleko od sedamdesetih, pognuta, prosjede kose, navorana lica. Dolazila je redovito na grob svoga muža. Bio je niži činovnik. Djeca im poumirala već u mladoj dobi kada su morali seliti po različnim provincijalnim mjestima. Napokon im se ispunila želja da dođu u Zagreb i da tu prožive sretno nekoliko godina. Njihov san da si kupe kućicu s vrtićem nije se doduše ostvario, no osigurali su si lijepo mjesto na groblju gdje će zajedno počivati. Neka im bude bar to mjesto lijepo, jer što će im napokon kuća i kome će je ostaviti kad su im djeca poumrla ? Dosta im je kućica dva metra duga, nekoliko lakata široka, tu će čekati svoje uskrsnuće u zajedničkom grobu.

I on je prvi otišao prvi se nastanio u svojoj mirogajskoj kućici.' Bio je tužan rastanak. Toliko su godina proživjeli u slozi i ljubavi i međusobnom poštivanju. Veza koja je vezala njihova srca kao da je bila svaki dan jača i tješnija. Kao da je bilo napokon jedno srce u dva tijela, koje je jednako udaralo, jednako osjećalo. I to je srce bilo njegovom smrću prorezano, okrvavljeno, puno boli i tuge. Zašto nije mogla i ona poći s njim, pa da ih zajednički pokrije grobna gruda !

Što joj je preostalo, nego da svaki dan ide na mirogajske poljane i da ondje sa suzama zalijeva ono cvijeće što ga je zasadila na grobu svoga muža i da šapće tihe molitvice za ispokoj duša svoga muža i svoje djece i da moli Gospodara života i smrti da je što prije s njima sjedini. I polazila je tako dan na dan na Mirogaj. Prolazili su dani, mjeseci, godine, a ona je uzdisala za svojim pokojnicima, plakala, molila i živjela čedno sa svojom malom mirovinom.

Bilo je opet u oči Dušnog dana kada opet ožive mirogajske poljane, kada se čitav Miro-

gaj pretvori u čaroban cvjetnjak, kad titra na grobovima na tisuće svjećica, kada se živi i mrtvi sjedine i potrese se svačije srce i osjeća da ima i život onkraj groba. I opet se ona sa svojom starom prijateljicom laganim staračkim korakom približavala mirogajskim arkadama, pokrivenim s onim crvenkastim lišćem koje tako oživljuje puste i jednolične stijene od crvenkaste opeke sa bakrenim krovovima. Dušni dan je tu, pa će i ona ukrasiti mili grob vijencem bijelih krizantema. Nosila ga na ruci kao najdraže blago. Već je njezino staračko oko pozdravljalo onu množinu grobnih spomenika, a raspoznavala i onaj spomenik koji joj je bio najdraži, najmiliji. U to je nešto iznenada stislo kod srca. Ruku na kojoj je visio vijenac s bijelim krizantemama pritisla je na svoje srce, srušila se i za nekoliko je časaka izdahnula.

Priskočili ljudi, digli je i odnijeli u bližnju kuću. Svi pokušaji da je opet povrate k svijesti bili su uzaludni. Kad su joj htjelu ruku, o koju je visio vijenac od krizantema izravnati, jedva je išlo, ruka je pritisla vijenac na srce — vijenac s kojim je htjela okititi grob svoga muža.

Drugog dana donesle su novine kratku vijest o njezinoj smrti pod naslovom: ,,Nagla smrt starice na Mirogaju."

Bilo je baš u oči Dušnog dana kad se staričina želja ispunila...

Janko Barlé

ANĐEO

,,Kadgod umre dobro dijete, dođe anđeo Božji s neba na zemlju, uzme mrtvo dijete na ruku, razastre široka bijela krila, poleti na svako mjestance gdje je dijete rado boravilo i ondje ubere rukovjet cvijeća te ga ponese gore k Bogu da tamo još ljepše cvate nego dolje na crnoj zemljici. Dobri Bog svaki cvijetak privine k srcu, a koji mu je od svih najmiliji, toga poljubi, i onda dobije taj cvijetak glasno grlo te može sretan i presretan pjevati slavu Božju!"

Sve je to tako lijepo pripovijedao Božji anđeo mrtvomu djetetu koje je nosio u nebo, a dijete je slušalo kao u snu. I poletješe preko zavičajnih mjestanca gdje se dijete igralo i proletješe preko krasnih perivoja punih prekrasna cvijeća.

,,Što ćemo ubrati i ponijeti u nebo," upita anđeo.

Tu je cvala vitka ponosna ruža, ali opaka ruka polomi bus tako da su grančice pune bijelih već napola rascvalih pupoljaka ležale svenute na tlu.

,,Uboge ružice," reče dijete. ,,Uzmi je da može gore pri Bogu cvasti."

I anđeo je uze, poljubi dijete koje malo otvori sklopljene svoje očice. Tada ubraše gizdave ruže, ali ponesoše i prezrenu kaljužnicu i skromnu siroticu.

,,Sada imamo cvijeća," reče dijete, a anđeo kimnu glavom, ali još ne poleti gore k Bogu. Bijaše noć, svuda tiho; ostali su u velikom gradu lebdeći u jednoj tijesnoj ulici gdje su bili čitavi kupovi slame, pepela i smeća. Crijepovi od tanjura, okrnjci od sadre, prnje, stare cipele ležahu naokolo, sve je bilo ružno.

Anđeo pokaže dalje između toga smetišta na crijepove razbijena lonca za cvijeće i na grudu zemlje što je iz njega ispala te se držala oko korijenja uvela cvijetka koji nije služio ničemu, pa ga stoga baciše na ulicu.

,,I taj ćemo uveli cvijetak ponijeti," reče anđeo. ,,Kasnije ću ti pripovijedati zašto."

I dok su letjeli, pripovijedao je anđeo:

,,Tamo dolje u onoj tijesnoj ulici, u tamnoj pivnici stanovao je ubogi bolesni dječak. Od djetinjstva nikad ne bijaše zdrav, a kad je bio najzdraviji, mogao je tek na štakama nekoliko puta proći gore i dolje po maloj sobici. — To je bilo sve. Nekoliko dana ljeti sjali su pola sata sunčani traci u njegovu sobicu; pa kad je po ubogom dječaku titralo toplo sunce i on je držeći ruku pred očima vidio krv kroz prste, tada bijaše sretan kao da je bio na šetnji. Kad je proljetno zelenilo zaodjelo bujne šume, donio bi mu susjedov sin grančicu grabra, a on bi tada podigao grančicu povrh glave i snivao da sjedi u lijepoj grabrovoj šumici gdje sja sunce i pjevaju ptičice. Jednoga proljetnog dana donese mu susjedov sin nešto poljskoga cvijeća među kojim je slučajno jedan cvijet imao korijen. Stoga on posadi taj cvijet u lonac i stavi ga na prozor kraj postelje. I sretna mu bijaše ruka, jer cvijet se razraste, potjera nove klice i svake je godine procvao obilnim cvijećem. On je bio ubogomu dječaku jedina bašča, jedina dragocjenost na tom svijetu; on ga je zalijevao i njegovao, on se brinuo da ga ne mine ni jedan tračak sunca koji je mogao doprijeti kroz niski prozorčić u sobu; taj se cvijetak sraste s njim u snu i na javi, jedino za njega on je mirisao, njemu samu razblaživao oko; k njemu se obrati i umirući kad ga Gospod pozove k sebi. — Godinu dana on je već kod Boga, godinu dana stoji cvijetak zapušten na prozoru i već je uvenuo. Kad se čistila kuća, baciše ga na smetište pred kuću. Evo, to je taj uveli cvijetak koji sa sobom nosimo, jer ovaj je cvijetak učinio više radosti nego najbogatija ruža u kraljevskom vrtu."

,,A odakle ti sve to znadeš," upita dijete anđela.

,,Ja to znam," odvrati anđeo ,,jer ja sam bio sam taj maleni ubogi dječak na štakama. Svoj cvijetak ja dobro poznajem."

A dijete zaviri u anđeosko sjajno, veselo lice, i u taj čas stigoše u Božji raj, gdje je veselje i blaženstvo. I Bog privine mrtvo djetešce k svome srcu, a u taj čas porastoše mu krila kao onomu drugom anđelu, te poleti njima po nebeskim dvorima. Tada Bog privine sve cvijeće na srce, a onaj jadni, uveli cvijetak poljubi; i tada zapjeva taj cvijetak sitno glasovito sa anđelima koji su okolo Boga, neki blizu, neki podalje, sve u krugu dalje i dalje u beskrajnost, ali svi jednako sretni. I svi pjevahu: mali i veliki, dobro blaženo djetešce i ubogi uveli cvijetak sa smetišta izmed smrada i gada, iz tamne, uske uličice.

H. C. Andersen

ŠTO SVE POTROŠI ČOVJEK U SVOM ŽIVOTU

KAD POGLEDAŠ NA PUT ŠTO TE ČEKA, HVATA TE OMAGLICA

Kad su nekoga gradskoga poštara pitali što bi on najviše želio, odgovor je glasio: „Da ljudski stanovi ne bi imali više od jedne stepenice!" Ako gdjegod promotrimo kojeg poštara kako se on mora neprestano uspinjati i silaziti stubama, onda će nam taj odgovor biti posve razumljiv. Ali i običan čovjek prevali u svom životu golem broj stepenica. Prvih godina života, dakako, nije taj broj velik, a isto tako niti pod starost. Ali čovjek srednjih godina, ako u svom stanu ima samo dvije stube i učini još nekoliko posjeta u drugim kućama, prisiljen je da se svaki dan uspne prosječno uz sedam stuba. Ako svake stube imadu dvadeset stepenica, to je onda dnevno sto četrdeset stepenica, što iznosi godišnje pedeset jednu tisuću i stotinu stepenica, uzmimo okruglo pedeset tisuća, dakle u šezdeset godina tri milijuna! Kad bi mladić ugledao pred sobom kolike ga stepenice u životu čekaju, grozno bi se prestrašio i zacijelo bi brisao znoj sa čela kako to vidimo i na našoj slici.

Za tako velik posao koji čovjek u životu obavlja potrebno je i mnogo snage koju dobivamo hranom. U prvom redu dolazi tu u obzir kruh. Teretni auto jedva bi vozio svu količinu kruha što ga čovjek kroz svoj život pojede. Ali mi ne živimo samo o kruhu, već želimo zagristi i komadić mesa: govedine, svinjetine, janjetine. Pogledajmo našu sliku i vidjećemo kako je velik razmjer između čovjeka i mesa koje on u životu pojede. Pred tim nemanima od životinja izgleda čovjek kao pravi patuljak! Dakako da mora čovjek uz jelo i piti. Prosječno čovjek popije dnevno oko dva litra tekućine, što iznosi godišnje sedam stotina i trideset litara; računamo li da čovjek pije kroz šezdeset godina godišnje sedam stotina litara, dobićemo više od četiri stotine hektolitara. Toliko tekućine stane u korito od osam metara dužine, pet metara širine i jednoga metra dubine!

Teže je odrediti koliko čovjek kroz svoj život potroši odjeće, jer u tom imade svaki pojedinac različne zahtjeve. Međutim se može ustvrditi da čovjek treba u svom životu oko dvadesetak zimskih kaputa. Kad bi se to sve sakupilo najednom, mogli bismo otvoriti čitav dućan. Isto bi tako goleme razmjere obuhvatala i cipela koju bismo dobili kad bismo mogli sakupiti svu kožu što je bila utrošena na obuću kroz jedan ljudski vijek. Ta bi cipela postala čitavom zgradom u kojoj bi si čovjek mogao urediti prostran stan.

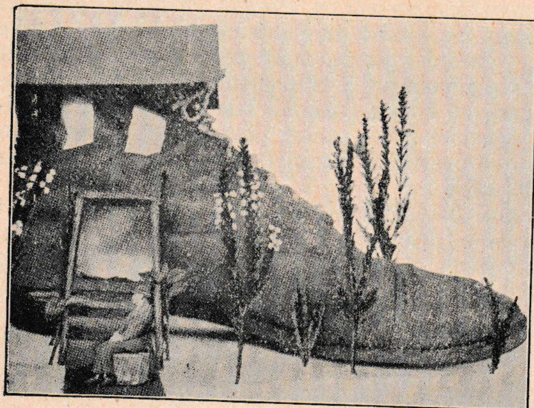
Kad bismo sve šešire koje je čovjek iznosio kroz svoj vijek sakupili u jedan, to bi bio tako velik šešir, da bi u nj mogao stati čitav slon. A koliko gospođe potroše šešira, o tom nećemo ni govoriti, jer bi iz tih šešira mogla nastati jedna orijaška zgrada.

Hrana i odjeća su potrebne stvari, ali čovjek potroši u svom životu i svu silu nepotrebnih sitnica. Da spomenem samo koliko cigara može pušač potrošiti u svom životu. Popuši li čovjek dnevno šest cigara, to će iznositi godišnje oko dvije tisuće i dvjesta komada, kroz šezdeset godina nakupiće se više od trinaest stotina sanduka, svaki po stotinu komada. Ti će sanduci zapremati otprilike četiri kubična metra prostora. Posve je jasno da takav užitak pozoblje i ogromne svote novaca. Ako netko izda dnevno za pušenje deset dinara, ta će svota kroz šezdeset godina narasti na 288.000 dinara!

Dugo bismo mogli izbrajati i gomilati sve stvari koje čovjek potroši u svom životu. Pitaćemo se kako čovjek namiče ove stvari koje su mu potrebne za život. Odgovor je kratak: radom, teškim radom. Čovjek koji se sam izdržava posvećuje gotovo pola svoga života radu. Radiša i predobro poznaje onu poslovicu: vrijeme je novac. I kad tako u mašti stojimo pred silnim brdima koja pred nama nastaju od onih predmeta što ćemo ih u životu potrošiti, onda nam dolaze same od sebe lijepe riječi: Moli i radi! — Ovdje smo naveli primjere koji se u svakidašnjem životu najviše zapažaju. Dakako da bismo mogli nizati čitave stranice različitih predmeta koje čovjek u životu potroši. I kad bismo o tome svemu proveli, barem približno točno, statistiku, možda bismo se zaprepastili kako smo bili loši gospodari i nismo se možda držali one: vrijeme je novac.

ČUDNOVATI OBIČAJI KOD MRAVI

Velik broj glasovitih učenjaka ispitivao je život mravi i mnogi su od njih napisali o mravima čitave knjige; tako na pr. Wheeler, Forel i Wasmann, Geotsch* i drugi. Danas, istina, malo tko vjeruje da ono što mravi čine potječe iz neke razumne sposobnosti; njihov život i uredbe tumače se instinktima, t.j. nesvijesnim

FANTASTIČNA CIPELA

baštinjenim nagonima koji te životinjice tjeraju da rade neke čine, a da same pri tom ne znaju što rade i zašto rade. Valja uzeti u obzir i to da mravi nemaju mozga kao što ga imaju ljudi i više životinje, nego samo neke spletove živčanih stanica, a dobro znademo da je mozak, a osobito njegova površina — tako zvana „siva kora" — potrebita za umni rad.

Ovdje ćemo donijeti nekoliko zanimivih činjenica iz mravljeg života, koje su ljubitelji mravi otkrili i opisali.

Ima slučajeva kada — po ljudsku sudeći — dolazimo do mišljenja, da se mravi bave r a t a r s t v o m i s t o č a r s t v o m. Neki mravi uzgajaju jednu posebnu vrst gljive kojom se hrane. Da gljiva može uspijevati, oni dovlače u mravinjak gnoj. Ne samo to; kao valjani ratari oni gljivu podijele u male dijelove od kojih svaki zasade u posebnu krpicu gnoja, da se tako ona može umnožiti. Najčudnovatije je možda da ženka — kraljica mravlje države — seleći se iz svog mravinjaka da osnuje novi, ponese u čeljustima nekoliko komadića te gljive, da se ona u novom mravinjaku rasplodi. Upravo kao što djevojka nosi miraz kući u koju se udaje.

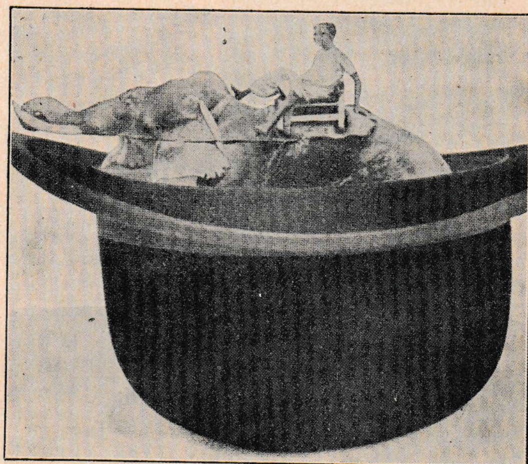
Mravlje „stočarstvo" je već odavna poznata stvar. Ima nekoliko vrsti lisnih ušenaca, sitnih zelenih kukčića koji puštaju iz sebe slatki sok. Taj se slatki sok mravima osobito sviđa i oni te ušence donose izvana i drže u mravinjacima kao što ljudi drže krave, da ih kad im se prohtije slatkoga soka „pomuzu". Pri muzenju se služe ticalima, dražeći i škakljući njime ušence dok ne pocuri željena poslastica.

Čudnovata je stvar da mravi vole i opojna sredstva te imaju i svoje „krijumčare narkotika". To su neki kukci koji iz sjajnih koluta svoga zatka ispuštaju jednu vrst etera. Vonj toga etera jako vabi mrave, i oni se u velikom broju okupljaju oko tih kukaca te ih dovuku u mravinjak. Ali svoju lakomost skupo plaćaju, jer ti kukci jedu — mravlja jaja.

Jedan francuski učenjak pokazao je da su mravi i odlični v a t r o g a s c i. On je pred ulaz mravinjaka postavio upaljeni stijenj želeći da vidi kako će se mravi braniti od vatre. Na svoje veliko začuđenje vidio je kako se oko vatre stalo sakupljati golemo mnoštvo mravi koje je počelo da štrcajući mravlju kiselinu ugasi plamen dok se ovaj zbilja nije ugasio.

Nekome je drugom učenjaku palo na pamet da o p i j e mrave. Stavio im je na mravinjak komadić šećera natopljena alkoholom. Nekoliko se mravi doista opilo, ali u „veselom raspoloženju" — primjećuje taj učenjak — mravi se nisu vladali kao kruna Božjeg stvorenja i — kao ljudi. Oni su jednostavno zaspali. Zanimivo je pri tom bilo promatrati postupak „prohibicijskih agenata" tj. trijeznih mravi. Oni su sve one mrave koji nisu spadali u njihov mravinjak rastrgali, dok su svoje pijane drugove oprezno odvukli u unutrašnjost mravinjaka, a neke čak i u vodu bacili — da se rastrijezne.

Zanimivi su pokusi s mravima koje je za vrijeme zarobljeništva vršio poznati njemački književnik H. H. Ewers. On je imao u šatoru jednu limenu zdjelu u koju je nasuo šećera. Dakako, da su se sa svih strana stali sakupljati mravi. Međutim da iskuša njihovu „pamet", Ewers je tu zdjelu sa šećerom objesio na uzici o strop, tako da je visjela nekoliko centimetara od poda. Mravi su se najprije stali sakupljati ispod zdjele, ali onda se neki od njih „dosjetiše"

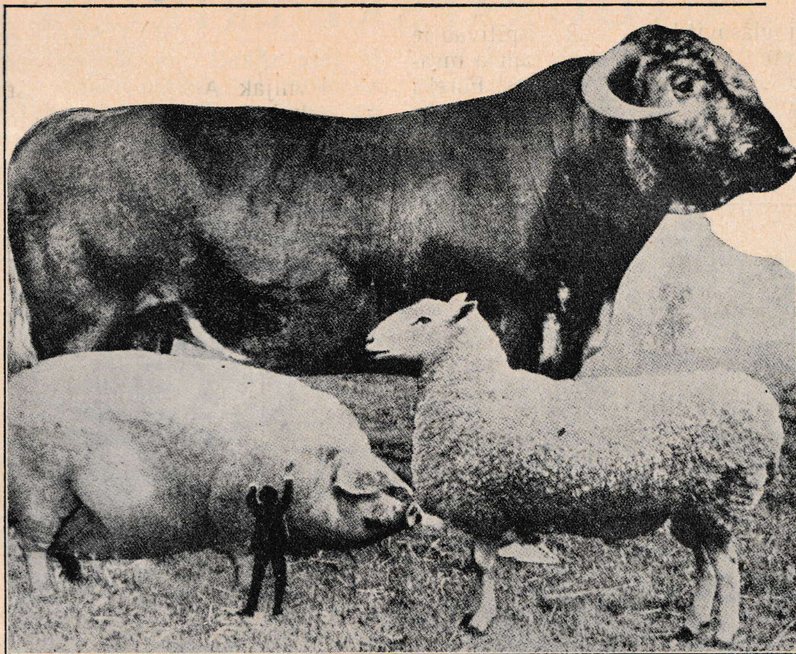
KAD BI SE ŠEŠIRI KROZ NAŠ ŽIVOT SKUPILI U JEDAN

te otpuzavši niza zid i niza uzicu dospješe do šećera. Ewers dodaje da su mravi koji su dospjeli u zdjelu, bacali mrvice šećera preko ruba na tlu sakupljenim drugovima, ali to mu je već teško vjerovati. Po svoj prilici, gurali su oni nehotice šećer, tako da je padao na zemlju.

H. Markutsi

* Hviler, Forel, Wazman, Geč.

OMJER ČOVJEKA PREMA HRANI

ŠTO JE U SVOM ŽIVOTU POTROŠI

EDISON

Kada možda u sjaju električna svijetla čitaš „Krijes", jamačno ni ne pomišljaš da se pred pedesetak godina svijetlo dobivalo jedino pomoću ulja, petroleja, svijeća. I druge tekovine moderne tehnike danas su nam tako jasne, da često zaboravljamo koliko je bilo uloženo truda, posla, iskustva i vremena dok smo došli do današnjega stanja. Baš nedavno, 18 listopada, umro je T. A. Edison, koji je bio velikan na polju praktične nauke. On je svojim velikim duhom pokorio različne prirodne sile i stavio ih u službu čovječanstva i njegovu boljitku. Njegov je rad bio tako golem, da je već god. 1910 imao 905 izuma. Do tako sjajnih uspjeha došao je idealnim, oduševljenim i ustrajnim radom. Takvi veliki ljudi zaslužni su zato, jer nam mogu služiti kao rječiti primjeri, jer nam svojim radom koriste, ali i zato, jer oni spajaju na zajedničku suradnju različne i najudaljenije narode.

Edison se rodio 10 II 1847. Počeo je raditi kao siromašan prodavač novina. Sav zasluženi novac potrošio je za kupovanje različnih aparata. Kad je jednom spasio dijete, uklonivši ga ispred vlaka, nekom željezničkom činovniku, naučio ga taj činovnik za uzvrat telegrafirati. Tada je Edison poboljšao telegrafski aparat, i to je bio njegov prvi patent. Dosta je spomenuti od ostalih izuma samo njegovu električnu žarulju i fonograf koji je preteča našeg gramofona, pa ćemo jasno uvidjeti kako je njegov rad zaslužan za čovječanstvo.

Godine 1814 uspostavio je Morse prvu električnu telegrafsku liniju između Baltimora i Washingtona, ali kad je jedna stanica radila, druga je morala šutjeti, jer su drukčije nastale smetnje. Edison je usavršio i taj izum upotrebom struje različnih jakosti.

Isprva je on radio po manjim gradovima Amerike, a 1869 zaputi se kao dvadesetgodišnji siromašni mladić, loše odjeven i bez prebijene pare, u New- York. Uposlio se kod jednoga velikoga tehničkog poduzeća, i ondje je obreo mnogo izuma. To mu je poduzeće htjelo otkupiti izume i upitalo ga koliko cijeni za svoja djela. On je razmišljao bi li tražio 5000 dolara ili bi se zadovoljio sa 3000. Kad se nije mogao odlučiti, rekao je upravitelju neka sami odrede svotu. „Hoćete li biti zadovoljni sa 40.000 dolara", upita ga upravitelj. Dakako, da je Edison pao u nesvijest od pomisli na tu golemu svotu. Otada se on mogao mirno posvetiti svome velikom radu.

Za taj se rad on ozbiljno i s velikim oduševljenjem pripravljao. Jednom je kao telegrafist u Bostonu dovukao u svoju sobu u 3 sata jutrom sva Faradajeva djela i čitao je sve do zajutarka. Tada je rekao svome prijatelju: „Dobio sam toliko posla, a život je tako kratak. Moram se žuriti!" — Tako je on govorio u svojoj mladosti. A danas mi dobro znamo da je njegov život bio obilan godinama i golem radom koji mu pronosi slavu daleko izvan domovine Amerike.

FOTOGRAFSKI TRIKOVI

Danas već gotovo svako imade svoj fotografski aparat. U prvom oduševljenju snimaju amateri sve na što naleti objektiv, a onda pomalo fotografiranje dosadi. Ovdje ćemo naše prijatelje uputiti kako možemo kod fotografi-

ranja iznaći novih čari. Sigurno se već svakom početniku dogodilo da je dobio vrlo razvučene slike kad je došao u preveliku blizinu predmetima koje je snimao. Kod jednog portreta bile su ruke veće nego glava, kod drugoga opet bila je glava u nerazmjeru prema tijelu. Moderni objektivi imadu tu prednost da mogu slikati pod većim kutom, te jednakom oštrinom slikaju bliže i udaljenije predmete. Ako pretjerujemo spomenute pogreške, dobićemo šaljive slike. Jedna od najjednostavnijih slika je „broj cipela 100." Onaj ko se slika (en face) sjedi na dvije stolice, da su mu noge uspravne, aparat se postavi što bliže, ali potplati moraju biti dobro osvijetljeni, da budu na slici jasni. Nešto je teže slikati „vozača sa dugim korakom". U ovom se slučaju mora fotograf polegnuti na zemlju (vidi našu sliku!), aparat smjestiti na kvačicama, ali se ne smije sam prema gore nakloniti. Vozač se ne smije previše nagibati.

Šaljive slike, kao na pr. prijatelj s otečenom glavom, djeluju vrlo zabavno. Te slike nisu direktne, već slike snimaka. One djeluju osobito uspješno, ako se dobivaju povećavanjem ili se lice uzima posve izbliza što daje već samo od sebe neku pretjeranu perspektivu, na pr. debeli nos, velike uši, pojačane čeljusne kosti itd. Ova se slika fotografira, i to tako da se po-

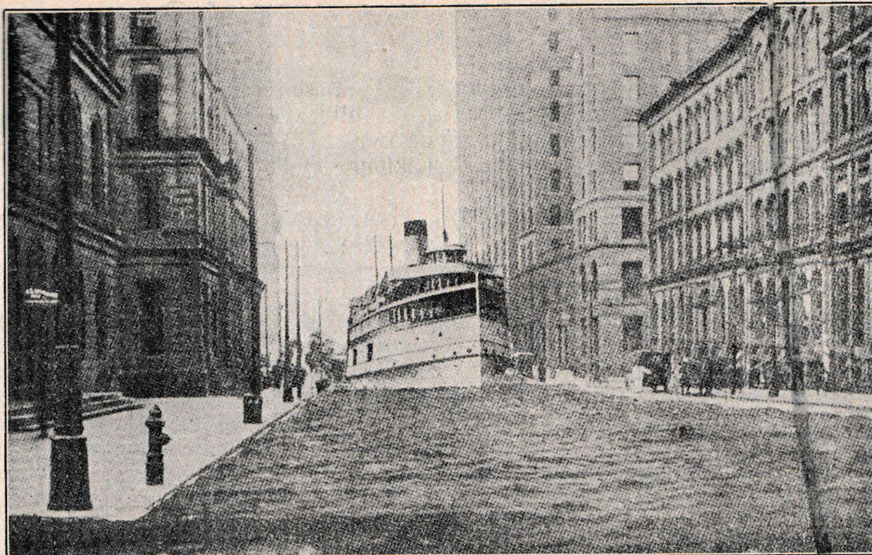

stavi koso, prema položaju osi, radi toga se lice razvuče u širinu ili u duljinu. Pomoćna se rama, dakako, ne smije vidjeti. (Vidi našu sliku!)

Šaljiva je slika „Konservirani gospodin", ali tu već treba veće spretnosti. To su zapravo dvije slike jedna povrh druge, što se često događa i kod početnika. Na potpuno crnoj pozadini slika se gospodin iz veće udaljenosti. Mjesto na kojem se slika gospodin mora biti pokriveno crnim papirom ili tkaninom, a tada se izbliza slika na istoj ploči posuda (čaša). Ako aparat ima matšajbu, mora se na ploči označiti mjesto gdje dolazi druga snimka. Čestoput se mora uzeti više snimaka, da se dobije točna slika. Druga od navedene dvojne snimke osvjetljuje se dulje nego obično, jer je ploča kod prve snimke bila manje osvijetljena radi crne pozadine.

Osobito nas začuđuje slika gdje usred ulice teče rijeka i njome plove parobrodi. Tako možemo od svakog grada napraviti Mletke. Tu se uzimaju dvije snimke: jedna sa normalnom ulicom grada, a druga more sa brodom. Ploče

negativa moraju biti jednake veličine. Kopiranjem moraju oba negativa dati samo pojedine dijelove, da dobijemo novu sastavljenu sliku. Najprije se uzme komad bugačice u veličini negativa i postavi se na staklenu stranu prve slike. Sada se olovkom točno označe konture ulice, i taj se dio izreže. Taj se izrezak postavi na drugu sliku, tražeći koji dio najbolje pristaje (na našoj slici : brod), te se onda na drugoj slici olovkom označe nepotrebni dijelovi koji se izrežu. Nakon toga načini se iz kartona prava šablona koja je sastavljena iz dva dijela : jedan koji pokriva brod i vodu, a drugi obje strane ulica. Kod kopiranja moramo uvijek vrlo oštro naznačiti konture za umetnutu sliku, i to tako da obrube kartona, na koji smo položili dio slike što ne želimo kopirati, pričvrstimo voskom ; onda se kopira taj dio. Kada smo to učinili, kopiramo drugi dio tako, da na prijašnje pokrito mjesto metnemo izrezani negativ. Budući da je pokriveni dio nešto viši od ostale površine, metnemo postrance dva komada prozirna stakla i to slijepimo voskom te kopiramo. Preoštre granične crte moramo retuširati. Kod toga posla treba, dakako, malo strpljivosti, pa neće ni uspjeh izostati.

Ove složene i šaljive slike mogu se različno mijenjati, a mi smo željeli dati samo neke poticaje za tu stranu fotografiranja : nova otkrića na tom polju ostavljamo otkrivalačkom duhu naših čitatelja.

M. M.

O IMITACIJI SVILENIH PROIZVODA

Mislilo se da će umjetna svila biti konkurent samo pamuku, ali se pokazalo da će ona konkurirati i pravoj svili. Istina je da umjetna svila može nadomjestiti samo jevtine svilene proizvode, jer i ne naliči na finu vrst, a i u trajnosti zaostaje za pravom svilom. Pod imitacijom razumijevamo uvijek onaj proizvod koji po izgledu naliči pravome proizvodu, iz toga slijedi da umjetna svila ne može nikako biti imitacija pamuka, iako se danas upotrebljava umjesto pamučnih proizvoda. Počele su se izrađivati imitacije jevtinih svila, uglavnom jevtini Crepe de chine to jest onih proizvoda koji su otešćani metalnim solima. Trajnost ovih svila je slaba, jer se proizvod na ovakav način dobiven radi tanke metalne prevlake brzo lomi i kida, pogotovo ako je na vlažnom mjestu. Tek u zadnje vrijeme su se počeli ovi proizvodi imitirati. Razlog je tome da Crepe de chine ima fine niti, da se usprkos otešćanja ne gužva kao proizvod umjetne svile i da ima onaj sjaj koji samo svila pokazuje. Različnim patentima uspjelo je i iz umjetne svile načiniti svilu tankih žica (niti) u jednakoj jakosti sa žicom prave svile. To je bilo riješeno, sad dolazi još spoj ; naime umjetna svila ima i suviše sjaja, a prava svila ga nema u toj mjeri. I tome se doskočilo, te se tkanine iz umjetne svile prave grublje i time gube mnogo na sjaju.

Imitacija se ne može uvijek lako prepoznati. Prostim se okom gotovo i ne može raspoznati razlika. Imitacije se mogu prepoznati, ako zapalimo žice ; pravi Crepe de chine ne će u plamenu nikako gorjeti, nego će samo sijati, jer gotovo svaki Crepe de chine je iz otešćane svile, a imitacije nisu sve iz običnih umjetnih svila (bakrena i viskozna svila) nego ih imade i drugih vrsti. (Acetalna svila). Ista ne gori jednako kao gore navedena vrst. Bojadišemo li komadić umjetne svile t. zv. kiselim vunenim bojama, na pr. plavom bojom, to će prava svila postati tamnoplava, a umjetna svila ne će poprimiti gotovo ništa boje. U novije doba se usavršilo pravljenje umjetne svile, te se veoma teško razlikuje prava svila od umjetne, ali je ipak ne može posve nadomjestiti.

Šega

VALOVI MISLI I ČUVSTVA

Mate Dujić ostaje živ — Oglas u korist Mate Dujića — Kratki ostrišci iz dnevnika Mate Dujića: što sve on misli o sebi i drugima, i šta sve o njemu drugi misle — Slava Mate Dujića — Pregršt pisama na adresu slavnog izumitelja

Nema toga stenografa na svijetu koji bi mogao zapisati sve što se slavnom Mati Dujiću desilo kroz tri mjeseca njegova zemaljskog života u gradu Zagrebu. On je sam u jednoj svečanoj zgodi izjavio:

„To je pravi mirakul da san osta živ."

Od onog dana kad su slavnog profesora ugrabili kao kakvu indijansku ljepoticu, nije on imao mira ni danju ni noću (o jutru i večeri ne treba ni govoriti). Izmučen svečanim sjednicama, javnim predavanjima, intervjuima, bračnim ponudama, počasnim diplomama i pozdravnim brzojavima, rekao je jednoga dana Maksu Schwarzu:

„Ja ne znan ča san dragon Bogu skrivija da su se svi na me uštinjali. Ako ovo bude duralo još dva miseca, baciću se u more."

Makso Schwarz, blijed kao krpa, otrča odmah na policiju, koja je izdala ovaj oglas:

Br. 493047

Na znanje

Upozorava se cjelokupno građanstvo da svim sredstvima spriječi poznatom izumitelju Mati Dujiću, profesoru u m., pristup do rijeka, mora i jezera i uopšte do svih vodenih objekata, koji premašuju 4 (četiri) hektolitra sadržine. Ako tko opazi istog Matu Dujića da se približava kojem od spomenutih objekata, dužan je pod prijetnjom globe od 500.000 din ili zatvora od dvije godine obavijestiti o tome najbliže policijske organe i istovremeno svim načinima zadržati spomenuto lice na licu mjesta.

Zagreb 9 jula 19... Upravnik policije

Anđelović

Desilo se na žalost da je zagrebačko građanstvo, shvativši presavjesno svoju narodnu dužnost, u nekoliko slučajeva zaustavljalo sasvim nedužna lica, koja su pokazivala neku sličnost sa slavnim profesorom, katkada i vrlo energičnim sredstvima. Tako je jedan poznati zagrebački odvjetnik, dok se vozio tramvajem prema Savi, udaren tupotvrdim predmetom po glavi, čime je nesamo bio zaustavljen u namjeri da se približi vodenim objektima, nego je dobio i potres mozga.

Sam Mate Dujić bio je blokiran sa svih strana. Od 24 sata u danu, deset sati je morao da dijeli autograme. Pri tom dijeljenju autograma — uslijed neobične ljubavi Zagrepčana za slavne ljude — dešavale su se upravo nevjerojatne stvari. Neka gimnazijalka sa Trešnjevke izgulila je Mati Dujiću, dok se potpisivao na njezinu fotografiju, čitav čuperak kose zajedno s kožom, neka druga gospođica sa Zrinjevca otkinula mu je s kaputa sve gumbe, dok je jedna guvernanta iz Tuškanca pred njegovim očima ispila pola deci octene kiseline i srušila se na pod s riječima: „Ili tvoja, ili ničija."

Da poštovani čitatelji dobiju bar blijedu sliku o glavnim događajima koji su se desili u to vrijeme, donosimo nekoliko izabranih stranica iz dnevnika samog Mate Dujića.

*

8 lipnja. Danas je padala kiša, i bilo je mokro. Makso Schwarz je veliki prasac.

12 lipnja. Bakalar u Zagrebu ne valja ništa. Smrdi po petrolju. Vraćam se u Split. Ako Loewenstein još jedanput reče da na Marsu nema ljudi, razbiću mu čunjku i vraćam se u Split.

15 lipnja. Danas sam govorio u Pučkom sveučilištu. Gluposti. Odredili su da predajem o temi: „Svjetski mir i planeti." Rekao sam im: „Svjetski mir nema nikakva posla s planetima, a planeti nemaju nikakva posla sa svjetskim mirom. Onaj koji se bavi svjetskim mirom nema pojma o planetima i obratno. Govoriti o svjetskom miru i planetima, to je kao govoriti o Napoleonu i kiselom kupusu.

Na predavanju je bilo puno ljudi, i svima su smrdile noge.

18 lipnja. Rekao sam inžinjerima da su telad. Oni misle da ću ja s mojim balunom letjeti na Mosor. Onom glavnom iženjeru dao sam nogu; ostraga.

24 lipnja. Hvala Bogu, prispjele su slane srdjele. Ima ih puno barilo. Žedan sam ko pas. Dopustio sam da u Newyorku krste Brodway mojim imenom. Maks mi je kazao da su izumili neke sardine koje se zovu „Mate Dujić". Neka ih... Generalu Nobilu odgovorio sam na pismo. On je htio da dođe sa mnom na Mars. Ja sam mu brzojavno odgovorio: „Gospodine generale, moj balun nije Zepelin, a Mars nije Sjeverni Pol. Mi ne jedemo ljude. Amen."

28 lipnja. Bio sam vidjeti „Malu Floramy." Dali su mi jednu ložu. Vidio sam samo polovicu, i to lijevu polovicu predstave. Pitao sam Maksa Schwarza kako izgleda desna polovica, ali on ne zna. Kaže da ide samo na ženijal stvari. Portir mi je rekao da je na desnoj strani

skoro jednako kao i na lijevoj. Drugiput ću pogledati desnu stranu... Jako me boli stumak (želudac). Ja mislim da me Makso Schwarz kani otrovati. Vraćam se sutra u Split.

26 srpnja. Danas je sveta Ana. Pročitao sam nekoliko pisama. Na stotine ih ni ne vidim. Ovo mi se najbolje svidjelo:

Dragi gosparu,

Nama su u đinaziji držali predavanje o prošlosti i budućnosti. Ne umijem ripetiškat svaku riječ, ali sam arivalo do konkluzion, da ste vi đenijali gospar. Vi za budućnost, a don Frane Bulić za prošllost. Cio bi Dubrovnik bio arajdan kad bi se čulo da će Vas vapor k nama donijeti. Govoru da će po Stradunu staviti standale i bandijere i da će staviti sve od Pila pa do Gruža veliki tapit, ako nam vi, dragi gosparu, dođete. O ja, kako bi vas ja željela viđeti! Sve su naše sinjorine namurane u vas i sve pomnjivo legaju što o vama donose đornali. Ja bi bila sretna kad biste odgovorili na moje pismo almeno s par slova. Moja vas je teta Kate viđela jednom proć blizu Gospe od Dobrića u Splitu i hvali se i ginjeta da ste joj izgazili na nogu. Adijo, dragi gosparu, i donesite mi s Marsa koju stvar za uspomenu. Biću vam zahvalna do groba

Vaša

Ane Bobarica

Dubrovnik, II kono 233.

28 srpnja. Danas je bila sjednica i raspravljalo se, tko će sve putovati na Mars. Rekao sam im svoje stručno mišljenje. Prije svega, Loewensteina neću sobom. Neka mi još jednom reče da će sa mnom, vraćam se u Split. Loewenstein je obična svinja, a ovo nije Nojeva korablja. Zatražio sam da se s izleta na Mars isključe: 1. svi koji nisu punoljetni; 2. svi oni koji ne znaju razlikovati Marsa od Sljemena, Jupitra, Venere i Saturna; 3. svi oni koji trpe od morske bolesti, od reumatizma, kolere i melanholije; 4. svi oni koji su riječju, mišlju i djelom protivnici grada Splita, cara Dioklecijana, don Frane Bulića i Ive Tijardovića; 5. svi oni koji se bave filozofijom, gatanjem ili spiritizmom; 6. svi oni koji su duži od 2 metra i 50 centimetara, kraći od 160 centimetara, teži od 2 metrička centa i laganiji od 70 kg (radi ugleda našega naroda na Marsu) i 7. svi oni koji se bave ljubavlju, politikom, varanjem i sličnim stvarima. Sjednica je trajala do dva sata poslije ponoći te je pročitano oko 700 ponuda.

29 srpnja. Konačno su primljeni ovi članovi ekspedicije: 1. Mate Dujić, profesor u miru, neoženjen, katolik, neporočan, rođen u Splitu 1876, izumitelj vacuum-balona, dioničar „Marsa" d. d., redoviti član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, član Academie Francaise i svih ostalih kulturnih, dobrotvornih, znanstvenih i sportskih društava na svijetu, počasni doktor svih sveučilišta Evrope, Amerike, Azije, Afrike i Australije, vođa I ekspedicije na planet Mars; 2. Makso Schwarz, bankar i veletrgovac, oženjen, rođen u vagonu između Harkova i Berlina 1890, izraelitske vjeroispovijesti, pretsjednik i dioničar „Marsa" d. d., zastupnik svih ekonomskih interesa Zemlje na planetu Marsu; 3. Ivica Bukavec, novinar, bivši student filozofije, rođen u Zagrebu god. 1905,

rimokatolik, neoženjen, pisac knjige „Šetnje po Zrinjevcu", član Haška, izvjestitelj s ekspedicije; 4. Imbro Hadžiomerović, žandar, rođen u Sarajevu god. 1890, oženjen, musliman, pretstavnik vlasti i poretka na ekspediciji; 5. Milutin Jovanović, advokat, bivši narodni poslanik, rođen 1895 u Beogradu, pravoslavne vjere, oženjen, presttavnik pravnih interesa Zemlje na planetu Marsu; 6. Dr Adolf Prohaska, sveučilišni profesor, rimokatolik, rođen god. 1876 u Brnu, pisac djela „Historija južnoslavenskih dijalekata", jezični izaslanik Zemlje na planet Mars; 7. Micika Strugar, strojopisačica, rođena god. 1915 u Ljubljani, neudata, izabrana za „Miss Jugoslaviju" t. g. i dobitnica besplatne karte za vožnju do Marsa i natrag, domaćica ekspedicije. Podriguje mi se; biće od onih današnjih kranjskih kobasica.

30 srpnja. Ova se žega ne da podnositi. Živ sam izgorio. Kažu da psi pobijesne od vrućine; biće da je istina."

Strašna žega, koja je napala našeg slavnog izumitelja imala je za posljedicu i to, da je prestao pisati svoj dnevnik. Znakovi bjesnoće koje on predviđa u svojoj zadnjoj bilješci, pojavili su se doista, ali u prilično blagoj mjeri. Makso Schwarz je morao da metne dva umjetna zuba, a glavni inženjer vacuum-balona pušten je nakon bolničkog pregleda u kućnu njegu.

Iz svoje prirođene skromnosti ne spominje slavni Mate Dujić u svojim neumrlim memoarima sve one iskaze časti i poštovanja koje mu je pružio zahvalni zemaljski planet. Ne samo da je glasoviti Broadway u Newyorku nazvan „Mate Dujić Street", nego se skoro trećina važnih geografskih imena preporodilo u korist Mate Dujića. Tako je Kristijanija, nakon što je prekrštena u Oslo, još jednom promijenila svoje ime u Dujićianija, rt Dobre Nade nazvan je Marsovim rtom, Vezuv je nazvan Matinim brdom, Južna obratnica koja se prije zvala jarčevom obratnicom prekrštena je u Dujićevu obratnicu itd. itd. Ne treba ni spominjati, da dva mjeseca nakon dolaska neumrlog profesora u Zagreb, nije bilo ni jednog grada, varoši ni sela na zemaljskoj kugli koje ne bi imalo ulicu Mate Dujića. Osim sardina, nosile su ime Mate Dujića kutije laštila za cipele, masti za mazanje podova, cigarete, toaletni papiri, cigare, razni preparati za poljepšavanje i pomlađivanje, brijaće britvice, sapuni, likeri, patentne blagajne, fotografski aparati, masti proti kurjim očima, za uklanjanje suvišnih dlaka itd. itd. Posebnim zakonom određeno je u svim državama da se Mate Dujić proglasi „zaslužnim za zemaljsku domovinu", a počasne diplome članstva i građanstva stizale su u Zagreb na vagone. U Splitu, Londonu, Lenjingradu i Filadelfiji podignuti su veličanstveni spomenici iz mramora i bronca koji su prikazivali slavnog profesora kako dalekozorom gleda u zenit ili kako svojim kišobranom upire u horizont. U nekim južnoameričkim republikama buknule su revolucije koje su išle za tim, da se Matu Dujića proglasi pretsjednikom. Jedno indijansko pleme iz Yellowstone National Parka imenovalo je slavnog izumitelja svojim poglavicom te mu poslalo na dar par mokasina, tomahawku, perjanicu, lulu mira i desetak skalpova uz pripomenu, da više skalpova radi nepravednog uplitanja blijede braće u poslove crvenih ljudi nije bilo moguće oguliti. Poruka pisana na bivoljoj koži završavala je riječju: Howgh! Društvo Naroda u Ženevi proglasilo je Matu Dujića svojim počasnim pretsjednikom i poslalo mu je spomenicu u kojoj su bile i ove riječi: „Čvrsto se nadamo da ćete, gosp. pretsjedniče, svim srcem poraditi oko izvršenja Youngova plana, Ženevskog ugovora, Hooverovog prijedloga, Kellogovog pakta i svih ostalih mirovnih, razoružavajućih i pomirljivih ideala na planetu Marsu. Društvo Naroda uvijek je spremno da u slučaju potrebe odašalje na lice mjesta svoje komisije i da se sastane na izvanredno vijećanje".

Usred sviju ovih hvalospjeva i apoteoza nije čudo, da je Mate Dujić dobio upalu slijepog crijeva i morao da se podvrgne operaciji. Operaciju je izvršio savjet profesora svih medicinskih fakulteta Evrope te je svaki dan izdavan bulletin o zdravstvenom stanju visokog pacijenta. Među ostalim, konstatirano je, da je upala nastala uslijed toga što je u crijevo dospjela omašna riblja kost, nekoliko pera za pisanje, i komadić špage, vjerojatno sa kobasice.

Oporavivši se od bolesti, prihvati se Mate Dujić zadnjih priprema oko ekspedicije. Balon je već bio gotov, sagrađen na sredini igrališta Concordije i ograđen sa sviju strana visokim drvenim plotom, da se spriječi pristup znatiželjnicima i ukrcavanje nepozvanih. Pokoravajući se postojećim pravnim običajima (i ako bez ikakve potrebe) sastavio je Mate Dujić i svoju oporuku koja glasi:

„Ja Mate Dujić odlazeći sa ovog svijeta živ i zdrav (što je prije mene učinio samo sv. Ilija) i čvrsto se nadajući da ću isto tako živ i zdrav natrag prispjeti, određujem, u slučaju da mi se što — ne daj Bože i sveti Duje — dogodi, slijedeće:

1. Moja kuća zajedno sa svim što se u njoj nalazi ima pripasti onomu koji napiše najbolju knjigu o izletu na Mars i u njoj dokaže, da sam ja bio pošten građanin, pravi rodoljub i čovjek visokih ideala.

2. Moje počasne diplome, korespondenciju i sve ostale papirnate objekte ostavljam onome koji mi bude najbliži u času moje — neželjene — smrti, s preporukom da mi skine naočale i po mogućnosti zaklopi oči.

3. Pravo na iskorišćavanje moga patenta ostavljam Maksu Schwarzu i njegovom potomstvu do devetog koljena.

4. Moje tijelo neka se prenese u Split i zakopa uz svirku općinske muzike i u pratnji svih članova „Hajduka" na Sustipanu, što bliže moru. Neka se na mom grobu napišu samo ove riječi: „Mate Dujić, splićanin, prvi otputova na planet Mars. Nakon zemaljskih muka, Bog mu dao duši pokoj".

5. Želim da se nakon moje smrti zaboravi i oprosti, ako sam kome izbio zub, zaželio da ga vrag odnese, udario ga nogom, ili rukom.

Zagreb, 12 srpnja 19...

Mate Dujić, prof. u m.

PLANINARSTVO I SKIJANJE

I

Organizovani planinarski pokret nastao je tek u drugoj polovini minulog stoljeća. Davno prije toga vremena bilo je dosta pojedinaca, ljubitelja prirode, koji su pohađali planine i pisali o svojim usponima. Tako se sačuvalo mnogo pisanih podataka znamenitih ljudi prošloga stoljeća o usponima na različne planine. društava većinom naučenjaci, koje je u prirodu gonila želja za proučavanjem njenih pojava. Kasnije postaje planinarski pokret popularan u najširim narodnim krugovima, pa je zato i razumljivo da pojedina društva na kontinentu broje desetke, pa i stotine hiljada članova. Unatoč toga ostalo je vodstvo u rukama intelektualaca.

Foto: F. Draženović

TRIGLAV (2863 m)

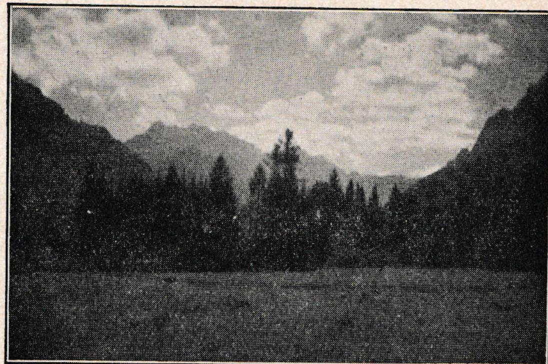

Foto: B. Ivanović

PLANICA, U JULSKIM ALPAMA

No to su bili samo pojedinci, pa se planinarski pokret razvio tek onda kad su se počela osnivati planinarska društva. Najstarije takvo društvo na svijetu je Alpine Club u Londonu što je osnovan god. 1857. Nakon toga vremena osnivaju se po različnim zemljama mnoga slična društva, a broj planinara raste iz dana u dan. Već godine 1874 osniva se u Zagrebu Hrvatsko planinarsko društvo kao najstarije na slavenskom jugu. U početku stoje na čelu planinarskih

Oduševljeni alpinista je također i Sveti Otac Papa Pio XI koji se uspeo na mnoge alpske vrhunce i kao kardinal Ratti izdao je knjigu o svojim glavnim usponima. Godine 1899 uspeo se za 18 sati po veoma teškoj istočnoj stijeni na vrh Monte Rose 4638 m, gdje je u vječnom ledu morao provesti jednu noć. Popeo se također i na Mont Blanc 4810 m (najviši vrh u Evropi), na Matterhorn 4505 m, jedan od najnepristupačnijih vrhunaca u Alpama itd.

VRH VELIKE KOČKE VISINA 1986

Foto: B. Ivanović

Kada je došao na visoki položaj glavara katoličke crkve, stavio je planinare pod zaštitu Sv. Bernarda.

U našoj zemlji najviše je razvijeno planinarstvo u Sloveniji, gdje također imade lijep broj svećenika-planinara. Među njima je svakako bio najpoznatiji pok. Jakob Aljaž, bivši župnik u Dovju pod Triglavom, koji je imao velikih zasluga za razvoj planinarstva u triglavskom pogorju. Zato i nosi najljepši planinarski dom pod Triglavom njegovo ime, a na samom vrhu Triglava nalazi se ,,Aljažev stolp". U dubokoj starosti poveo je akciju za izgradnju kapelice pored ,,Aljaževa doma" i bila mu je želja da se podigne još za njegova života. Prilozi su stizavali iz sviju krajeva Jugoslavije, no smrt ga je pretekla pa nije doživio njene posvete. Za svoje zasluge bio je izabran začasnim članom Slovenskog planinarskog društva.

Prof. Janko Mlakar također je odličan alpinista pa je pored domaćih planina prošao i nebrojene vrhove vanjskih Alpa. ,,Planinarski Vestnik" donosi već skoro tri decenija opise iz njegova duhovitog pera. U Slovenskom planinarskom društvu nosi čast potpretsjednika.

Predaleko bi me odvelo kada bih nabrajao sve one planinarske trudbenike iz duhovničkih redova koji imadu neprocjenjivih zasluga za razvoj planinarske ideje među svim kulturnim narodima. Kao što u svim kulturnim pothvatima uzimaju vidno učešće, tako ih imade vrlo mnogo i u redovima planinarskog pokreta, u kojem su našli jedno od sredstava za postizavanje cilja u svom uzvišenom pozivu, u pogledu duševnoga i moralnog uzgoja naroda.

II

Skije kao prometno sredstvo poznate su već od davnine među sjevernim narodima koji se moraju boriti protiv snijega što im pokriva zemlju kroz veći dio godine. Pisanih podataka o skijama imade već od petnaest stoljeća unatrag. U srednjoj Evropi upotrebljavali su skije prvi Slovenci. Poznati historik Ivan Vajkart Valvazor piše još u XVI stoljeću kako je gledao na Blokama gdje seljaci skijaju. Dok ostali narodi Centralne Evrope nemaju pisanih dokaza da su skije poznavali još otprije, za Slovence je sigurno da su ih upotrebljavali već prije 400 godina. Sačuvali su se i njihovi stari nazivi za skije, što ih i danas zovu ,,smuči".

Skijanje kao sport započelo se sedamdesetih godina prošloga vijeka u Norveškoj, odakle se onda proširilo po cijelom svijetu. Prvi su ga preuzeli Nijemci i Česi, a za njima ostali narodi, među kojima i mi.

Prije trideset godina imali smo već nekoliko skijaša, a kasnije je njihov broj sve više rastao. Svjetski rat mnogo je doprinio razvitku skijanja, jer su se mnogi kao vojnici naučili skijanju u ratu, a poslije su ga gojili kao sport. Godine 1921 osnovan je Jugoslavenski zimskosportski savez u Ljubljani koji je skupio sva društva u državi što se bave skijaškim sportom. Danas imademo već na hiljade organizovanih skijaša, a broj im se svake zime sve više povećava. Kroz zimu se vrši veliki broj natjecanja, a prošle zime održana je i prva naša internacionalna zimsko sportska priredba. Naši skijaši nastupaju na natjecanjima u stranim zemljama, gdje su postigli mnogo lijepih uspjeha.

O skijanju izdao je pretsjednik zagrebačkog zimskosportskog potsaveza g. dr. Ivo Lipovšćak stručnu knjigu, što dobro dolazi svakomu skijašu, jer iz nje može da crpe teoriju skijanja i mnogo dragocjenih savjeta što se tiče opreme itd.

Među prave planinare ne može se danas više ubrojiti onaj koji se samo ljeti uspinje na brda, a nepoznati su mu vrhovi u snježnome ruhu. Kod nas su već gotovo sve planinarske kuće, dulje ili kraće vrijeme, otvorene i zimi, što uvelike pomaže razvijanju zimskog planinarenja.

I među našim svećenicima imade znatan broj skijaša. Prošle zime držao se tečaj za svećenike na Pohorju kod Sv. Vrha, gdje dr. Jehert, član Aljaževa kluba, drži često mise za planinare.

Naša omladina također ne sjedi skrštenih ruku, već osjećajući važnost planinarstva, hrli u velikom broju u prirodu, gdje u borbi s njome čeliči svoje mišice i svoj značaj. Današnja je omladina ispravno shvatila dubok značaj stare latinske rečenice ,,Mens sana in corpore sano" — u zdravom tijelu, zdrav duh! Samo zdrav čovjek može dati zdrave misli kojima će koristiti bližnjemu i sebi. **Dušan Jakšić**

MLADI TAMBURAŠ

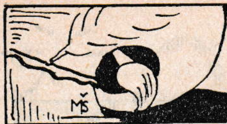
ĐAK I TAMBURA

Mlade duše su oduvijek vole pjesmu i glazbu. Prije svjetskoga rata, nije bilo nijedne srednje škole niti srednjoškolskoga konvikta u kojem ne bi bilo đačkog pjevačkog i tamburaškog zbora, a gdjegdje i gudačkog orkestra. Osobito se tamburaška glazba mnogo gojila u đačkim redovima. Može se, što više, reći da su đaci bili glavni nosioci i širitelji tamburaške glazbene umjetnosti, ukoliko se ona kao umjetnost razvila. Đačka tamburaška društva bila su središte društvenog života među đacima. Đaci koji su bili dobri tamburaši uživali su poseban ugled među svojim drugovima, pa i među starijima. Događalo se katkad, da je tako i koji petoškolac bio izabran za dirigenta u tamburaškom zboru, u kojem su svirali i đaci stariji od njega, pače i maturanti. Na đačkim je koncertima glavni glazbeni dio programa uvijek imao đački tamburaški zbor. Đački tamburaški zborovi polazili su i na zajedničke izlete i putovanja, priređujući i po drugim mjestima koncerte, što više, neki su znali poći i u inozemstvo.

Sve je to nakon svjetskoga rata zamrlo, prestalo. Većine je đačkih tamburaških društava nestalo. Đaci nisu više na tamburaškom polju ono što su nekoć bili. Time je stradao razvoj tamburaške glazbe uopće. A to je za našu narodnu kulturu velika šteta. Je li tome nehaju za tamburu među đacima zaista razlog to što je utjecaj sporta, osobito nogometa, postao iza svjetskoga rata mnogo jači nego prije? O tome drugi put!

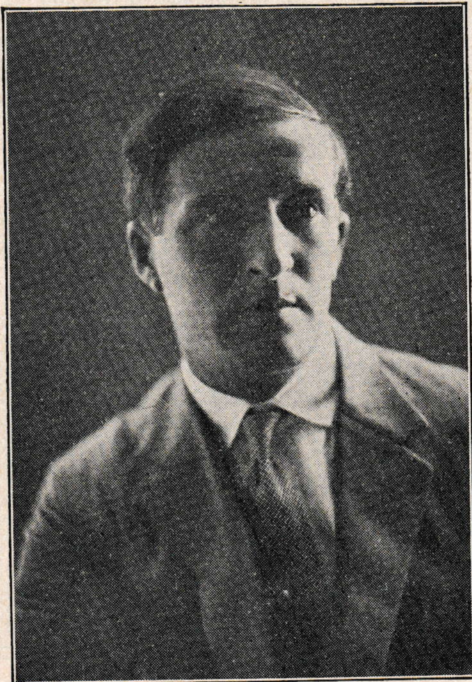
Dr. J. A.

Uz naše slike: 1) U Remetama; Stj. Pintar, Zagreb. Slikano aparatom Anastigmat 1 : 6,3, blenda 12½, eksp. 50 na ploči Inalo, 19 šajn, snimljeno u listopadu u ½3 po podne. — 2) Bihać-Plitvice; Branka Milutinović, Zagreb. Na donjem dijelu previše praznine, ali drukčije motiv krasno odabran i djeluje jako efektno. — 3) Marija Bistrica; A. Jakopec, Zagreb. Slikano Anastigmat aparatom 1 : 6,3, blenda 12½, eksp. 50 na ploči Inalo, 19 šajn. Snimljeno mutnog listopadskog jutra. Kamera je pogrešno podignuta prema gore, zato je toranj kos. Kod toga se pomaže vijkom koji se nalazi na svim boljim kamerama. Drukčije je snimka dobra. — 4) Trakošćan; E. Drolc. Zagreb. Čini se da je ploča predugo osvijetljena, ali drukčije motiv dobar i kopirano na dobru papiru. — 5) U gnijezdu; Ruža Tonković, Subotica. Donji dio previše prazan, premalo oštrine, ali zgodan je motiv i, obzirom na početništvo, slika je uspjela. — 6) Kod posla; Š. Šega, Zagreb. Snimljeno u prostoriji; Razdioba i osvjetljenje dobro. — 7) Kapelica kod Trakošćana; E. Drolc, Zagreb. Snimljeno na Viridin-filmu. Snimka je uspjela. Ako želimo prikazati dubinu, bolje je zahvatiti nešto manje neba.

PERO I KIST

Slikar Jerolim Miše — Rodio se 30-IX-1890 u Splitu. Maturirao je na splitskoj realnoj gimnaziji, godinu dana je polazio Umjetničku akademiju u Zagrebu, zatim je pošao na studij u Rim i u Firencu. Svojim slikarskim radovima prvi put je javno istupio 1914 god. u Splitu, a 1916 u Zagrebu. Otada je u tim gradovima više puta priređivao uspjele izložbe svojih

umjetničkih radova. U zajednici sa drugim umjetnicima izlagao je u Zagrebu, Splitu, Vojvodini, u Parizu, Filadelfiji, Newyorku i Londonu. Slika figure, portrete, mrtvu prirodu i krajobraze. Kao slikar posvećuje najviše pažnje čistim bojama, pa zato i njegove slike nose osobitu šarolikost i poseban čar. I samu perspektivu ne postizava sjenčanjem i razređivanjem boja, nego skladnim nizanjem čistih boja. Takav način slikanja traži osobito istančano umjetničko osjećanje i vještu ruku, pa možemo i g. Mišu smatrati majstorom boja. Odabire onakve motive gdje njegov način slikanja dolazi najviše do izražaja, pa su njegove slike pune proćućenosti, sklada, finoće i osjećajnosti. Kad bismo njegovu umjetnost označivali riječima književnosti, nazvali bismo je čistom lirikom.

R. L. Stevenson: Zlatni otok, *pustolovni roman, izdanje Knjižnice Dobrih Romana, preveo dr. Branko Storov* — Robert Louis Stevenson jedan je od najčitanijih pisaca u Engleskoj. Najpopularniji njegov roman svakako je Zlatni otok. Kako živimo u doba pustolovina, koje dobro dolazi različitim piscima svih naroda da unovče svoje problematične duševne tvorevine, vrijedno je bilo da se ovo djelo visoke književne vrijednosti pretoči u naš jezik da se vidi kako pisac od talenta i na tom polju može da postigne ogroman uspjeh. Ovo se djelo ne da usporediti s knjigama što kvare i ukus i dobar osjećaj najmlađe današnje generacije. Najveće odlike ovoga djela jesu: uvjerljivost, spontanost i zanimljivost. Nijedan pisac ove vrste romana nije tako iskreno prišao svojim junacima, nijedan ih nije naslikao tako realistički i nijedan nije znao tako ukusno povezati priču kao što je to učinio Stevensom baš u ovome romanu. Zato je dobro rekao Nijemac Franz Blei da su djela toga pisca osamljen vrhunac koji visoko strši nad ostalim knjigama te vrste, pa je izvrsna bila i namisao uredništva Knjižnice Dobrih Romana da to djelo izda u ovako lijepu i jasnu prijevodu dra Branka Storova.

Knjigu, naravno, preporučujemo pažnji svojih mladih čitatelja, jer smo uvjereni da će ona pridonijeti ne samo njihovoj općoj obrazovanosti, nego, naročito, i njihovu pogledu na književnost.

H. C. Andersen: Labuđe gnijezdo — Svoju domovinu Dansku naziva Andersen labuđim gnijezdom, jer su iz nje poletjeli u široki svijet mnogi labudovi koji su se istakli radom na različnim područjima ljudske kulture. Možemo kazati da je jedan takav labud i pisac Andersen, jer nema gotovo kraja gdje stanuju prosvijetljeni ljudi, a da on ne bi tamo ušao i svuda donosio radost i vedrinu. U knjizi Labuđe gnijezdo nanizano je dvanaest pripovijedaka koje se međusobno natječu i svojom zanimljivošću i plemenitom pozadinom. Najdublje istine o rođenju, životu i smrti dobivaju kod Andersena posebno ruho tako da su pristupačne i djetetu i odraslu čovjeku, pa Andersena možemo smatrati ujedno i filozofom i pjesnikom. I mrtve stvari dobivaju pod njegovim perom čar života. Kako je samo lijepo opisao gospodski čajnik koji se osobito ponosio svojim lijevkom i ručkom. Ali jednoga dana desi se nesreća, čajnik se razbije i dospije u ruke prosjaku. I tu baš počinje njegov pravi život. U njega zasade lukovicu, ona proklije, i lukovica postade čajnikovim živim srcem. Kolika je sreća za odbačeni čajnik kada su iz njega nicali divni cvjetovi! I tako Andersen nalazi svagdje gradiva za pravi život i za istinsku sreću. Kako je samo divno opisao lik stare vjetrenjače koja posve suosjeća s ljudima, a kad se Andersen uvuče i u dječju dušu, onda je on nenadmašiv. To osobito vidimo kada u pripovijesti Peiter, Peter i Peer divno ocrtava dječake, od kojih je jedan htio postati razbojnik, drugi smetlar, a treći „tata". Sve njihove misli, njihove igre i želje tako su nam svima bliske i razumljive.

Ta će knjiga u svemu poslužiti etičkom i estetskom obrazovanju omladine.(Izdala knjižara Z. i V. Vasića, Zagreb)

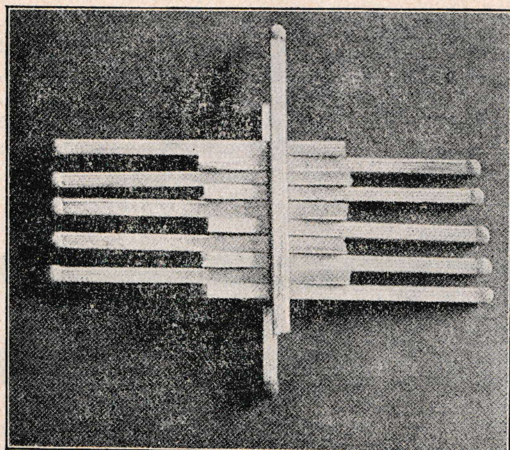
RAZBIBRIGA

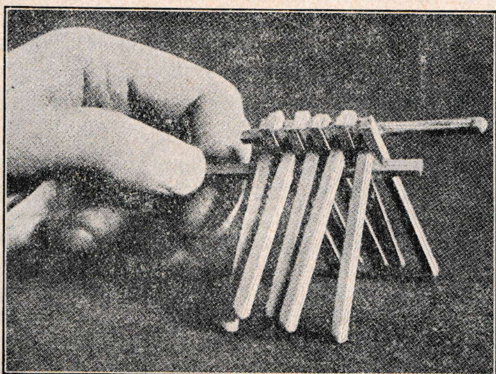

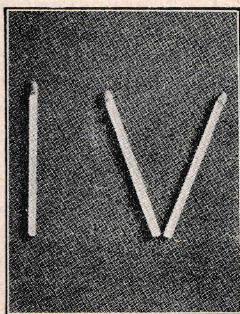
IGRE ŽIGICAMA

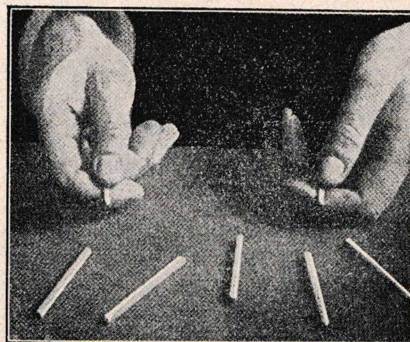
I u najozbiljnijem društvu često se zametnu društvene igre, pa je veoma zgodno kad netko može da pozabavi znance različnim šalama i dosjetkama. Dakako, tu se ne može pomagati različnim aparatima, već onim predmetima, koji su baš onog časa pri ruci: na stolu ili u džepu. Zato nam dobro dolaze žigice koje se uvijek mogu lako naći. Najjednostavnijim sredstvima možemo ipak postići ugodnu zabavu.

Postavićemo pitanje: Kako možemo jednom jedinom žigicom podignuti u vis jedanaest žigica. To se može lako postići. Jedna se žigica postavi na sto, a preko nje se poprijeko polože naizmjence sdesna i slijeva deset žigica kako nam to pokazuje naša slika. Na te žigice položimo odozgo jedanaestu tako da stoji usporedno sa donjom žigicom. Sada donju žigicu lagano uzdignemo u uspravnom položaju, svih deset žigica sklopi se prema jedanaestoj, i mi tako možemo s jednom žigicom podignuti u vis jedanaest žigica, što vidimo i na našoj slici.

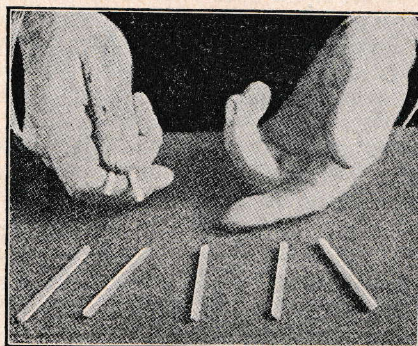

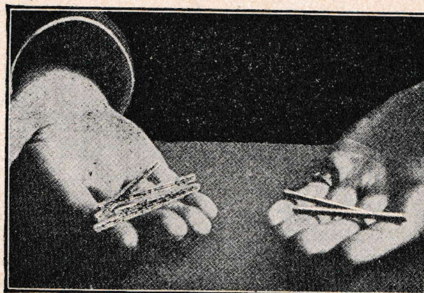

Slika 1

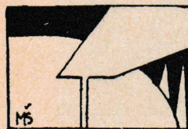
Slika 2

Slika 3

Računski zadatak: U jednoj ruci imademo jednu žigicu, a u drugoj još dvije Koliko daje jedan i dva? Svakako tri! Nije istina, jedan i dva daje četiri — barem ako dozovemo u pomoć rimske brojeve. Što više, možemo dobiti i šest. Ako ne vjeruješ, pogledaj našu sliku.

Navešćemo još jednu igru s patkama. Dvije skitnice pretstavićemo kao dvije žigice ; u svakoj je ruci po jedna. Skitnice prolazeći kraj seoskog dvorišta gdje je bilo pet pataka, htjele su uhvatiti patke. Najprije jedan od njih uhvati jednu patku, zatim drugi, onda opet prvi po jednu patku, i tako naizmjence. Ovaj lov označićemo sa pet žigica. Njih ćemo položiti na sto i rukama uzimati naizmjence. Patke su, dakako, počele vikati, i kad se pojavi seljak, skitnice se prepanu i pobjegnu. Puste patke, jednu za drugom, i sakriju se u šikarje. Ovo „ispuštanje" pataka pretstavićemo tako da iz svake ruke naizmjence ispustimo po jednu žigicu dok ih se svih pet ne skupi na stolu. Kad seljak ode, skitnice se dadu opet na lov i počnu naizmjence hvatati patke kao i prije. Tako naizmjence uzmemo i mi u ruku po jednu žigicu. No općinski stražari ipak uhvate skitnice, pa je doskora svih pet pataka bilo na slobodi (otvori se desna ruka, i pokaže se pet žigica), a obje skitnice sjedjele su u tamnici (otvori se lijeva ruka, i pokažu se dvije žigice). Svršetak nas zaista iznenađuje kad vidimo koliko se žigica krije u kojoj ruci. Stvar se može razjasniti tako : Na početku je u svakoj ruci po jedna žigica. Zatim skupimo, počevši desnicom, pet žigica. (Vidi sliku 1). Prema tome dobije desna ruka 1, 3, 5, dakle tri žigice, a lijeva dobije 2, 4, dakle dvije žigice. Tako sada desna ruka sadržaje četiri žigice, a lijeva tri. Sada položimo, počevši lijevom rukom na sto opet pet žigica. Poslije toga lijevoj ruci otpanu tri žigice, a desnoj dvije, i prema tome lijeva ne sadržaje više ništa, a u desnici se nalaze dvije žigice (gledaj drugu sliku). Konačno, sakupimo naizmjence, počevši desnicom, opet pet žigica. Desna ruka dobije kod toga tri žigice k dvjema prijašnjima, t.j. sada ih ima pet, a lijeva ruka, koja je bila prazna, dobije dvije (treća slika). I evo, žigice su doista tako razdijeljene kako razabiremo iz konca priče: u lijevoj su ruci dvije skitnice, u desnoj je pet pataka! Kako vidimo, i najmanjim sredstvima ugodno se pozabavi.

POGLED NA SVE STRANE

Valjanost pitke vode okušavamo na ovaj način : U čistu, bijelu bocu ulije se do tri četvrtine vode, i u nju se metne mala žličica čistoga, bijelog kandis šećera. Tada se boca dobro začepi i drži 48 sati na toplu mjestu. Ako poslije toga vremena dobije mliječnu boju, onda nije za piće. Ostane li posve čista, to je dokaz da u njoj nema nečistih sastojina koje bi možda škodile zdravlju. (Točnu analizu vode može, naravski, ustanoviti samo kemičar).

Sport znamenitih ljudi — Općenito se drži da veliki ljudi nemaju smisla ni za što drugo osim za svoj posao i da su krhke tjelesne građe. Neki će nam primjeri pokazati da je takvo mišljenje pogrešno.

Napoleon je imao tako gvozdenu narav, da je mogao raditi neprekidno 18 sati. Kad je bio star 40 godina, prevalio je jednom na konju 140 klm u $5\frac{1}{2}$ sati. Kad bi onda već bili poznati razni rekordi, Napoleon bi sigurno postigao svjetski rekord.

Ali ne samo vojnici koji su već po svom zvanju otvrdnjeli nego i drugi veliki ljudi imali su uz jaki duh i otporno tijelo. Michelangelo, slavan kipar, arhitekt i slikar, radio je još u 86 godini neprekidno po tri sata.

Pisac Walter Scott bio je također čvrsta tijela. On je mogao s lahkoćom prevaliti 40 do 50 klm i u sječenju drva pretekao je svoje najbolje i najspretnije radnike.

I Getea možemo ovdje spomenuti. On je veoma volio plivanje tako da se i zimi bavio tim sportom te se znao kupati vani i u prosincu. Osim toga znao se neumorno po čitav dan sklizati na ledu.

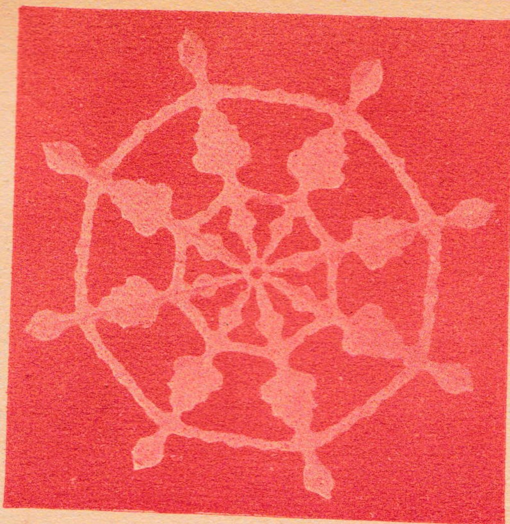
Benjamin Franklin, obretnik munjovoda, bio je također dobar plivač. Jednom je na Temzi plivao $6\frac{1}{2}$ km i kod toga je izvodio različne majstorije nad vodom i pod vodom.

Isto je tako veoma rado plivao i ruski pisac Tolstoj, što više i u starosti od 65 godina. U 66 godini naučio je voziti bicikl te je stekao vještinu, da se nije trebao kod toga ni rukama držati. Za tri dana jednom je prevalio 200 km. Pratila su ga tri mladića, od kojih su se dvojica na putu od velikog napora srušili.

Vidimo, dakle, da su se i znameniti ljudi bavili sportom.

O povijesti petroleja — Lojene svijeće, riblje ulje i druga ulja koja su za rasvjetu upotrebljavali naši pređi, stala su se uklanjati pred petrolejem kada je otkriven u Americi i kada su našli način kako se čisti surovi petrolej. Oboje se dogodilo istodobno, naime godine 1859. Oko 12 kolovoza te godine kopali su kod Tituspilla u Pensylvaniji jedan arteški zdenac. U dubini od 22 metra namjerili su se na izvor ulja koji je kroz mnogo tjedana davao dnevno 3780 litara petroleja. Sa svih strana hrlili su ovamo ljudi te su počeli kopati zdence kamenoga ulja, a doskora su se poveli za Amerićanima i Evropejci. Gotovo u isto vrijeme počeli su u Americi i u Evropi čistiti kameno ulje, čime je polučeno čistije i bolje svijetlo. Ovo brzo raširenje petroleja moglo bi dovesti na misao da se za kameno ulje nije znalo prije šezdesetih godina : ali to bi bilo krivo mišljenje, jer je petrolej poznat od davnine. Već u stara vremena slučajno zapaljeni izvori petroleja u Baku smatrani su „svetom vatrom". Već u prvom stoljeću zemaljsko ulje gorjelo je u Agrigentu u svjetiljkama, poznato pod imenom „milijansko ulje". U srednjem vijeku i u staro doba upotrebljavali su petrolej kao lijek.

Rika lava čuje se mnogo dalje nego glas ikoje druge životinje. Iza njega dolazi u tom pogledu vrištanje hijene, pa kreštanje sove, zatim zavijanje pantere i šakala.

Ovako izgleda kormilo izrezano iz papira prema uputi iz 2 broja Krijesa

1 Kriptogram

Sastavio *Marijan Kancelarić*, Krk

ODGONETKE IZ 2 BROJA KRIJESA

1 Križaljka Vodoravno: 1) Maribor, 5) Udari, 6) Ana, 8) Aroma, 10) Patak, 12) Kal, 14) Mozag, 16) Ita, 17) ime. 19) Op., 21) Jar, 22) Kim, 23) Opaziti, 24) Iva, 27) Naboj, 28) Ritak, 29) Adela, 30) Arara.

Okomito: 1) Milivoj, 2) Rakija, 3) Inat, 4) Ratimir, 5) Ukopana, 7) Alah, 9) Amerika, 10) Palica, 11) Vo, 13) Vi, 15) Gomila, 17a) Ma, 18) Ak', 20) Job, 21) Ja, 25) As, 26) Ne.

2 Zagonetna rečenica — Čitajte Krijes.

3 Rebus Najrazličitijeg štiva naći ćeš u „Krijesu". (Na j različiti je g š ti va na ći ćeš u Kri (k = t) je su).

4 Kriptogram Časopis "Krijes". — Svaki datum pretstavlja jedan dan u tjednu, od kojega treba uzeti slova Kako to pokazuju brojevi koji označuju stranicu.

Na pr. 5 IX je četvrtak 1 i 7 slovo = ČA
31 X je subota 1 i 4 slovo = SO
4 IX je petak 1 slovo = P
itd.

5 Logogrif — Citra, mitva, litra, Nitra.

6 Logogrif — bula, kula, Sula, Pula, nula, Tula.

Z A G O N E T K E

2 Konjićev skok

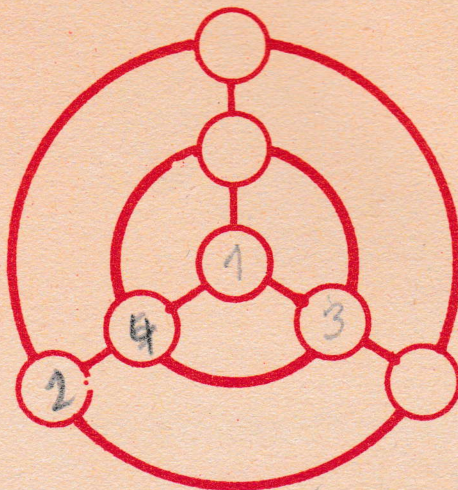
Sastavio *Š. Šega*, Zagreb

ga	noga	brâ	se	kraj	go	svo	ta
ta	di	tviko	junač	ga	Gdje	enca	ku
Da	Gle	rođe	ro	svr	ta	lju	ta
že	ta.	te	spu	koga	Bra	do	nij
daj	mu	de	spu	da	nu	ti je	ga
Moj	brat	iz	Koj	kru	do	sto	de
ruke	noga	bra	dene	vima	Ti si	svo	ta
na	mla	oko	ta.	ta	sud	ja	mje

Dobro rješenje daje dvije kitice jedne pjesmice od dr. V. Deželića (Stare slave djedovina)

3 Brojčana zagonetka

Sastavio *Š. Šega*, Zagreb

Brojke od 1-7 treba tako smjestiti u ovaj lik, da zbroj triju brojaka koje leže u malim krugovima bude uvijek 12, ležeći bilo na krugu ili na crti.

4 Magični kvadrat

Sastavio *Dragutin A. Maltarić*, Sarajevo

	1	2	3	4	5	
1						
2						
3						
4						
5						

1 poslušan — 2 probati jelo — 3 geom. funkcija — 4 rijeka u J. Americi. — 5 oblik gl. „natuknuti“

5 Magični kvadrat

Sastavio *Dragutin A. Maltarić*, Sarajevo

		o			paklina
	o		o		bog svjetlosti
o		o		o	kovina
	o		o		južno drvo
		o			suglasnost od 3 ili više glasova (h = k)

Vodoravno i okomito isto!

Odgonetke iz ovoga broja treba poslati na uredništvo Krijesa najkasnije do 30 studenoga. Pet odgonetača dobiće o Božiću za nagradu po jednu lijepu jeronim. knjigu

KRIJES

1931/32 BROJ 4

KRIJES, ILUSTROVANI ČASOPIS ZA OMLADINU
UREĐUJE IVO HORVAT
IZLAZI JEDANPUT MJESEČNO — PRETPLATA 10 DIN NA TRI MJESECA
PRETPLATA SE PLAĆA UNAPRIJED — RUKOPISI SE NE VRAĆAJU
ADRESA UREDNIŠVA I UPRAVE: ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21
TELEFON: BROJ 54-17 — ČEKOVNI RAČUN POŠTANSKE ŠTEDIONICE BROJ 36.291
MALA MLADOST IZLAZI KAO BESPLATAN PRILOG KRIJESA

SLIKA NA OMOTU: LJUDEVIT SEITZ, ROĐENJE ISUSOVO (dio slike)

Božić

se približava, i njemu se već odavna svi od srca radujemo. Svečano raspoloženje vlada u domovima našim, među prijateljima i znancima. Svi se međusobno natječu kako će u to vrijeme velikog veselja iznenaditi svoje prijatelje lijepom pažnjom i zgodnim darom. To je darivanje lijep, topao običaj, samo dar mora biti doista drag onmu komu ga poklanjamo. Sigurno ćeš najviše razveseliti prijatelja, ako ga pretplatiš na Krijes, a ako još nisi pretplaćen na taj lijepi ilustrovani časopis ni sam, zamoli roditelje da te na nj pretplate i da ti pruže ovo krasno i zabavno štivo što ga nalaziš u Krijesu kao najpraktičniji i najkorisniji božićni dar. U lijepim večerima ovih blagdana sigurno ćeš se mnogo pozabaviti Krijesom: čitaćeš u njem kako su se i nijeme životinje poklonile malom Isusu, kako se prave božićne jaslice, a pogotovo ćeš u »razbibrigi« naći mnogo ugodne razonode. Uredništvo ne zaboravlja da svakom zgodom razveseli svoje čitače, pa bi bilo lijepo da se o Božiću sjete i pretplatnici na svoj omiljeli časopis, da pošalju pretplatu te uznastoje da ga što više prošire među svojim znancima. Tada će Krijes moći da svoje pretplatnike posjećuje u još ljepšem ruhu i da im donosi još više veselja i zabave. S tom željom čestita uredništvo i uprava Krijesa svojim vjernim pretplatnicima

SRETAN BOŽIĆ I NOVU GODINU!

Izabrana djela Augusta Šenoe

Jubilarno izdanje Knjižnice dobrih romana

13 prosinca ove godine navršila se 50-godišnjica smrti najvećega hrvatskog romanopisca Augusta Šenoe. Tom će prilikom Knjižnica dobrih romana izdati neka najljepša Šenoina djela u prekrasnoj opremi i s ilustracijama naših najboljih slikara. Ne bi smjelo biti nijednog đaka ni prosvijetljenog omladinca koji se ne bi pretplatio na to biserje naše književnosti. U prvoj skupini izdaće Knjižnica dobrih romana ova izabrana djela:

BRANKA, roman hrvatske učiteljice koja ljubi hrvatsko selo i prosvjetni rad u njemu više negoli sve gradske zabave. Knjiga je ukrašena prekrasnim novim slikama od umjetnika V. Kirina. (Izlazi za Božić.) Cijena: broširano izdanje din 25—, fino izdanje uvezano u platno din 40—.

ZLATAREVO ZLATO, najčitaniji i najobljubljeniji hrvatski roman uopće, u kojem Šenoa opisuje život i događaje iz prošlosti grada Zagreba. (Izlazi u siječnju.) Cijena: obično izdanje din 25—, fino izdanje uvezano u platno din 40—.

IZABRANE PRIPOVIJESTI, najljepše što ih je Šenoa napisao, izlaze u ovoj knjizi. (Izlaze u veljači.) Cijena: obično izdanje din 25—, fino izdanje uvezano u platno din 40—.

Tko se na sve te tri knjige pretplati, dobiva s v e t r i z a t r e ć i n u jeftinije, to jest: obično izdanje 50 din, fino izdanje u platnu 80 din. S poštarinom 6 din više.

Đaci i omladinci uživaju **veliku** pogodovnost da mogu naručiti i svaku knjigu pojedinačno uz pogodovnu cijenu, t. j. za trećinu jeftinije od redovne cijene tj. za 17 din (poštarina se plaća posebno). Narudžbe prima:

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA, ZAGREB, Trg Kralja Tomislava 21.

Uspjeh natječaja Krijesa

Marljivim širiteljima Krijesa podijeljene su ove nagrade: 1 nagradu dobio je Šime Bjelovučić, Rtanj, a ostalo su dobili redom: Karlo Pajs, Osijek; Nada Richter, Subotica; Božo Kranjčec, Split; Velimir Čuček, Zagreb; Mišo Krstić, Banja Luka i Emica Njemirovski, Sušak.

Velik interes pokazali su pretplatnici za natječaj »Što te je u životu najviše ushitilo«. Rezultat ovoga natječaja objavićemo u narednom broju.

Izdavač i vlasnik Konzorcij jeronimskih časopisa u Zagrebu, Trg kralja Tomislava 21. ✱ Za vlasnika, izdavača i uredništvo odgovara: Dr. Josip Andrić, Zagreb, Trenkova ulica 1. ✱ Tisak tiskare Narodne prosvjete u Zagrebu. Za tiskaru odgovara: Dr. Vjekoslav Gortan, Zagreb, Šenoina ulica 28. ✱ Omot izrađen ofset-tiskom u litografiji Tiskare Narodnih novina u Zagrebu. ✱ Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Zagreb, Deželićeva ulica 2.

GOD. XII ZAGREB, 15 PROSINCA 1931 BROJ 4

BOŽIĆ ASIŠKOGA SVECA

Svatko ne može tako lako biti prostodušan i bezazlen kao dijete. To je osobina velikih svetaca koji su ispravno shvatili onu Spasiteljevu: „Ako ne budete kao djeca, nećete ući u kraljevstvo nebesko.“ Pun ovakve djetinje prostodušnosti bio je veliki asiški patrijarh sveti Franjo. Za vrijeme cijeloga njegova života posebice otsijeva ova djetinja prostodušnost, u svakoj se zgodi ona zapaža, a napose u njegovoj proslavi Božića. Najljepši i najmiliji blagdan cijeloga kršćanstva slavi on najsvečanije, ali ujedno i djetinji prostodušno. Upravo zato ga u tom načinu njegove proslave Božića nasljeduju nevina djeca. I odrasli se tome priključuju s djetinjim veseljem, jer svakoga čovjeka privlači ono što je nježno, djetinje, bezazleno i prostodušno.

CORREGGIO: POROĐENJE ISUSOVO

Božanski je Spasitelj došao na svijet ne kao snažni junak i moćni vladar, nego kao maleno siromašno, nevino dijete. To je upravo ono što čovjeka najviše privlači, i zato nam Njegov dolazak na svijet najljepše tumači Njegovu Ljubav, propovijeda Njegovo siromaštvo i poučava nas u Njegovu poniženju. Sve je to htio Asiški Svetac zorno prikazati cijelome svijetu pa je zato uredio prvu betlehemsku štalicu i jaslice. U Božjoj prirodi, u šumi potražio je spilju u koju je smjestio jaslice sa slamom, uz njih postavio kipove Bl. Djevice i sv. Josipa, na slamicu je položio kip Božanskoga Djeteta, dao je dovesti magarca i vola, unaokolo razmjestio ovčice, sve čarno rasvijetlio, i onda je sa svojim drugovima poput betlemskih pastira kleknuo pred kipove svete Obitelji. Nije li to zaista djetinje prostodušno i ne odaje li upravo divnu nježnost i naivnost nevinčeta?

Zato je i veliki svetac doskora našao nasljedovatelja širom cijeloga svijeta. Njegovo su djelo nasljedovala nevina djeca, za njim su se poveli svi kršćani katolici, pa i oni koji su zalutali, jer ih je ovakva nježnost nužno i neodoljivo privlačila. Od toga se časa grade betlemske štalice i jaslice po cijelom svijetu, a svi ih rade s veseljem i djetinjom prostodušmošću.

Sv. Franjo često puta bi prije Božića znao reći: „O da poznam cara! Ja bih ga molio neka naloži svim ljudima da na Božić prospu, što više žita pticama, napose našim sestricama ševama. Jednako bih ga molio neka odredi da ljudi koji imadu blaga u taj dan dadu što više i što bolje krme svome blagu iz ljubavi prema novorođenom Kralju. Neka i nerazumna priroda osjeti da mi slavimo Božić. A bogataši bi morali taj dan nahraniti sve siromahe.“ Jednom su se braća prepirala je li slobodno jesti meso kad Božić pane u petak. Djetinje nevini svetac odgovorio im je: „Kad je Božić, onda nema petka. Kad bi naši zidovi mogli jesti, dao bih na Božić i njima mesa, a kad oni uopće ne jedu, onda ćemo ih na Božić malko namazati mesom.“ „Nije svaki dan Božić“, kaže naš narod misleći na izobilni božićni ručak, ali svaki dan može biti Božić obzirom na nevinost duše.

Dr D. Hren

JASLICE U CRKVI SV. BLAŽA U ZAGREBU

PRAVLJENJE BOŽIĆNIH JASLICA

Približuju se lijepi božićni blagdani. To je najprikladnije vrijeme da se za dugih, studenih zimskih večeri pozabavimo pravljenjem jaslica koje će biti na veselje čitavoj našoj porodici.

Sa malo spretnosti mogu se jaslice lako i lijepo izraditi. Najprije ćemo podići brežuljak za jaslice. To možemo napraviti iz jednostavnih kamenčića, starih daščica i kore od drveta. Zatim se čitavi brežuljak prevuče starim platnom namočenim u ljepilo. Kad se malo osuši, pospe se čitav brežuljak pijeskom. Svako će već prema svom ukusu dati oblik jaslicama: jedan će ih izgraditi kao štalicu, a drugi će si je pretstaviti kao napuštenu Herodovu palaču pred betlehemskim zidinama. Tko imade više mašte može izgraditi jaslice posve u narodnom duhu i kod gradnje primijeniti motive iz naših domaćih krajeva. Tako štalica može biti tip naše posavske kuće, pred kojom se nalazi prostrano dvorište sa đermom (bunarom), planinske kuće iz naših bregovitijih krajeva i slično. Za gradnju štalice upotrijebićemo također jednostavne daščice. Nožem ćemo u drvo urezati oblike kamena, a to ćemo kasnije obojiti tako da nam posve dočarava pravo kamenje. Ili ćemo štalicu bojadisati čisto crveno pa ćemo je onda čitavu prevući bojom koju ćemo pripraviti iz fine pilovine pomiješane s nešto boje i ljepila. Ovom smjesom jednolično prevučemo zidove štalice, i kad se to malo osuši, izgrepšćemo štapićem potrebne udubine, da zid poprimi potpuni oblik kamena. Možemo opet ostaviti da se ova smjesa osuši, pa onda tamnom bojom označimo na stijenama redove kamenja. Unutrašnjost jaslica pospemo mahovinom, sitnim kamenčićima ili pijeskom. Zgodno je ako prije toga namažemo pod ljepilom.

Okolina jaslica treba da bude puna života. Drveće i grmlje mora oživljavati svu okolinu. Kod jaslica u istočnjačkom stilu ne smiju nikako faliti palme ni ostalo slično drveće. Palme također možemo sami napraviti, ali zato treba već više strpljivosti i ljubavi. Palme se prave tako, da uzmemo vlakanca kokosova oraha te ih poredane prišijemo na sivu vrpcu, a onda ovu vrpcu omotamo oko drvena štapića. Zglobove na palmi napravićemo tako da ih podložimo malo papirom. Za palmino lišće upotrijebićemo grančice ili uzmemo zeleni papir, prevučemo ga ljepilom i uložimo u nj posve tanku žicu. Kasnije kad se to osuši, možemo listove po volji izrezati.

Loše figure često znadu iznakaziti i najljepše jaslice. Zato će biti najbolje, ako za početak uzmemo dobre papirnate figurice koje se mogu kupiti u boljim trgovinama. Njih ćemo prilijepiti na čvrsti karton i onda ćemo ih izrezati. Imade zgodnih figurica u gipsu ili u sličnu materijalu, ali najljepše su ovi izrezani likovi. Nije potrebno da sve figure kupimo odjednom, već svake godine po nešto. Dakle, dajte se na posao, da se o Božiću nađu u svakoj kući jaslice koje smo sami, prema svom ukusu, izgradili. To će čitavoj kući biti na veliko veselje.

MOŽDA

Stvari su pred noć ohladile,
i u mrak se uspinju stogovi;
na dnu su polja klonuli
nagorjeli glogovi.

Uz stoku se pripila studen,
hladno je svima i — meni je!...
Nečije su molitve tiše,
a nečije zanesenije.

U noć su krenule ceste,
njihovi su putovi dugi, jako dugi...
U noć ovu misli na me majka,
a možda i tko drugi!...

Stj. Hrastovec

ŽIVOTINJE KOD BETLEHEMSKE ŠTALICE

BOŽIĆNA LEGENDA

Kad su se pastiri i kralji oprostili od malog Isusa, mislio je neko vrijeme magarac o tom posjetu ljudi kod božanskog Djeteta, pa je rekao sam sebi: „Kako bi bilo lijepo, kad bi i životinje došle da se poklone Isusu!" Kralji su sagnuli pred malim Isusom svoje ponosne glave, a pastiri su sa svojom skrušenom ljubavlju zastupali siromašni narod — to je sve lijepo. Samo još fale životinje. Doduše, bio je ovdje magarac i vo, ali oni nisu mogli zastupati tako velik životinjski rod, a i oni su doživjeli tu čast posve slučajno. Brojnije poslanstvo moralo bi zastupati životinje.

Magarac je saopćio svoje misli volu, i on je nakon dužeg razmišljanja shvatio o čem se radi. „Ja ću ti pomoći," reče vo. „Ne, ostani samo ovdje, ti si previše spor; bolje je da i dalje griješ Djetešce svojim dahom."

Magarac se dao na put i najprije je pošao u Betlehem da se dogovori sa tamošnjim životinjama; one moraju biti spremne, jer će se magarac vratiti u određeno vrijeme i uzeće ih sa sobom.

Zatim je pošao na istok u Hebron, odakle se prostiru doline prema Jerusalimu, Mrtvom Moru i pružaju se sve do Sredozemnog Mora na zapadu. Magarac je na sav glas javljao svijetu sretnu vijest i pozivao životinje da i one dođu i poklone se malom Isusu. U noćnoj tišini odjekivao je glas snažno i jako kao zvuk trublje. Na taj glas sakupile su se životinje, četveronožne i ptice. A kad je zbor bio potpun, pošli su na put. Doskora stigne duga povorka u Betlehem. Magarac koji je bio naučan zapovijedati i voditi (kako tu ulogu vrši čestoput magarac i u životu ljudi) išao je na čelu povorke. U Betlehemu se priključe povorci i domaće životinje, i tako su nastavili put do štalice. Budući da je bila noć, nitko se na njih nije obazirao. Betlehem je spavao i nije ni slutio o čudu. Magarac je bio ponosan svojim djelom, jer je čitava povorka vrlo sličila izlasku životinja iz Noemove barke.

Tu je bio slon, deva, noj koji je brži od konja, jelen sa krasnim rogovima, konj i ostale velike životinje. Bile su ovdje i male životinje: pas, mačka, gazela, ovca, srna i ptice: paun, pijetao, golub i orao. U povorci su stupali i lav i tigar, a bili su posve pitomi. Šakal je bio tako skrušen kao carinik u evanđelju. Falila je samo zmija koju je Bog prokleo. Kad su stigli do spilje, postavi magarac životinje u red, i svaka od njih pozdravi Spasitelja. „Mu" reče krava, „be" reče koza, „kikiriki" pozdravi pijetao, „vauvau" pas, „mijau" mačka, „vitvit" pozdrave ptice, „ia" magarac. A mali Isus, koji je razumio govor, blagoslovi ih i utješi u njihovoj nevolji.

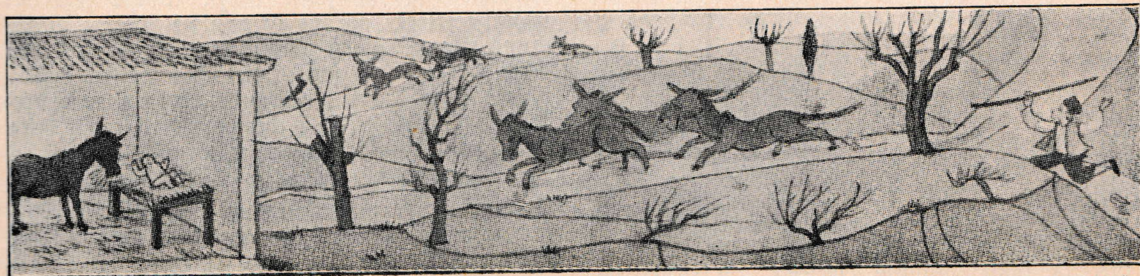
„Gospode," reče magarac „ja sam ipak najnesretnija životinja. Čovjek je strašan, tuče me, daje mi lošu hranu, bijedan mi je udes. — „Siromašni magarče," odvrati Isus „utješi se. Ja ću te sa sobom povesti u Egipat, a na dan moga svečanog ulaska u Jerusalim jahaću na tebi mjesto na konju. I u onaj dan prostrijeće palme pred tvoja kopita, i ti ćeš stupati po sagovima. Služi zato ljudima kao primjer strpljivosti i poniznosti."

„Gospode," reče ovca „čovjek ubija moje janjiće čim malo porastu bez osjećaja za moju bol. Strižu mi vunu za svoja topla odijela, a ja moram zepsti." — „Siromašna ovčice, ustrpi se još koju godinu, a o Uskrsu žrtvovaće me, i odonda će me nazivati jaganjcem Božjim."

„Gospode," reče pijetao „ja se baš ne mogu potužiti da mi je tako teško kao ovci i magarcu, ali i ja imam dosta posla. Svakog jutra prije zore moram buditi lijene ljude, a čitav dan moram čuvati dvor." — „Dobri pjetliću", reče Isus „ja računam na te da ćeš mi ti pripaziti na sv. Petra kad me on jednom zaniječe. A tvoju budnost nagradiće ljudi jednom tako da će te postaviti navrh zvonika kad budu imali već crkve."

„Gospode," rekoše malene ptice „kradljivac razara naša gnijezda, a jastreb i zmija koju si protjerao iz raja odnose naše mlade." — Kad su čule riječ raj, stadoše se sve životinje tužiti, jer su se sjetile sretna života u vrtu slasti o kojem su im pripovijedali njihovi djedovi i pradjedovi.

Mali ih je Isus blagoslovio i utješio, i sve su se životinje vratile sretne i ponosne, samo je zmija bila postiđena, jer uopće nije prisustvovala ovoj velikoj slavi. Magarac i vo ostali su još i dalje uz jaslice.

PLANINARI

Svake nedjelje i praznika vidimo po gradskim ulicama čudno opremljene ljude. Na leđima nose vreće naprtnjače koje se u običnom govoru zovu „ruksaci". Cipele su tim ljudima okovane velikim čavlima, hlače su im obično kratke. Neki nose i gola koljena, a drugi su navukli kožnate gamaše. Obično idu u platnenoj ili crvenoj košulji, dok im kaputi vise između remenja vreće naprtnjače. To su planinari! Ime im kaže da idu u planine. To znadu svi, ali po što idu tamo gore, zašto se veru i trude i znoje, kad bi se u isto vrijeme mogli lijepo

POD ŠATOROM NA TROGLAVU U DINARSKIM PLANINAMA

šetati po ulicama, trgovina i uživati u hladu gradskih perivoja — to pita svatko tko nije bio planinar. I mene su pitali mnogi i čudili se mojem životu, a ja ću reći po duši, što nas planinare vuče u planine.

Svi mi idemo u prirodu. Ne mora to biti samo planina, može biti i lijepa ravnica, šumica uz potočić ili rijeku, samo neka je priroda sačuvana, lijepa i krasna kako ju je stvorio Bog. Planinari idu u prirodu da joj se približe i u njoj uživaju. Dok prirodopisci istražuju tu prirodu umom, ispituju cvijeće i kamenje, životinje i rude, dotle planinari pristupaju toj prirodi svojim srcem, traže nepoznate putove i otkrivaju nove vidike. Ali nijesu ni naši istraživači samo mrki učenjaci, jer se divna priroda tako dojimlje čovjeka, da svaki postaje barem na čas pjesnikom i pjeva toj prirodi na svoj način. A ima naša domovina svagdje, na svakom koraku dosta toga da može da uznese svaku dušu. Od sinjega mora i visokih gora, do nedoglednih ravnica, svagdje ima za planinara pobude da s pjesnikom pjeva lijepoj našoj domovini.

Eto zato idu planinari u prirodu da joj se daleko od gradske buke i prašine, na časak posve približe i da tamo crpu snagu za svakdašnji život, kao naš seljak koji tu prirodu obrađuje i s njom živi i umire.

Izleta ima različitih, pa je i oprema planinara različita prema tome kamo ide i kako će dugo boraviti u planini. Za izlete, koji traju po jedan dan, lako se uzme sve sa sobom. Vreća je velika, a leđa su navikla da nose i teže terete. Najlakše je tamo gdje su izgrađene planinarske kuće i skloništa u kojima se može noćiti i gdje se može dobiti krepka i zdrava opskrba. U našim Alpskim krajevima ima mnogo krasnih kuća, a u našoj okolini sagradilo je Hrv. Planinarsko Društvo kuće na Sljemenu, Ivanščici, Bijelim Stijenama, Rišnjaku i na nekim vrhovima Velebita. Gdje nema kuća noće planinari u pastirskim stanovima ili nose sa sobom svoju kuću — i postave je gdje treba. Takva kuća sastoji zapravo iz dva komada nepromočiva platna, koje se zgodno složi u šator. Šator se razapne na zaštićenom mjestu gdje nije najjača bura. Naokolo se dobro opkrpa, tako da kiša ne prodire sa strane, već otiče u jarke. Ako ima sijena i granja, nanosi se da bude mekše, ako nema, planinaru ni ne treba. On nije mekušac i ne boji se tvrda ležaja. Na našoj slici vidi se šator koji smo bili razapeli na Andskim planinama oko 1900 m. Pred šatorom naložimo vatru, jer je u noći hladno, a i večeru treba skuhati. U našim je planinama teško za vodu, pa zato izvlače planinari iz dubokih jama snijeg koji se tamo održaje kroz cijelo ljeto. Snijeg se otopi i kuha se čaj i juha. Za to nije teško, jer nam mamica ispeče na masti brašno, koje se spremi u limenu kutiju i jedna, dvije žlice u vrelu vodu, i juha je gotova. Ima li malo paradajza, još je bolja. Zakuhaju se krpice ili rezanci, pa ako se nađe malo suha mesa i komad kruha, planinar je posve zadovoljan i sretan. Za kruh je teško, ako nema čobana, jer se u par dana sve pojede što se poreže.

U planinama se nauči čovjek sve jesti, nauči se podnositi napore i uči se uživati u ljepoti prirode. Ima u planini krasnih dana, ali ima i strašnih kad zablijesnu oluje, tutnju gromovi i lomi se nebo, ali sve to prođe i opet se ukaže divno sunce, koje u planini ljepše svijetli i jače grije, nego u prašnim gradskim ulicama. Dobar planinar zaboravi sve tegobe i vraća se osvježena i ojačana tijela i duha na svoj rad i čeka prvu priliku da opet pođe u planinu.

I kod nas se planinarstvo danas sve više širi, a to nije ni čudno, jer u planinama crpemo mnogo duševne i tjelesne vedrine i okrepe.

Dr I. Horvat

NEŠTO O DRAGULJIMA

Dijamanata, najpoznatijih dragulja, ima na čitavu svijetu oko 50.000 kilograma, dakle toliko da bi ih sve mogli smjestiti u 5 željezničkih vagona. Ako nećemo da dijamante računamo na vagone, nego kako je običaj na karate (1 karat = 0.2 grama), tada svi ljudi na svijetu imadu oko 250 milijuna karata. Na svakog stanovnika zemlje, dakle, otpada jedna osmina karata, a to je upravo tako velik komadić kao što je onaj dijamant, koji se stavlja u nož za rezanje stakla.

Dijamanti, rubini i safiri stoje na vrhu t. zv. skale tvrdoće, oni su dakle najtvrđi od svih poznatih tjelesa. Radi te svoje tvrdoće, dragulji su skoro neuništivi. Drži se da je od dragulja koje je čovječanstvo sakupilo od početka kulture do naših dana vrlo malo propalo. Obiteljski ukras, dragulji na krunama itd. prenose se od koljena na koljeno. Oni, istina, često mijenjaju vlasnika, ali sami ostaju nepromijenjeni. Upravo radi te svoje nepropadljivosti dragulji su u osobitoj cijeni.

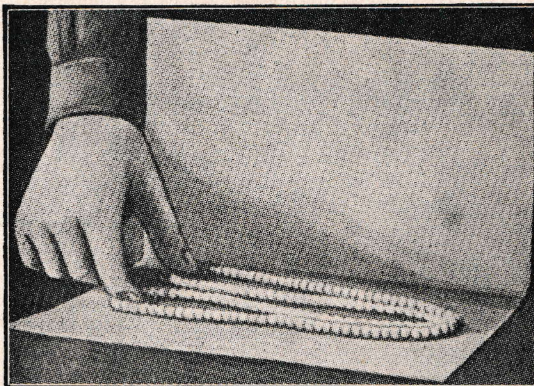
Za cijenu bezbojnih, prozirnih dragulja od osobite je važnosti čistoća i sjaj (t. zv. ,,vatra"), dok je za dragulje u boji važno da je ta boja što ljepša. Neko vrijeme nazivali su sve crvene dragulje rubinima, sve plave safirima, a sve zelene smaragdima, te je istom svjetski kongres draguljara odredio tačne nazive pojedinim vrstama dragulja.

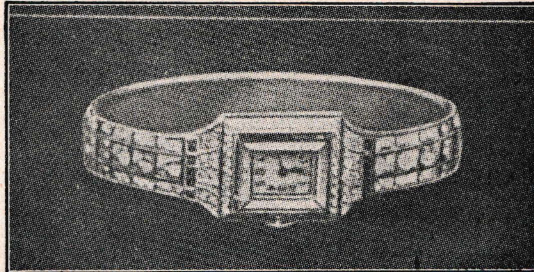
Po ljepoti i rijetkosti zauzimaju prvo mjesto među draguljima šest vrsti kamenja : smaragdi, dijamanti, rubini, biseri, safiri i opali. Dijamanti najčišći od svih dragulja, moraju se zadovoljiti u cijeni drugim mjestom, ali treba istaći, da samo smaragdi bez ikakve pogreške i ljage u boji stoje više nego dijamanti. Takvi savršeni smaragdi kod većih komada dolaze do cijene od preko 300.000 dinara po karatu. Zanimivo je da smaragd koga mineralozi zovu berilijem zahvaljuje svoju cijenu tome što je onečišćen hromom ili vanadijem. Ti mu elementi, naime, daju zelenu boju. Primjerci koji su savršeno onečišćeni, tj. pravilno i jednoliko svuda obojeni hromovim ili vanadijevim zelenilom vrlo su rijetki, i odatle smaragdu tako visoka cijena. Ako je berilij obojen kojom drugom bojom, kao na pr. blijedoplavom (aquamarin), onda je mnogo jeftiniji. Berilij je u raznim nijansama vrlo čvrst kamen, te su nekada brusili od njega leće za naočari. Tako od riječi berilij potječe njemačka riječ ,,Brille", koja znači naočari.

I dijamanti u bojama često se nalaze, a njihova boja potječe kao i boja berilija od onečišćenja raznih rudama kao na pr. običnim željezom. Rašireno je, ali krivo mišljenje, da su obojeni dijamanti u manjoj cijeni nego bezbojni. Mnogi obojeni dijamanti imaju isti sjaj kao i prozirni (t. zv. dijamanti ,,čiste vode"), te im smaragdna zelena boja ili safirna plava samo povisuju vrijednost. Čisti prozirni dijamanti dolaze do cijene od 70.000 dinara po karatu (dakako, u velikim primjercima), dok se cijena obojenih dijamanata često penje i do visine od 200.000 dinara.

Ipak većina obojenih dijamanata mnogo niže stoji u cijeni nego prozirni dijamanti. Kao slama žuti, zeleno nahukani ili smeđi dijamanti nemaju osobite vrijednosti, i možemo ih dobiti za male novce. Među dragulje koji se najviše traže i plaćaju idu i ,,romantični" crni dijamanti. Ali je vrlo rijedak slučaj da je dijamant nekristaliziranim ugljikom tako jednoliko i lijepo obojen, da ga smatraju vrijednim draguljem. Većinom se crni dijamanti nazivaju karborundima te se upotrebljavaju za rezanje stakla i bušenje kamenja.

Kao što kod smaragda i šarenih dijamanata, potječe i kod rubina žarka crvena boja od kemijskog onečišćenja. Drži se da to onečišćenje

Gore: mrtvi biseri postavljeni u mokar list bugačice ,,oživljuju"

Dolje: narukvica sa satom vrijedna oko 14 mil dinara. Staklo ure je jedan jedini fino brušeni dijamant

potječe od klora, ali ga rubin sadržava u tako maloj količini, da ga je kemijski teško dokazati. Divna plava boja safira potječe od primjese titana ili kombinacije titana i hroma. I rubini i smaragdi za mineraloga su korundi i to crveni i plavi korundi. Crveni su korundi u višoj cijeni nego zeleni korundi — safiri koji su češći.

Biseri u redu dragulja stoje po strani. Dok su ostali dragulji obični minerali, biseri su proizvod školjke bisernice. Međutim, mnogi ljubitelji dragulja više cijene bisere nego drago kamenje. Vrijednost bisera visi o veličini, obliku, sjaju i boji. Veliki su biseri jako rijetki. Najveći poznati biser na svijetu dug je 25 milimetara. a širok 27. Potpuno okrugla zrna bisera mnogo su više cijenjena nego zrna nepravilnih oblika, ali se zato biseri kruškastog oblika jako traže.

Po boji u najvišoj su cijeni ružičasti, zlatnožuti i crni biseri. Odrediti vrijednost bisera za draguljara je vrlo teška zadaća, jer ima vrlo mnogo različitih faktora o kojima ta vrijednost ovisi.

Najvrednije bisere na svijetu ima pretsjednik Buchanan. Njegova zbirka nije velika: sastoji se od jednog bisernog niza i dvaju velikih zrna. Jedno zrno okruglo, a drugo ima oblik kruške. Obadva su zrna iste veličine, i na prvi mah bi se reklo da jednako vrijede. Ali bi svaki poznavalac bisera za kruškasto zrno dao čitav niz i ono drugo okruglo zrno. Taj kruškasti biser je najvredniji primjerak na svijetu.

Međutim, dok je drago kamenje nepropadljivo, vijek bisera je ograničen. Oni traju 150 do 200 godina. U starim grobnicama našli su se biseri koje je zub vremena pretvorio u prah. Opće je rašireno mišljenje da biseri mogu oboljeti i umrijeti, veli se, što više, da biseri ponovno ožive, ako ih zdrav, mlad čovjek na sebi nosi. To nije bajka; istina je da biseri stare i gube i opet poprimaju svoj sjaj, ali to se dade prirodno razjasniti. Oni se kemijski sastoje od vapna i neke organske tvari, madreperle ili konhiolina. Konhiolin sadrži u sebi vode, i ta voda tijekom vremena ishlapljuje. Sjaj bisera potječe baš od konhiolina, i zato gubitak vode štetno utječe na sjaj bisera. Ako duže vremena biseri stoje na suhu mjestu, a isto tako na vratu bolesna čovjeka koji je topao i suh, gube oni svoj sjaj i čine se kao „mrtvi". Dođu li na kožu zdrava mlada čovjeka koja ishlapljuje mnogo vodenih para, oni opet „ožive", tj. poprime svoj sjaj. Međutim, isto to „oživljavanje" možemo postići, ako bisere stavimo među dva vlažna lista bugačice.

Šesti član u redu vrijednosti: opal čini prijelaz među draguljima i poludraguljima. Opal je kremen u kome se nalazi vode i koji se prelijeva u raznim šarolikim bojama (opalizira). Najljepši primjerci opala koji se zeleno, žuto i crveno prelijevaju dolaze do cijene od 15.000 dinara. Rašireno je mišljenje da opali donose nesreću. To je, dakako, bajka koja je nastala razumljivo iz toga razloga, što je gubitak dragulja uopće sam po sebi velika šteta — nesreća.

MLADI TAMBURAŠ

BOŽIĆNA SKLADBA ZA TAMBURE

Božić slavimo uvijek uz pjesmu i glazbu. Božićne nas pjesme zanose, a i ostala glazbena djela, kojima je uzveličan Božić, pridonose tom općem zanosnom božićnom raspoloženju.

Malo će tko znati da i za tambure postoji jedna božićna skladba. Naslov joj je „Božićne pjesme", a uglazbio ju je Josip Canić, prvak među dosadašnjim tamburaškim skladateljima. To je zapravo karišik od četiriju božićnih pjesama koje je skladatelj nanizao tako, da je jednu s drugom povezao kratkom međuigrom. Skladba je udešena za pjevački muški zbor uz pratnju tamburaškoga zbora.

Odmah na početku skladbe počinju pjevači uz tamburašku pratnju pjevati kajkavsku božićnu „Pastiri, stante se" (30 taktova točetvrtinske mjere, D-dur). Na nju se nadovezuje živahni ulomak „Vivace", koji svira tamburaški zbor sam (28 taktvova, D-dur). Iza-kako je taj ulomak završen fortisimom sa fermatom, nastupa pjevački zbor pjevajući „Radujte se, narodi" uz efektnu tamburašku pratnju (16 taktova, četiričetvrtinska mjera, G-dur). Završnim taktom te pjesme tamburaški zbor prihvaća novi „Vivace" kao međuigru (14 taktova, dvočetvrtinska mjera, G-dur). Nakon toga berde i brač 3 (ovaj iza luknje) udare dvaputa niski g, kao da se zvono javlja, i to samo jedan takt, te muški zbor upada s pjesmom „Amo, nebeski anđeli" prva četiri takta unisono bez bugarija i berdeta, koji se tek u petom taktu pridružuju (cijela ova pjesma ima 18 taktova, četiričetvrtinke i dvočetvrtinska mjera, G-dur). Opet u posljednjem taktu pjesme tamburaški zbor upleće međuigru „Allegro", ali kratku (8 taktova), a onda nas jednim taktom bugarije i berde (bugarije I sviraju triole) u fortisimu uvode u pjesmu „Narodi nam se kralj nebeski", za koju je skladatelj naznačio kao himnu (16 taktova C-dur). Posljednji takt prelazi u šestosminski „Vivace", kojim je skladatelj u 15 taktova dao završetak (traži da se svira sve brže i brže) ovoj skladbi, koja je počela u D-duru, a svršava u C-duru.

Cijela je ta skladba posve jednostavna, te ima samo prigodno značenje bez umjetničkih pretenzija. Canić ju je složio 23 prosinca 1897 kao maturant kad mu je bilo tek 18 godina. Dakle to je skladateljevo đačko djelo, koje nam pokazuje kako je on stvarao u počecima svoga skladateljskoga rada, kojim se kasnije na tamburaškom polju iznad sviju najviše istakao. Djelo je to primitivno, bez jačih obilježja, ali za božićnu proslavu u đačkim konviktima i društvima vrlo zgodno. Kao što će ga pjevački i tamburaški zbor zagrebačkoga bogoslovnoga sjemeništa, koji imadu originalnu Canićevu partituru, evo već 34 godinu izvesti kod sjemenišne božićne slave, tako bi to mogli uvesti i tamburaški zborovi drugih sjemeništa i konvikata da tako i uz tamburu uzveličaju Božić.

BOŽIĆNA RADOST

Pala je badnja noć,
na boru se pale već svijeće.
Dječica pjevaju pjesme,
a lica im sjaju od sreće.

Pao je prvi snijeg
i pokrio dole i gore,
iz radosnih srdaca naših
božićne pjesme se ore.

Josip Čizmek

PTICE ZANATLIJE

Svi naši mladi čitatelji koji su se u školi upoznali nešto pobliže sa zoologijom znadu zacijelo da je nauka svrstala ptice u mnogo skupina, već prema različnim osobinama kojima se pojedina vrsta ptica odlikuje. No uz tu „službenu" klasifikaciju mogla bi se provesti još jedna, ne manje zanimiva, koja bi ptičji rod dijelila na... obrtničke „cehove", baš onako kao što su kod nas ljudi negda postojali „cehovi" kovački, pekarski itd. Gradeći naime gnijezdo, ptice se služe raznim načinima, koji vrlo mnogo naliče na izvjesne ljudske zanate, pa ako pročitate ovaj člančić i ovih nekoliko primjera što ih navodimo, nećete se zacijelo smijati ovoj ideji o podjeli ptica na — zanatlijske cehove.

Da je lastavica z i d a r, to svi znamo iz iskustva. Treba je samo motriti malo u proljeće kad zida svoj stan posvuda po našim kućama, ali uvijek u zaklonici od kiše. Pri tome se drži točnih pravila: ili ga prilijepi u kakav kut pod strehom, pa onda gnijezdo ima oblik jedne četvrtine kugle, ili na ravnu podlogu, gdje mora napraviti čitavu polukuglu. Kao materijal za gradnju služi joj zemlja ili ilovača koju lasta donosi u kljunu i slijepljuje svojom slinom, baš kao što mi miješamo beton. Što više, ljudi su se tek nedavno sjetili da u betonsku smjesu umetnu željezne šipke, a mala je lasta gradila „armiranim" betonom još pod piramidama umećući u svoj cement dlake i slamčice.

Dok je naš vrabac obično prelijen da gradi gnijezdo, jedan njegov rođak u Americi bavi se zidanjem ozbiljno, i to u stilu koji mu je pribavio ime „vrapca-pećara". Premda nije veći od drozda, sagradi gnijezdo veliko kao lubenica, a teško 4 i 5 kilograma. Na jednoj jačoj grani sazida najprije od blata i trave neku ravnu terasicu, podigne na njoj zatvoreno kube, slično eskimskim ledenim kućicama. Sa strane je, naravno, ulaz velik 3 ili 4 centimetra.

Uz ove majstore zidare, moramo priznati žuni, djetlićima i njihovim srodnicima da su odlični d r v o d j e l j e. Jakim svojim kljunom izdubu oni stan u deblu drveća pri čemu traže, dakako, već nagnjilo drvo. Unutrašnjost gnijezda ima oblik staklenke, brižno je izblanjana, a dno pokrito strugotinom i iverjem. Brbljava porodica papiga također se bavi drvodjeljstvom, ali vole ipak da nađu već gotovu rupu za gnijezdo ili da je tek malo povećaju, negoli da je same dubu.

Možda će vam se još najčudnije učiniti da među pticama ima i k o p a č a koji svoje stanove prave u krilu zemljice. Ovamo ne spadaju samo ševa, prepelica, jarebica i morske ptice koje snesu jaja u kakvu udubinu tla, već druge ptice kao na pr. „vodomar ribič", koji iskopa prave jame na obali potoka i bara, a španjolski geosit nije zadovoljan dok mu iskopani podzemni hodnik nije dug preko dva metra! Tada tek napravi na kraju gnijezdo. Noj i njegovi srodnici snesu jaja u gotovim udubinama terena, pa ih po noći pokriju zemljom, a po danu ih otkriju. Među njima se „svojim stilom" ističe plamenac ružičasti koji naprotiv sagradi iznad zemlje malo brdašce od blata negdje u blizini vode, pa ga na vrhu izdube i unutra snese jaja.

No zidari, drvodjelje i kopači nijesu jedini majstori u ptičjem svijetu. Ima ih još mnogo koji se bave i umjetnijim zanatima. Tu svakako imaju prvenstvo ptice t k a l j e koje je i nauka tako okrstila. Ima ih više vrsta, a sve žive samo u toplim krajevima. One doslovno satkaju svoje gnijezdo od sitnih grančica, korijenja i dugih trava isprepličući sve to vješto i učvršćujuć tkivo s malo zemlje i sline. Oblik tih gnijezda nije uvijek jednak, no većinom su nalik na obješenu kesu kojoj je otvor sa strane ili na dnu. Neke od tih kesa velike su preko jedan metar, ma da im je stanovnik vrlo malen; drugima je otvor ograđen trnjem što strši prema vani; a na nekima opet nalazimo da je tkalja utkala po kući kukce koji svijetle! Dakle, stan sa svim komforom!

Za tkaljama ne zaostaju ni ptice k r o j a č i c e, vrst pjenica koja živi u južnoj Evropi i Alžiru. Te vrijedne ptičice sastave po više listova s jedne grane tako da kljunom načine na rubovima male rupice kroz koje mjesto konca provuku niti od paučine ili biljnog tkiva. U tako sašivenu vrećicu spremi krojačica pravo gnijezdo od biljnog tkiva, vune itd. i prišije ga na zaštitni omot jednakim postupkom.

Osim tkalja i krojačica eto i ptica k o š a r a č a. Te su najbrojnije i u njih se ubrajaju gotovo sve ptice naših krajeva: od grabežljivog orla koji visoko na pećinama splete svoje gnijezdo od otpalih grana, (ali bez naročitog ukusa i točnosti kao da mu je prenisko baviti se „obrtničkim" poslom), pa sve do drozdova i češljugara po našim vrtovima. Premda je oblik te košarice — gnijezda gotovo uvijek isti, materijal kojim se svi ti različni košarači služe, vrlo je raznolik. Sad je to mahovina, sad trava, sad opet granje itd. Roda na primjer smjesti kraj dimnjaka veliku i čvrstu košaru od jakih prutova — da potraje više godina, gavranovi također traže jače grane da im gnijezdo odoli vjetru. dok su košarice malog češljugara sitne i lagane kao dašak. Ali sva su ptičja gnijezda, svako u svom „stilu", mala remek-djela, koja nam nesamo pokazuju začudnu vještinu pernatih majstora već i ganutljivu njihovu ljubav prema svojem potomstvu, kojemu svim silama nastoje pružiti što udobniju i sigurniju kolijevku. I zato nema riječi kojom bismo dosta mogli ožigosati barbarstvo djeteta i čovjeka koji uništi ma i jedno ptičje gnijezdo.

Ro.

POSTANAK ZEMLJE

U ogromnom svemirskom prostoru među nebrojenim drugim planetama i svemirskim tjelesima (zvijezdama) nalazi se i Zemlja. Zemlja je slobodna kugla i, pokoravajući se zakonima Svemira postavljenih od Stvoritelja Svijeta, zajedno s još osam planeta (Venera, Mars itd.) kreću se oko Sunca kao središte našeg sunčanog sustava. Planete su držane sunčanom privlačnom silom.

U Bibliji smo učili o stvorenju svijeta. Čuli smo i red kojim je Bog stvorio svijet: Zemlju sa svemirom, a onda na zemljišnoj kori bilinsko carstvo (trave, drveće itd.), za tim životinje (ribe, ptice, sisavce itd.) i napokon, kao kruna svega stvorenja, čovjeka.

Tako Biblija, a njene navode potvrđuju i rezultati novih naučnih istraživanja na tom polju. Razlika je jedino ta, što je Biblija kratka. Ona daje samo bitne stvari, kostur svega, a nauka je taj kostur ispunila mesom. Nauka se nije zadovoljila samo shemom nego je zašla u pojedinosti nastojeći dobiti što točniju sliku razvoja života na zemlji. Razrađene pak navode o stvorenju svijeta izrekla je nauka u t. zv. Kant-Laplasovoj teoriji o postanku Zemlje.

U početku se kretala svemirom neka maglica veli Kant-Laplasova teorija*. Ta se svemirska maglica okretala sama oko sebe zgušćujući se u užarenu plinovitu kuglu. U hladnom je Svemiru kugla neprestano gubila svoju toplinu, dakle hladila se i suzivala se tj. postajala sve manja, dok joj je brzina istodobno rasla. Uz povećanje brzine okretanja te užarene plinovite kugle rasla je i centrifugalna (odbojna) sila** te mase. Kad je ta sila prouzročila stanovitu granicu otkinuli se komadi od te užarene kugle i poletili u Svemir kao slobodna tijela sve dok ne ostade dio prvotne mase kao cjelina, a to je današnje naše Sunce.

Tako se odvojila i Zemlja i u Svemiru nastavila kretanje oko svoje matice i oko svoje osi. Ohlađivanje se i dalje nastavljalo, a time i zgušćivanja tako, da se stvorila usijana žitka kugla. Konačno uhvatila se i prva kora, prvo kamenje. U atmosferi (zraku) motale se silne vodene pare s parama ugljičnog dioksida (CO_2). Hlađenjem vodene se pare pretvarale u tekuće stanje i stvarala se kiša, dok je ugljični dioksid u kasnijim vjekovima prešao preko bilja i životinja u kamenje (vapnenjaci) ili u rude (kameni ugljen) zadržavši se u zraku samo s 0,03—0, 04%.

Hlađenje se i dalje nastavljalo i još se uvijek nastavlja, a s njim i suživanje zemaljske kugle. Užarena masa pod korom našla se pod velikim tlakom i, gdje je bilo prilike, kakvom pukotinom na pr., provaljivala zemljinu koru stvarajući vulkane kroz kojih je ždrijelo rigala užarena i žitka kamena masa unutrašnjosti Zemlje ili lava.

Rezultat svega tog komešanja je današnje lice Zemlje s korom debelom oko 1500 km i užarenim središtem polumjera od oko 5000 km.

O. Piškorić

---

* Kant je Nijemac, filosof; a Laplace je Francuz, prirodoslovac.

** Centrifugalnu silu dobijemo na pr. onda, ako na komad špage zavežemo kamen ili što drugo teško i vrtimo oko prsta.

SUSRET S NOSOROGOM

U posljednje vrijeme osobito su privlačili različne smione lovce gustici afričkih šuma. U te guštare prodirali su istraživači i fotografskim aparatom snimali su zanimljive događaje koji su ih više veselili i oduševljavali nego rogovi i kože rijetkih zvijeri. Svakako je smionije stajati pred zvijerima s fotografskim objektivom nego s ubojitom cijevi. Ovakva istraživanja omogućila su nam da točnije upoznamo način života i ćud divljih životinja.

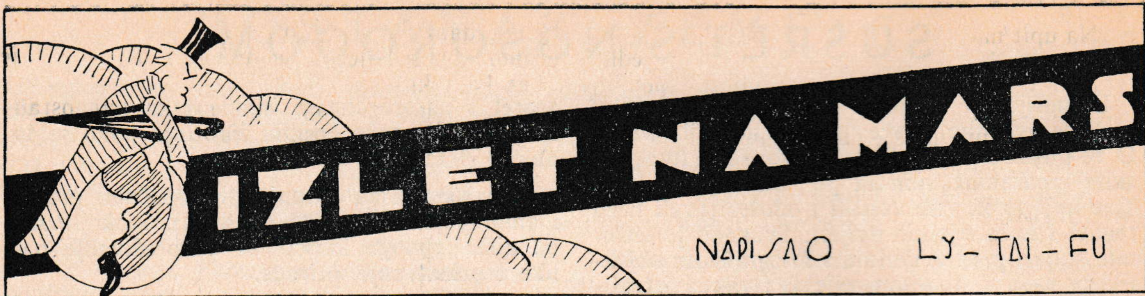
Tako se prije mislilo da je nosorog razdražljiva i bijesna životinja koja se odmah žestoko obori na sve što se oko njega miče. Nasuprot tome mišljenju, uvjeravaju nas mnogi moderni istraživači da su se oni često namjerili na nosoroge što su ih otjerali s puta tek kamenjem. Vrlo zanimljivu pustolovinu s nosorogom doživio je u Istočnoj Africi Englez Dugruove. Kad je prolazio šumom sa svojim prijateljem, vodičem i s nekoliko Crnaca, namjeri se na nosoroga. Uznemiren njihovim glasnim razgovorom, pošao je nosorog prema njima. Vodič napuni i spremi pušku, a Englez se nije dao smesti već namjesti aparat da snimi tu golemu životinju. Biće da nosorog nije bio time baš oduševljen, jer je počeo rikati i ubrzao je korake. Vodič ispali hitac, a puščana zrna prospu se po rogu i koži. Sada je nastala napola šaljiva napola ozbiljna situacija. Nosorog se dade u bijeg, a vodič za njim baci koplje. Sa kopljem u debeloj koži potrči neman dalje. U zgodnom času ispali tada vodič pušku, i tane pogodi nosoroga u rog, a on projuri mimo njih. Pratilac tada ispali nekoliko hitaca revolverom nosorogu u leđa, brzo se zaleti i iščupa mu zabodeno koplje koje se posve svinulo. Ovo junačko djelo potaklo je vodiča da se pohvali sličnim junaštvom kojim je jednom spasio čitavu karavanu od bijesna nosoroga. Englez koji je imao u tom dosta iskustva tvrdio je da bi se nosorog, opazivši ih, sigurno okrenuo i mirno otišao, da ga nije vodič pucanjem razdražio. Kad je Englez nakon svršene ekspedicije razvijao snimljene ploče, konstatovao je da je baš ovaj nosorog bio najjači i najveći od svih koje je dosada snimio. Bilo mu je drago da je nosorog ostao živ, jer ga je više veselilo da imade sliku nosoroga koji je na životu nego da imade rog ubijene životinje. Doduše, svaki susret s nosorogom ne ispane tako sretno, ali ipak on nije tako opasna životinja kako se to obično držalo.

Iako su sva ta lutanja po različnim prašumama spojena s mnogo opasnosti, ipak imade od njih i mnogo koristi za unapređivanje nauke i poznavanje prirode.

Tako ti smioni lovci nisu samo pustolovi već i promicatelji nauke.

NOSOROG U AFRIČKOJ PRAŠUMI

ZBOGOM, SVIJETE

Neobični plakat — Raspoloženje u rodnom gradu Mate Dujića — „Marsovo Doba" — Muzej — Sjednica općinskog vijeća u gradu Splitu — Vlakovi, bačve i ostalo — Zgode u Zagrebu i čudo od utakmice u korist Splićana — Oprosni govor Mate Dujića i odlazak prema nebesima — Zbogom, svijete!

Golemi crveni oglasi, polijepljeni po svim dijelovima grada od Bačvica do Marjana, objavili su splitskim građanima najslavniji datum u povijesti ljudskoga roda, Dalmacije i Splita...

Pred tim se oglasima u hrpama zaustavljalo sve što je poznavalo latinski alfabet i arapske brojke: dugački mršavi činovnici s poreznog ureda s naočarima, utovljeni trgovci u odijelima koja su vonjala na bakalar i kiseli kupus, ljekarnici s kaputima od listera i teškim lancima o prsluku, parfimirane uredske gospođice, slikari i kipari s dugom neurednom kosom, gimnazijalci i realke s knjigama, listonoše s izguživanim hlačama i slaninom namazanim cipelama, fratri crni i bijeli u širokim habitima, Kaštelanci i Trogirani u surkama s alamarima i s čupavim riđim brkovima.

Stopu visoka slova crna i masna naviještala su Dioklecijanovu gradu da će njegov najslavniji sin „tačno 18 rujna u 6 sati poslije podne poletjeti nebu pod oblake, u svemirske ponore, da dokaže svijetu što smo i ko smo."

18 rujna! U gradu sa 40 hiljada i jednim stanovnikom nije se ni o čemu govorilo, ni o čemu mislilo ni sanjalo nego o tom divnom danu, kada će metalna „bova"* zajedriti u nadzemaljsku pučinu. Pjesnici i ostali književnici, kojima grad Split obiluje od pamtivijeka — počevši od Tome arciđakona — punili su stupce novina i revija svojim lirskim zanosima, ne reflektirajući na honorar, iz nepatvorenog rodoljubnog žara. Pokrenut je i poseban list „Marsovo Doba", koji je od početka do kraja bio krcat marsovskim štivom i donosio preko čitavih stranica slike slavnog profesora u svim pozama i situacijama. („Mate Dujić gleda kroz prozor", „slavni izumitelj oštri olovku", „neumrli profesor hoće da kihne", „naš čovjek pri srdelama" itd.). U šaljivoj rubrici toga lista mogla se čitati i ova šala: *„Gnjavator*: — Koja je razlika između Splita i Marsa? — *Žrtva*: ?! — *Gnjavator*: Razlika je ta, što kad iz Splita ljudi odlaze na Mars dolaze."... Susjed Mate Dujića iz Veloga Varoša, Luka Palavorda, ogradio je u svom vrtu neku udubinu i pokazivao je za dva dinara svakome kao otisak potplata Mate Dujića kad je jednom — po njegovoj tvrdnji — u svojim dubokim mislima tamo zabludio. Gradska općina podigla je veliki zajam i preko posebnog odbora sakupljala za skupe novce sve što se ticalo Mate Dujića. Tako su se odjednom — između ostaloga — pronašle sve cipele Mate Dujića. Bilo ih je svake mjere i oblika, a jedva su ih privremeno smjestili u tri sobe splitske realke. Po toj su zbirci ljudi zaključili da je Mate Dujić iz svojih malih prihoda svakoga tjedna trošio barem dva para cipela, i da mu se noga svakoga časa mijenjala: smanjivala i povećavala. Jadranska Straža priređivala je besplatne izlete iz unutrašnjosti da svak može vidjeti čudo od kuće, u kojoj se slučajno rodio Mate Dujić. Pred tom je kućom svaki dan svirala glazba, čemu su se osobito veselili Velikovarošani. Kuća je bila zapečaćena i sve je moralo ostati u onakvu neredu kakav je ostavio Mate Dujić kad je pošao u svijet.

15 rujna, tri dana prije historijskog događaja, održana je izvanredna svečana sjednica splitskog općinskog vijeća koja je imala na dnevnom redu samo jednu tačku: „Sudjelovanje Splita u proslavi prvog izleta na Mars". U dvoranu vijećnice ulazili su gradski oci u bonžurima, žaketima i smokingima, svečano zadovoljni i nekako ponosno uznemireni. U bučnom žagoru prije otvorenja sjednice čuli su se pojedinačni i važno naglašeni izrazi: vacuum, milijarde kilometara, kisik, gravitacija, napučenost, marsovska vinogradarska kriza, centripetalno, pokvareni zrak, Mate Dujić itd. Sjednicu je otvorio dugogodišnji načelnik općine Dr. Filip Kačić sav ulašten i neobično prijazan.

„Svima je poznato" — rekao je dr Kačić — „zašto smo se ovdje okupili. Okupljamo se ovdje izvanredno samo u navlastitim zgodama kad neki neobični događaj trgne naš grad iz svakodnevne letargije: kad tuča otuče vinograde, kad vihor upropasti masline, kad gradom zahara difterija ili skrlet, kad građani umiru od gladi ili presahne gradski vodovod. Tako smo se eto sakupili i danas kad slavni naš sugrađanin profesor Mate Dujić (urnebesni povici: Živio! Živio!) ostavlja zemaljsko tlo da ponese ime grada Splita i upiše ga visoko i eterske praznine..."

Govor je načelnikov potrajao dva sata, a prekidale su ga burne ovacije čovječanstvu, Mati Dujiću, planetima i gradu Splitu.

* Velika šuplja bačva, o koju se vežu brodovi.

Na upit načelnikov, ima li tko što da primijeti, ustao je Marin Ćaleta, splićanin starosjedilac i član porodice koja se u povijesti spominje čak od mongolskih vremena, i rekao:

,,Ako ću pravo reć, nisam kuntenat, oću reć, srce mi se para, kad pomislim da će onin fureštin, od Zabrega bit dika i čast od našega čovika. Tribalo ga je fermat kad je iša na feratu; jema u nas fala Bogu dosta pulicije. Lipo je moga poletit od kampanila sv. Duje i bordižavat do Mrasa ka na tramuntanu. Šplicka općina uradila je nematerijalno, oću reć ka da ona nije prava mater od svi općinara!"

Ovaj prijekor uglednog gradskog oca duboko je dirnuo srca svih prisutnih, i na mnogim očima javile su se suze. Gradski načelnik odgovorio je ukratko, istaknuvši nepredviđene okolnosti, koje su gradu Splitu otele čast da bude svemurskim aerodromom. I njegove su riječi također izmamile suze na očima prisutnih.

Sjednica koja je potrajala od 8 sati u jutro do 2 sata poslije podne imala je i burnih momenata. Nastala je svađa između pretplatnika dvaju lokalnih listova: ,,Novog vremena" i ,,Morske straže" oko pitanja da li će se vremenom sav Split preseliti na Mars, ili će ostati u Dalmaciji, jer su listovi građanstvu protivno svjetovali. Svađa je svršila time da je gradski otac Meneghetti rekao gradskom ocu Dominku De Porco da je ,,pravi prašač" i završio riječima: ,,Ti oštani in produndiš, a mi še penjemo in eščelšiš."

Međutim se sve to, kao i mnogi drugi događaji u ljudskoj povijesti, naskoro zaboravilo i to već 17 rujna kad su posebni vlakovi počeli da voze splitske općinare u Zagreb. Od prolaza tih vlakova koji su prevozili u grad uzleta ne samo Splićane, nego i Šibenčane, Makarane, Biograđane, Knjinjane, Bračane itd. tutnjila je cijela lička pruga. Vlakovi su bili od prvog do zadnjeg vagona okićeni zelenilom, grozdovima i zastavama na kojima su stajali oduševljeni natpisi: ,,Živjeli planeti!", ,,Naprijed na Mars!", ,,Sretan put, Mate Dujiću!", ,,Aleluja!" itd.

Međutim treba istaknuti da nisu svi išli vlakovima. Neki planinari odoše dva dana prije pješke, a neki su govorili da će ići morem plivajući iz Splita do Sušaka, jer treba pokazati šta sve Splićani mogu.

U povijesti dalmatinskoga vinarstva ne pamti se takav porast potrošnje kakav se pokazao za dva dana dok su zanesene tisuće jurile prema bijelom i slobodnom gradu Zagrebu. Cijelom dužinom ličke pruge ležale su prazne boce, demižoni i bačvice. Iz sviju vagona orila se pjesma ,Malena je Dalmacija, al je dika rodu svom!" a i arija iz najnovije Tijardovićeve operete ,,Mate Dujić":

,,Leti, juri snagom svom
Zviždi, tutnji ka grom,
To nam gre Mate naš
Na Mars!"

U Zagrebu je vladalo slično raspoloženje. Daleko po periferiji Zagreba podignuti su šatori, a u pojedinim hotelskim sobama spavalo je po šezdeset i pet osoba. Da je neprijatelj onih dana provalio u Dalmaciju, našao bi samo kokoši, djecu i golubove i osvojio bi je bez kapi krvi.

Ali nesamo iz Dalmacije, nego i svih ostalih krajeva države: Bosne, Srbije, Slovenije, Vojvodine, Hercegovine i Crne Gore sjatili su se znatiželjnici u Zagreb, tako da je njegovo stanovništvo kroz 24 sata naraslo na nešto manje od 3 milijona. Nije dakle čudo da je redarstvo kroz dva dana registriralo oko osam stotina slučajeva krađe, da je osam tramvaja izašlo iz tračnica i da su zagrebački pekari povisili cijene kruhu za 40 dinara po kilogramu.

Jutro 18 rujna u Zagrebu davalo je sliku sudnjega dana, uz jedinu razliku da se nije znalo tko su jarci, a tko janjci. Po urnebesnoj graji moglo se prosuditi da su to samo prokleti.

Iz jutra je padala jaka kiša, ali su se oko podne oblaci razišli i granulo sunce na kome se sušio čitav milijun do kože prokislih ljudi.

Oko 3 i po sata poslije podne veličanstven Rolls Royce izvezao je Matu Dujića u pratnji Maksa Schwarza na igralište Concordije. Da automobil može proći, postavljen je od trga N do igrališta dvostruki kordon policijde s pendrecima, koji su održavali prolaz. Za profesorovim kolima nizalo se pedesetak drugih, u kojima su se vozili učesnici ekspedicije, akcionari Marsa d. d., pretsjednici raznih vlada, fimski glumci itd.

Mate Dujić bio je nešto blijed, ali potpuno sabran. Bljedoća je poticala od nekih želučanih nereda, zapravo od gomile kranjskih kobasica, koje je izumitelj posukao, da se prema vlastitim riječima: ,,ašikura proti svim pogibeljim od gravitacijuna i morske bolesti."

Vozeći se kroz mase, koje su mu bjesomučno klicale, razgovarao je s Maksom Schwarzom o raznim nadzemaljskim pitanjima.

Kad su se kola zaustavila na samom igralištu, skočio je smjelo na zemlju i uputio se ravno na sredinu igrališta, gdje se u popodnevnom suncu crveno žario metalni vacuum balom. Pokraj balona ležala je nogometna lopta, a oko nje stražili igrači u plavim i bijelim dresovima. Opipao je najprije loptu vrškom kišobrana, a zatim je udario svom snagom, tako da je odletjela u aut. Time je započela velika utakmica između splitske i zagrebačke reprezentacije, koja je priređena u počast prvog uzleta na Mars. Ne treba ni spominjati, da su se ulaznice na tribinama plaćale do 5000 dinara, i da su svi igrači te utakmice poslije igre sagradili sebi kuću.

Igra je bila neobično živa. Osobita privlačivost utakmice bila je veranje i prskanje vodom oko metalne kugle, koja je ležala na sred igrališta i od koje su se lopte odbijale kao granate. Splićani su upeli sve snage da proslave svoj grad te poticani pljeskom i urlicima slavnog profesora postavili u historiji našeg nogometa nezapamćeni rezultat 26 : 0 za Split.

Oduševljen tim uspjehom dobio je Mate Dujić živčani napadaj, koji je imao tragičnu posljedicu da je njegov vjerni kišobran, često zaboravljan i nikada izgubljen (krađe su kišobrana u Splitu radi povoljne klime dosta rijetke), bačen na zemlju pukao u dva komada. Nastala je prava bitka među onima, koji su htjeli da

profesoru daruju svoj kišobran, u kojoj je što u leđa, što među nogama popucalo nekoliko hiljada kišobrana, čime je narodna industrija kišobrana znatno ojačala.

Kad je s par čašica konjaka živčani napadaj uklonjen, uspeo se Mate Dujić na tribine i izrekao kratak govor, koji su prenijele sve radiostanice na zemaljskoj kugli.

„Braćo Splićani, Zagrepčani i ostali zemaljski stanovnici! Došao je eto čas da sa svojim društvom ostavim zemaljsko tlo i... ča je triba govorit... da poletim ka gardelin... Pro primo, ja vas lipo pozdravljam i adijo, a pro sekundo nemojte nas zaboravit, pišite nam koji put... Moram reć, da san se puno napatija, dok san bija mali, i poslin, ali, fala Bogu... ne more na ovon svitu ništa bit bez dižgracije. Maloprin san eto razbija svoju lumbrelu, a more bit da ću do Marsa još čagod razbit... Dolazi mi da bi zaplaka ka malo dite, zato ostajte zbogom svi i adijo!"

Klicanje hiljada poslije ovog govora nalikovalo je na šum vode za općeg potopa. Tribine su pucale, mnoštvo je prodrlo na igralište te na rukama unijelo u balon slavne putnike, iščašivši trojici, to jest Mati Dujiću, Maksu Schwarzu i Imbri Hadjiomeroviću po jednu nogu. Potrajalo je pola sata dok je policiji uspjelo da raščisti prostor oko balona.

Sad je nastao ganutljiv čas opraštanja. Svi su htjeli da nešto neobično učine za svemirske putnike, da svrate njihovu pažnju na sebe, da imaju neku uspomenu od njih. I tako bi naši putnici bili ostali bez cipela i odijela, a možda i bez tijela, da nisu došli u pomoć kundaci i ina sredstva koja se u sličnim prigodama rabe. Tako je bilo omogućeno da se održi nekoliko oprosnih govora i nekoliko pobudnih riječi onima koji odlaze. Naravno da nije mogao govoriti svatko ko je želio, jer bi taj ganutljiv čas oprosta trajao barem sedam tjedana. Našim se putnicima, doista, nije žurilo, ali nisu htjeli čekati tako dugo. Stoga je glavni odbor za opraštaj od Mate Dujića i njegove družine bio predvidio da se želje cijeloga svijeta upišu u posebnu knjigu koja će se uručiti vođi ekspedicije da je u eventualnoj dokolici na svom putu čita. Mate Dujić bio je u načelu protiv toga, ali se ipak nije htio zamjeriti cijelom svijetu; pa je na koncu pristao. Isti odbor odredio je svakom govorniku pri oproštaju pet sekundi vremena. Tako su se električnom brzinom nizali pozdravi u obliku mudrih izreka i zanosnih poklika na svim poznatim i nepoznatim jezicima. Pretsjednica Društva za zaštitu pasa, koja je bila rodom iz Londona, htjela je da svoj pozdrav izgovori na materinskom jeziku Mate Dujića, a bila se jadnica tako uznemirila da je dospjela izgovoriti tek trokratni „Vau—vau—vau!"

No sve te govore jedva je ko mogao čuti, jer je svuda naokolo svak govorio i vikao. Mahali su kapama i rukama. Fotografi su snimali, glazbe svirale, a novinari pisali. Jedna je gospođica plakala neka i nju povedu sobom na izlet, a druga, jer su joj stali na kurje oči. No ko bi na na sve to pazio! Što je sve to prema Svemiru!

„Judi Božji — stop!" zavikao je Mate Dujić kroz prozor svoga balona. „Još fali pet minuta do šest ura, a ja nikad nisan zakasnija, ni kad san iša u skulu..."

Naravno da su govori bili odmah prekinuti. Naši su putnici stali da se opraštaju od svojih najmilijih. Makso Schwarz je ronio suze i tepao svojoj Šari: „Ne bojala se, ne bojala se, ja došla, moj Sara, ja došla i napravila kšeft..." Micika Strugar, „Mis Jugoslavija", mazala je prije odlaska na put svoje usnice i još se jednom pogledala u ogledalce da se uvjeri da joj frizura nije pokvarena. Ivica Bukavec započeo je svoje novinarske bilješke, a drugi su mahali i slali poljupce i bili bi se izmučili na mrtvo ime da nije Mate Dujić zatvorio prozore.

Mate Dujić pritisne jedno puce, a glas sirene nadglasa svu viku. Glazba započne himnu...

Na Griču pukne top, i tačno u šest sati vidjelo je par milijuna ljudi kako se metalna kugla diže nad Zagrebom i nestaje u nebeskoj modrini.

Mate Dujić bio je zavrnuo jedan šaraf na komu je pisalo: „Gore!"

ČOBANIN I CAR

Jedan car zaželi da vidi Boga. Radi toga pozove sve svećenike, učitelje i druge učene ljude pa im reče:

„Hoću da mi pokažete Boga i to za tri dana. Ako mi ne ispunite tu želju, baciću vas u tamnicu i udariti na strašne muke...!"

Oni se zabrinuše, jer su znali da kod cara nema šale. Poslije tri dana dođoše pred cara i saslušaju kaznu. Upravo kada je car htio da izreče tešku presudu, stiže jedan čobanin, stade pred cara i reče:

„Čestiti care, dopusti mi da ti ispunim želju!"

„Dobro! Ali znaj, ako mi ne ispuniš želju, platićeš to svojim životom; bićeš pogubljen!"

Zatim čobanin zamoli cara da izađu u dvorište, i kad stigoše na mjesto, čobanin pruži ruku prema suncu i reče caru:

„Pogledaj u Sunce!"

Car podiže glavu i poče da gleda, ali se brzo trže i okrenu na drugu stranu, zažmiri i reče:

„Ti hoćeš da ja oslijepim! Kako mogu da gledam u tako silnu svjetlost?"

„Gospodaru! To sunce, u koje ne možeš ni nekoliko časova da gledaš, djelo je Gospoda Boga, jedan maleni, baš sasvim maleni dio mnogih i silnih njegovih djela. Kako možeš onda želiti da se toliko približiš Bogu i da ga gledaš svojim slabim očima kada nisi mogao da gledaš sunce koje je prema Bogu kao noć prema danu?... Hoćeš li da vidiš Boga, potraži ga u svome srcu..."

Caru se dopade ovaj odgovor čobanina, bogato ga nadari i na polasku mu reče:

„Da, sada znam šta je Bog!"

Tako čobanin spasi glave svećenika, učitelja i mudrih ljudi...

Prema ruskom **B. Milanov**

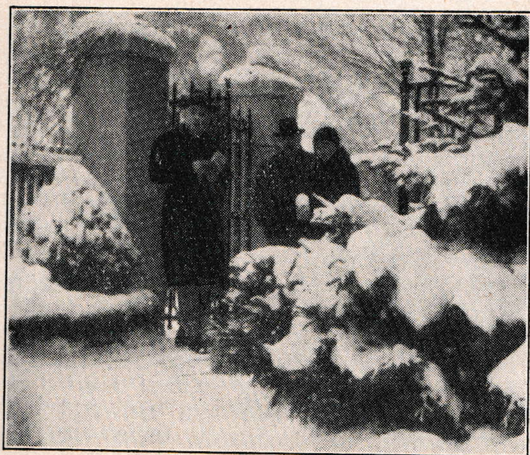
KLJUČ USPJEHA KOD FOTOGRAFIRANJA

Mnogi nose uza se fotografski aparat, a da usto ipak ne znaju što znači fotografirati. Oni

Slika 1

samo kvare skupe ploče, jer kod njih radi najprije objektiv, a onda oko, dok se to kod pravih amatera događa obratno. Oni nađu najprije zgodan predmet za slikanje, zatim istraže kakvo je svijetlo i potraže najzgodnije mjesto za snimanje. Fotografiranje u neku ruku sliči slikarstvu, jer slikarstvo postizava efekt nijansom boja, a fotografiranje nijansom sjene i svijetla. Snimke će najbolje uspjeti, ako ih razvija i kopira amater sam, jer će on sve najbolje udesiti prema svom ukusu. Gotovo je važnije kako se snima nego što se snima. Mnogi znadu kazati: Ja ne znam šta bih snimio. A ipak u prirodi gradu, selu, uopće u svakidašnjem životu nalazimo bezbroj prekrasnih motiva, da ih ljepše ne možemo ni zamisliti. Drvo

Slika 2

ugodna oblika, cvijet, djeca kod igranja, sve su to veoma zgodni motivi za snimanje. Da ne govorimo posebice o žanr-slikama, kod kojih pojedine skupine ili neki rad uhvatimo posve iznenadno, bez ikakve namještenja. Takvo je slikanje najteže, ali i najoriginalnije i najzanimljivije.

Danas su već gotovo svi aparati usavršeni, da oni kod fotografiranja ne zadaju poteškoće — trebamo imati samo nešto prakse i iskustva. Ključ uspješna fotografiranja leži stoga u zgodnu odabiranju motiva, u zgodnu osvjetljenju, a za to je sve potrebno umjetničko oko i fini ukus. Tu leži najvažnija strana fotografiranja, pa takvo snimanje prelazi već u pravu umjetnost. Treba dakle općenitim pridizanjem duha i vježbom pridizati ukus, pa će i amaterske slike postati savršenije. Ispočetka će se, dakako, desiti mnogo pogrešaka kod snimanja. ali će nam zato kasnije uspjesi služiti na veliko veselje.

Naše slike prikazuju nekoliko zimskih motiva. Prva slika prikazuje put na Golicu (foto: B. Ivanović, Zagreb). Snimljena je u studenom, objektivom Zeis-Dominar F. 4.5, zastor 11, osvijetljenje $^1/_{25}$ s., sa žutim staklom br. 2,

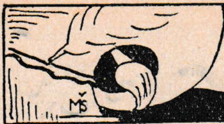

Slika 3

u 10 s. ujutro na ploči Perutz. Isti podaci vrijede i za treću sliku koja je snimljena u 11 s., a prikazuje put na Bošcu (1530 m). Druga slika prikazuje vrt u snijegu (foto: dr. Z. Arnold, Zagreb); snimljena je aparatom Leica, Zeiss Tessar, mjeseca marta za oblačna vremena u 11 s. na Perutz-rolfilmu 17° šajnera, F. 5.5, žuto sito 3 ×, eksponirano $^1/_{25}$ sek.

Iz naših se slika vidi kako možemo zgodnim biranjem motiva postići različne divne efekte. Prva i treća slika prikazuju mrtvu prirodu zimi, i motiv im je sličan, samo što je u prvoj sve blaže i mirnije, a kod treće je priroda oštrije prikazana: iz ostaloga pejsaža iskaču gordi borovi, išibani vjetrom. Kod slika br. 2 nalazi se, uz zgodan motiv prirode, i grupa ljudi, ali ona čini s ostalim motivom divni sklad.

Naše su slike lijepi primjeri kako je za postizavanje fotografskog efekta potrebno ukusno odabiranje motiva, kako se slični motivi dadu zgodno iskoristiti različnim varijacijama. Sigurno će stoga i naši amateri paziti kod snimanja na estetsko djelovanje objekta koji snimaju te će nastojati da im oko prije radi nego objektiv.

PERO I KIST

Đakovačka katedrala dovršena je god. 1882. Iako su tada bile naše prilike dosta skučene, veliki Štrosmajer nastojao je da njegovo divno djelo, đakovačka katedrala, bude zaista ponos i dika našega naroda. Do tada su uglavnom dalmatinske crkve odisale skladnom ljepotom, jer se u njima zrcalio ukus klasične talijanske umjetnosti, ali u gornjoj Hrvatskoj zahvatila je odviše maha neukusna umjetnost tirolskih fabrika. Zato je Štrosmajer htio da njegova katedrala bude pravo umjetničko djelo kako to dolikuje hramu Božjemu. Slikanje katedrale povjerio je Aleksandru Seitzu i njegovu sinu Ljudevitu, jer su se oni ubrajali među najbolje slikare tadašnjeg doba. Oni su bili Nijemci, ali svoje su djelo izvodili po točnim uputama Štrosmajera, pa tako ipak iz njihovih radova izbijaju slavenske osobine, kako to dolikuje hramu koji je posvećen „slavi Božjoj, jedinstvu crkava, ljubavi i slogi naroda svoga." Ovaj slavenski duh izbija osobito u slici Ljudevita Seitza „Sv. tri kralja" gdje se, uz pobožne kraljeve, klanjaju malom Isusu i hrvatski pastiri u svojim narodnim nošnjama: seljak iz Posavine daruje Isusu grožđe, Dalmatinka mu donosi grančicu masline, a Slavonka vijenac pšenice. Tu se našao i Hercegovac i Bošnjak tako da se svi krajevi natječu u ljubavi prema Spasitelju. — Isti je taj slikar naslikao i rođenje Isusovo, a dio te slike donosimo na omotu ovoga broja. U tamnoj noći otsijeva od malog Isusa svijetlo svuda naokolo, a na licima pastira sja neobično veselje. Mora zaista biti umjetnik ko može podati slici toliko života. Tako je čitava katedrala ukrašena prekrasnim slikama iz Staroga i Novog zavjeta, i sve u njoj odiše ljepotom i dostojanstvom. Danas se kod nas sve više pazi na umjetničko slikanje crkava, pa su u novije vrijeme i neke zagrebačke crkve ukrasili svojim slikama neki znameniti domaći slikari. A to je svakako lijepo da i naš narod pridonosi sve svoje najbolje i najljepše širenju slave Božje.

S. Lagerlöf: „Legende o Kristu" (izdanje Z. i V. Vasića, Zagreb)

Švedska spisateljica Selma Lagerlöf ide u red najpoznatijih i najčitanijih književnika. God. 1909 dobila je za svoj književni rad Nobelovu nagradu, i ona je prva žena koja je postigla tu veliku čast. Posvetila se samo književnosti, a živi na svom dobru u Vernlandu.

Spisateljica Lagerlöfova mnogo je putovala svijetom i slušala je mnoge pripovijetke koje je kasnije u svojim djelima obradila, i one su pod njenim perom dobile poseban čar. U Božićnim legendama sakupljeno je deset pripovijedaka koje s velikom nježnošću kazuju divne zgode iz rođenja i života maloga Isusa. Kako je samo lijepa legenda Sveta noć gdje se prikazuje kakvo je tajanstveno raspoloženje vladalo na dan Kristova rođenja kada nisu ni psi grizli, ni ovce se nisu plašile, ni koplje nije ubijalo, ni vatra palila. I opori pastiri postali su meka srca te su od srca darivali malog Isusa. Mladim čitateljima sigurno bi se najviše svidjela legenda U Nazaretu u kojoj se pripovijeda kako su mali Isus i Juda pravili ptice od proste ilovače. Oni su se igrali kao i druga djeca, samo su Isusove ptičice bile mnogo savršenije. One su bile vitkije, imale su lijepa krila, a Isus ih je i obojao sunčevim bojama. Juda, zle naravi, bio je zavidan što su Isusove ptice bile ljepše od njegovih, pa mu je zgazio tri ptičice. Malomu Isusu bilo je to jako žao, zato pljesne ručicama i povikne: Poletite! Nato ptice dobiju život i veselo odletješe. Nesretni Juda uvidio je da se ne može takmiti s Isusom, „koji slika sunčevom svjetlošću i mrtvoj ilovači udahnjuje dah života."

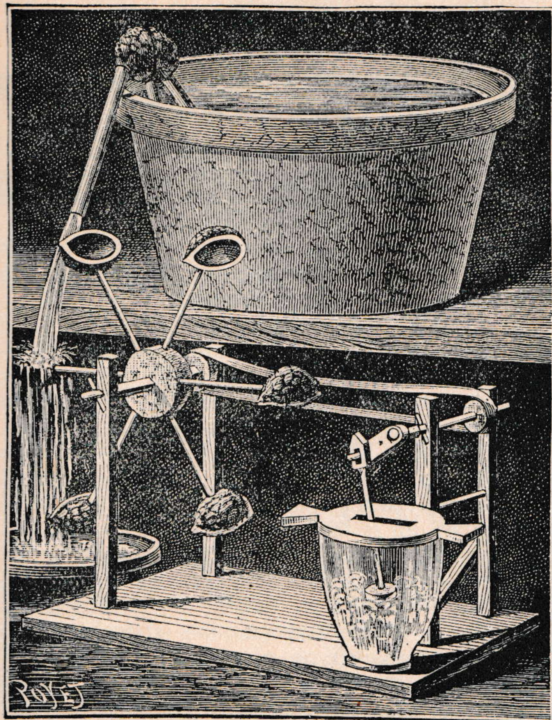
Takve značajne, žive i nježne legende čitaće rado mlado i staro, a svaka od njih ostavlja u nama dubok i svijetao trag. Njihov sadržaj oživljavaju još i ukusne ilustracije.

J. Cvrtila: Ivanjska Noć (naklada Škola i dom, Zagreb) — Neki misle da za djecu i za široke narodne slojeve mogu napisati kojekakvu knjigu, bez umjetničkih vrijednosti i bez velikog polaganja na logičnost. No to je sasvim pogrešno mišljenje. Djeca (kao i široki narodni slojevi) imaju svoj posebni svijet u kojemu se kreću, a taj svijet nije nipošto svijet odrasla čovjeka „visoke kulture" en miniature, a pogotovu nije izobličeni svijet velikih ljudi. Djeca imaju posebne svoje naklonosti i potrebe, pa za njih treba i pisati stvari iz tog njihova svijeta i izražavati ih na njihov posebni način, s njihovom posebnom logikom. To doista ne može svatko i to doista nije tako lak i jednostavan posao. Zato i jesu rijetke prave dječje knjige i zato napose mi Hrvati mnogo oskudijevamo pravom dječjom književnošću. — Jedna od rijetkih dobrih naših knjiga za djecu jest „Ivanjska noć" koju je napisao Josip Cvrtila, a ilustrovao Ante I. Kuman. U toj se zbirci izmjenjuju ukusne priče sa kratkim pjesmicama. Jednostavne stvari i zgode o lješniku, suncu, leptiru, o dobroj djeci, o malim sitnim stvarima koje ipak znače mnogo za dječju dušu, jer u njoj živu i ispunjaju je svojim sadržajem. Izraz je također jednostavan i lak kao što to zahtijeva predmet, i kao što to djeca znadu i vole. A opet se u tim jednostavnim sadržajima i izrazima osjeća majstor koji vidi sve te sitne stvari, žive i jasne, pa i nas sili da ih tako jasne i žive vidimo. A to je upravo cilj svakoga književnika stvaraoca, napose onoga koji stvara za djecu, jer su ona više nego itko navikla da stvari, pa i one imaginarne, gledaju jasne i žive kao da se pred njima u realnosti nalaze.

L.

RAZBIBRIGA

HIDRAULIČKI MOTOR OD ORAHA

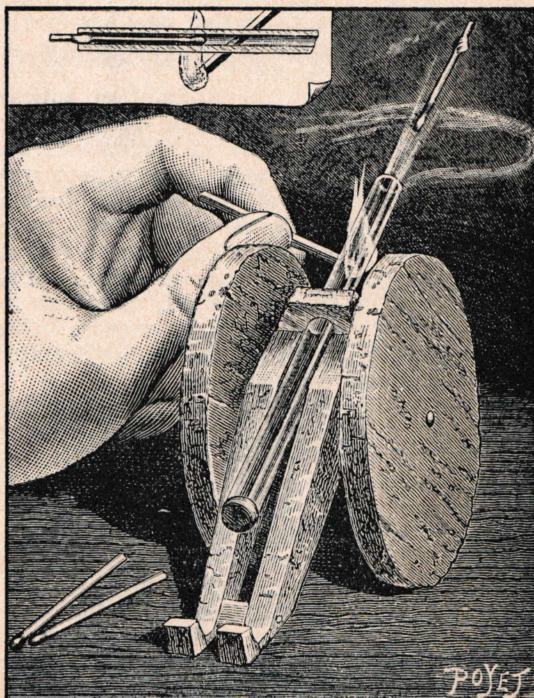

S malo truda i iz vrlo jednostavna materijala možemo sastaviti mali hidraulički motor, koji se dade i praktično upotrijebiti. Evo, što sve treba da imamo: četiri oveća oraha, jednu daščicu s četiri stupića na uglovima, nekoliko malih štapića, jedan veliki čep, par komada trstike, komad vrpce i nekoliko posuda. To je sve. Počećemo postavljanjem četiriju stupića na dasku. Stupići moraju da stoje uspravno, jer na njima počiva čitav stroj. Dva po dva stupića vezana su osima koja kroz njih prolaze. Na prednjoj osi navučena su čvrsto dva okrugla komada pluta, jedan veći i jedan manji. Treba paziti da je pluto što manje šupljikavo (porozno). U veće kolo iz pluta zabijeno je šest jednako dugih štapića na čijim su vršcima pričvršćene polovice orahovih ljusaka, sve na isti način i u jednakoj udaljenosti od pluta. U to pluto na koje su pričvršćene žlice s orahovim ljuskama nalazi se i jedno manje, također okruglo pluto, čvrsto na os navučeno koje će služiti za transmisiju. Na drugoj osi nalazi se nešto manje pluto, te su ta dva pluta međusobno povezana vrpcom koja služi kao transmisioni remen. Na onu drugu transmisionu os pričvrstimo jednu kratku daščicu s kratkim štapićem koji ulazi slobodno u širi dio jednoga drugog štapića.

Kao pogon služi nam veliki vodeni sud i teglica, sastavljena od jedne čitave orahove ljuske, u koju ulaze tri trstike. Trstika iz koje se voda izlijeva mora da bude dvostruko duža nego trstike koje su u vodi. Da nam trstike ne plivaju u vodi, moramo na one koje se nalaze u vodi privezati kamenčić ili komad kovine. Poznato nam je da, ako posrknemo vodu iz duže trstike, ona neprekidno teče, dok se druge dvije trstike nalaze u vodi. Moramo sve udesiti tako da trak vode koji teče iz duže trstike ravno pada na udubljeni (konkavni) dio svake orahove poluljuske. Ispod vodenog mlaza smjestimo također neku posudu da voda može u nju otjecati. Uslijed udaranja vodenog mlaza o poluljuske ove će se pomicati i jedna za drugom dolaziti pod vodeni mlaz. Time će se plutovo kolo, na koje su poluljuske pričvršćene a i čitava os okretati. Ta vrtnja prenosi se transmisionim remenom (vrpcom) na drugu os, te će se i ona vrtjeti, a pomoću uređaja što smo ga prikazali na slici možemo ovu vrtnju pretvoriti u udaranje malog štapa. To udaranje može nam poslužiti na pr. da pravimo „snijeg" iz bjelanca.

TOP KOJI ISPALJUJE ŽIGICE

Da složimo taj top, uzećemo kao cijev jednu staklenu cjevčicu od 3 milimetra promjera, s jedne strane ćemo je zatvoriti pečatnim voskom ili nečim sličnim, dok će druga strana

ostati otvorena. Cijev treba da je duga 12 do 15 centimetara. Kolesa i lafetu sastavićemo prema slici iz mekane tanke daske. Na gornji dio lafete pričvrstićemo komad pluta koji služi za to da možemo kroza nj provući i tako učvrstiti „topovsku cijev". Sve ćemo to, da bude čvrsto, zalijepiti keljem i pričvrstiti po potrebi žicom. Kao naboji služiće nam oble žigice iz stearina s glavicom od fosfora. Te ćemo glavice otkinuti, i tako će žigica moći upravo da pristaje u cijev. Na jednom kraju žigice prilijepićemo komadić kruha ili pluta, koji ipak ne smije potpuno hermetički zatvarati cijev, nego mora žigici pustiti slobodan izlaz. Fosforovu glavicu stavićemo u cijev nešto niže od žigice. Opaljivanje topa vrši se kao što nam to slika pokazuje, drugom žigicom. Grijaćemo cijev dok ne plane glavica fosfora, a kad ova plane uslijed razvijenih plinova i rastezanja uzduha u cijevi, odletjeće žigica uz prasak i oblačić dima 6—7 metara daleko. Treba, da pazimo da naboj ne pada na nešto što bi se moglo upaliti.

POGLED NA SVE STRANE

Zimske nahlade. — Kad nas spopane hunjavica, kašalj, trganje, onda tomu mora biti kriva magla, bura, kiša, snijeg ili barem „propuh". Što onda ? Zatvorimo vrata, zabijemo prozore te bismo željeli da možemo prolaziti i kroz zatvorena vrata, samo da do nas ne dopre svjež uzduh.

Ali ovaj strah pred zimskim zrakom nije samo lud, već je u mnogo slučajeva začetnik zimskih nahlada. Nije uzrok kašlju „prehlada", već su krivi pokvareni sokovi, zlo miješana krv, manjkavo gibanje, nedovoljno zraćenje plućiju. To vidimo da su najzdraviji oni koji se mnogo kreću po zraku. Ovo bi morali pokušati i oni koji pobolijevaju. No, dakako da pri tom valja biti na oprezu, treba odabrati sunčano, blago podne i toplo se obući. Odijelo ne smije posve pristajati uz tijelo, nego mora biti prostranije. Nije njegova zadaća da nas odluči od zraka, već ono ima ublažiti prelaz zraka do naše kože. Odijelo koje propušta malo zraka, omekša kožu i sprečava njezinu djelatnost. Svakako ne smijemo propustiti nijedan dan bez šetnje, treba se naučiti na vjetar i ružno vrijeme, da čovjek postane otporniji.

Gibanje, svijetlo i zrak prirodni su poticaji koji oživljuju čovjeka, osvježuju ga i štite od bolesti. Paziti valja da se za hladna vremena diše kroz nos, a ne na usta, jer se u nosu zrak ugrije pa ne može naškoditi grkljanu i plućima.

Ponajprije treba da očvrsne vrat i noge. Nema boljega i jednostavnijega sredstva proti nahladi nego nezamatanje vrata kako to čine mornari koji ne trpe od katara, makar su izloženi tolikim nepogodama vremena. Dobro sredstvo proti nahladi vrata je višekratno dnevno grgljanje hladnom vodom.

Tko nije dobio hunjavicu, kašalj, promuklost od hladnih, mokrih nogu ? I svi kronični katari iščezavaju kada se čovjek dobro obuva tako da nema hladnih nogu. Lice i ruke treba prati dnevno više puta. Bez otvrdnuća nogu nema otvrdnuća čitava tijela.

Kad je mokro i hladno vrijeme, treba cipele ili čizme valjano namazati uljem ili mašću, pa i potplate tako da će tada noge biti tople i suhe. Nužno je češće mijenjati čarape pa i cipele, a dobro je ugrijati noge gibanjem i pružanjem nožnih prstiju, što se može i sjedeći činiti.

Neke kineske poslovice — Mnogi dobri čovjek ide pod iznošenim šeširom. — Tko ima novaca i vina, tomu ne manjka nikada prijatelja. — Makar imali i novaca, ne možemo steći ono što se ne prodaje. — I car ima gdjekojega siromašnog rođaka. — Tko ima blaga, taj ima razloga da plače ; tko nema ništa, taj može mirno spavati. — Siromašni čovjek neka ne mrmlja, a bogati neka se nikada ne hvasta. — Čovjek čiste savjesti ne presvlači se, ako mu u ponoći kucaju na vrata. — Ne boj se, ako tko o tebi zlo govori, ali se čuvaj učiniti nešto zlo. — Najprije nastoj da sam dobro radiš, onda tek uči druge. — Čovjek bez smiješka na licu ne bi smio otvarati nikakav dućan. — Jeftine stvari nisu dobre, a dobre stvari nisu jeftine. — Čini dobro ne gledajući na njegove posljedice.

Edisonov apetit — Toma A. Edison, veliki izumitelj, kaže da veći dio ljudi odviše jede, predugo spava, i malo radi. Što se njega tiče, budući da ga rad priječi da se giblje, kaže da je za nj dovoljno 340 grama čvrste hrane na dan. To uzimlje kao mješovitu hranu sa „jednom kavskom žličicom punom graška, malim komadićem pržena kruh sa kavijarom, tanki komadić kruha sa maslacem, mali komadić šunke i komadić ražena kruha sa švicarskim sirom."

Ako mora dugo hodati ili ići uz stepenice gore i dolje, onda doda još k tomu 150 do 180 grama hrane da nadomjesti gubitak tjelesne staničevine. Jedan težak koji obavlja teže poslove, kaže on, treba, dakako, dnevno 1200 do 1500 grama tvrde hrane.

Zanimljive sitnice — Za podrijetlo madžarskoga skladatelja Liszta značajno je to da se još njegov otac potpisivao „List".

Poprečna dubina kanala koji dijeli Englesku od Francuske iznosi 99 metra.

Zdrav, jak konj potroši u godinu dana devet puta toliko hrane koliko je težak, a ovca treba petnaest puta toliko koliko iznosi njezina težina.

Najstarija ura na zvoniku je ona što se nalazi u prvostolnoj crkvi u Beauvaisu. Ona je, kako se drži, tamo namještena početkom 14 stoljeća.

Najveća električna svjetiljka na svijetu postavljena je u luci Newyorka. Za vedrih noći vidi se to svijetlo 1500 kilometara daleko na nebeskom svodu.

Rastreseni naučenjak nije našao zgodnije mjesto na vašaru, već je sjeo na otskočnu dasku sprave za »mjerenje jakosti«.

A kad je čika Miško okušao svoju jakost i udario po panju, daska je zajedno s naučenjakom poletjela u vis, a naučenjak praktički proučava prosti pad.

ODGONETKE IZ 3 BROJA KRIJESA

1 Kriptogram — Surađujemo svi u Krijesu.

2 Konjićev skok

Ao jade, ao kugo ljuta!
Gdje se diže brat na brata svoga,
Brata svoga, brata rođenoga,
Da mu ruke okovima sputa.

Moj Mladene, sudba ti je kruta.
Ti si mjesto vijenca kraljevskoga
Gledo jagmu roda izdajnoga,
Koj te svrnu s junačkoga puta.

3 Brojčana zagonetka — S lijeva na desno teku brojevi ovako: prvi red: 3, 5, 4; drugi red: 7, 1, 4; treći red: 2, 6, 4.

4 Magični kvadrat — pokoran, okusiti, kosinus, Orinoko, natukne.

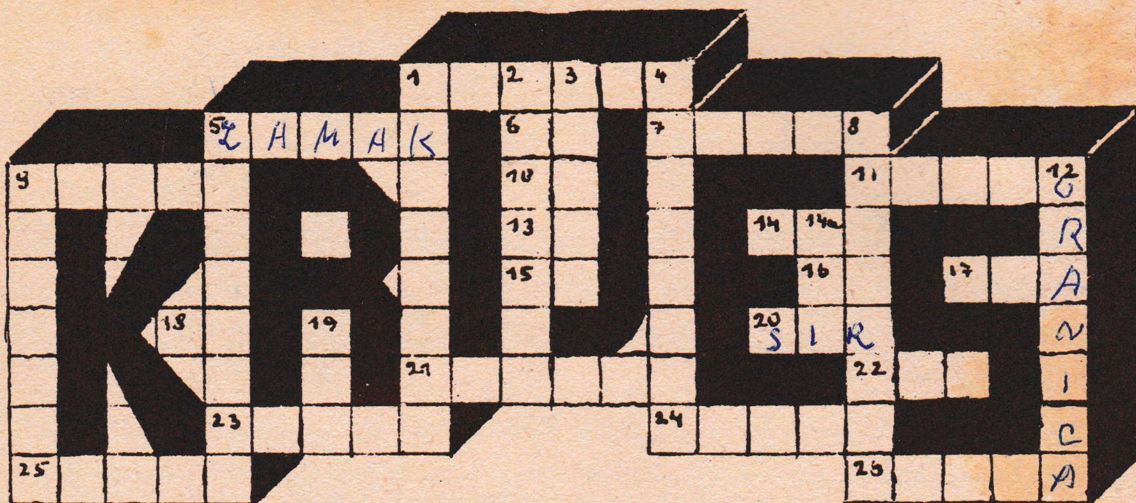
5 Magični kvadrat — smola, Moloh, olovo, lovor, akord.

Nagrađeni odgonetači Krijesa

Kao božićnu nagradu dobili su po jednu lijepu jeronimsku knjigu ovi odgonetači: Kostelac Josip; Vuketić p. Vivodina; Mladen Karabin, Zagreb; Rudolf Gruden, Karlovac; Mirko Matić, Visoko; Ivo Novak, Kotoriba.

1 Križaljka

Sastavio *Milan Kabalin*, Zagreb

Vodoravno: 1. Ruski pisac. 5. Misna knjiga. 6. Prijedlog. 7. Činila umj. djela. 9. Evropski narod. 10. Dva jednaka suglasnika. 11. Muza. 13. Zamjenica (pad.). 14. Geomet. pojam. 15. Prijedlog. 16. Grčko slovo. 17. Dio vremena. 18. Inicijali hrv. pjesnika 20. Mliječni produkt. 21. Stanovnik Italije. 22. Dio naslova Tijardovićeve operete. 23. Zanimanje. 24. Starinsko (str.). 25. Otale (lat.). 26. Žensko ime.

Okomito: 1. Glazbalo. 2. Sofista. 3. Refleks. 4. Ptica. 5. Dvorac. 8. Govorništvo. 9. Redovnica. 12. Njiva. 14 a. Kanton. 19. Podzemlje.

2 Akrostih

Sastavio *Božidar Paja*, Zdenčina

1 Lice Šekspirova djela,
2 jedan dio našeg tijela.
3 Hrast nam dade dosta toga,
4 ime egipatskog boga.
5 Ibsenovo djelo veće;
6 Po Austriji ona teče.
7 Pjesnički je pojam jedan,
8 Za Grčku bje bogo vredan.
9 konju treba — kao hljeba.

Prva slova ozgo dolje — to je meka!
Finski pjesnik iz dvadesetoga vijeka.

3 Logogrif

Sastavio *Ivo Novak*, Kotoriba

Sa r dio sam tijela,
sa m poznata kod djela,
sa b kod svađe me ima,
sa l poslužujem brodovima.

4 Slagaljka

Sastavio *Rudolf Gruden*, Karlovac

Dio kuće, zamjenica,
Kad se slože skupa,
Daju ime državnika,
Rimljanima ponos, dika.

Čitajte Krijes, jer ćete u njemu naći najzanimljivije i veoma poučno štivo!
Širite Krijes, jer je to časopis koji odgovara potrebama savremene omladine!
Sarađujte u Krijesu zgodnim fotografijama, crtnjama, zagonetkama itd.

Odgonetke iz ovoga broja treba poslati na uredništvo Krijesa najkasnije do 31 prosinca. Pet odgonetača dobiće o Uskrsu za nagradu po jednu lijepu jeronim. knjigu

POŠTARINA U GOTOVU CIJENA 3 DIN

KRIJES

1931/32 BROJ 5

KRIJES, ILUSTROVANI ČASOPIS ZA OMLADINU
UREĐUJE IVO HORVAT
IZLAZI JEDANPUT MJESEČNO — PRETPLATA 10 DIN NA TRI MJESECA
PRETPLATA SE PLAĆA UNAPRIJED — RUKOPISI SE NE VRAĆAJU
ADRESA UREDNIŠVA I UPRAVE: ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21
TELEFON: BROJ 54-17 — ČEKOVNI RAČUN POŠTANSKE ŠTEDIONICE BROJ 36.291

SLIKA NA OMOTU: D. KOKOTOVIĆ, DJEČAK SA PSOM (bakrorez)

KRIJES JE IZ SVOGA NATJEČAJA POD NASLOVOM ŠTO TE JE NAJVIŠE USHITILO PODIJELIO OVE NAGRADE:

1) fotografski aparat dobio je Franjo Dugi, VI gimnaz. Vratno p. Vinica kod Varaždina koji je divno opisao kako je na nj djelovala Bethovenova peta simfonija. Njegov opis svršava lijepim Bethovenovim riječima: „Muzika je veće otkrivenje, negoli sva mudrost i filozofija!"

2) uru za pisaći stol dobila je Ruža Tonković, Subotica koja opisuje dirljiv događaj kako je u Sremskim Karlovcima bernardinski pas spasio život jedne djevojčice što se utapljala,

3) pet zanimljivih romana dobio je Smiljko Ašperger, uč. I razr. građ. škole u Đakovu koji lijepo opisuje svoj prvi let aeroplanom.

Osim toga dobili su nagrade po jednu knjigu ovi natjecatelji: Zita Arnold, uč. V razr. žen. gimn. Sarajevo; Drago Kuneš uč. III razr. osn. škole Grubišno Polje; Veljko Novak, gimnaz., Zagreb; Spajić Franjo salez. stud. Veržej, Slovenija; Rudolf Gruden, Karlovac; D. Šimić, Sarajevo; Stjepan Seličanec, Kotoriba.

Mala Mladost se otsada više ne prilaže Krijesu kao prilog, nego će se samostalno slati onima koji se na nju pretplate. Pretplatnici Krijesa mogu dobiti ostale brojeve do kraja godišta za 5 Din. Nadamo se da je Mala Mladost svima tako omiljela, te će je svaki htjeti i dalje primati. Tko želi neka uplati 5 Din ili neka javi dopisnicom da je želi i dalje primati i da će pretplatu u najskorijem roku poslati.

ODGONETKE IZ 4 BROJA KRIJESA

1 Križaljka — Vodoravno: 1. Gogolj. 5. Misal. 6. Od. 7. Autor. 9. Kelti. 10. Rr. 11. Erato. 13. Ga. 14. Kut. 15. Iz. 16. Ro. 17. Era. 18. I(van) M(ažuranić). 20. Sir. 21. Italac. 22. Ilo. 23. Redar. 24. Antik. 25. Apage. 26. Anica.

Okomito: 1. Glasovir. 2. Gorgija. 3. Odraz. 4. Jarebica. 5. Miramare. 8. Retorika. 9. Klarisa. 12. Oranica. 14 a. Uri. 19. Had.

2 Akrostih — Jago, usta, hlad, Amon, Nora, Inn, arza, Hron, orma = Juhani Aho.

3 Logogrif — ruka, muka, buka, luka.

4 Slagaljka — kat, on = Katon.

Izdavač i vlasnik Konzorcij jeronimskih časopisa u Zagrebu, Trg kralja Tomislava 21. ✱ Za vlasnika, izdavača i uredništvo odgovara: Dr. Josip Andrić, Zagreb, Trenkova ulica 1. ✱ Tisak tiskare Narodne prosvjete u Zagrebu. Za tiskaru odgovara: Dr. Vjekoslav Gortan, Zagreb, Šenoina ulica 28. ✱ Omot izrađen ofset-tiskom u litografiji Tiskare Narodnih novina u Zagrebu. ✱ Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Zagreb, Dežehčeva ulica 2.

GOD. XII ZAGREB, 15 SIJEČNJA 1932 BROJ 5

UZ 50-GODIŠNJICU AUGUSTA ŠENOE

Narodi koji iz životne borbe izlaze svježi i ojačani uvijek su svoju budućnost gradili na dobrima baštinjenim iz prošlosti. Razumije se da samo jaki i veliki duhovi mogu nadživjeti svoj vijek i davati duševne hrane budućim pokoljenjima. Takav most koji spaja našu kulturnu prošlost sa sadašnjicom je August Šenoa. Malo je koji naš kulturni radnik znao tako okupiti i uzbibati stare generacije, a da i kod novog naraštaja ostane ipak savremen: stare su se generacije njegovim književnim radom oduševljavale, a nove ga primaju kao jednoga od najsnažnijih graditelja naše narodne kulture.

AUGUST ŠENOA

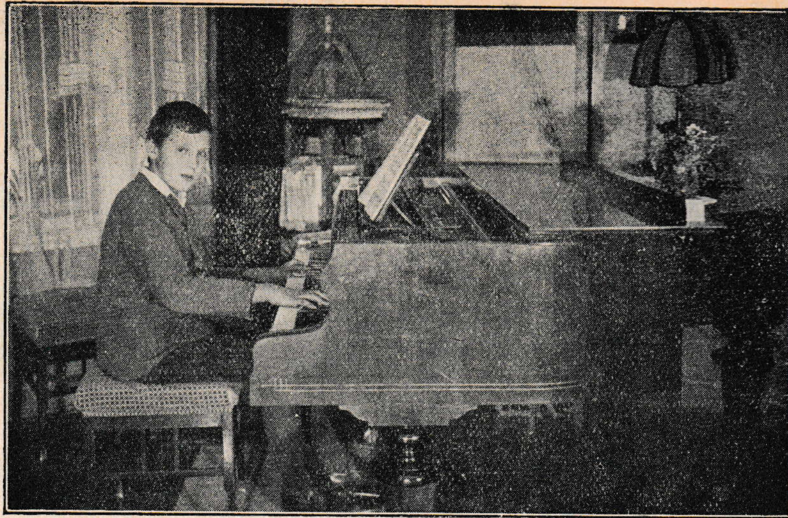
U Zagrebu se rodio (14 studenoga 1828) i umro (13 prosinca 1881). Nakon studija u Zagrebu i Pragu postao je najprvo zagrebačkim gradskim bilježnikom, a zatim (1873) senatorom. Dakle, već po svojoj službi točno je poznavao društveni život svih slojeva svoga omiljeloga grada, pa je iz tog života crpao mnogo građe za svoj književni rad.

Prvi su mu radovi lirske pjesme, od kojih su mnoge posvećene njegovoj ženi Slavici. Kasnije je svoju poeziju obogaćivao različnim vrstama, pa se osobito istakao baladama i povjesticama. I sam je imao mnogo smisla za ritam i deklamaciju, pa je i jezik njegovih pjesma tako svjež, gladak, zvonak i lijep, da su one osobito prikladne za recitiranje. Ali uz ritmički jezik privlačio je i sadržaj njegovih povjestica, jer je on uzet ili iz narodna pričanja ili narodne povijesti, pa su njegove pjesme na pr. Junaci gologlavci, Kugina kuća, Fratarska oporuka, Propast Venecije Smrt Petra Svačića itd. poznate već i djeci iz osnovne škole. A njegove su balade Vir i Ribareva Jana uz zgodne napjeve prodrle duboko u narod.

No Šenoa je još znatniji kao pisac romana, jer je u njima, u umjetničkom ruhu, prikazan javni život Zagreba, zagrebačke okolice i ostale Hrvatske. Zlatarevo zlato je zacijelo najpopularnija hrvatska knjiga, koja uz romantički sadržaj vrvi i množinom historijskih događaja. Šenoa je znao plodove svoje fantazije dovesti u divni sklad sa historijskim događajima i tako je svojim djelima postao klasikom naše književnosti. Takvi su mu poznatiji romni, protkani zbiljskim događajima Čuvaj se senjske ruke, Ilijina oporuka, Diogeneš, Prosjak Luka, Seljačka buna, Kletva itd. Svojim romanom Branka utire Šenoa put modernijem shvaćanju o javnom radu žena.

Kako je Šenoa uređivao i različne listove na pr. Glasonošu, Slawische Blät-

UNUK AUGUSTA ŠENOE

KOD SVAGDAŠNJE RAZONODE

ter, Pozor i Vijenac (od 1874), jasno je da se bavio i feljtonskim radom, pa je tako od njega nastao čitav niz duhovitih feljtona pod imenom Zagrebulje.

Šenoin književni rad bio je veoma plodan, a kako nam je poznato, zamišljao je još svu silu novih djela, ali smrt prekinu nit njegovih snova i njegova rada. »Ne dajte mi umrijeti, imam još toliko toga napisati«, kazao je nekoliko dana prije smrti. Ali njegove želje nisu se ostvarile, jer nije mogao dovršiti ni Kletve, koju je diktirao u pero svom sinu Milanu, već je pošao kud za vazda gre se, a zadnja riječ koju su s njegovih usta zapisali bila je »Hrvat«.

Njegova djela nalazila su svojih čitača do dana današnjega, a o 50-godišnjici njegove smrti natječu se mnogi naši nakladnici kako će različnim izdanjima Šenoinih djela njegov rad vječno sačuvati našoj kulturi. Jer slaveći Šenou, slavimo velikoga kulturnog radnika, a ujedno i svoju prošlost.

Ih

TRI RIJEČI

Tri riječi pamti, dijete moje,
Tri riječi zlatne, krasne,
I u srce ih piši svoje
Nek ondje sjaju jasne.
Upamti mi ih svako doba
Ko vječni, sveti glas;
Spominji mi ih sve do groba
Kad zadnji kucne čas.

Oj, broj mi nebom zlatne zvijezde
I šaro cvijeće gajem;
I gledaj ptice gdje se gnijezde
I zlatno klasje krajem.
Svud vidiš slike ljepše, nove,
Sred divnog svijeta tog'
Krasote tko li stvori ove?
Oj, drago dijete: — Bog.

Gle, ptica svoje gnijezdo ljubi,
I košnicu si pčela
I krtak jamu što si dubi,
I tor svoj — stada bijela.
A ti da, sinko, budeš gori
No zvijer na svijetu tom?
Što treba ljubit, sinko, zbori?
Oj, drago dijete: — dom.

A znaš li čija ruka meka
Glavičicu ti gladi?
A tko ti dao svoga mlijeka
Da drobna usta sladi?
Tko tebe grli i cjeliva
U svaki dan i sat?
Dobrota tko je ona živa?
Oj, drago dijete: — mat'.

Da, Bog i mati, domovina
Tri riječi svete, mile,
Obraniti će dobra sina
Od nevolje i sile.
Tri u tvom srcu zlatna cvijeta:
Njih čuvaj dobro dok je svijeta,
I sretan život tvoj.

August Šenoa

PRVI PAROBROD

Od davnine, pa kroz cijeli niz vjekova, jedro je bilo jedini gospodar mora. Brodovi različitih vrsta i veličina plovili su samo na jedro, jedrili su, tjerani snagom vjetra. Samo neki od njih, u prvom redu ratni brodovi, pomagali su se u potrebi i veslima.

Prvih godina 19 vijeka nastao je preokret u brodarenju i pomorstvu uopće. Tih godina, točno 1807 Amerićanin Robert Fulton sagradio je brod na parni pogon i na njemu je preplovio put od New-Yorka do Albanyja u Sjedinjenim Državama Amerike.

Tako je bio ostvaren spriječeni pothvat Francuza Papina, koji je to isto bio pokušao 1707, dakle, ravnih 100 godina prije, ploveći sa svojim parobrodom po rijeci Fuldi od Kassela do Mindena. Papin je u stvari pravi izumitelj parobroda, ali živeći u zakukuljenoj sredini, morao je podleći, pa mu je slavu preoteo neustrašivi i neumorni Fulton. U razdoblju od Papinova pokusa do Fultonova uspjeha redao se niz pokušaja i s ovu i s onu stranu Atlantskog Oceana, da se »vodom koja vrije« tjeraju brodovi, ali sve se svršilo bez uspjeha.

Upotreba pare u brodarstvu potisnut će sada gotovo sasvim jedro. Ovo će brzo ustupiti svoje mjesto pari. Slikovita će se jedrenjača ukloniti parobrodu. Ostajući jedna po jedna bez posla i zarade usidrivaće se po pustim dijelovima luka, »sušiće jedra«, crtovočiće se i rasipati, a »morski vukovi« će osiromašeni i gladni, leći na vječni počinak u sjeni križa, noseći za vazda sa sobom čudni, bogati i grozni niz doživljaja protkan živom vjerom u pomoć Zvijezde mora.

Fulton je »krstio« svoj parobrod imenom »Clermont«. Tako ga je nazvao po ljetnikovcu svoga prijatelja Livingstona. Parobrod je bio malen: u dužinu je mjerio 42.67 m, a u širinu 4.57 m. Sa svake je strane imao po kotač. Kotači su se vrtjeli brzinom od dvadeset puta u času. Tjerao ih je stroj od 20 konjskih snaga. Parobrod je plovio na uru 4 i pol morske milje. To je bila neznatna brzina, ali je za početak mnogo značila. Za izgradnju i opremu parobroda Fulton je potrošio 10.000 dolara. S gradnjom se započelo 1806. Sagradilo ga je brodogradilište Charles Brown u East Rive u New-Yorku.

Newyorški se svijet zanimao za ovu pomorsku novost, pomorci su prijetili iz straha od takmičenja, a izumitelj je na sve to ostajao hladan i marno je nadgledao radnje oko parobroda, očekujući dan kada će »Clermont« prvi put zaploviti.

Osvanuo je i taj dan, 17 kolovoza 1807. Hrpa radoznala svijeta, spravna izrugati se izumitelju, prekrila je obalu. U 1 sat i 30 minuta poslije podne na parobrodu je podgrijan kotao, i on je zaplovio uz rijeku Hudson u pravcu za Albany. Kotači su se kratko doba vrtjeli, pa počeše zapinjati, dok nijesu stali. Parobrod se zaustavio. Svjetina je kao luda počela zviždati i smijavati Fultona, ali ovaj nije očajavao. Pregledao je stroj i zapazio je pogrešku: neki dijelovi stroja, tko zna kako i zašto, bili su naopako postavljeni. Stroj je bio odmah u kratko doba popravljen, i parobrod je opet zaplovio, ostavljajući iza sebe brazdu uzgibane i zapjenjene vode i new-yoršku obalu sa začuđenom svjetinom iz koje su se sada čuli povici oduševljenja.

»Clermont« je za 32 sata vožnje doplovio u Albany. Pri tomu je preplovio 150 milja bez ikakva kvara na stroju. Nakon ove prve uspjele vožnje upotrebili su ga za putnički saobraćaj, i time je otpočet promet parobrodima; otvorene su parobrodarske pruge. Brodarstvo je i pomorstvo ovim stupilo u svoje nova doba napretka i razvitka; svjetskoj su se trgovini otvorili novi putovi i vidici, čovječanstvu je bio omogućen daljnji napredak.

Vrijedno je spomenuti neke zgode iz toga doba koje lijepo prikazuju s kakvim je nepovjerenjem svijet gledao na ovaj izum.

Fultonu je za završetak parobroda nedostajalo 1000 dolara. Posvuda je moljakao, ali su ga odbijali. Ipak se namjerio na nekog bogataša, i ovaj mu obeća 100 dolara koje će mu dati, ako nađe i druge do-

brotvore da mu dadu ostatak. Neumorni je molilac našao i te, ali su mu svi do jednoga postavili uvjet da ne smije nipošto odati javnosti tko mu je dao novac.

I sam je pronicavi Napoleon odbio Fultona. Svakomu je bilo poznato da je Engleska trn u Napoleonovoj nozi, i da veliki osvajač neprestano sanja o njezinu uništenju. Zato se Fulton i obratio na cara nudeći mu svoj izum, ali je bio odbijen. Ispraćajući izumitelja susretne car u hodniku ministra Metternicha, i dok je izumitelj zamakao, reče car ministru:

»Jeste li vidjeli onoga čovjeka? Taj čovjek hoće da moje ratne brodove tjera u Englesku vodom koja vrije«.

Tu se veliki i pronicavi vojnik potpuno prevario. Njegovi bi ratni brodovi na paru za stalno uništili engleske na vjetar, jer pokretni u svakom času i prilici, bili bi podvrgli užasnoj višestranoj vatri engleske ratne brodove, ovisne o dahu vjetra. Ovako je on mogao samo željeti: »Dajte mi da budem 6 ura gospodar la Manchea, i mi smo gospodari svijeta«.

M. T. Macan

GOROSTASNA ŽIVOTINJA

Milinom promatramo ostatke davno već izumrlih životinja koje su živjele u daleka i daleka vremena naših preda. Geologija, nauka o razvitku i prošlosti naše Zemlje, unijela je mnogo svijetla za poznavanje ovih životinja, i to proučavanjem iskopanih njihovih kostura i drugih nalaza. Nekoji su nam kosturi sačuvani kao okamenine, neki opet čitavi, a kod izvjesnih životinja sačuvani su u kamenu različni njihovi otisci. Kao osobito bajoslovna životinja spominje se mamut (Elephas primigenius), prastari dlakavi golemi slon. Naučenjaci su tek potkraj 18 stoljeća stali podrobnije proučavati ovu životinju. Ovi kolosi bili su jako rasprostranjeni — sve do kraja ledenoga doba — po Evropi i Sjevernoj Aziji, odakle su napokon prešli u Sjevernu Ameriku. Sa sjevera se mamut pomalo spuštao k jugu, tako da nalazimo njegovih ostataka čak u sjevernoj Španiji i srednjoj Italiji, pa i po različnim našim krajevima. Njegovi ostaci nađeni su u dolini Save, Drave i Dunava: kod Stare Gradiške, Broda na Savi, Petrovaradina, Iloka, Zagrebačke Gore i drugdje. U Dalmaciji oko Sinja naišao je na neke dijelove mamutova kostura prof. dr. o. fra Josip Olujić. Oko 100 različnih kostiju nalazimo u zbirci Narodnog muzeja u Zagrebu. Mamut je živio po prilici pred 500.000 godina. Priroda nam ga je sačuvala kao potpuno smrznute lješine, a nađeni su u Sibiru, u ledu. Na obali rijeke Berezovke (istočni pritok rijeke Kolima), nađen je potpuni mamutov skelet, koji se sada čuva u petrogradskom muzeju u Rusiji. Ovaj nalaz je objasnio važne činjenice, i to veličinu repa i položaj kljova. Čovjek onoga doba u kojem je mamut živio ostavio nam je po mračnim pećinama vjerne i divne njegove slike. Tako — po svemu spomenutom — možemo gotovo točno da opišemo ovoga stvora. Mamut je nordijska životinja, pokriven dugom dlakom tamno-smeđe (ride) boje; a i rilo je pokrivala dlaka. Slike pračovjeka prikazuju mamuta s grivom. Vjerojatno je da su samo mužjaci imali grivu. Do danas nismo našli nijedno truplo sa grivom, ali možemo se pouzdati u vjernost i tačnost ostavljenih nam slikarija. Imao je kratak rep, pri kraju kitnjast. Mamut je mjerio u visinu oko 4 metra. Dosegao bi težinu preko 4000 kg. Najbliži mu je rod indijski slon, ali mu nije nikako potomak. Ogromna, šupljikava i čunjasta glava zapremala je duljinu više od četvrtine duljine čitava tijela. Gornja čeljust nosila je dvije glomazne kljove preko 4 metra duge, različito savijene, obično spiralno. Kod mužjaka težile bi do 400 kg. Imao je u čeljusti po 4 gorostasna zuba, a svaki je zub težio do 8 kg. Mamut je bio omiljela divljač diluvijalna čovjeka. Skupocjene su njegove kljove (bjelokost), koje služe za pravljenje različnih sprava i rezbarija. Odavna je poznat mamut stanovnicima Sibira. O nalazu njegovih kostiju kolale su isprva različne priče, dok nauka nije točno riješila pravu pripadnost nađenih predmeta. Neko vrijeme smatrali su ove nalaze kostima slonova koje je bio Hanibal poveo u vojnu. Poznati učenjak Cuvier (1769—1832) prvi je raspoznao da ti ostaci pripadaju nekom izumrlom slonu. Kao da su ljudi naslućivali, da će ova gorostasna životinja izumrijeti, pa su nam po pećinama ostavili slikarije neprocjenjive vrijednosti kao divnu slikovnicu poznijim generacijama.

Ivo Pušić

TRNJE I KAMENJE NA PUTU DO SLAVE

Ima jedna priča o »trnju i kamenju na putu do slave«; kako je neki lovac postigao visoka dostojanstva i velike časti, ali je morao pretrpjeti mnoge i duge nevolje, te često boraviti na strašnu mjestu i biti ljuti boj. Tko da se ne sjeti trnja i kamenja na svom skromnom putu, tko da se ne sjeti svojih teških nevolja što ih je već pretrpio, ili što ih još ima pretrpjeti? Priča i zbilja podudaraju se često posvema, samo što se priča završuje skladnim načinom već na ovom svijetu, a konac zbilje seže često i u onaj svijet koji se prostire u daleku budućnost i vječnost.

Povjesnica je čarobnom svjetiljkom ovoga svijeta, u kojoj se na tamnu dnu sadašnjosti prikazuje svijetlim slovima kako dobrotvori čovječanstva, kako veleumnici i mučenici na putu do slave idu preko trnja i kamenja.

Iz svih vjekova, iz svih zemalja prikazuju nam se takvi svijetli obrazi, sinu samo munjimice, ali u taj trenutak zasvijetli nam pred očima čitav njihov vijek, sve njihove borbe i pobjede. Ajde da spomenemo ovog i onog pojedinca iz množine onih mučenika kojih će istom onda nestati kada se ovaj svijet rasprsne.

Eto puna puncata amfiteatra. Iz Aristofanovih »oblaka« prosipa se kao iz kabla ruglo i šala na množinu; na pozornici iznose na ruglo tijelo i dušu najglasovitijeg Atenjanina koji je štitio i branio puk od onih trideset tirana, izvrgavaju smijehu Sokrata, onoga Sokrata koji je u najžešćoj bici spasio Alkibijada i Ksenofona, koji se duhom vinuo iznad bogova staroga vijeka. I Sokrat je u amfiteatru; pa se iz množine gledaoca protura naprijed da Atenjani koji su praskali u smijeh bolje vide koliko je nalik na onu nakazu na pozornici; gle ga gdje je stupio pred Atenjane, gdje ih nadvisuje duhom i mudrošću!

Oj Ateno, sakrij se u onu gustu i vodenu, u onu zelenu i otrovnu cvolinu, jer ne vrijediš da hladuješ u maslinovu hladu.

Sedam se gradova otimalo oko slave da se Homer ondje rodio. Ali se oko toga uzeše otimati istom onda kad je Homer umro! Ali slušajte kako je Homer živio. — Pješice je išao od grada do grada i pripovijedao narodu svoje pjesme, samo da zasluži koru kruha. Od brige za sutradan osijedi! »Što više, oslijepi taj veliki prorok i teškom se mukom penjao preko trnja i kamenja, kralj pjesnika nije možda imao ni cijele haljine na sebi, a kamoli da je za života stekao u svom narodu ono što je zavrijedio. A njegove pjesme još i sad živu, i po njima živu bogovi i junaci staroga vijeka. Jedan se velikan pomalja iza drugoga na istoku i na zapadu vrlo razdaleko dobom i prostorom, a na putu ga susreće trnje i kamenje, a jedva onda procvate koji cvjetak kad je velikan već u grobu.

ZIMA I NJEZINE ČARI

U hladu paoma eno gone čitavu povorku deva, na njih je nagomilan silni tovar i drugo dragocjeno blago, šalje ga vladar one zemlje pjesniku kojega su pjesme toliko uzradovale narod i proslavile svu zemlju. Lašci i zavidnici ishodiše da ga je vladar prognao, napokon se pokaje i doču gdje boravi, i već se karavana približavala gradiću kamo se pjesnik bio sklonio. Ali eto siromašna sprovoda gdje izilazi kroz gradska vrata, i karavana morade stati dok sprovod ne prođe. Teške li i žalosne sramote kad poslanici kraljevi dočuše da je siromašni pokojnik komu su naišli na sprovod onaj isti koga su tražili, da je to pjesnk Firdu-

si koji bijaše upravo dovršio svoj put do slave preko trnja i kamenja!

A gledajte onoga Afrikanca nezgrapna obraza i debelih usna, kovrčaste crne kose, eno gdje sjedi na mramornim stubama neke palače u glavnom gradu portugalskom — to vam je vjerna duša, rob Camoensonov, da nije bilo njega i onih bakrenjaka što su ih prolaznici prosjaku dobacivali, bio bi umro od gladi pjesnik Lusijade.

Ali sada, da, sada eno lijepa spomenika na Camoensonovu grobu.

Evo druge slike!

Iza željezne rešetke snuždio se nesrećnik, blijed kao mrtvac, duge nepočešljane brade. »Iznašao sam izum, najveći za mnogo stoljeća«, tako povikuje, »a već me dvadeset godina drže u zatvoru«. -- »A tko je taj nesretnik?« — »Luđak je«, odvrati luđački poslužnik. — »Što li sve takvu luđaku ne dođe na pamet! Tomu se eto čini da se može parom kretati naprijed«!. To bijaše Salomon de Caus izumitelj parne snage, njegove slutnje nije ni Richeliu razumio. Umro je, dakako, u ludnici.

Evo vam Kolumba, za kojim je nekoć dječurlija trčala rugajući mu se, što je htio da pronađe novi svijet, a prirediše mu slavodobitni povratak; ali glas zavisti nadjača glas zvona. Nalaznik novog svijeta, koji je iz mora uzdigao zlatonosnu Ameriku, dopadne u željezne verige. To mu je bila nagrada! Kolumbo je zahtijevao da mu te verige metnu u lijes kad bude umro. Žalosno je to svjedočanstvo o svijetu i načinu kako suvremenici nagrađuju zasluge.

Navire slika za slikom: mnogi naiđoše putem do časti i slave na trnje i kamenje!

Evo u vječnoj tmini umjetnika koji je premjerio gore na mjesecu, koji je dopro u beskrajne prostore zvijezda, evo mogućnika komu se javio duh naravi, koji je osjetio da se zemlja kreće pod njegovim nogama, evo: Galileja! Sijedi starac sjedi slijep i gluh, probada ga trnje tjelesne boli. Kad njegovu istinu zabaciše, lupio je o zemlju kliknuvši »Ipak se kreće!«

Gledajte žensko čeljade djetinje ćudi kako sa zanosom i vjerom nosi zastavu pred neprijateljskom vojskom te donosi spas svojoj domovini! Jauk se čuje, lomača plamenom plamsa, na njoj spališe djevicu Ivanu Orleansku, proglasiše je vješticom!

Zajedrila lađa i odmiče se od danske obale, o katarku se neko naslonio, posljednji se put obazire na ostrvo Hveen; to vam je Tyho Brahe; uzdigao je slavu danskog imena do zvijezda, a Danci ga nagradiše time što su ga vrijeđali i zadavali mu svakakve jade. Ne preostade mu drugo, nego otići u tuđi svijet. »Svuda se nada mnom razapinje čador nebeski, ja više ne zahtijevam«. To reče i otplovi slavni Danac u tuđinu gdje je živio slavljen i slobodan, premda ga je uvijek morala boljeti nepažnja i zloba njegovih zemljaka.

»Slobodu, slobodu, dajte nam slobodu, ma ne bilo ničemu, nego da slobodni svoje muke patimo«. Ti uzdisaju dopiru kroz sva vremena do našeg uha. Strašne li slike: Griffenfeld, danski Prometej prikovan je uza stijenu na ostrvu Munkholmu.

Eto nas u Americi između najvećih rijeka; sila svijeta nalegla da vidi čudo gdje plovi lađa uz vodu proti vjetru i valovima, gdje prkosi elementima. Roberto Fulton zove se taj drznik o kojem se pročulo da je sagradio takav ploveći stroj. Lađa uzme ploviti; ali najedanput stade — rulja svjetine udari u smijeh, uzme zviždukati i psikati, isti otac Fultonov ciknu: »Uzoholio se, pomahnitao!« Drugi rekoše: »Kakvu si je poparu svario, neka je i kuša; nije druge, turite u tamnicu tog luđaka!« Tada bude otstranjen neki čavlić što je obustavljao kretnju stroja, i kolesa uzeše se kretati, žlice zahvaćati i svladavati struju vode, lađa stade opet ploviti — —!

Svijete, osjećaš li blaženstvo takvog časa, kada čovječji duh znade za svoje poslanstvo, kad ga je pronikao; osjećaš li trenutak, kada ljudi napokon razumiju, na na putu od trnja do slave — što više i nevolja zbog vlastite krivnje — pretvori u naprednost, snagu i bistrinu, kad od nesklada postane sklad; osjećaš li blaženi trenutak, kada ljudi napokon razumiju da nam se pojedincu javlja milost Božja! Blago onomu komu je putovati tim putem, koji nije po zasluzi već po milosti Božjoj postavljen posrednikom i graditeljem mosta među Bogom i čovječanstvom.

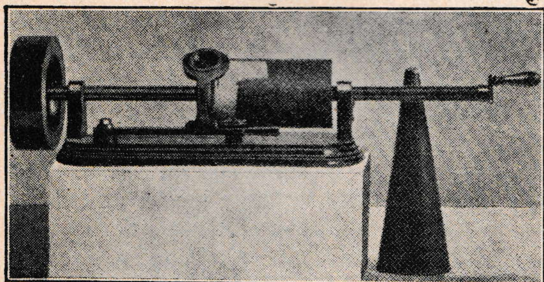
Jakim krilima leti duh povijesti kroz vjekove i bodreći nas i tješeći, te u našoj duši pobuđuje blage misli — pokazuje nam svijetlim slikama na tavnu dnu put do slave, i na putu trnje i kamenje, ali se taj put ne završuje, kao u priči, sjajno i radosno na ovom svijetu, već se daleko dokončava u budućnosti, u vječnosti.

H. Andersen

MODERNI GRAMOFON

Tko još nije osjetio slušajući lijepu pjesmu ili svirku želju da tu pjesmu nekako zadrži, sačuva je kako bi je još kojiput mogao čuti?

Svida li nam se kakav lijep kraj, možemo ga promatrati kako dugo hoćemo, ali pjesmu ili svirku možemo slušati samo kratko vrijeme dok traje.

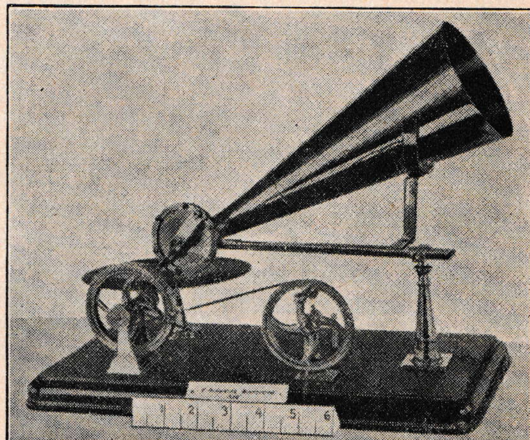
EDISONOV FONOGRAF

Dugo su se ljudi naprezali da nađu način kojim bi mogli zadržati i sačuvati ono što čuju i što bi rado još kada čuli. I našli su način koji nas zbilja može zadovoljiti u današnjem modernom gramofonu. Tek pred nekoliko godina usavršen je gramofon toliko, da nas može zadovoljiti, no to ne znači, naravski, da se i dalje ne usavršuje. Hajde da vidimo, makar i u kratkim crtama, kako su ljudi riješili tu zadaću.

Baš je prošle godine preminuo čovjek koji je prvi znao zvuk bilježiti i u svako doba iz tih bilježaka proizvesti opet isti zvuk. Znamo svi za ime Edison. On je god. 1877 načinio aparat koji je nazvao *fonograf*, što znači crtan glas. Slika nam pokazuje taj zaista jednostavni aparat iz kojega se razvio današnji gramofon. Evo njegova djelovanja! Zvuk tj. sve ono što uhom zamjećujemo, nije ništa drugo nego izmjenično zgušćavanje i razređivanje uzduha, koje na naše uho izvodi opet izmjenično jači pa slabiji pritisak. Ako je mnogo izmjena pritiska u sekundi, onda čujemo visoki ton, akoli ih je malo, čujemo duboki ton. Treba, dakle, izmjene pritiska u zraku uhvatiti, nekako ih utisnuti, upisati u kakovu tvar, a onda moći u zraku te pritiske opet proizvesti. Promjene pritiska uzduha hvata kod fonografa metalna *membrana* (vrlo tanka čelična pločica), onakva kakova je kod slušalice telefona. Radi promjena pritiska dolazi membrana u titranje. Na njoj je okomito učvršćena igla koja seže do valjka na kome je namotan papir premazan nekom vrstom voska. Okrećemo li valjak, to se on po jednom šarafu polagano pomiče u smjeru svoje osovine tako da igla načini u vosku brazdu u obliku spirale. Ako je membrana mirna, brazda je na svakom mjestu jednako duboka, ako li membrana titra, biće i brazda naizmjence dublja i plića u istom slijedu kako je membrana bila jače ili slabije pritisnuta od uzduha. Ako onda drugiput pustimo da igla membrane prolazi takvom usječenom brazdom, proizvodiće membrana iste titraje koje je i primala, a time će proizvoditi iste zvukove, koje je i primila.

Zvukovi na taj način proizvedeni dosta su iskrivljeni, jer niti membrana niti igla ne može tačno da slijedi titraje uzduha.

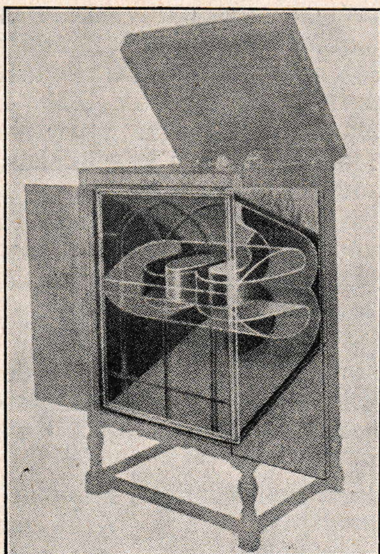
Graham Bell, izumitelj telefona, i Edison u mnogočem su fonograf usavršili, ali pravi preokret je načinio god. 1894 Berliner. Njegov aparat nam prikazuje druga slika. Berliner je snimao zvuk na ploči mjesto na valjku, a iglu je pričvrstio uz membranu, a ne okomito na nju tako da je igla urezivala u ploči uvijek jednako duboku ali zato vijugavu brazdu.

BERLINEROV GRAMOFON

Na slici vidimo da je držalo igle jednim krajem pričvršćeno za okvir membrane, sredinom je pričvršćeno za membranu, a na slobodnom kraju nosi iglu. Ako se membrana pomiče naprijed ili natrag, pomiče se i igla još u većoj mjeri i opisuje tako vijuge u brazdi. Te su vijuge, naravno, tako sitne, da ih jedva prostim okom možemo razabrati. Pri sviranju

ovakve ploče igla prolazi vijugavom brazdom i dovodi tako u titranje membranu. Od membrane vodi onda lijevkasta cijev t. zv. zvučnik, koji ima tu zadaću da titraje uzduha koje membrana proizvodi pravilno izvede u okolni uzduh. Bez zvučnika se ton uopće ne bi proizvodio. Berlinerov gramofon se još morao rukom okretati, dok se konačno 1899 god. nije uvelo okretanje ploče pomoću pera, slično kao što se sat ili dječiji automobil tjera perom. U glavnom je gramofon tako dobio svoj današnji oblik, barem vanjski, jer po učinku je daleko zaostajao za modernim gramofonom.

JEDAN TIP MODERNA GRAMOFONA
(zvučnik ugrađen u ormariću)

Usavršilo se kasnije snimanje i priređivanje ploča, usavršavale se membrane, zgodnije se pričvršćivala igla, a naročito se usavršio zvučnik. Danas se ploče proizvode tako da se brazde upišu u debelu mekanu voštanu ploču. Električnim putem se ove brazde prenose kao izbočine na bakrenu ploču tj. načini se negativ ili kalup-ploča, i to posebno za svaku stranu gramofonske ploče. Sama se gramofonska ebonitna ploča onda dobije, da se ebonit ugrije i time razmekša, pa ovako smekšan stavi među bakrene ploče i pomoću tijeska utisnu se brazde u ebonitu. Što se tiče zvučnika, njemu su tek zadnjih godina dali pravi oblik, jer se tek pred nekoliko godina otkrilo pravo njegovo značenje. Kod najmodernijih gramofona, zvučnika obično ni ne vidimo, jer je smotan i ugrađen u samom sandučiću ili ormariću.

Da nam danas gramofon onako lijepo i čisto proizvodi i sviranje i pjevanje pa i govor, zahvaljujemo u glavnom električnim metodama koje su omogućile vanredno fino snimanje ploča. Daljnje usavršavanje ide za tim da se ukloni svaki nepotrebni šum koji nastaje trenjem igle po ploči, te da se gramofonu dade što spretniji i što ljepši oblik, a usto da se načini što jeftinijim.

K. Kempny

ZANIMIVOSTI KALENDARA

Nema sumnje da su se svi moji čitatelji već nekoliko dana prije Nove godine opskrbili novim elegantnim i ukusnim džepnim kalendarićima u koji će bilježiti sve vedre i oblačne časove svoje devetstotridesetdruge. Ali što ste, čitatelji moji, učinili s onim starim kalendarom god. 1931? — Pa bacili smo ga, što će nam! — Eto, krivo ste uradili. Da ste, naprotiv, spremili taj kalendar do 28 godina, mogao bi vam opet odlično poslužiti, jer se svakih 28 godina kalendar točno ponavlja. A osim toga, kad biste vi to učinili, tko vam ne bi priznao »rekord« u štedljivosti?

Osim činjenice da se kalendar ponavlja svakih 28 godina, mogao bih vam ispričati još mnogo kalendarskih zanimivosti, no ograničiću se samo na nekoje. Na pr.: nijedan v i j e k ne počinje ni u srijedu ni u petak ni u nedjelju. U običnim, neprestupnim godinama, listopad počinje istim danom kao i siječanj; srpanj kao travanj; prosinac kao rujan; veljača, ožujak i studeni počinju sve troje istim danom. Naprotiv, svibanj, lipanj i kolovoz uvijek s različitim danom.

A znate li još kakvu zanimivu pojedinost iz povijesti kalendara? Tu bi se istom mogle čitave knjige ispisati! Čujte bar nešto!

Pojam »godine« stvorio je čovjek još vrlo davno motreći kretanje nebeskih tjelesa. Opazio je, naime, da »sunce obavi određen put u određeno vrijeme«, pa je trajanje toga puta nazvao godinom, »sunčanom« godinom. »Sunčana« je, dakle, godina vrijeme što ga treba zemlja da obavi potpuni krug oko sunca. (Čovjek je ispočetka mislio obratno, ali je račun

isti.) No mi danas upotrebljavamo »građansku godinu« koja ima redovito 365, a svake četvrte godine 366 dana. Taj šesti dan »nakupi« se od »prekobrojnih« sati kojima je sunčana godina duža od građanske.

Prije godina nije počimala svuda u isto vrijeme. Egipćani i ostali istočni narodi slavili su početak godine o jesenskom ekvinociju, Grci najprije o zimskom, a kasnije o ljetnom ekvinociju. Rimljanima je Romul dao godinu od deset mjeseci, a kralj Numa Pompilije, koji se (barem po predaji) naročito mnogo bavio uređenjem kalendara, uveo je dvanaestmjesečnu godinu. Tek slavni Julije Cezar odredio je prvi siječnja kao početak godine. Ali taj se običaj polako širio, pa su ga Francuzi i Englezi, koji su godinu počeli o Uskrsu, vrlo kasno usvojili. U Engleskoj se to zbilo tek 1752 godine, što više, to je dovelo do jedne smiješne pobune naroda. Pošto se te godine proglasilo Novo ljeto prvi siječnja mjesto 25 ožujka, gospođe i gospođice pomislile su da im se na taj način natovaruje tri mjeseca više njihovim godinama i stadoše ogorčeno protestirati. Ne samo to: ni radnici nijesu shvatili da je to samo formalnost, pa se njima, naprotiv, učinilo da su prikraćeni za tri mjeseca plaće. Radi toga su podigli pravu bunu, i povorka demonstranata napala je na londonskim ulicama državnog tajnika Chesterfielda vičući: — Vratite nam naša tri mjeseca! —

Još jedna anegdota, pa da svršimo. Učeni ljudi i zvjezdoznanci starih vremena, koji su uvijek voljeli da po različnim matematskim formulama gataju sudbinu čovjeka, mnogo su toga prišili i nedužnom kalendaru. Tako su ozbiljno vjerovali da je sedma godina u životu čovjeka, i sve koje su umnožak od sedam, opasna za čovjeka. Zamislite kako su majke strepile nad djecom kad im je bilo sedam godina, a starci nad svojom glavom kad im je tekla 63-ća koja se smatrala najopasnijom... No još zanimivije je bilo vjerovanje u »veliku godinu«. Držalo se, naime, da se svakih 3 tisuće godina (to je bila »velika godina«) zvijezde vraćaju točno na istu točku, a ljudi da se iznova rađaju i na vlas isti život provode kao i prije 300 vjekova. I tako je jednom u nekom njemačkom gradu nekoliko sveučilišnih đaka slavilo konac nauka obilnom gozbom i veselicom u krčmi. Među ostalim, razgovor pade i na »veliku godinu«, i netko primijeti u šali da će to biti vrlo veselo kad se nakon 3 tisuće godina nađu opet za istim stolom. Jedan se od njih sjeti tada da nema smisla plaćati večeru gostioničaru kada će se i onako »doskora« opet vidjeti. No gostioničar, koji očito nije bio bena, upita ih:

— Ta zar se ne sjećate da smo pred 3 tisuće godina već sjedili ovdje za mojim stolom? — Naravno, naravno, — zagrajaše đaci.

— Eto, nastavi krčmar, — onda ste mi isto obećali, red je, dakle, da platite danas večeru od tristo vjekova natrag, a za ovu od danas strpiću se jednu »veliku godinu!«

I đaci, hoćeš ne ćeš, moradoše vaditi pare.

Ro.

ZAGREBAČKOJ GORI

Divna si, bujna si zelen-goro rodnoga mi kraja, ti prvi vidiče moga djetinjstva. I dignem li oči prema tebi, kad večernje sunce poigrava vrhom i dolom, kad svoje zlato prosiplje tvojim zelenilom, u mojoj se duši bude slike iz davnine: vrli junaci, uznosite gospođe, ljuti silnici, bijedni kmetovi, a stari Medvedgrad, plamteći živim rumenilom, kao da je opet oživio! Ali nije! Ruši se stara gradina, ruši; no dalje, dolje pod gorom uspinje se sjajan, snažan kao mlađahan junak — naš Zagreb-grad!

August Šenoa

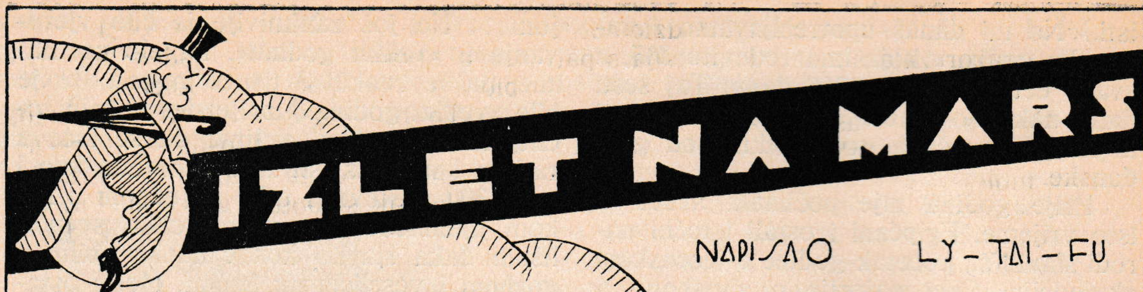
U NOĆI NAD GRADOM

Odavna pala je tama
Svečani vlada svud mir,
Grad me ko miris ciklama
Mami u noćni svoj vir.

Tisuću blistavih pruga
Prosjeca sumorni mrak
Ko da u noći sred luga
Varnice rasiplje vlak.

Svijetla se pomalo gase,
Čekaju sutrašnji dan,
Spavaju umorne mase,
Velegrad sniva svoj san.

Mladen Kabalin

RAZGOVOR UGODNI U VACUUM BALONU

Jedini dokaz da je Zemlja okrugla — Razgovor sa stanovnicima Zemlje — Mate Dujić obračunava s Ivicom Bukavcem — Čežnja za jutarnjim novinama — Partija šaha — Objed i skromne želje o pojedinim narodnim delikatesama — Damijana prošeka — Ugodna sjećanja i lirski razgovori s pjesmom i plesom do u kasnu noć — Alarm Micike Strugar — Kavalir naše Zemlje — Izvještaj o putu kraj Mjeseca

»A sada, gospodo, izajite malo na funeštru i pogledajte onu našu zemju«. Mate Dujić, a za njim svi ostali približe se k ovalnoj debeloj staklenoj ploči koja se nalazila u podu balona. Kad je pritiskom na jedno dugme slavni izumitelj pomakao vanjsku metalnu ploču, ugledaše izletnici na Mars golemi krug čiji su se rubovi gubili u nekoj svjetlucavoj magli.

»Četrdeset godina san govorija u skoli da je zemja okrugla, i niko mi nije virova. Da su oni sad ovdi oni moji dripci, ča b in napoteza uši!«

»Ajnfah unglojbig«, izjavi Makso Schwarz znojeći se od udivljenja po čitavom tijelu. »Ja uvek verovala, to bila Münchausen pripovesti, ja mislila zemlja svršavati u Afganistan ili Mandžurija. To bilo vredna pogledati za moja Sara i moja deca.«

Micika Strugar prezirno pogleda Maksa Schwarza:

»Nekulturni ljudje!... pri nas v Lubjani se to vidi štirikrat na leto v tonfilmu... To pa je enostaven filmski trik!«

Oduševljenje se pred neobičnim prizorom najsnažnije očitovalo na Imbri Hadžiomeroviću. Odložio je proti propisu i svom starom običaju pušku, kleknuo na koljena i razrogačenih očiju zabo nos u staklenu ploču:

»Besbeli... okruglo... ko šajkača!«

Prviput u historiji svijeta gledalo je sedam ljudi, sedam građana jedne domovine, svoj rodni planet u njegovu bijednom svemirskom obliku... kao jednu od bezbroj kugla u beskrajnom vasionskom prostoru. Ako su njihovi dojmovi i bili donekle različiti, svi su se složili s mišljenjem Milutina Jovanovića:

»Bre, da otvoriš pendžer pa da pljuneš!«

Ivica Bukavec prvi ustade s poda i priskoči k radio aparatu. Premjestivši dva tri utikača, poče on glasno da viče u mikrofon:

»Halo! Halo! Odje Vacuum balon! Udaljenost od zemlje šezdeset tisuća kilometara. Prva ekspedicija na Mars pozdravlja stanovnike Zemlje i želi onima koji se spremaju na počinak laku noć, onima koji su ustali dobro jutro, a onima koji jedu dobar tek! Halo! Ovdje Vacuum balon. Početak putovanja odličan, svi aparati funkcioniraju bez pogreške, zdravlje putnika kolosalno, iščašena noga stavljena u red, morskoj bolesti ni traga! Raspoloženje divno, prekrasni vidici na sve strane. Zemlja se ovaj čas vidi kao golemi krug s nekim mrljama... to jest s nekim tamnijim i svjetlijim plohama. Profesor Dujić kani da napravi nekoliko fotografskih snimaka koji bi bili od neprocjenjive pedagoške važnosti... svi dokazi da je zemlja okrugla postali bi suvišni, i đacima bi se prištedilo nekoliko paragrafa fizične geografije...«

Mate Dujić, čuvši posljednje riječi, skoči kao pero sa zemlje i šepajući pojuri k aparatu. Nekoliko milijuna zemaljskih stanovnika čulo je njegove ogorčene riječi koje je riknuo u mikrofon:

»Ne virujte, judi,... laže ka prasac... ja nisan ništa reka... nisan, zdravja mi...«

U interesu dostojanstva ekspedicije, profesor dr Adolf Prohaska iskopča jedan utikač i prekinu bežični spoj sa zemljom.

Mate Dujić, crven od bijesa kao kuhani rak, pograbi Ivicu Bukavca i stade da ga drma dok mu nije pukao ovratnik na košulji i remen na hlačama. Možda bi ga bio na mjestu ubio da nije u taj čas pri-

skočila vlast u osobi Imbre Hadžiomerovića i razoružala slavnog izumitelja s par kundaka u leđa.

U balonu je nastala mučna situacija. Makso Schwarz drhtao je od straha kao prut moleći i zaklinjući da ga puste van.

»Ja uvek bila lojalna građanin, nikada ne sudjelovala u demonstracija, ja poštivala sakonita vlast, plaćala uredno porez..., a sada zgubila život radi dva antidržavna šufta... Majn Got... jedan poštena čovek s uredna pasoš ne mogla mirno putovati na Mars... Majn Got! Majn Got!«

Izvršivši svoj službeni posao, zavali se Imbro Hadžiomerović kao sit vuk u jedan kut balona i na užas sviju stade da frče cigaretu od najobičnijeg savskog duhana.

Mate Dujić uzeo je dva aspirina i vrlo loše prespavao noć. Osjećao je u leđima neku zimu i probadanje kao nekada... davno... dok se u košuljici skitao po Velom Varošu. Osim toga, hrkali su Imbro Hadžiomerović i Makso Schwarz cijelu noć kao dva stara zarđala motora.

Kad je ujutro izvirila na kuhinjska vrata Micika Srugar i pozvala svemirske putnike na prvu kavu, bilo je svima jako čudno da za stolom nema uz ostalo društvo Imbra Hadžiomerovića. Ispočetka se mislilo da je obolio. No nakon kave saznalo se za radostan događaj: Milutin Jovanović, prožet demokratskim načelima, napravio je preko noći mali državni udar. Dok je Imbro Hadžiomerović čvrsto hrkao u svom krevetu, uzeo je on njegovu pušku, revolver i bajonetu i sakrio ih u smočnici pod bačvu kisela kupusa. Zatim ga je oko ruku i nogu čvrsto zavezao lancima koje je pronašao u njegovu sanduku.

Ugledavši žandara kako još uvijek spava i hrče u sasvim neopasnom položaju, Mate se Dujić potpuno oporavio. Nakon što mu je dvostruko poplaćenim cipelama s golemim kamatama vratio dug, rekao je sasvim ozbiljno:

»Dragi moj šjor Hadži Omeru, ako ti drugiput pane na pamet da se pačaš u mirnu čejad, bacićemo te kroz funeštru ka krepanu mačku, jesi razumija?«

Na prijedlog Milutina Jovanovića i u sporazumu sa ostalim članovima dodijeljen je Imbro Hadžiomerović kao »nepotrebna lopuža« na posao u kuhinju da pere sude i guli krumpir, jer se uspostavilo da Micika Strugar ne može odoljeti svim potrebama kućanstva.

Makso Schwarz se sav caklio od zadovoljstva. Kad je oslobođeni Imbro već bio u kuhinji, podglas je klicao:

»To prije svršila nego revolucija u Španien. Mi ne podnosila žandarska teror, mi se rodila slobodna građana i umrela kak slobodna građana. Fuj tajfl!«

Kad je pretsjednik »Marsa d. d.« tako neustrašivo isprsio svoja neustrašiva načela, nije niko dodao ni riječi. On je to shvatio kao znak sveopćeg odobravanja pa je i on ušutio, svijestan da se o toj stvari više nema što nadodati.

Međutim je dr Adolf Prohaska izvadio neku debelu knjigu, nataknuo naočale na nos i zadubio se u čitanje. To je sjetilo Milutina Jovanovića potrebe da prolista jutarnje novine i informira se o političkoj situaciji. Svoju žalost za jutarnjim novinama izrazio je glasno, a time je Maksa Schwarza natjerao u veliku uzrujanost, »jer eto on ne mogla znati kursa dolara na burza i tako mogla propasti na ulicu«. Ta zajednička nesreća združila je Maksa Schwarza i Milutina Jovanovića uz partiju šaha. Makso je neprestano »gibala kraljica« a Jovanović se uzdao u svoje kule.

Do objeda partija šaha nije bila gotova. Namjerio se junak na junaka. Valjda su još i preko objeda razmišljali o svojoj partiji, jer su obojica šutjela i nijemo kusala pečenku. Odjednom se okrene Milutin Jovanović k Ivici Bukavcu koji je sjedio među njim i Schwarzom:

»Čuj, bre... Mogao bi ti onako malo i da se pridigneš... pa bi mogao i da pođeš onamo u salon... pa eto mogao bi pogledati kako je našemu šahu.... E, bre, pa da onim mojim bijelim konjem dipneš malo postrance... Daj, bre, napij se prije!«

Još nije Ivica Bukavec dospio ni da ustane kad ga Schwarz potegne za rukav:

»Vi žurnalisti velika kavalir. Vi voljela dame... Kad bi vi moja dama odvela malo na špancir... Samo da ta šuft od advokat ne dobila partiju!... Ja se vama znala u druga moment revanširati... Moja dama... crna dama... samo malo, malo, malo na špancir...«

»Judi moji«, prekine Mate Dujić sve razgovore za stolom, »a ča nam naš Imbro adži Omer nima apetita? Eno ga gledam cilo vrime, a on ni da se takne ni pršuta, ni mesa, ni barbuna...«

Ta je opaska sve prisutne zabrinula. Neki su stav Imbre Hadžiomerovića sma-

trali štrajkom, a drugi su to tumačili bolešću. No doskora ih je umirila Micika Strugar:

»Gospoda preljubezna, res nije ni eno ni drugo. Gospod Imbro je več dost pokosil pri meni v kuhinji. Je pojel sedem krajnskih klobas.«

Gospoda su to s veseljem primila na znanje. Svi su se nasmijali osim dra Adolfa Prohaske koji je baš u taj čas bio pri petoj kranjskoj kobasici. U razgovoru što se zatim razvio o kranjskim kobasicama spomenuo je Mate Dujić da on za večeru želi »dva bakalara lešo«. Prijedlog je bio jednoglasno primljen zbog poštovanja prema osobi vođe ekspedicije. Ali je odmah zatim dr Prohaska zaželio nekoliko knedli, Milutin Jovanović čevapčića, Makso Schwarz vineršnicl, a Imbro Hadžiomerović buze i halve. Micika Strugar je samo uzdahnula i u svojoj duši tvrdo odlučila da će i opet prirediti »kranjske klobase«.

Da zasladi te skromne čežnje za narodnim delikatesama, iznese Mate Dujić »damijanu prošeka, pa da se ka judi napiju«. I tako se za stolom razvio razgovor i intimna domaća zabava.

Milutin Jovanović pričao je o zaslužnim svojim djelima iz doba svoje političke karijere.

»Prva mi je dužnost bila da smenim one što su proti meni. Jakako! A kad si smenio, onda, bre, hajd da postavljaš. A kad si postavio, eto te tu pa živi... imaš rodbine, imaš državu, imaš zajmove... pa eto zašto da čovek ne živi!«

Makso Schwarz je bio mišljenja da »o tako teška stvar ne smjela se iznositi pred freilein Micika, jer freilein to ne bude interesiralo«. Stoga je on udario u druge žice koje su bile daleko od »kšefta i burze«, no nisu zato bile daleko od »njegova draga Sara«. Gladio je svoj debeli trbuh i s lirskom milinom pričao:

»Aa moja draga Sara bilo feš kak frejlein Micika. A i ja bila feš... kak... kak frejlein Micika. I ja ne voljela moja draga Sara, ja moja draga Sara ne voljela, ali njegova otac mene vrlo voljela i rekla: Mejn Maks Schwarz, ja samo tebi dala moja Sara i moja siromašna penez... I eto ja zavoljelo moja draga Sara i išla s njom u cirkus, u zoološki vrt, u teater, u Split, ja u Split, Her Mate... a eto ja moja draga Sara ne mogla voditi sobom na Mars...«

»Heeee,« rastegne Imbro Hadžiomerović, »ne mre, valaj, svak da ide na Mras. Pa i moja eno šćela, a ja njoj: Jok valaj! I ona ni mukajet — i mirna Bosna... A kad sam ti ono ja s njom ašikovao, hej, tako mi nemana, divota!... A njezini ko da neće. Šta, velju ja, neće? Ko to Imbri veli: neće! I ja ti noću sokakom pa preko taraba i k njoj, a ona čeka — i mi bjež; i... i... i mirna Bosna!«

Ivica Bukavec je taj slučaj Imbre Hadžiomerovića dovodio u vezu i sličnost s kajkavskom pjesmicom »Tiček leti, tiček leti, tičica za njim leti« koju u njegovu kraju pjevaju pa je htio pošto-poto da je zapjeva pred poštovanom publikom. Neki su se tomu protivili, ali što Ivicu Bukavca nije ništa smetalo. Sad je Imbro htio da pjeva neku sevdalinku. No ipak su svi jednoglasno pristali na to da Micika Strugar izvede nekoliko baletnih točaka. Za tu tačku programa sastavio se provizorni orkestar: Dr Adolf Prohaska svirao je u klarinet, Ivica Bukavec zviždukao je u visokom tonu, Makso Schwarz imitirao bubanj: bum, bum, bum, Milutin Jovanović lupao viljuškom po tanjuru, a Mate Dujić i Imbro Hadžiomerović pjevali jedinu pjesmu koju su svi nazočni bez pogreške znali i za koju su se nakon duge prepirke odlučili — »Regiment po cesti gre«.

Čini se da je balet neobično uspio, jer je zajedno s ostalim tačkama programa, s ostalim pjesmama i pričama, zadržao prve svemirske putnike oko »damijane prošeka« sve do u kasnu noć.

I tako su se u različitim oblicima lirike, dramatike i epike izmjenjivali dani i noći u svemirskom Vacuum-balonu. No nisu to bili dani i noći kako to mi ovdje na zemlji mislimo: kod njih je bio uvijek dan, ili uvijek noć, prema tome kako se uzme. Vrijeme je teklo normalno, i satovi su ga normalno pokazivali. Tad bi odjednom Mate Dujić osjetio umor i rekao: »Judi Božji, sad treba ići u posteju!« Milutin Jovanović rekao bi: »Jakako!«, Micika Strugar: »Se veda!«, Makso Schwarz: »Ferstendlich!«, i stvar bi bila gotova. Ugasila bi se svijetla, i nastao bi muk.

Jedne se takve noći Micika Strugar prenula iz sna još mnogo prije nego je to obično bivalo. Osjetila je, naime, da je nešto mekana gladi po licu. (Dok su svi svemirski putnici spavali u zajedničkoj kabini, ona je sama spavala u kuhinji). Razviče se na sva usta i stade zapomagati, pogotovu kad je kroz rupicu

na prozoru dopro do nje neki žutkasti pramen zraka. Nekako se ipak sjetila da je najpametnije upaliti svijetlo, pa je tek sada vidjela da se to uz nju na krevetu nalaze kokoši koje su sobom na put ponijeli. Vjerojatno je Imbro Hadžiomerović zaboravio da zatvori vrata kad im je prije spavanja usuo prosa. Micika Strugar već se bila primirila kad su njezini suputnici nahrupili u pomoć.

»Kaj se pripetilo?« zapitao je ispitljivim žurnalističkim tonom Ivica Bukavec.

»Nekakšna črlena lampa svetli črez okno!« objasni Micika Strugar. Kad je Mate Dujić otvorio prozar, na nebu se ukaza drevni kavalir naše Zemlje, od pjesnika izmrcvareni Mjesec, u golemom povećanju. »Ah!« uzdahne nehotično Ivica Bukavec koji je nekoć svoje mladenačke stihove posipao Mjesecima kao korijandolama. »Ah!« uzdahnuše ostali za njim. Svi su naime bili oduševljeni tom novom zgodom, i odmah se razvio živahan razgovor o tom sentimentalnom žutaku. No Mate ih je Dujić brzo prekinuo i pozvao da pogledaju kroz drugi prozor Zemlju koju su daleko za sobom ostavili. Ona je još uvijek obuhvatala dobar dio neba, a oko nje je posebnim sjajem titrala njezina atmosfera. No svoje su se Zemlje već dosta nagledali na svome putu, zato su se brzo povratili k Mjesecu.

»Pa ne bi bilo loše da malko pristanemo na Mesec,« izlane Milutin Jovanović.

»Se veda, se veda!« klicala je oduševljeno Micika Strugar.

»Jok, valaj« zaintači Imbro Hadžiomerović, »ne idemo mi na Mjesec, mi idemo Mras.«

»Pa, bre, da samo malko pristanemo, pa da se prošetamo, pa da zataknemo našu zastavu...«, odgovori Milutin Jovanović, a Makso Schwarz je nadodao da bi se možda tamo »našla kakva originalna eksemplar, kakva eksotična bilina ili šifotinja« koja bi se mogla na povratku dobro prodati u Americi. Iznesena su različita mišljenja o toj stvari, pa se napokon dr Adolf Prohaska obratio vođi ekspedicije s riječima:

»Co vy myslite o tom izletu na Mjesec, pane profesore?«

»Ča ja mislim? Ja mislim da od toga posla nima niš!... Naš van balun gre... ka ovim putem, Misec van je ka ovdi, Zemlja van je ka ovdi, Mars van je ondi«, stao je Mate Dujić da riše. »I tako mi nećemo k Misecu. Danas nam je Misec najbližji... i to po ovoj formuli,« pa zapiše uz svoj nacrt jednu neobičnu formulu koju niko od svemirskih putnika nije shvatio. Ni ta čudna formula nije mogla da uništi njihovu želju za izletom do tog žutog nebeskog lutaoca, pa su se stali glasno srditi i izjavljivati svoje negodovanje... Mate Dujić nije mogao drugo već da im svečano obeća da će ih na povratku povesti i do Mjeseca. To ih je svečano obećanje donekle umirilo i utješilo.

Toga je dana Ivica Bukavec, dok su ostali igrali »briškulu« sa vođom ekspedicije, javljao dalekoj Zemlji svoj novinski izvještaj:

»Halo, halo! Ovdje Vacuum-balon. Svi zdravi i veseli. Vođa ekspedicije pozdravlja svoj Split i sve ostale građane Zemlje... Danas je naš svemirski balon prošao mimo Mjeseca. Sasvim blizu, tako da smo mogli na njemu vidjeti svaku i najmanju sitnicu... Mjesec je divan kraj. Sliči posvema na našu Zemlju. Sve je svježe i zeleno kao u Kaštelima... Stanovnici su Mjeseca upravo trgali grožđe, jer grožđe kod njih prije sazrije nego kod nas, pa su nam mahali svojim velikim slamnatim šeširima.... Sigurno su se čudili našem posjetu i željli su da dođemo k njima. No mi, nažalost, nismo imali vremena, jer nam se žuri na Mars. Vođa ekspedicije obećao im je da ćemo se svratiti k njima kad se budemo vraćali prema Zemlji... Halo, halo! Laku noć! želi svima na Zrinjevcu njihov Ivica Bukavec, novinar u Vacuum-balonu...«

Kad se Ivica Bukavec vratio k društvu, ono je već bilo svršilo sa »briškulom« i pomno slušalo govor Mate Dujića o prilikama na Mjesecu kakve proizlaze iz dosadašnjih istraživanja. Upravo je stigao na rečenicu koju je Mate Dujić posebno istakao, a koja je glasila ovako:

»Je, moji judi, na Misecu van nema i ne more bit judi!«

Ivica se Bukavec ugrizao za jezik.

PERO I KIST

Slikar Dušan Kokotović rođen je god. 1888 u Gornjem Kosinju u Lici. Svršio je Slikarsku akademiju u Zagrebu, a zatim je radio i na slikarskim akademijama u Firenci i Münchenu. Svoje slikarske radove izlagao je u Zagrebu, Beogradu, Parizu i sudjelovao je na grafičkim izložbama u Firenci, Zürichu, Varšavi i Krakovu.

U svom slikarskom djelovanju najviše se bavi grafikom, bakropisima, a usto radi i uljenim bojama. Od njegovih znatnijih radova spomenućemo njegove bakropise iz Macedonije, Raba, starog Zagreba, Beograda, Trogira, Hvara i najnovije bakropise Dubrovnika.

Budući da svojim djelima prikazuje veličinu i gordost naših gradova i kulturnih spomenika, i to urezivanjem na bakrene ploče, to mu već i sam sadržaj koji prikazuje i način rada podaje miran, staložen i dostojanstven pravac. Zato se ne bavi modernim pokušajima i traganjem za novim mogućnostima stvaranja, već mirnim potezima radi odmjereno i staloženo. I njegove uljene slike pune su boja žarkoga juga, ali ipak Kokotović je u svom slikarskom djelovanju poznatiji kao naš odličan grafik.

Florence R. Barclay: Kroz vrtna vratašca — Spisateljica Florence Barclay (Florens Barkli) veoma je zanimljiva ličnost, ne samo po svom književnom djelovanju nego i po svom privatnom životu. Ona je bila kćerka protestantskog pastora, kasnije se i udala za pastora, pa je i sama posvetila svoj život plemenitu radu za Boga i bližnjega. Pri tom se služila modernim načinom rada: po čitavoj Engleskoj i Americi držala je nebrojena i veoma uspjela predavanja, jurila je autom s jednog kraja na drugi, što više, imala je u kući i vlastitu malu štampariju, da tako uzmogne njen glas što dublje prodrti u svijet. A kad je već tjelesno iznemogla, da nije mogla obavljati tako naporne poslove, onda se bacila na književni rad. Kako je njen život skladan i pun, to je njeno književno djelovanje samo nastavak već prije započeta rada. Zato u njenim romanima nema tmurne prigušenosti i grubih mjesta, već su oni puni poleta i vedrine kao otsjev optimističke i smirene duše. U romanu Kroz vrtna vratašca prikazano je u napetoj radnji kako se kroz sedam dana razvija ljubav u srcima dviju plemenitih duša. Kaošto su židovi potsjedali sedam dana Jerihon, dok nisu konačno pale zidine jerihonske, tako i mladi Guy Chelsea (Gi Čelzi) osvaja srce plemenite Christobele Charteris (Kristobele Čarteris). Iako ta ljubav nalazi na mnoge zapreke, što pripovijest čini zanimljivijom, ipak sve svršava sretno. Ova je tema obrađena veoma interesantno, ali i s puno finoće, pa je taj roman veoma zgodan za odrasliju mladež. U njemu nalazimo mnogo lijepih scena, a osobito je dražesno prikazana igra malога Guya na morskom žalu gdje je on kao dijete u modrom prslučiću — zato je i dobio ime modri dječačić — gradio svoje snove i kuće od pijeska. Da se taj roman čita tako tečno i glatko, velika je zasluga i u tom što je odlično preveden (preveo dr. Ljubomir Maraković). Izdanje Knjižnice Dobrih romana. L. W.

M. Delly: »Tajna rijeke Luzette« — M. Delly je već dobrano popularna spisateljica i kod naše publike, napose ženske, jer je i na naš jezik preveden lijep broj njezinih romana. Odlikuje se lakim stilom i bujnom fantazijom koja izmišlja najčudnovatije zgode i neobičnom ih živahnošću iznosi pred svoje čitaoce. Voli senzacije, tajanstvenost i neobičnost. Voli da kapka po duši mladih ljudi, ponajviše iz viših aristokratskih krugova, a ne zaustavlja se na svakidašnjici i na svakidašnjim socijalnim ili kulturnim problemima. Piše da zabavi svoje čitače. Zato se i čita lako i bez umora kao što se lako i bez umora gledaju filmovi. — Između lijepog niza njezinih romana koje je izdala »Knjižnica dobrih romana« u Zagrebu, nalazi se i roman »Tajna rijeke Luzette«. Obrađuje doživljaje male Gaite Valprez i slavnog pjesnika Gildasa koji se za nju, kad ostaje sirotica, brine, koji je odgaja i napokon usrećuje. Obično svaki roman M. Delly svršava sretno i na opće zadovoljstvo, pa tako i ovaj. No to ne ide tako lako i jednostavno. Ima mnogo komplikacija i zapreka koje auktorica baca na put svojim glavnim licima, pa ih na vrlo zgodan način rješava i preskače do konačnog sretnog završetka. Cijena ovom romanu 15 Din.

Uz naše slike

1) Zimski ugođaj (foto: Eduard Drolc, Zagreb.) Snimljeno na Viridin-filmu. Snimka vrlo dobro uspjela, utisak odličan.

2) Omiljeli narodni ples „drmeš“ (foto: Ivo Kirin, Sesvete). Snimljeno na Super Ulvi ploči 52°, eksp. $^{1}/_{25}$ sek., blenda 6·3, u prosincu 2 s. po podne. Slika jasna i dobro postavljena.

3) Vesela družba (foto: Luka Perinić, Zagreb). Aparat Nagel, sunčani dan u mjesecu prosincu, blenda 8, eksp. $^{1}/_{50}$ sek. Slika djeluje veoma uvjerljivo, otvor blende morao bi biti širi, da ispane pozadina oštrije što vrijedi i za sl. br. 4).

4) Uz more (foto: dr Stj. Podolšak, Split). Podaci isti kao i pod 3.

5) Dok vlakovi u Lici kasne, foto-amater ima posla... (foto: Vojmil Rabadan, Split). Snimka s tehničke strane veoma uspjela, ugodno istaknuta pozadina.

6) U aleji (foto: Eduard Drolc, Zagreb). Snimljeno na Viridin filmu. Lijep utisak, pozadina zgodno odabrana.

RAZBIBRIGA

Izračunavanje brzine vlakova — Na vlakovima imade uz ostale praktične sprave i aparat za mjerenje brzine. Ali kako mi u vlaku ne možemo doći do te sprave, pomoći ćemo si kod određivanja brzine sami. Za vrijeme vožnje brojićemo koliko prođe vremena od jednog kamena što označuje kilometre do drugoga, ili između brzojavnih stupova (ako nam je poznata njihova udaljenost), ili ćemo brojiti razmak između udaraca od jedne šinje do druge, taj broj pomnožen sa udaljenošću daje nam dužinu prevaljene pruge, i tako možemo odrediti brzinu vožnje. S malo iskustva brzina se dade odrediti na mnogo zgodniji način. Poznato nam je da su starije šinje duge 9 m, a novije 12 (taj tip nije svagdje jednak, ali možemo lako doznati za duljinu šinja na pruzi kojom se vozimo). Prema tome kod duljine od 9 m otpada na 1 km 111 šinja. Znademo da je brzina

$$= \frac{x \text{ km}}{1 \text{ sat}} = \frac{x \times 1000 \text{ m}}{3600 \text{ sek.}} = \frac{x \times 111 \text{ šinja}}{3600 \text{ sek.}} = \frac{x \text{ duljina šinje}}{32 \text{ sek.}}$$

tako možemo izračunati koliko smo km prevali u 1 satu, ili što je isto koliko šinja u 32 sek. Trebamo, dakle, brojiti udarce šinja samo 32 sek., i taj broj daje nam rezultat koliko klm prevaljuje vlak u satu.

Ako duljina šinje iznosi 12 m, onda na km otpadaju otprilike 83 šinje. U tom se slučaju brzina izračunava ovako:

$$\frac{x \text{ km}}{1 \text{ sat}} = \frac{x \times 1000 \text{ m}}{3600 \text{ sek.}} = \frac{x \times 83 \text{ šinje}}{3600 \text{ sek.}} = \frac{x \text{ šinja}}{43 \text{ sek.}}$$

time smo izračunali koliko smo km. prevalili u 1 satu, ili što je isto koliko šinja u 43 sek. Trebamo, dakle, brojiti udarce šinja samo 43 sek. pa nam dobiveni broj pokazuje koliko km prevaljuje vlak na sat.

Sat kao kompas — Za bistra dana možemo i bez kompasa pomoću žepne ure odrediti sjever i jug i prema tome se ravnati na svom putu. Ura se postavi otvorena na dlan ruke, da može sunce na nju sjati. Tada se ona okreće tako da kazaljka za satove pokazuje ravno prema suncu i ostane točno u tom položaju. Ako tada prepolovimo kut što ga tvore kazaljka za satove i crta koja ide od središta brojčanice (ciferblata) do broja 12, onda dobijemo liniju koja pokazuje sjever i jug.

Novac pod vrčem — Stavimo novac na sto, pokrijemo ga neprozirnom posudom, pa se kladimo da ćemo ga uzeti sa stola, a da posudu ni ne dirnemo. Prije toga sakrijemo u jednoj ruci istovrsni novac, pa ga onda nenadano bacimo na sto tvrdeći da je to onaj novac ispod vrča. Zacijelo će netko od gledalaca dići posudu da se uvjeri da li je to istina, a mi možemo tada brzo uzeti novac ispod vrča, a da ga nismo ni takli.

Pogađanje zamišljenih brojeva — Netko si mora zamisliti jedan broj. Taj se broj podvostruči, zatim mu se pribroji 4, a zbroj se pomnoži sa 5. Toj sumi pribroji se još 12, a tada se dobiveni broj pomnoži sa 10. Rezultat tih svih brojeva se kaže, a ako nato od toga rezultata odbijemo u sebi 320 i od dobivena broja izostavimo dva posljednja mjesta, onda smo dobili zamišljeni broj.

Primjer: zamišljeni je broj 27. Zatim 27 puta 2 jednako 54 više 4 jednako 58 puta 5 jednako 290 više 12 jednako 302 puta 10 jednako 3020 manje 320 jednako 2700. Ako prekrižimo dva zadnja mjesta, dobićemo broj 27.

Tri komadića kruha ili šećera postavi Lukša na sto i prekrije svaki komad šeširom. Tada se okladi sa Matom da će pred njegovim očima pojesti sva tri komada, a oni će se ipak naći zajedno pod jednim od ovih šešira. Lukša je zaista pojeo sva tri komadića kruha i onda je dao da Mate odredi pod kojim se šeširom imadu opet naći. Tada se određenim šeširom samo pokrije, i pod njim se zaista nalaze sva tri komadića kruha.

Dioba krušaka — Miško je htio razdijeliti 12 krušaka među 13 školskih drugova tako da svaki dobije po jednu krušku, osim jednoga koji to nije zaslužio. Ali on je to htio tako udesiti, da taj drug ispane iz diobe posve slučajno.

On ih je sve postavio u krug oko sebe, počeo je od zloće i brojio je nadesno do četvrtoga druga. Zatim je počeo brojiti opet od toga četvrtoga na desno, i to od 1 do 9, a svakom devetom dao je jednu krušku; te nagrađene drugove više nije brojio. Kad je došao na red zloća, za njega nije više bilo kruške.

Novi natječaj KRIJESA

Tko ove porazbacane stihove svrsta u red da čine cjelinu kako se oni nalaze u jednoj ovogodišnjoj jeronimskoj knjizi, ulazi u novi natječaj Krijesa. Rješenje treba poslati najkasnije do 1 svibnja, a u lipnju će se među natjecatelje, ždrijebom izabrane, podijeliti ove nagrade:

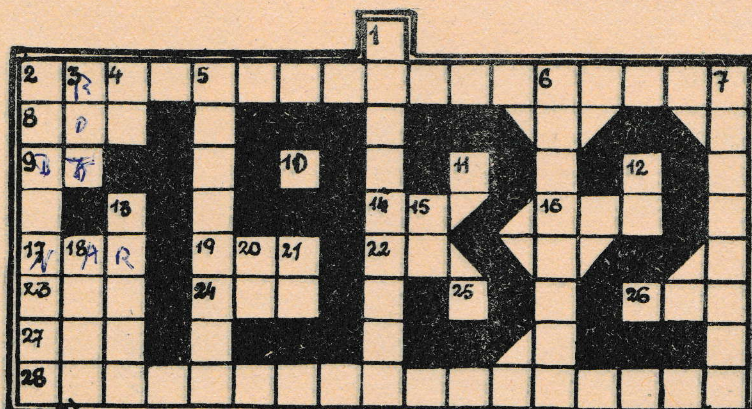
I 30 KNJIGA
II 20 KNJIGA
III 10 KNJIGA

Danas je velika potražnja za knjigama, jer dobra knjiga nam je najbolji vodič i prijatelj: ona nas poučava, razvedruje i zabavlja. Zato neka svi pretplatnici učestvuju u ovom natječaju, da uzmognu dobiti ove lijepe nagrade!

Kada još ne bješe zvijezda ni plavetna svoda	Silnoga Tvorca sviju vjekova, sviju stvorova
O čuješ li, srce, — ljepšu no s ikog katedralnog kora, —	Nad svaku silu i zloću, nad svako crno kovarstvo
Kad ruču i urljaju knezovi crni	O srce, koje čeznutljivo voliš svijetle sunčane modrine
Vječnog Vladara: Božjega Slova	Orit se pjesmu anđeoskog zbora
Već svijetlo bješe gospodstvo, vlada i carstvo	Nad nama tamo, u plavetnoj nepskoj visini
Dok ti se grsti od grđila mraka i tmine	O srce, ne strepi, ne dršći, ne trni
Stanovno, gore mi, gore se vini	Ni modrih bregova ni zelenih voda

1 Križaljka s kriptogramom

Sastavio *Veljko Novak*, Zagreb

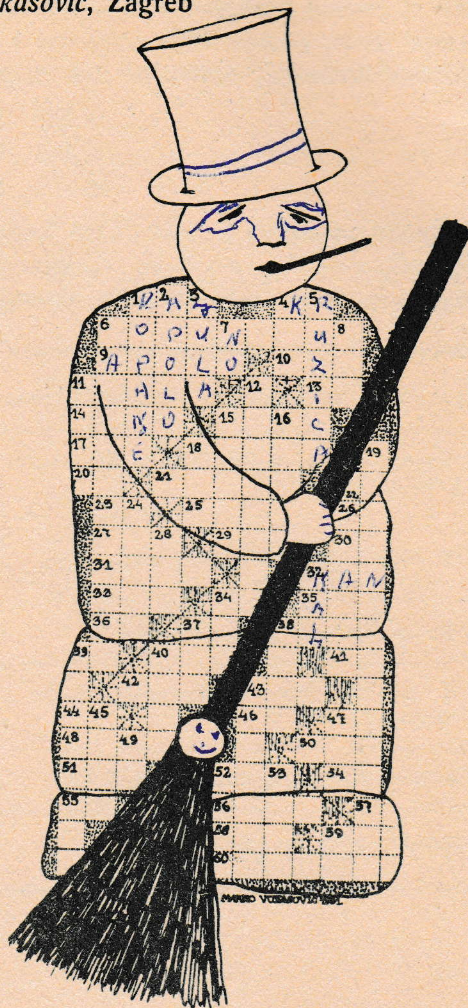
Vodoravno: 2. i 28. Želja uredništva »Krijesa« 8. Bog vjetra. 9. Kratica kod datuma. 10., 11. i 25. Roman »Knjižnice Dobrih Romana«. 14. Zamjenica. 16. Peladanov nadimak. 17. Južno voće. 19. Gradić u Francuskoj. 22. Stari babilonski grad. 23. Uzvik od veselja. 24. Dio vremena. 26. Sukus, srž. 27. Historijsko srpsko mjesto. 28. Vidi pod 2.

Okomito: 1. Kršćanska sekta u 4 stolj. po Kr. (pristaše teže za samoćom). 2. Sjemeništa. 3. Slet pčela. 4. Španjolski spolnik. 5. Kakove su zagonetke u Krijesu? 6. Blizanci Zeusa i Lade. 7. Prima se sa veseljem (ako je iskrena!). 12. Česta kratica. 13. Pruga, pravac. 15. Zemljopisni pojam. 18. Poludragulj. 20. Veznik. 21. Dva suglasnika.

Z A G O N E T K E

2 Križaljka

Sastavio *Marko Vukasović,* Zagreb

Vodoravno: 1. Bara. 4. Kratica. 6. Ban. 9. Zvijezda (lat.). 10. Švic. kanton. 11. Oblik glagola. 14. Vrst kolača. 18. Grupa bandita. 20. Zamjenica. 21. Kraj (gen.). 23. Zamjenica. 26. Inicijali Matoševih imena. 27. Ptica. 30. Slovo. 31. Šapa. 32. Tatar. poglavica. 33. Up. čestica (str.). 34. Dva suglasnika. 35. Agi. 36. Dvoglas. 37. Zamjenica. 38. Uzvik. 40. Otok. 41. Oblik glagola. 42. Oblik vode. 43. Čin. 46. Zamjenica (fr.). 47. Ovdje. 48. Žen. ime. 50. Kuća. 51. Zvijer. 54. Niti. 55. Uzdah. 56. M. ime (skr.). 57. Upitna čestica. 58. Veznik. 59. Žen. ime. 60. Ekserići.

Okomito: 1. Težačka radnja. 2. Isto što i 9. vod. 3. Glazbalo. 4. Cijelu. 5. Lijepo žensko ime. 6. Popularni glumci. 7. Nota. 8. Ostatak. 11. Fratar glavar. 12. Američki pisac. 15. Žacnut. 16. Izdati. 18. Strana. 19. Hrvatski pisac. 22. Ptica. 24. Isto što i 1. 28. Grčki prijedlog. 32. Bara. 34. Zvijer. 37. Ćutilo. 38. Igra. 39. Karavana. 40. Žensko ime. 43. Država. 45. Sluh. 47. Glas. 49. Inicijali našeg odličnog enigmate 52. Grad u Albaniji. 53. Mjera. 59. Up. čestica.

3 Šarada

Sastavio *Božidar Paja,* Zdenčina

Lijepo to je mjesto,
na Jadranu stoji,
dosta ljudi broji. —
Čuveni je često
Božji darak jedan —
Novac nekad vrijedan.

4 Homonim

Sastavio *Mladen Kabalin,* Zagreb

Kad Ivanjski dođe svetak,
Vatru pale tad na hridi
Da se njezin sveti bljesak
Odasvuda dobro vidi.

Ako znadeš to značenje,
Nije teško niti drugo,
Svakom nosi on veselje,
Opstojao jošte dugo!

5 Logogrif — homonim

Sastavio *Marijan Kancelarić,* Krk

Jednu strašnu bolest
s božanstvom spoji sada,
pa imaš znanu pticu
što med drozde spada.

Odgonetke iz ovoga broja treba poslati na uredništvo Krijesa najkasnije do 31 siječnja. Pet odgonetača dobiće za nagradu po jednu lijepu jeronimsku knjigu.

KRIJES

1931/32 BROJ 6

KRIJES, ILUSTROVANI ČASOPIS ZA OMLADINU
UREĐUJE IVO HORVAT
IZLAZI JEDANPUT MJESEČNO — PRETPLATA 10 DIN NA TRI MJESECA
PRETPLATA SE PLAĆA UNAPRIJED — RUKOPISI SE NE VRAĆAJU
ADRESA UREDNIŠVA I UPRAVE: ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21
TELEFON: BROJ 54-17 — ČEKOVNI RAČUN POŠTANSKE ŠTEDIONICE BROJ 36.291

SLIKA NA OMOTU: Z. ŠULENTIĆ, DJEVOJKA IZ REČICE (kraj Karlovca)

Novi natječaj KRIJESA

Tko ove porazbacane stihove svrsta u red da čine cjelinu kako se oni nalaze u jednoj ovogodišnjoj jeronimskoj knjizi, ulazi u novi natječaj Krijesa. Rješenje treba poslati najkasnije do 1 svibnja, a u lipnju će se među natjecatelje, ždrijebom izabrane, podijeliti ove nagrade:

I 30 KNJIGA
II 20 KNJIGA
III 10 KNJIGA

Veliko zanimanje pobudio je kod naših pretplatnika prošli natječaj Krijesa. Uz razonodu kod rješavanja natječaja postoji za svakog natjecatelja mogućnost da se dobiju lijepe nagrade, pa će sigurno i kod ovog natječaja sudjelovati velik broj naših pretplatnika.

Kada još ne bješe zvijezda ni plavetna svoda	Silnoga Tvorca sviju vjekova, sviju stvorova
O čuješ li, srce, — ljepšu no s ikog katedralnog kora, —	Nad svaku silu i zloću, nad svako crno kovarstvo
Kad ruču i urljaju knezovi crni	O srce, koje čeznutljivo voliš svijetle sunčane modrine
Vječnog Vladara: Božjega Slova	Orit se pjesmu anđeoskog zbora
Već svijetlo bješe gospodstvo, vlada i carstvo	Nad nama tamo, u plavetnoj nepskoj visini
Dok ti se grsti od grdila mraka i tmine	O srce, ne strepi, ne dršći, ne trni
Stanovno, gore mi, gore se vini	Ni modrih bregova ni zelenih voda

ODGONETKE IZ 5 BROJA KRIJESA

1 Križaljka s kriptogramom — Vodoravno: 2 i 28) Sretna nova godina čitateljima „Krijesa"! 8) Eol. 9) Mj. (esec). 10, 11 i 25) „Boy" 14) To. 16) Sar. 17) Nar. 19) Apt. 22) Is. 23) Aha. 24) Dan. 26) Bit. 27) Ras.

Okomito: 1) Kvietizam. 2) Seminari. 3) Roj. 4) El. 5) Nagradne. 6) Dioskuri. 7) Čestitka. 12) Br. (oj). 13) Trasa. 15) Os. 18) Ahat 20) Pa. 21) Tn.

Kriptogram: „Dobar početak"! — (Uzimaju se redom slova iz pojedinih kvadratića (kocka) križaljke kako to kazuju brojke. Na pr.: 6.... znači D. jer se nalazi u četvorini (kocki) označenoj sa 6! itd.

2 Križaljka — Vodoravno: 1) Kal. 4) S. Č. 6) Posilović. 9) Astra 10) Uri. 11) Otira. 14) Pita. 18) Banda. 20) Ta. 21) Konca. 23) To. 26) A. G. 27) Ara. 30) Pe. 31) Capa. 32) Kam. 33) Hto. 34) R, r. 35) Agi. 36) Oi. 37) Vi. 38) Alaj. 40) Vis. 41) Je. 42) Led. 43) Akt. 46) Ma. 47) Tu. 48) Alma. 50) Dom. 51) Vuk. 54) Nj 55) Ah. 56) Riki. 57) Ča. 58) Ako. 59) Lil. 60) Čavlići.

Okomito: 1) Kositi 2) Astra. 3) Lira. 4) Svu. 5) Ćirila. 6) Pat i Patachon. 7) La. 8) Cik. 11) Opat. 14) Sinclair. 15) Ganut) 16) Odati. 18) Bok. 18) Eugenije Kumičić. 22) Papagaj. 24) Orati. 28) Apo. 32) Kal. 34) Ris. 37) Vid. 38) Alka. 39) Karavana. 40) Vera. 43) Amerika. 45) Sluh. 47) Ton. 49) M(laden K(abalin). 52) Drač. 53) Akov. 59) Li.

3 Šarada — kuga, Ra = kugara.

4 Homonim — Krijes.

5 Logogrif - homonim — Tarent, talent, talent.

Izdavač i vlasnik Konzorcij jeronimskih časopisa u Zagrebu, Trg kralja Tomislava 21. ✱ Za vlasnika, izdavača i uredništvo odgovara: Dr. Josip Andrić, Zagreb, Trenkova ulica 1. ✱ Tisak tiskare Narodne prosvjete u Zagrebu. Za tiskaru odgovara: Dr. Vjekoslav Gortan, Zagreb, Šenoina ulica 28. ✱ Omot izrađen ofset-tiskom u litografiji Tiskare Narodnih novina u Zagrebu. ✱ Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Zagreb, Dezelićeva ulica 2.

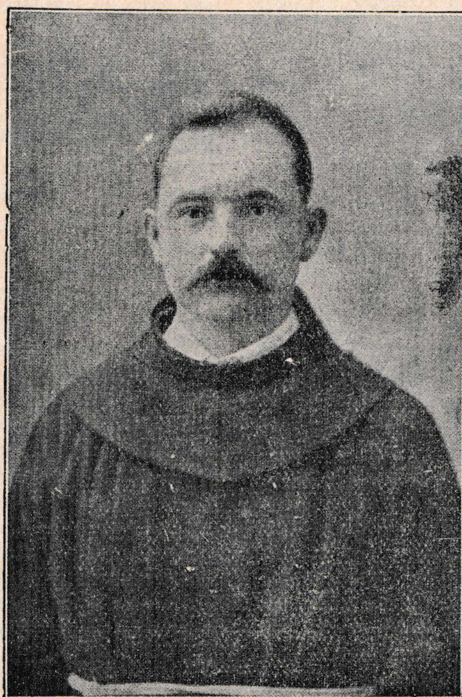
GOD. XII ZAGREB, 15 VELJAČE 1932 BROJ 6

VELIK PRIJATELJ I ODGOJITELJ MLADEŽI

UZ DESETU GODIŠNJICU SMRTI FRA DIDAKA BUNTIĆA

3 veljače ove godine navršava se ravnih 10 godina otkako je s male crkvice u Čitluku turobno zajecalo zvono i prvo navijestilo naglu smrt oca hercegovačke sirotinje — o. fra Didaka Buntića. Tada se sva Hercegovina u crno zavila, jer je u grob položila tijelo svoga prvoborca, oca i »vojvode« — kako su ga obično nazivali Hercegovci.

Fra Didak Buntić rođen je u pitomom Brotnju 9-X 1871. Kao dijete roditelji su ga dali u franjevačko sjemenište gdje je svršio gimnaziju i postao sin sv. Franje. Svojom pojavom fra Didak je kod svakoga sticao simpatije, a svojim svestranim radom kod svakoga je uživao povjerenje i udivljenje. Osobita crta fra Didakove ličnosti je što je ljubio sirotinju i što se za nju zalagao na svim mjestima i u svakoj prigodi. Osobito je volio siromašnu i zapuštenu mladež.

FRA DIDAK BUNTIĆ

Poslije svršenih nauka u Innsbruku došao je kao mladi profesor u gimnaziju na Široki Brijeg i tamo je ostao gotovo dva decenija. Sve bogate talente svoje plemenite duše posvetio je odgoju mladeži koju je svom dušom ljubio. Sama njegova pojava u školi u mladeži je budila simpatije prema njemu, jer su uvidjeli s kolikom se ljubavi posvećuje njihovom duševnom i tjelesnom odgoju. Fra Didakovi đaci nigda se nijesu tužili na teškoću grčkoga i latinskoga jezika — to su bili fra Didakovi predmeti — nego su jedva čekali kada će doći fra Didak da se nauživaju u ljepoti klasičnih jezika za koje ih je fra Didak znao oduševiti. Kad bi fra Didak dolazio u školu, đaci su bili posebno raspoloženi i nasmijani i sa smijehom su dočekali svoga profesora. U fra Didaku je bila tajna moć kojom je uza se vezao svoje učenike. Njemu se nitko nije mogao oteti.

Kroz 2 decenija fra Didak je odgojio lijepu četu mlade inteligencije: profesora, liječnika advokata i svećenika. Članovi profesorskoga zbora u gimnaziji na Širokom Brijegu svi su učenici fra Didakovi. Mlađa generacija hercegovačkih franjevaca odgojena je u Didakovoj školi. I gdjegod se sastanu dvojica fra Didakovih učenika, pretresaju lijepa i blažena đačka vremena i s najljepšim uspomenama sjećaju se svoga mrtvoga učitelja.

Videći fra Didak siromaštinu Hercegovine s jedne strane i prenapučenost i darovitost hercegovačke djece, htio je pomoći i djecu iškolati. Pomoću svojih prijatelja u Hrvatskoj našao je u Zagrebu kuću u koju je smjestio darovitiju djecu iz Hercegovine i pružio im priliku da posjećuju školu. Ubrzo se pročulo o pothvatu fra Didakovu, i svi su ga prijatelji najizdašnije potpomagali doprinosima za zagrebački fra Didakov konvikt. A djecu koja nijesu bila sposobna za školu slao je u razne zanate i tako i njima pomogao da steku svoj kruh.

Kad je bjesnio svjetski rat, najgore je bila pogođena kršna Hercegovina. Kršni Hercegovci otišli su na različna bojišta, a kod kuća su ostavili stare roditelje i nejaku djecu. Jer nije nitko obrađivao zemlju, a sa strane nije dolazila hrana, pojavila se neman gladi i nemilosrdno kosila staro

i mlado. Fra Didaku se stislo oko srca, i pošao je opet k svojim prijateljima u Hrvatskoj i Slavoniji da traži pomoć sirotinji. Kad je svak mislio da će se u Hercegovini opustjeti zadnja seoska potleušica, fra Didak je pomoću braće svoje franjevaca proveo organizaciju, pokupio sirotnu i gladnu djecu i odveo ih u Hrvatsku i Slavoniju gdje ih je pomoću prijatelja razmjestio po bogatijim krajevima. Tu ljubav braće u Hrvatskoj i Slavoniji Hercegovci neće nigda zaboraviti. U najtežim danima, kad fra Didak nije našao razumijevanja kod ondašnjih vlasti, nije smalaksao i ruke skrstio, nego je poduzeo divovske korake i neprijateljima doviknuo :

»Hranićemo ptiće ždraloviće,
Naše pleme izginuti neće !«

Kolikogod je fra Didak bio zauzet poslovima među narodom, glavnu je brigu posvetio odgoju mlađe svećeničke generacije — osobito kao provincijal. I ako ga nijesu svagdje razumjeli, on je nesmetano i neustrašivo išao svojim putem. Jedne godine razaslao je na različna sveučilišta u : Italiji, Francuskoj, Austriji Njemačkoj i Švicarskoj oko 30 mladih bogoslova i sam ih otpratio i našao im mjesto. Na rastanku se kao otac s njima izljubio i preporučio im neka se svom dušom posvete nauci, a neka se ne boje dok je on živ da će im što u uzdržavanju uzmanjkati. Samo mi osvjetlajte Hercegovinu — običavao je reći fra Didak — a ja ću vam sve drugo pribaviti.«

Nije fra Didak djelovao samo u školi, on je posvetio brigu i seoskoj mladeži. Hercegovina nema dovoljno škola, zato je fra Didak otvorio seoske škole u kojima se poučavalo po posebnoj fra Didakovoj metodi. U toj školi naučila je omladina čitati i pisati, a uz omladinu naučile su žene i djedovi od 60 i više godina čitati i pisati. Čim bi naučili čitanje i pisanje, fra Didak je upriličivao različne tečajeve kojima je htio podići Hercegovca materijalno i moralno.

Dok bude Hercegovine fra Didakovo će se ime spominjati. Narodni guslari pjevaju o ljubavi fra Didakovoj k sirotinji i siromašnoj Hercegovini, i ta pjesma prelaziće s oca na sina i ovjekovječiće ime i zasluge fra Didaka Buntića.

Svi prijatelji fra Didakovi iz srca će se poveseliti kad čuju da je napisan njegov životopis. Njegov učenik i prof. dr fra Oton Knezović napisao mu je životopis i štampao ga u Hrvatskoj tiskari u Mostaru.

J.

POTPOMAGANJE U ŽIVOTINJSKOM SVIJETU

Međusobno potpomaganje je najjača borba protiv nemilosrdne prirode. Strahovitu borbu vode u prirodi živa bića za svoj opstanak te moraju da se odupiru svim klimatskim nepogodama kao vrućini, studeni, suši, vlagi, poplavama i drugim štetnim utjecajima. Isto tako moraju da se štite od neprijatelja te da se natječu za dovoljnu ishranu i razvitak. Od kolike je važnosti pri ovome međusobno potpomaganje, svjedoče nam riječi ruskog zoologa Keslera : »Ne niječem borbu za opstanak, ali tvrdim da razvitak životinjstva i čovjeka znatno više pomaže međusobno potpomaganje negoli međusobna borba«. Postoji strahovito uništavanje između različnih vrsta životinja, i to borbom za opstanak i borbom između istovrsnih i raznovrsnih životinja. Međusobno potpomaganje i društvenost je prirodni zakon kao što je i međusobna borba. Društvenost je osobito razvijena kod kralježnjaka. Razmjerno je vrlo malen broj životinja koje žive odijeljeno — u malim obiteljima. Što su životinje savršenije, to je i društvenost na jačoj visini. Pa i kod biljaka je poznato zadružno življenje. Združivanja imaju stanovite svrhe kao razmnažanje, lov, selidba, zajednička obrana i drugo. Divno je gledati konje i volove u časovima obrane. Oni postave mladunčad u sredinu ; konji se okrenu stražnjim nogama, a volovi rogovima, prema neprijatelju, obično vuku, te složnom borbom, puškaranjem nogama i ubodima natjeraju u bijeg neprijatelja kojemu je na ovaj način onemogućen pristup lovini. Skupno življenje i međusobna sloga među životinjama različnih vrsta, zajednička selidba, oprez sa strane odgovornih vođa čopora, dojavljivanje neprijateljske opasnosti različnim glasovima i znakovima, sve je to znak međusobna potpomaganja. Zadrugarstvo omogućuje složan, koristan i uspješan rad, pomaže odgoju potomstva, olakšava životne poteškoće, obranu od neprijatelja i potragu za novim udobnijim naseljima. Priroda traži način da se izbjegne direktna borba, takmičenje. Mnogi glodavci prespavljuju zimski san, baš u vrijeme u kojem bi naišli na takmičenje. Ptice selice napuštaju svoja obitavališta i sakupljaju se u jata, spremni za seobu k jugu, i to opet u vrijeme kada počinje ljuta zima — kruti neprijatelj milih stvorova. Mravi se združuju u velike zadruge, spremaju hranu za crne dane. Zadivljuje nas zadružni život pčela po košnicama. Raspodjeljivanje rada i cijeli njihov posao upravljen je u smjeru zajedničke koristi i pomaganja. Međusobnim potpomaganjem, ljubavlju i slogom, a to su najjači faktori pravoga društva, dovinuće se i čovječanstvo do najsretnije budućnosti.

glas je Svevišnjega : »Združujte se — potpomažite se međusobno !«

Ivo Pušić

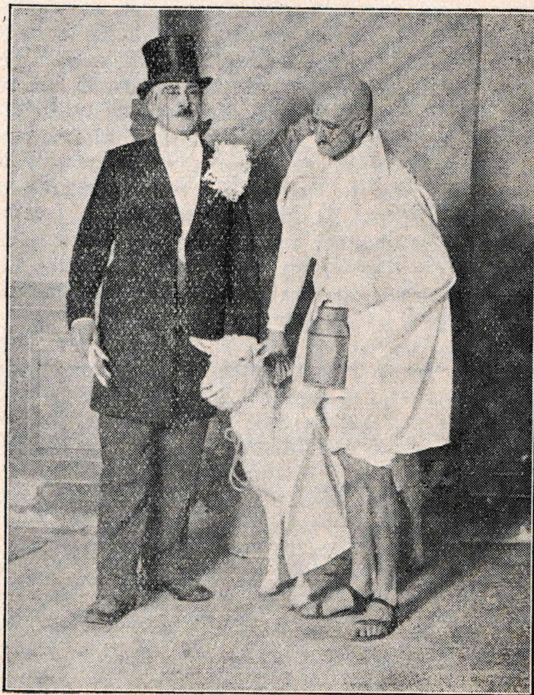
POKLADE

Još pred nekoliko godina poklade su doista bile »dani kad kauri polude« kako je ono rekao Turčin. Po gradovima se vrišteći natjerivale svakojake krabulje, bilo pojedince, bilo u hrpama ili povorkama, a svjetina, koja je ispunjala sve trgove i ulice, obasipala se papirnatim »korijondolima«, »serpentinama« (zmijama) pa i pravim pravcatim slatkišima! Danas, međutim, tih običaja sve više nestaje. Poklade su se većim dijelom ograničile na plesove i zabave u zatvorenim dvoranama, a na ulici se sve rjeđe susreću krabulje. Iznimku čine pojedini veliki gradovi gdje se još uvijek priređuju velike i raskošne karnevalske povorke (na pr. Nizza sa svojim čuvenim karnevalom) na koje svake godine hrle tisuće stranaca da to čudo pogledaju. A poklade su vrlo star »izum«. Izvor im moramo tražiti u prastarim svetkovinama zvanim Saturnalije, Luperkalije i Bakanalije koje su se u starome Rimu slavile od 17 do 23 prosinca (Saturnalije) te u proljeću (ostale). Kod tih slava prestajao je svaki rad i neprijateljstvo, znanci su se međusobno častili i darivali, čak i robovima bilo je dopušteno da taj dan sjedaju za stol s gospodarima. Bogate gozbe i potoci žarkog vina tjerali su ljude na kojekakve ludorije, pa nije ni čudo da su mnogi počeli pokrivati lice kakvom maskom (kao što su drugi narodi još prije Rimljana znali raditi!) da se mogu slobodnije zabavljati i druge zadirkivati. Međutim su svećenici boga Luperka trčali po gradu udarajući ih remenjem »da se očiste od grijeha«. To šibanje sačuvalo se gdjegdje do danas među pokladnim običajima kao što su uopće naše poklade ostatak ili nastavak rimskih poganskih zabava i svečanosti.

Kad se kršćanstvo pojavilo, nastojali su rimski pape i sveti oci da ukinu poklade, ali nijesu posve uspjeli. Pošlo im je za rukom jedino da ukinu najraspuštenije običaje, no poklade su se jednakim, što više sve većim sjajem slavile i na istoku, u rasipnom i veselom Bizantu (današnjem Carigradu) i na zapadu, po ostalim evropskim zemljama, gdje su ih prozvali »svetkovina luđaka«. Sastojale su se i opet od veselih terevenki, bučnih povorki krabulja, rasvjete grada itd. Pomalo se počeo uvoditi običaj da se poklade slave u vremenu između Bogojavljenja i Pepelnice kao što se i danas drži. Uvelo se to valjda i zato da se čovjek unaprijed proveseli i nagosti za onih 40 dana korizmena posta koji je onda bio i te kako strog...

U srednjem vijeku poklade su malo opale: neprestani ratovi i pošasti ograničili su ih znatno. No ipak se tu i tamo slave, i najviše na glas dolaze »golijardijske« svečanosti sveučilišne mladeži koja se onda uistinu sastojala od samih »grabancijaša«, uvijek spremnih na vragolije i podvale bližnjemu svomu.

Petnaesti vijek donio je preporod poklada. Naravno, prednjačila je Italija u kojoj se tada razvijao silan raskoš na dvorovima plemića i grofova. Najsjajnije poklade imala je Venecija. Po azurnim vodama njezinih kanala plovile su hiljade gondola (lađica) okićenih cvijećem, lampijonima i sagovima i prepune šarolikih obijesnih krabulja. Čak i plemstvo miješalo se tih dana s prostim pukom u općem ludovanju. U Milanu je nastao tada običaj sipanje šećerlema, slatkiša i korijandola na prolaznike, pače su milanezi postigli da u njihovoj crkvi korizma počne tek u nedjelju iza Pepelnice. Tako oni i danas imaju poklade za tri dana duže od ostalog svijeta. U slavnoj Firenzi uveo je u to doba vladar Lorenco dei Mediči sjajne povorke krabulja i okićenih kola, t. zv. »triomfe«. Sa tih je kola kakav poznati pjesnik recitirao šaljive pjesme »maskerate« koje su u razvoju talijanske književnosti mnogo značile. No i mi imamo da zahvalimo nešto tom talijanskom uzoru. Naš Dubrovnik, naime, koji je tada bio bogat i slavan, počeo je da slavi poklade po talijanskom uzoru, pa su i mnogi naši pjesnici (osobito Vetranić i

(Uspjele maske s ovogodišnjeg karnevala)

GANDHI S INDIJSKIM POTKRALJEM U DUBROVNIKU

Čubranović) spjevali »maskerate« koje daleko nadmašuju talijanske uzore.

I tako su se kroz historiju poklade neprestano slavile po svim gotovo kulturnim zemljama, i svaki je kraj dodavao svoje običaje i ludorije. I naš narod slavi poklade već odavna. Ima lijepih narodnih pokladnih običaja. Sjeverniji naši krajevi zovu pokladno vrijeme »fašnik« po njemačkoj riječi Fasching, a južni »karneval« po talijanskom »carnevale«. A i običaji su vrlo raznoliki. Najbučnije slave poklade južni krajevi, naročito Dalmacija gdje se i danas na zadnji dan poklada nosi u povorci maškara velik slamnati gospodin kao personifikacija Karnevala. O ponoći mu na trgu očituju osudu (koliko je pojeo, potrošio itd.) pa ga spale na lomači uz kriku i viku svjetine, a rakete, kojima je lutka ispunjena, vrcaju na sve strane kao zadnji proplamsaji pokladnih ludosti i veselja.

V. R.

RAD EKSPLOZIVNOG MOTORA

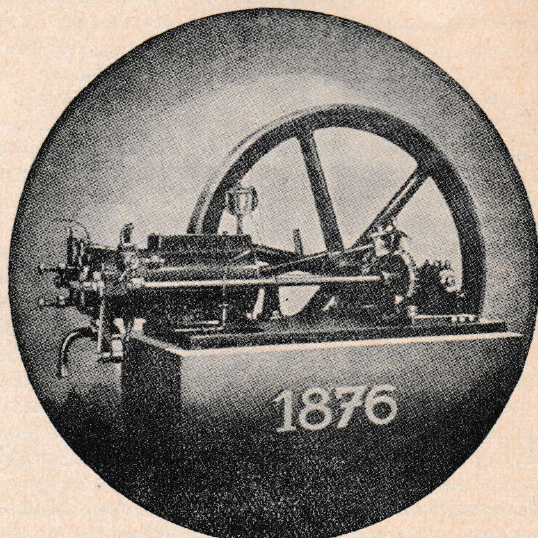
Promatrajući brzi automobil, teški vlak ili laki avion, jeste li se kada zapitali kako to sve ide? Znam da automobil treba benzin, a lokomotiva ugljen i vodu, ali kako se iz tog benzina dobije okretaj kotača, tako brz a opet snažan da ponese i po nekoliko tisuća kilograma? U ovom članku treba baš da se upoznamo aparaturom i načinom kako se od kapi benzina dobije radnja koju upotrebljavamo u svoju korist, a možda i na zabavu (na pr. izlet automobilom).

Zapalimo li komad drva, to ćemo za vrijeme njegova gorenja osjećati toplinu i vidjeti dim, a kad je izgorio, ostaje pepeo. Dim je također topao, a ima ga mnogo. Zar ne, kako se znade od jedne cigarete cijela soba zadimiti? A šta je zapravo taj dim? Dim je smjesa čađe i plinova, a poglavito ugljičnog dvokisa (od njega je onaj reski okus soda-vode). Gorenjem je, dakle, dio kruta drva pretvoren u laki plin koji treba mnogo više prostora od svog, da tako kažemo, roditelja. Ugljični dioksid, kao i svi plinovi, zagrijavanjem se rastežu i ubrzo im postane tijesan prostor u kome se nalaze te tražeći izlaza iz svog zatvora pritištu na stijene posude u kojoj se nalaze. I voda kad uzavri brbućka, a to nije ništa drugo nego probijanje vodene pare kroz vodu kao tekućinu. Plinovi dakle, zagrijavanjem u zatvorenoj posudi vrše pritisak na njezine stijene.

Pritisak zagrijanog plina je to veći što je jače zagrijan, ali on ovisi i o vremenu u kojem se dotični plin razvio ili zagrijao. Što se u kraće vrijeme razvije i što je zagrijavanje veće, to je on »divljiji« tj. treba mu to veći prostor ili, zatvoren u jednom prostoru, to jače pritište stijene te posude.

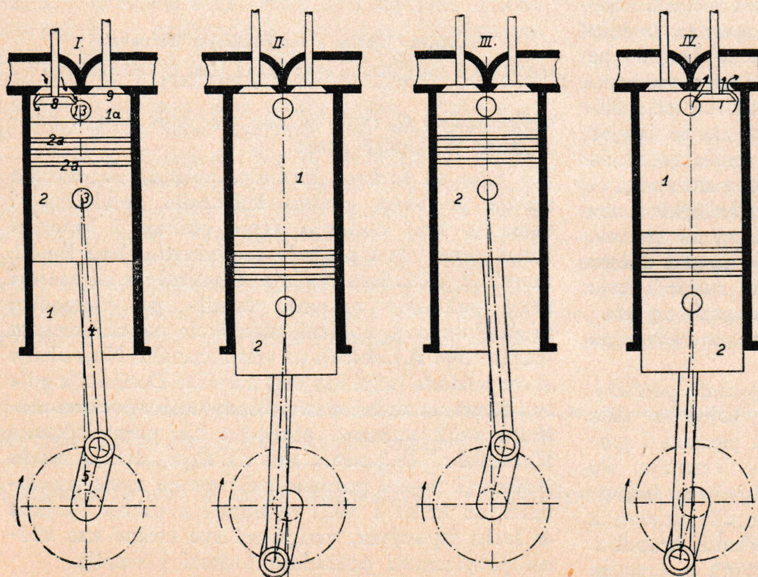
Pogledamo li veličinu automobilskog, traktorskog i motociklističkog motora, vidimo da je taj motor razmjerno malen, a opet znamo svi za brzine automobila i snagu traktora. Dakle, u malim prostorima dobivamo izgaranjem velike sile. Zato za pogon tih motora trebamo takvo gorivo koje se lako upaljuje, brzo izgara, ali i daje veliku toplinu. Među te spada naročito petrolej (kameno ulje) i benzin koji imaju po 1 kg 10000 do 12000 kalorija, što znači da toplinom koja se razvija izgaranjem 1 kg (nešto preko 1 l) benzina mogli bismo zavreti 100 l vode (to jest ugrijati je na 100 stupnjeva C).

Benzin se iz rezervoara dovodi cijevima do naprave koja ga u određeno vrijeme uštrca u tako zvani cilindar motora. Taj cilindar vidimo na sl. 1 koja nam ujedno prikazuje i prvi moderni eksplozivni motor sagrađen god. 1876 od njemačkih tvorničara Otta i Langena. Danas su, naravski, cilindri drugačije izgrađeni, a sve u cilju da budu čvršći i da se što brže hlade. Dakle, izgaranje benzina ili eksplozija vrši se u tom cilindru.

SLIKA 1

Slika nam 2 predočuje presjek cilindra u motoru. Broj 2 na slici pokazuje nam stapalo cilindra, a 8 i 9 ventile. Sam proces teče ovako. Rimsko I nam na slici predočuje čas kad se stapalo 2 kreće prema otvoru cilindra i zato vrijeme je otvoren ventil 8 na koji ulazi benzin pomiješan uzduhom. Kad stapalo pređe takozvanu vanjsku mrtvu tačku, ono se, uslijed zamaha, vraća natrag. Budući da se uto ventil 8 automatski zatvori, to stapalo u cilindru stišće ili komprimira usisani benzin i uzduh. U času kad stapalo dođe u položaj koji nam prikazuje III preko mjesta 13, pomoću električne iskre zapali se benzin. On naglo plane (eksplodira) i razvije mnogo plina koji zbog visoke temperature ima velik pritisak (nekoliko kg na svaki kvadratni centimetar). Ventili su zatvoreni, stijene cilindra jake, te je jedino stapalu omogućeno da bude potisnuto natrag. U tom, dakle,

SLIKA 2

taktu stapalo dobiva zamah koji ono prenosi na kotače. Iza ovog takta stapalo opet prelazi vanjsku mrtvu točku, vraća se nazad i kroz automatski otvoren ventil 9 tjera izgorene plinove van. Nakon toga ponavlja se isto.

Kako prema opisanom vidimo, benzin se s uzduhom dovede u cilindar da se ta smjesa komprimira, zapaljena eksplodira i tako se iz topline izgaranja benzina dobije kretanje stapala, koje je dalje u vezi s kotačem koji tjera automobil ili pokreće kakav drugi stroj. — Ovo bi bio četverotaktni motor, ali imade i dvotaktnih. Kod ovih posljednjih se u prvom taktu vrši usisavanje i kompresija čistog uzduha. Na koncu prvog takta uštrca se benzin koji se zapali na užarenoj kugli u cilindru i početkom drugog takta eksplodira te izvrši na stapalo pritisak.

Postoji još jedna vrst motora, a to su t. zv. dizel-motori. Oni su dobili ime po svom obretniku ing. Rudolfu Dieselu, koji je god. 1893 opisao način radnje svoga tipa motora. Ti motori rade na dva ili na četiri takta, a razlika im je što ne trebaju kao gornji posebne upaljivače. On usisava isprva samo čist uzduh, ali ga jako kompromira (stisne na 28 atmosfera što odgovara tlaku od 28 kg na cm^2). Tako kompromirani zrak znatno se ugrije, i u njem se lako može zapaliti benzin koji se unutra posebnom pumpom uštrca.

Prema našem opisivanju izgleda da se to zapaljenje vrši dosta sporo, što u stvari doista nije. Danas imade eksplozivnih motora koji rade s preko 1000 okretaja u minuti što znači da se eksplozija vrši preko 500 puta svake minute.

Jakost se motora mjeri u konjskim silama i označuje se sa KS. Pod jednom konjskom silom razumijevamo potrebnu radnju da se 75 kg ma kakvog tereta digne 1 m visoko, ili što je isto 1 kg 75 m visoko, a sve izvršeno u jednoj sekundi.

Kao gorivo ili pogonski materijal za eksplozivne motore upotrebljava se uz benzin i petrolej i sirovo kameno ulje, benzol (koji se dobije u tvornicama rasvjetnog plina), pa alkohol ili špirit (žesta). U najnovije vrijeme uspjelo je upotrijebiti za pogon eksplozivnih motora i drvo, drvni ugalj, ljuske od kave ili riže itd., koji se materijal u posebnim pećima pretvara u plin i ovaj se dovodi u cilindre gdje izgara. — Eksplozivni motori našli su si, zbog svoje jednotavnosti u rukovođenju motorom, primjenu u mnogoj grani potreba ljudskog života. Upotrebljavaju ih automobili, aeroplani ili avioni, vidimo ih kako tjeraju čamce pa i veće lađe. Imade i velikih eksplozivnih motora koji služe za pogon velikih fabrika i električnih centrala. U obliku traktora zašao je i u selo, polje, kao i u šumu. Tako su eksplozivni motori pri mnogom poslu čovjeku od pomoći i koristi.*

O. Piškorić

* Klišej za sliku 2 posudio je univ. prof. g. ing. R. Fantoni.

ŠPITSBERGI

Naša raskošno uređena lađa upravo je napustila najsjeverniju točku Evrope — »Nordkap« u Norveškoj i upravila svoj smjer prema sjeveru ulazeći tako u Arktik, tajanstveni predjel leda i magle, te mjesecima dugih mrzlih zvjezdanih noći, osvijetljenih jedino mjesečinom i polarnim svijetlom, a mjesecima opet dugih sunčanih dana, koji sada kupaju more, lađu i sve uokolo svojim beskrajnim neprekidnim sijevanjem boja.

O ponoći činilo nam se kao da naša lađa plovi u susret struji boja koja je dolazila od sunca i koja je i sam zrak ispunila ružičastim, narančastim i ljubičastim bojama, ukrašujući njima i neke bliske otočiće.

Međutim, ugledali smo prvi ledeni brijeg koji se, plivajući morem, blistao u neprirodnim modrozelenim bojama.

Prolazimo pored otoka *Björnöya* (Medveđi otok) na kome se nalaze ugljenici i rudnici olova, te meteorološka stanica sa radijem. Dvije visoke gore nadvisuju ravnicu na kojoj nema života, ni drveća, a ni trave, te je nepristupačna za iskrcavanje na obalu koja se tu iz mora uzdiže okomito do 20 metara. Uz otok se nalaze samo dvije donekle dobre luke. Na njegovom južnom rtu prošli smo pokraj Ptičje hridine (Kap Bull) sa prstoliko i koso uzdignutim hridinama.

Drugi dan ugledali smo južni dio Spitsberga. Visoke šiljaste hridine sa ledenjacima među njima. Ružičaste zrake i nevjerojatno prozirni zrak činio je da su izgledali nerealni. Tu je i lijepa gora Hornsundlind, 1430 metara visoka, koja se može lako opaziti već i sa daleke morske pučine.

Nakon dva sata plovidbe stigli smo do ulaza u zaljev Klokkefjord (Bell Sund), gdje se uz rukav zaljeva Braganza Bukta nalaze bogati švedski ugljenici.

Još sat i po, i naša lađa zakrenula je na desno, tj. na istok, i ulazila u široki zaljev, Isfjord (Zaljev leda). Na sjevernoj strani ulaza stoji tisuću metara visoka gora Alkhornet, koja svojom daleko vidljivom i kosom hridinom služi vrlo dobro za prepoznavanje i razlikovanje toga mjesta.

Desno odmah iza ulaza, posjetili smo mali zaljev Grönnehvemna (Zelena luka). Tu je najudaljeniji ugljenik nizozemsko-njemačkog društva Barentsburg. Dvadeset je domova najmodernije i tehnički uređeno. Ima i katoličku crkvu koja stoji pod upravom norveškoga biskupa.

Vidjeli smo tu i glavnu radio-stanicu ne samo Spitsberga nego i cijele skupine otoka Svalbard (Mlake morske obale), tj. svi otoci između 74-81 stupanj sjeverne širine i 10-25 stup. istočne dužine od Greenwicha: 1. Spitsbergen, 2. Nordoslandet, 3. Kong Karl Land, 4. Barents Oy, 5. Edge Oy, 6. Hopen, 7. Prins Karl Vorland i 8. Björnöya.

Tamo je i stan norveškoga pokrajinskog namjesnika od Svalbarda te kitolovna postaja. Okolica je vanredno krasna i čini ugodan dojam. Tjesnac je zaokružen šiljastim gorama i ledenjacima, a zeleni se obronci zrcale u njemu. Na tisuće ptica leti zrakom ili pliva po vodi. Katkad znatiželjni tuljan pomoli svoju crnu glavu iz vode gledajući unaokolo svojim crnim očima. A sa nešta udaljenijeg mjesta čuju se mrmljanju slični glasići dvaju uhvaćenih mladih bijelih medvjeda.

Ali moramo napustiti taj lijepi kraj i vratiti se opet u glavni fjord sa njegovim veličanstvenim dalekim gorama i vrlo širokom vodenom površinom koja je tu i tamo isprekidana gromadama modra leda.

Nakon sat i po bili smo u drugom fjordskom rukavu, Advent Bukta, gdje je najveći ugljenik cijeloga otočja, norveški rudnik Store Norske Spitsbergen Kulkompani. To je mjesto neprijatno, ali zato vrlo zanimljivo. Oko 30 drvenih kuća, dobro odijeljenih među sobom poradi sigurnosti protiv požara, čine mali gradić koji ima i lijepu protestantsku crkvu pokraj trga. Gradić, nazvan Longyaar City, leži na sjevernom obronku gore gdje je rudnik Amerikanca Longueara koji ga je godine 1917 prodao Norvežanima. Taj rudnik gorio je prigodom nekoga požara koji se zbio prije više godina. Pomanjkanje vode radi trajne smrzavice zapriječilo je do sada gašenje toga rudnika. Doprema vode iz fjorda do rudnika što je gorio bila bi preskupa, jer se rudnik nalazi u visini gotovo od 300 metara.

Sada se iskorišćava rudnik na sjevernom obronku druge gore, koja stoji na južnoj strani zaljeva. Taj rudnik nalazi se 200 metara nad fjordom, i rudari stižu do njegova ulaza prelazeći dugi mostić koji vodi preko mnogih potočića u dolini i napokon se uspinju žičnom željeznicom do gore. Rov je posve vodoravan i suh. Temperatura nutarnje stijene iznosi uvijek —8 stupnjeva C. Radi toga nema tu vode, a ne postoji ni opasnost eksplozije. Rad se vrši tako lako, da se proizvodi gotovo dvaput više negoli u engleskim rudnicima. Ugljen se baca u napravu za prenos, koja nešto niže puni košare na žici. Te se košare radi svoje vlastite težine same spuštaju do lađe, gdje se onda automatski ispražnjuju.

U gradiću ima žena i djece koja su ondje rođena. Eskima uopće nema, te su na otocima samo Evropljani. Pored jedne velike kuće nalazi se i nastanaba za pse u kojoj ima 20 velikih i jakih arktičkih pasa za zimske vožnje na saonicama. Stanovnici vole zimu, jer je tada čisto i suho. A ljeti voda i blato naplave putove, često pada i kiša, te nastanu magle. Ali zimi, ako je jaka smrzavica (obično —20 stup. C, ponekad —40 stup. C) i kada nema sunca, čisto je i suho, pa se vesele zbog mogućnosti lijepe vožnje saonicama, koje psi vuku u mjesečini i polarnom svijetlu kao i izlete na skijama u okolinu. A i rad, poradi relativne topline u rovovima, onda je vrlo ugodan. Propuha u rovu nema, te je zrak čist. Zato tamo i nema prašine.

Na drugoj strani manjega fjorda, Advent Bukte, u mjestu nazvanom Hiorthamu, sličan je mali rudnik. Zanimljivo je da su radnici ujedno i njegovi vlasnici. Radi malenog broja radnika, oko deset njih, i velike visine ulaza u rudnik (do 600 metara) rad je podijeljen u dvije periode, koje se često mijenjaju: prvo vrijeme rada u rovu i drugo vrijeme prevoza do fjorda po žičnoj željeznici. Zato su i neke kuće kod rudnika, a neke dolje kod fjorda.

Naša lađa plovila je zatim dalje u Tempel Bukta, najsjeverniji fjord na Spitsbergu. Bregovi su ovdje slični ogromnim crkvama sa mnogim svetištima. To mjesto bilo je odabrano za gradnju budućega velikog hotela.

Nakon jedne noći plovidbe nalazili smo se već u fjordu *Kongsbukta* koji je mutan, zakrčen beskrajnim ledenjakom, što je nalik na ogroman put, a ide preko kopna do u fjord. Taj ledenjak stopio se s drugim ledenim poljanama, iz kojih strše ružičasto osvijetljeni gorski vrhunci: »Tri krune«, »Diadem«, »Gora Callett« i drugi lijepi bregovi i gore. Najviša gora na Spitsbergu je Newtonova Gora, 1717 metara visoka, istočno od Vida Bukta. Visina je vrlo impozantna po tome, što se ove gore vide i sa daleke morske pučine.

U Kongsbukta nalazi se drugi veliki norveški rudnik sa Ny-Aalesund. Tu slojevi ugljena leže koso. Temperatura na gornjem dijelu je oko —50 stup. C, a postepeno prema dolje povisuje se temperatura, pa na 50 metara ispod fjorda dosiže ništicu. Tamo se može naći i tekuće vode.

Ulaz u rudnik leži na podnožju gore koja se nalazi na rubu široke ravnice (2—3 km) sa lijepim gradićem. Sa širokih i čistih ulica pruža nam se najljepši vidik u okolicu, a pokrajni fjordovi, gore i ledenjaci zamamno privlače na skijanje. Od rudnika do luke ugljen se prevozi željeznicom. Pod željezničkim mostom, uz pristanište za lađe visi u velikim količinama meso za opskrbu grada preko cijele zime. To se meso radi niske temperature ne pokvari ni ljeti. Stanovništvo gradića broji zimi oko 300 osoba.

Zbio se nekoć i velik požar za vrijeme zimske bure, koji je uništio jednu kuću. Premda se pri tome velika množina iskri prosula po drugim drvenim kućama i nije bilo vode radi strašne smrzavice, ipak nijesu ove kuće izgorjele, jer je smrzavica bila tako jaka, da su iskre u dodiru sa mrzlim drvom odmah ugasle. U Ny-Alesundu imade ipak kroz cijelu godinu pitke vode iz vulkanskoga toplog jezera. Na drugim mjestima dobiva se voda samo topljenjem snijega. Ta voda ima po tom jednaku cijenu kao svježe mlijeko (0.70 šv. frc. po litru).

Porad gradića stoji i drveni kostur zrakoplovnog spremišta koje je služilo Nobile-Ellsworth-Amundsen-ovom polarnom lijetu na zrakoplovu »Norge«. Naša lađa izlazila je iz fjorda među mnoštvom modro-zelenih ledenih bregova u otvoreno more, prolazeći pokraj sedam velikih ledenjaka i zakrenula na ulaz u Magdalena Bukta, posvema na sjeverozapadnom kraju Spitsberga. Tu su mnoge ledene gromade, ali ipak ne tako velike kao u drugim fjordovima. Na čamcu smo se dovezli na poluotok koji se nalazi u tom fjordu gdje je nekada bilo groblje. Nekada, pod kraj srednjega vijeka, održala se tu bitka među kitolovcima, te su oni koji su u tom boju pali ukopani na poluotoku. Bijeli medvjedi i polarne lisice raskapali su grobove, i tako smo našli kosture i balvane na sve strane razbacane.

Na sve ovo mirno i neumorno sjaji ponoćno sunce, a naš brod krenuo je opet južno u susret civilizaciji, ljudima, rijekama i zelenim poljanama te gradovima sa prometom, životom, bukom, veselosti i bolom.

Jens Schjeroc

ŽIVOTOPIS JEDNOGA VRAPCA

Sunce se visoko uspelo na nebo i bogato rasiplje svoje žarke zrake po žutim žitištima, zelenim kukuruzištima i bujnim livadama. Već umoran i omamljen od jarke žege spusti se pod staru lipu da se odmmori, a onda dalje na posao... Ležeći tako zapravo bez ikakvih misli, sleti mi na ruku jedan vrabac. Začudim se njegovoj hrabrosti, ali on pozdravivši reče:

— U tvojim očima vidim čuđenje nad mojom hrabrosti ili drskosti, kako bi vi ljudi rekli, ali me ne otjeraj prije nego čuješ što ti hoću reći. Hoću ti ispripovjediti svoj život, jer vi ljudi ne poznajete ni sebe, a pisali bi o životinjama, pticama i što ja sve znam o čemu.

Nisam dospio ništa odgovoriti, jer vrabac proslijedi odmah:

I

— Dan kada sam ugledao svijetlo ovoga života bio je sličan današnjemu. U gnijezdu je bilo dosta tijesno, jer osim mene nalazilo se u njemu dvoje braće i dvije sestrice. Zato smo se često znali i onako gološavi malo počupati kljunićima. Borba je brzo prestala, jer je svaki čas dolijetao ili otac ili majka, noseći nam hranu koje nikada nije bilo dosta...

Ubrzo ostadoh sam, jer se prikuči jednoga dana za naše igre neko zvijere, zelenih očiju, oštrih zubi i odnese moju braću i seke u nepovrat... Ostavši tako sam, napredovao sam brzo, i jednoga dana reče mi otac:

— Hajde, sine, okušaj svoju snagu. Vidiš onu grančicu preko od gnijezda. Odleti do nje!

Srce mi je u grudima burno kucalo: bila je to smjesa čežnje da i ja slobodno lepršam kao otac i majka i ostale ptičice i straha kako da letim. Ali čežnja je bila veća od straha, i ja se pustim iz gnijezda. Ne znajući ni sam kako, nađoh se na onoj grančici za koju se prihvatih sa svim prstima. Bila je lipa, sva u cvatu, i na njoj ostanem da promotrim što je oko mene.

Gnijezdo iz kojeg sam poletio bilo je uz gredu lijepe kuće s bijelim zidovima i crvenim krovom, a sva u cvijeću i drveću. Dvorištem šetale su neke velike ptice i bezbrižno prolazile uz velikog četveronošca koji se lijeno ispružio i sunčao. Promatrajući sve tako oko sebe, ujedno protrnuh. U dvorište ušla je ona zvijer koja je odnijela moju braću. Išla je lijeno, žmirkajući svojim zelenim očima, i kad me prošao prvi strah, ja tužno zacvrčim. Otac i majka prilete k meni, a ona svilodlaka životinja poče se prema nama šuljati. Ja upozorim na nju roditelje, a oni naglo prhnuše na višu granu. Ja sam ih slijedio i nađem se na jednoj grani odakle vidjeh mnogo, mnogo nova, da sam zaboravio na strah koji je maločas prije vladao sa mnom.

— Tvoj prvi let bio je skoro i zadnji, progovori otac i otme mi divljenje, dosad neviđeno. Prvo me čuj, a onda se divi ovome što vidiš oko sebe i pod sobom. Život je lijep, ali pun opasnosti. Budi zato uvijek oprezan, razum neka te vodi. Čuvstva i snatrenje lijepi su, ali je malo onih kojima oni ne donose smrt... Ali da ti napomenem o ovom što vidimo:

— One velike ptice dolje su kokoši, za nas vrapce nisu zle, jer nam zimi prište koje zrno, a i ljeti je dobro biti njihov gost. Onaj četveronožac je pas, neopasan u toliko, jer više svoje glave ne može, a i tako je brz, da mu možeš uvijek pobjeći, nađeš li se blizu njegovim zu-

bima. Tih svih se ne trebaš, dakle, bojati kao ni čovjeka koji ti neće nauditi dok ti ne može, osim iznimaka koji bi te i pogladili, a gladna nahranili. Čuvaj se mačke! To je ona svilodlaka životinja, nečujna hoda, koja nas je maločas potjerala na ovu granu. A druge pogibli? Ne mogu ti ništa o njima pripovijedati, jer Bog zna kakove te čekaju, ali u njima uzdaj se uvijek u svoju pamet i krila... Sad tek počinje tvoj pravi život, pa budi u njemu sretan!...

II

I prvi dani moga života bili su doista krasni. Nebriga za hranu koje je bilo u izobilju, kao slatkih trešanja, rumenih višanja, pa po polju napola zrelog žita, i što ja sve znam čega još. Kućama pod krov nisam zalazio, jer je noćenje i odmaranje pod vedrim nebom, sitnim zvijezdama bilo ugodnije a i sigurnije.

Šetajući tako vrtom, zađoh u sjenicu gdje ugledah jednu djevojku. U prvi mah se poplašim i htjedoh da odletim, ali se ona ni ne maknu. Nijemi je pogled bio negdje daleko, daleko... Ohrabren njezinim ponašanjem, priletim bliže i zagledam se u njeno nježno lice i modre, kao nebeske daljine modre oči iz kojih je izbijala neka tuga i velika, velika čežnja... Nas se dvoje sprijateljimo. Ona mi je donosila mrvice kruha i šećer, i ja bih joj sjedao na ruku da pokupim dar. Da pokupim dar, ali još više da čujem što govori. Govorila mi je tetošeći me, ali ja nisam razumio ništa. Nisam razumio, ali sam osjećao što je htjela reći, razumio sam njezin pogled...

Jednoga dana vidjeh kako mnogi vrapci ulijeću kroz prozor na tavan i nakon kratka vremena opet van izlijeću. Znatiželja i mene ponese, i ja se nađem pred hrpom zlaćane pšenice. Čupajući zrno po zrno i ne opazih da mi se približila opasnost. Tako se ja nađem u zatvoru, jer kad pokušah da izletim odakle sam i uletio, udarim u nešto tvrdo i omamljen padnem uz nečiji reski smijeh.

Zatvore me u krletku i postave u hodnik. Hrane i vode bilo je dosta, ali ja sam bio tužan, jer nije bilo slobode. Umjesto da veselo lijetam po onom krasnom suncu, morao sam čučati ili skakutati da si izudaram krila... To je najtužnije doba moga života.... Ali dođe i tome kraj. Moja znanica iz vrtne sjenice prolazila je hodnikom. Zaboravih na svoju tugu i veselim cvrkutom pozdravim je. Ona zaustane, zagleda se za čas začuđeno, ali se brzo maše vratašca moga zatvora. Iz zahvalnosti sjedoh joj na ruku, a ona me odnese na vrata, mahne rukom, i ja poletim slobodan zrakom...

U to dođe i majčina smrt. Desilo se to ovako: Dan nije bio baš osobit i nas se dvoje, majka i ja, sklonismo u grmlje da se pod lišćem očuvamo od nevremena koje je prijetilo. Razgovarajući se tako zaboravismo na opreznost, i u jedan tren ču se oštri cvrkut. Ogledam se, a majke nema. Iz mačjih capa doviknu mi zadnji: Zbogom! Prhnem tada i ja i poletim, ni sam ne znajući kamo...

III

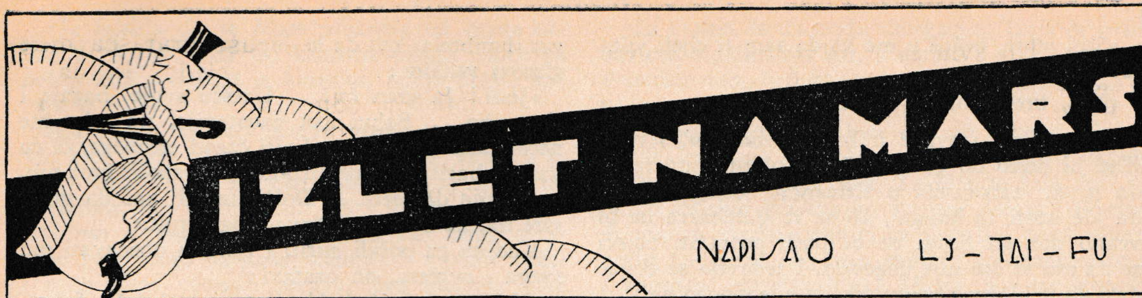
Letio sam dugo. Isprva mi je bio jedini cilj, što dalje odletjeti od onoga tužnoga mjesta... Tako sam došao do susjednog sela gdje sam nakanio odmoriti se. Odmorih se, ali i ostah kroz cio svoj život. Samu, bez ikoga poznata, bez ikoga koji bi ti bio bliži, bilo mi je prve dane vrlo teško. Zato odlučih potražiti si drugu života.

Odabranica bila je ljepša od svih ostalih i imala je dosta prosaca. Boj, boj na život i smrt, imao je odrediti koji će je dobiti i povesti da osnuje novi dom. I bio sam se, pa je iza mnoge borbe postala moja. Već prije odabrao sam naš stan, i ona je s njim bila zadovoljna. Marljivo smo ga počeli uređivati, ali je naš trud bio uzaludan. Povrativši se jednom s lijeta, gnijezdo je bilo izbačeno, a rupa — bila je naime u zidu jedne staje — zazidana. Nije preostalo drugo, nego potražiti drugi stan....

Dani su prolazili neopažano. Isprva letimo zajedno, a poslije sam, jer je drugarica morala na jajima sjedjeti. Ja sam joj donosio zrna i finih gusjenica, a iza četrnaest dana eto prvih golišana van! Bili su posve goli, ti naši prvijenci, slijepi i žutih kljunova, ali nama su bili mili. Ja i žena natjecasmo se tko će više i što ljepših zalogaja donijeti tim žutokljuncima. Često nije bilo to ni lako, jer nismo bili sami, pa smo se morali dosta mučiti daleko lijetajući za hranom. Ali što je taj trud prema radosti i veselju gledajući kako mališani vidno rastu i dobivaju perje...

A ostali dio života prošao je u vječnim brigama s mališanima koji su se često mijenjali u gnijezdu. Vršio sam svoju dužnost, pa mi je lako sada umrijeti. Osjećam da mi smrt kuca na vrata...

Prema Reinholdu **Op.**

NA DOMAKU DRUGOGA SVIJETA

Plač Micike Strugar za mrtvim Imbrom — Kuda će s lešinom? — Očaj Maksa Schwarza i njegova bojazan — S njim preko granice — Mate Dujić u smočnici — Mjere opreza i odlučan potez Mate Dujića — Vakuum-balon stoji — Nož za rezanje šunke u čakširama — Oslobođenje suvišnih i nepoćudnih alata — Pripreme za drugi svijet — Pogled odozgor — Šta je ono što se vidi na Marsu? — Vakuum-balon na stablima — Program prve večernje zabave na drugom svijetu

»Joj mene, joj mene!« razvikala se jednoga jutra Micika Strugar i ko mahnita jurila po Vakuumbalonu.

»Koji ti je đava?«, okrene mudru svoju glavu vođa puta. »Ne puščaš čejade mirno ni marendavat... Po čitave dane reveš ka tovar... i ne daš mira cilom svitu u oven balunu...«

»Je vmrl, je vmrl, gospod; joj mene, je vmrl...«

»Umra? Mala šćeta kad biste i svi ostali, jer s vama nigda na kraj...«, tim je riječima Mate Dujić smatrao taj jutarnji intervju dovršenim pa se okrenuo da postavi svoju »marendu«: metnuo je dvi slane srdele u frišku pogaču« i neustrašivo obarao velike komade niz dugo svoje grlo.

Drugi su se međutim skupljali oko Micike Strugar da razjasne stvar. Makso Schwarz je doletio u papučama i s velikom noćnom kapicom, koja se drmala od straha na njegovoj okrugloj glavi, jer je on odmah pomislio da je cijeli svijet propadao i da od »njegova draga Sara i od njegova Sagreb nije ostala kamena na kamenu«. Doktor Adolf Prohaska izletio u samoj košulji i s debelom knjigom pod pazuhom, a Milutin Jovanović s licem punim sapunice i oštrom britvom u ruci.

Prvi se opet snašao Ivica Bukavec i zapitao za »uzrok straha koji se usudio tako nemilom navalom preokupiti nježne živce poštovane Miss«, na što ih je Micika Strugar povela sa sobom u smočnicu da im pokaže »kak je vmrl njihov preljubi Imbro Hadžiomerović« kojega ona napose žali, jer niko nije znao tako dobro guliti krumpire »kakti on«, jao njoj, jao njoj...! Svi su pogledali, pa zatim oborili glave: tužni Imbro ležao je na hrpi glavatog kupusa u smočnici, blijed i nepomičan, raskriljenih ruku i nogu. Oko njega vreće i burad. Dok je Micika svoga siromašnog druga istinski oplakivala, drugi su razmišljali koji bi mogao biti uzrok da je Imbro sebi kidisao život. Ivica Bukavec je odmah zaključio da je tu po srijedi nesretna ljubav i da je mogao, bio bi istoga trena odletio u redakciju Zagrebačkog dnevnika da o toj nesretnoj ljubavi napiše sedamnaest stupaca. Doktor Adolf Prohaska zamiješao tu bliže i daljnje motive, afekte, potsvijesne doživljaje, temperamenat, instinkt samoodržanja, slobodnu volju, problem života i smrti i sto drugih stvari, pa nikako jadnik da se izvuče na kraj. Međutim se Makso Schwarz osvijestio, i videći da je sve u najboljem redu, odmaglio do Mate Dujića da s njim riješi problem šta će sada s mrtvacem. Pristupio je oprezno k vođi ekspedicije, potapšao ga po ramenu i rekao:

»Guten Morgen, ich habe die Ehre, dobra apetit, koliko je još put do Mars?«

»Do Marsa?« upita Mate Dujić. »Pa jema još nekoliko dana...«

»Nekoliko dana? Onda propalo sfijet, propala sfijet! O prokleta Imbro, o nesretno Imbro, propala sfijet... O glupa Imbro, zašto tako rano umrla; mogla još čekati, prokleta konj. Joj mene, smrdiće nam cela balon..., joj, joj...«

Mate je Dujić pomislio da je Makso Schwarz šenuo pameću.

»Ča mu je opet učinija taj Imbro?« Mate Dujić ostavi »marendu« da sam razvidi stvar, pa je pred vratima smočnice susreo ostale suputnike kojima je Milutin Jovanović tumačio šta da se sada uradi:

»Treba ga, bre, u jednu vreću, pa na prozor, pa s njim teraj, bre, preko granice.«

»Joj, joj, joj, to pa ne dam!« vikala je Micika Strugar i dokazivala da treba jadnoga Imbru ukopati, a ne baciti ga da se kroz svemir, daleko od neba i zemlje, mrtav muči i pati.

Pred Matom Dujićem svi su se razmakli i napravili špalir da može slavni vođa slobodno ući u smočnicu. Mate je Dujić ušao, pomirisao nešto, okrenuo se oko sebe, pa udario nogom u razvaljena Imbru.

»Opijo se ka svinja! Smrdi po rakiji na sto mija. Fuj!«, pljune s gnjušanjem u stranu i demonstrativno napusti dvoranu i pođe da i opet nastavi svoju »marendu«.

Sad su se i drugi usmjelili da pristupe Imbri. Srce mu je kucalo, kroz usta izlazio dah i miris rakije. Micika Strugar potraži u svojoj torbici ključeve od smočnice, ali ih ne nađe. Uspostavilo se da ih je bio pronašao sinoć Imbro Hadžiomerović, pa se uvalio potajice u smočnicu i napio rakije ko nikad u životu.

Tri dana je trebalo dok se povratio u staru kolotečinu. A otada su svi putnici nekako prijekim okom gledali na njega; a on se zbog toga silno ljutio:

»Što, more, buljiš u me ko da sam ti cijeli vilajet izio !«

»Nisi, bre, izio, ali si popio.«

I eto riječi i svađe u kojoj većina učestvuje. Kad bi došlo do gušćih, Makso bi Schwarz rekao da je on »zaboravila u šlafcimeru jedan knjiga i da ide uzeti ta knjiga«, ali se iz šlafcimera ne bi vratio dok ga drugi ne bi pošli potražiti bojeći se da mu se što nije dogodilo. I redovito se događalo da te blažene knjige nikada nije mogao naći... Međutim, sva je sreća bila što je mudrim prepadom Milutina Jovanovića Imbro bio ostao bez oružja, jer bar tako nije bilo mrtvih. Manjih ogrebotina i modrica viđalo se doista tu i tamo, a gospođica Micika se tužila da joj je polupano nekoliko čaša i tanjura. Iza jedne oštre prepirke, koja je i opet svršila s porazom Imbra Hadžiomerovića, potužila se ona svom šefu da joj je nestalo velikog noža kojim je rezala šunku. Mate se Dujić odmah jadu dosjetio, i nasta ljuta panika u cijelom Vakuum-balonu. Taj se glas pronio za vrijeme popodnevnog čaja, na što je Makso Schwarz ustao »da je zaboravila jedan knjigu u šlafcimeru«; no namjesto u »šlafcimer« ušao je na prva vrata kojih se dočepao ne pazeći da na njima stoje zapisane dvije ništice : OO, i za njima je ostao sve do kasno u noć uza sve kucanje koje se na njima čulo od vremena na vrijeme. Milutin Jovanović je ustao i održao dugi govor o svjetskom miru za kojim svi treba da teže i za koji i oni u svemiru mora da rade ; nadodao je nekoliko ganutljivih riječi o modernim ugovorima o nenapadanju i završio dižući u zrak čašicu čaja i nazdravljajući Imbri Hadžiomeroviću i svima ostalima koji se evo ovdje daleko od rođene zemlje zaklinju da će se držati ideje nenapadanja i da će širiti svjetski mir. Doktor Adolf Prohaska izvadio je jednu grčku knjigu i iz nje glasno skandirao neke stihove koji su po njegovu tumačenju imali značiti da se ne smije drugomu činiti zlo koje sebi ne želimo i da će prema riječima iz Svetoga Pisma onaj koji navaljuje nožem za rezanje šunke, od noža i poginuti. Ivica je Bukovec također iznio nekoliko recepata kako treba biti dobar i poštivati tuđi život i živjeti miroljubivo u bratstvu, jednakosti i slozi. Svi su redom počeli hvaliti i u zvijezde kovati Imbru Hadžiomerovića, jer je on najzaslužniji član ekspedicije koji je znao biti i muškarac i ženska, raditi na zemlji kao vojnik-žandarm, a evo tu u svemiru kao pomoćna kuharica. Imbro je bio u neprilici od tolikog priznanja, stidio se kao djevojčica i branio se :

»Ta manite, boni, manite ! Nisam ja... ta manite, manite...«

Iza čaja su se razišli tiho i mirno puni slatkih riječi i dubokih naklona. No Mate je Dujić dobro znao da je to tek prividni mir, i da bi i opet mogao buknuti nemili rat. Kad se već spustio sumrak i ljudi jednoglasno izjavili da im ne treba zajedničke večere i da će poći odmah spavati, uvidio je da u Vakuum-balonu vlada neko opsadno stanje, a sve zbog toga nesretnog noža za rezanje šunke. Bilo mu je već svega toga dosta. Pritisne jedno dugme, a balon se odjednom zaustavi usred svemira kao ukopan. Svi su bili iznenađeni i preplašeni, a on je stupio pred njih grozan i srdit, u ruci mu »lumbrela« kao da je Jupitrov grom, pa poviče glasom velikim :

»Judi ! Ja gren ća !... Uzešću svoje bagaje i sluga jin... Balun san zaustavija, pa ako me nećete slušat, a ja ću učiniti ćagod grubega, ili ću vas svi bacit kroz funistru ili ću ja skočit kroz nju, a vi hote di oćete... Došli ste mi već do grla ; vire mi, ne bi vas ni đava moga trpit.«

Kad su ga počeli miriti i tješiti i obećavati mu svega i svačesa, on nastavi :

»Neka van bude ! Ako ćete me slušati, dobro. Odma me sad triba da poslušate : najpri, svi se svucite do kože da napravin jednu vizitu i da pronajden di je jedna ubojita stvar... Ili ne triba ni to, vengo: mirno ! Ruke u vis ! I niko da se ne makne...«

Svi su ga poslušali i ukočili se, a on pristupi ravno Imbri Hadžiomeroviću, popipa mu pojas i izvuče iz čakšira dugi nož za rezanje šunke... Time je svakome odlanulo. No Mate je Dujić htio da se usput riješi i nekih drugih stvari koje su mu bile nepoćudne. Pokupio je noćnu kapicu Maksa Schwarza, kutiju parfema Micike Strugar »po kojoj cili balon smrdi«, stare čizme Milutina Jovanovića koje su na daleko zaudarale, burmuticu dra Adolfa Prohaske, bilježnicu s izvještajem o putovanju koju je pisao Ivica Bukavec, i sve to bacio »kroz funistru«. A onda se put i opet nastavio.

*

Svemirski su se putnici počeli otsada manje brinuti za nutarnju politiku Vakuum-balona, jer je njihovu pažnju privukao Mars kojemu su se već bili posvema približili. Zatvarali su i otvarali prozore i tiskali se laktima i koljenima ko će se bolje smjestiti i bolje promatrati taj drugi svijet. Siromašna Zemlja gubila se negdje daleko u svemiru kao svijetla točka za koju niko i ne mari, a njezin se kavalir gospodin Mjesec uopće nije ni vidio. Putnici su još davno prije bili opazili da i Mars ima jednog kavalira, samo mnogo manjeg nego što je Zemljin Mjesec. Na želju Micike Strugar morali su ga fotografirati u više poza, jer ga je ona poštopoto htjela imati za uspomenu. No Marsov se suputnik, kad se Vakuum-balon primicao Marsu, nalazio na sasvim drugoj strani, pa ga nisu mogli potanko ispitati. Kad su jednoga jutra rano ustali i nagrnuli na prozor proučavajući Mars, prvi je Imbro Hadžiomerović izrekao svoje utiske i ustanovio :

»Jarabi judi, čuda : Mras je bijel...«

»Ja velju da je to sneg,« tumači Milutin Jovanović. »Tako ti se čini i Kajmakčalan kad je pod snegom, i kad mu se iz daljine primičeš avionom.«

»Ja bi rekel da je to megla,« izjasni se Ivica Bukavec.

»Ma kakva te bre, magla spopala u glavu. To je sneg.«

»Bezbeli da je tako : snijeg i ništa drugo nego snijeg,« potpomogne i Imbro.

»Jaz pa mislim da je to prašina. Pri nas v Loblani ima mnogokrat tak silna prašina... Enkrat jaz in moj negdašnji fant smo šli čez takvu prašinu in...«

Bogzna šta bi to ona bila ispripovjedila o sebi i svom fantu da dokaže kako i na Marsu ima prašine kao i u Ljubljani, da je nije prekinuo Makso Schwarz koji je htio da se čuje i njegovo mišljenje u tom pitanju :

»Ja mislila da je Mars učinjena od bijela kamenje kao sir, i da taj kamenje mogla napraviti dobra kšeft: import u Amerika, bijela braški kamen iz Marsa...«

»Ča meješ, buzdo! Kakav braški kamen! Proviri kroz caklo od ovega kanoćala pa š' vidit ča je to... Ono van je ka niko more. Još se dobro ne razaznaje, ma ne more bit ništa vengo more ka i kod nas u Splitu... Na Marsu van jema puno veće mora nego na našoj Zemji... i puno dažđi i jema puno vodenih para... evo gledajte kroz ovi kanoćal.«

Svi su se tiskali ko će prije pogledati kroz »kanoćal« što ga je imao Mate Dujić. Imbro je stao na nogu Maksa Schwarza i tako se nekako prvi uspio dočepati te neobične sprave. Za njim su se redali ostali; a najzadnji ju je dobio u ruke dr Adolf Prohaska, no kad ju je jednom dobio, više je nije cijeli dan skinuo s oka.

I tako je u Vakuum-balonu nastala silna užurbanost i veselo raspoloženje. Milutin Jovanović izvukao je iz svoje torbe narodnu trobojnicu i sve ljude uvjeravao kako se ona, netom iziđu, mora zasaditi u znak da je Mars osvojen. Micika Strugar otkrila je Imbri Hadžiomeroviću gdje je sakrivena njegova puška, pa si ga za čas mogao vidjeti naoružana do zubi kako čeka spreman za navalu. Međutim je Miss Jugoslavija odletjela da preobuče novu haljinu koju je upravo za izlet na Mars dala sašiti kod Kastnera i Oehlera, i za čas se povratila k šefu puta da ga pita je li potrebno skuhati čaj za prve goste koji će im doći u posjete. Kad je Makso Schwarz vidio Miciku Strugar u novom odijelu, izjavio je da i on mora, kao pretsjednik »Mars d. d.«, obući svoj frak. Doktor Adolf Prohaska učio je pozdravni govor na grčkom, latinskom i engleskom jeziku, jer mu je bilo određeno da on prvi pozdravi drugi svijet na Marsu u ime Zemljine znanosti i mudrosti. Ivica Bukavec je čučio kod Mate Dujića i bilježio svaku njegovu riječ, pa su njegove bilješke imale po prilici ovaj užurbani izgled:

»Vidi se ka niki kampanel, sigurno kakva montanja... Šef okreće durbin desno: Di je ona beštija od Maksota, nek vidi sad da je ovo more... samo more... A ono su brda... K vragu i nos, i baš ga sad triba da useknem... Mi ćemo morat malo zabrenzat da nas ne bi đava bacija u vodu. Triba da se fermamo na kraju di jema judi... Šef pritiska jedno dugme. Brzina se umanjuje... Mis Jugoslavija poteže Šefa za rukav i pita je li dolje zima i hoće li sobom uzeti krzneni kaput i kišobran. ...Pusti me s mirom, jesi l' čula. Ča mene briga za tvoju lumbrelu...«

Kako je bivao sve to manji razmak između Vakuum-balona i površine Marsa, tako je i dan sve to više gasnuo. Putnici su već ostavljali more iznad kojega su dotada lebdjeli i približivali se velikom Marsovom kontinentu. Izaslanici naše Zemlje razgovarali su se o stvarima koje ih za koji sat čekaju:

»Za stalno će da dođu delegacije. Izaći će pred nas celi diplomatski kor, a možda i njihov vladar. Prirediće nam, bre, kakvu paradu sa zastavama...« govorio je Milutin Jovanović.

»Bezbeli, efendija, a biće valjada i dobre rakije«, upade Imbro, a i ostali su u svojoj mašti vidjeli veliku slavu koja ih čeka. Ta nije to šala doći iz onako dalekih krajeva ko što oni dolaze! Pratiće ih mnoge glazbe, vojnici će pucati i pred njima nositi lampione, ići će u posjete najodabranijima i najvišim pretstavnicima Marsa. Svi su drhtali.

Drhtali su od neke potajne sreće i uzbuđenja, svi su se raznježili i smekšali, tepali jedan drugome slatke riječi, ali bez glave i repa. Makso je Schwarz u svom zanosu zagrlio Milutina Jovanovića i poljubio ga, a Imbro Hadžiomerović od dragosti povalio na zemlju dra Adolfa Prohasku i lupkao ga kao što mamica lupka dragog sinčića. Ivica Bukavec držao je ogledalo Miciki Strugar da može bolje namjestiti šeširić, a ona je pjevuckala pjesmicu »Fantič moj gre«. Svi su nestrpljivo očekivali dodir s drugim svijetom.

Već je bio pao mrak, pa nisu mogli ništa vidjeti. Vakuum-balon plovio je sasvim polagano, pa se najednom zaustavio. Mate Dujić pristupio k svojim suputnicima i rekao:

»Judi, evo smo na Marsu!«

»Ja, bre, ne čujem i ne vidim ništa. A gde su, bre, oni iz Marsa?«

»Gdje su? Gdje su?«

»Čekajte, judi Božji! Naš se balun zaustavija na nikin velikin stablima, i tako se nije dogodila nikaka pegula ni nan ni njemu... Sutra ćemo izać van, i sve će bit u redu ka u Beču... Meni se drima pa gren u posteju... Laka jin noć!«

Ta je kratka vijest šefa ekspedicije kao grom ošinula njegove suputnike. Makso je Schwarz oborio zamišljeno glavu i bio bi možda zaplakao, da je dulje postajala grobna šutnja. No spasio je njega i ostale Milutin Jovanović sa svojom idejom da se ne raziđu sada kad su se ovako lijepo sastali, nego da svečano proslave svoju prvu večer na Marsu. Ideja je bila s najvećom radošću prihvaćena, pa je Ivica Bukavec odmah zabilježio u svoju bilježnicu i raspored večernje zabave:

»1. Dobra večera s kranjskim klobasama, knedlama, halvom, ćevapčićima i drugim narodnim jelima. — 2. Nova damijana hvarskog prošeka i nazdravica dra Adolfa Prohaske. — 3. Četveroglasno pjevanje himne. Učestvuju: Strugar, Schwarz, Jovanović, Hadžiomerović. — 4. Solo baletna točka gđice Micike Strugar. Na klarinetu prati dr Adolf Prohaska. — 5. Ivica Bukavec dvoglasno pjeva narodne pjesme »Kad mlidijah umreti« i »Daleko mi biser mora«. — 6. Ritmičke vježbe s puškom i nožem za rezanje šunke. Izvodi Imbro Hadžiomerović. — 7. Makso Schwarz pleše na uzici i pravi akrobatske skokove preko stolice. — 8. Milutin Jovanović vodi »seljančicu« plešući na jednoj nozi, a učestvuju i svi ostali. — Ulaz slobodan.«

(Nastaviće se)

PRIČA O DIVU

Pred seoskom crkvicom sjedio je slijepi starac, držao gusle u ruci i pjevajući molio milostinju.

Sakupilo se mnogo svijeta, a on im je pričao i pjevao. Pozorno ga slušalo i mlado i staro kako pjeva priču o divu.

»Pred mnogo godina kada su se narodi borili bez pušaka i topova, kad je bio glavni oslon ljudska snaga, živio je u nekom carstvu povučen od cijeloga svijeta — stari div.

Živio je daleko u šumi, ali je na poziv svoga cara rado polazio u borbu da brani svoju domovinu.

Div je ostario. Snaga mu je počela pomalo slabiti, pa su u carstvu već polako i zaboravili na njega. A on, nekada naučen na borbu i na najveće zlo, uživao je u šumi — u svojem domu. Bio je sretan i zadovoljan.

Svu je svoju starost posvetio pticama koje su ga silno zavoljele, jer im je on svojom rukom pravio gnijezda — zakloništa.

Ptičice su dolijetale svakoga jutra pred prozore njegove kućice, a on ih je sate i sate slušao, da nije osjetio gladi, da nije osjetio žeđe.

Maleni slavuj pjevao mu je najmiliju pjesmicu već ranoga jutra, a kad ga je sunce pozdravilo i kad je otvorio prozore svoje kućice, već je čuo cijeli zbor omiljelih glasova.

On je sjedio kod prozora, zatvorio oči i sanjario o svemu što je u životu proživio.

Bio je slavan.

I sa osjećajem nekoga neobičnog zadovoljstva gledao je prizore tako živo kao da se oni uistinu ponavljaju, kao da to nije san, nego java. Sate i sate gledao je nepomičan svoju slavu, a ptice su, videći ga blažena lica, pjevale i cvrkutale radujući se sreći njihova prijatelja.

I jest — on je bio sretan.

Mnogo je proteklo dana, a njegov je život ostao isti. On je uvijek sanjario gledajući svoju slavu.

I za čudo, pred njegovim se očima redale slike sve jedna za drugom ali uvijek samo slike njegove slave. Nikada nije vidio onih groznih prizora, gdje je stotine i stotine ljudi palo žrtvom njegova buzdovana. Jednoga je dana sjedio kod prozora i sanjario o prošlim danima. Pjev ptica miljenica oživljavao mu je slike prošlih dana.

Sjedeći tako kod prozora, opazio je kako na malenog slavuja navaljuje jastreb. Mali se slavuj branio od napadača — ali bez uspjeha.

Div, koji je imao pred očima samo blage uspomene, rasrdi se zbog nepravde jakoga jastreba, pojuri iz kuće i oslobodi malena slavuja od njegova neprijatelja. Slavuj ga je pogledao kao da mu se želi zahvaliti, jer je u njemu vidio svoga osloboditelja.

Taj blagi pogled malenog slavuja tako je djelovao na staroga diva, da ga je privinuo na srce kao da želi izmoliti oproštenje za sve ono što je ovaj čas u duši proživljavao.

Od toga je časa postao div nesretan.

Svakoga jutra, tek što se razdanilo, doletio bi maleni slavuj na prozor staroga diva, pjevao mu pjesmu zahvalnicu i ostavljao maleni poljski cvijet na prozoru.

Stari je div ljubio maleni cvjetak pun zadovoljstva. Vidio je veliku zahvalnost malenog stvora za iskazano dobročinstvo.

Od sada je vidio div neprestano pred očima jastreba kako navaljuje na slavuja, a u slici jastreba prepoznao je svoj lik. Dugo ga je mučila ova slika. Razmišljao je mnogo o tome zašto je lik jastreba jednak njegovu.

Tek sada je on istinski sanjario. Sad su mu se redale slike života pravim i istinskim redom, a u svakoj je vidio sama sebe kako jak i nadmoćan uništuje slabašne ljude.

Gledao je dugo kao prikovan uz stolac. Oči su mu ispale iz očnih šupljina. Tražio je pomoć, gledao u neizmjernost da nađe preokret toga sna, ali što je dalje sanjario, tuga je postajala sve veća.

Već je gotovo zaboravio na svoje prijatelje koji su ga dozivali sa drveća. Oni su i dalje veselo cvrkutali i pjevali ne znajući za ovaj nenadani preokret u njegovoj duši.

On je zaboravio na sve, samo je gledao sebe kao krvnika.

Pitao je samog sebe, čemu je to bilo, zašto je to sve učinio, ali nije mogao naći odgovora.

Već nije otvarao prozora. Ništa ga više nije moglo razveseliti. Nije se više pokazivao svojim prijateljima, jer se stidio, a ptice su ga tužno dugo i dugo čekale.

Nikuda nije izlazio. Bio je povučen sam za sebe, a tuga ga je bacila u krevet. Ustajao bi tek toliko, da sjedne kraj zatvorena prozora i gleda u daljinu ne bi li gdje u beskonačnoj daljini našao svoj spas.

Žalost i bol prekrili su njegovo lice. — Kosa mu je bila kao snijeg bijela, a duga sijeda brada poljepšala je jadno i patničko njegovo lice.

On je tužio i plakao.

I oko njegove kolibe nastala je tišina. Ptice, koje su ga još uvijek željno čekale, opazile su neku promjenu. Nisu ga više vidjele. One su šutjele i čekale.

Jedini je mali slavuj još uvijek dolijetao na prozor svoga prijatelja. Pjevao je i donašao poljski cvjetak. Već je bio pun prozor poljskoga cvijeća, a div nije otvarao prozora. Sjedio je u svojoj kući kao samac, odijeljen od čitava svijeta, pa i od svojih najmilijih prijatelja.

To je bilo pokajanje.

Trebao je okajati svoj grijeh koji mu je sjedio kao mora na duši.

U isto vrijeme nastalo je u carstvu opet komešanje. Nastala je posvuda žurba.

Po gradovima i selima sabirao se narod na trgovima da sluša proglas cara koji poziva na junačku obranu domovine. Sav je svijet grnuo u mjesto sabiranja. Bojne su trublje dozivale svakoga, jer je domovina u opasnosti. Glas je trubalja bio tako jak, da se čuo i u najdalji kut carevine. Jedino nije prodro kroz prozor staroga diva.

Narod se sabrao na velikom polju podno careva grada i oduševljen pozdravljao svoga cara koji je došao u bojnoj opremi, u pratnji svojih vitezova.

Car je pogledao silnu vojsku. Veseo i zadovoljan tolikim odazivom vjernih podanika, nije opazio da nema diva koji mu je bio uvijek prvi vođa i pobjednik u svim ratovima. On je u oduševljenju vidio pobjedu svojih četa.

Silna vojska krene prema granici. Na licima žena, djece i staraca pojave se suze, jer su znali koliki je krvnik rat koji je poništio mnoga silna carstva.

U gradovima nasta tuga, a u carevini velika vojna. Mnogo je već ljudi palo žrtvom ove grozne nemani. Mnogo ih se vraćalo iznakaženih i bolesnih, a rat je još uvijek plamtio i buktio poput paklene vatre i bijesa. Bojna je sreća varava.

Car je prvobitno postigao velike uspjehe, natjerao neprijatelja u bijeg, ali iza kratka vremena bojna se sreća promijeni.

Neprijatelj uspije bojnom varkom i za kratko vrijeme potuče ametom prvu grupu careve vojske.

Car pokuša sve, ali bez uspjeha. Njegova je vojska uzmicala sve više a on se tek sada sjeti svoga prvoga vođe — diva.

Smjesta pošalje glasnike da potraže diva u njegovoj kući, da ga umole i pozovu na obranu domovine.

Za kratko vrijeme čula se bojna trublja i kroz prozore kolibe staroga diva.

Glasnici uletiše u maleni i skromni stan staroga diva predavši mu poziv i poruku cara.

Div ih sasluša, u tren oka skoči sa stolca, poleti u drugu sobu i za čas se vrati u bojnoj opremi, vedra lica, pomlađen kao da ga je carev poziv preporodio. Okrene se po sobi, baci nekoliko pogleda kao da je neće više vidjeti, pozove glasnike i istrči iz kuće.

Nije učinio niti deset koračaja kad su ga ugledale ptice u bojnoj opremi, sijede brade. — Izgledao je kao Božji vitez, a koracao je kao da mu je to put u vječnost. Gotovo nisu prepoznale svoga prijatelja.

Lišće je već požutjelo i padalo sa drveća, a ptičice ga pozdrave svojim ljupkim glasićima, ali ne onako veselo kao nekada na prozoru kad su mu sa lica čitale blagost i dobrotu.

Div je čuo tužan pozdrav svojih prijatelja, stane, a pred očima opazi sliku okrutna jastreba kako udara na malenog slavuja.

U njegovoj duši nasta velika borba. Smrači mu se pred očima i opazi velik grijeh u koji je posrnuo. Odbaci od sebe mač i buzdovan i vrati se šuteći u svoju kućicu.

Glasnici su ga gledali nekim uzrujanim strahom, potrče za njim u kuću da ga molbama sjete na dužnosti prema domovini.

Kad su došli u kuću, imali su što vidjeti.

Div je ležao na krevetu, posut mirisnim i dražesnim cvijećem, — zatvorenih očiju, sa smiješkom na licu. Nije više disao.

Duša se njegova otpremila daleko na sud Bogu da primi plaću za sva učinjena zemaljska djela. Slavuj je sjedio na rubu postelje i pjevao pogrebnu pjesmu.

Div je izdržao pokoru, okajao je svoj grijeh, a Bog ga je za nagradu uzeo u svoje nebeske dvore — dvore vječne ljubavi.

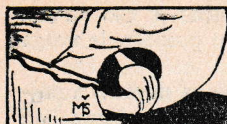
Slijepi starac završi priču o divu, pusti gusle preda se, a sakupljenom narodu orose se oči suzama.

Mladen Širola

MAPA ZA RAZGLEDNICE — Sivi karton izreže se u duljini od 30 cm i u širini od 25 cm. Gore se pričvrste dva mjedena prstenca na kojima će mapa visjeti. Na karton se prilijepi sivi ili smeđi krep-papir. Zatim se izrežu iz crvena krep-papira tri vrpce široke 4 cm i 4 isto tako široke vrpce iz crna krep-papira. Ove se vrpce s obje strane previju po dužini prema nutra, tako da dobijemo polovinu prvobitne širine; rubovi se nato zalijepe ljepilom. Sada imademo vrpce koje su široke samo dva cm. One se poprijeko poredaju na kartonu obloženu krep-papirom kako to pokazuje naša slika. Tamo gdje se vrpce križaju pričvrste se lijepim, po mogućnosti, mjedenim čavlićima. Zatim se na suprotne krajeve mape prišiju dva lijepa mašlića, jedan crveni i jedan crni, a posred mašlića pribije se po jedan lijepi čavlić. Konačno se, radi urednijeg i ljepšeg izgleda, unutrašnja strana mape obloži šarenim papirom, obično onakvim kakav služi za omote kod knjiga. Time su na unutrašnjoj strani mape pokriveni svi rubovi vrpca koji se ovdje sastaju. Kad smo, prema svom ukusu, uložili na pričvršćene vrpce razglednice, onda objesimo mapu na zid. Razumije se da se takva mapa može izraditi i u drugim bojama, ovdje smo naveli ove boje zato, jer one uglavnom čine sklad sa svim razglednicama. Ako želimo učiniti mapu za posjetnice, onda izrežemo vrpce uže i nagušće ih pričvrstimo čavlićima. I u tom slučaju može se, dakako, karton oblijepiti šarenim papirom, najbolje, japanskim krep-papirom.

PERO I KIST

Andrija Palmović — (*Uz pedesetgodišnjicu njegove smrti.*) Nije rijedak slučaj u povijesti čovječanstva da i narodne velikane prekrije veo zaborava kao što je to i s ličnošću pjesnika Andrije Palmovića. Stoga zavirimo malo u pjesnikov život i rad.

Palmović se rodio u Rasinji 27 X 1847 godine, gdje je polazio i osnovnu školu, a gimnaziju u Požegi i u Zagrebu. Odabrao je svećenički stalež i rano je počeo pjevati. Često je morao mijenjati župe kao kapelan, jer je širio domoljubne ideje i radio oko buđenja narodne svijesti. U vršenju svoje teške službe nahladio se što je imalo za posljedicu bolest koja ga je bacila u grob. Postavši ipak župnikom u Komarevu kraj Siska, malo se smirio, ali ne za dugo. Umro je 10 II 1882 godine u Zagrebu u bolnici milosrdne braće a pjesme je njegove sabrao i, s predgovorom Huge Badalića, izdao pobratim njegov Fran Folnegović. Palmović je lirski pjesnik i spjevao je prilično malo pjesama (u svemu 44 izvorne i 9 prevedenih), a tomu je uzrok rana pjesnikova smrt i prilike u kojima je živio. Tri pjesme nam pokazuju pjesnikovu intimu, a to su: elegija »Osmo čudo«, »Zaman ukletva« i »Pokupkinji«. On je pjesnik potlačene domovine koju zanosno slavi u »Sonetnom vijencu«, gdje je od milja zove: »Domovino, ime svetih osjećaja!« Njegove su balade i romace pune života i snažno djeluju na čitaoca. Tako on na pr. u pjesmi »Konju Mrkodinu« veliča narodno junaštvo, dok u pjesmi »Bosanski korabljar« kliče od veselja što je i bosanskoj raji sinulo sunce slobode.

Pjesnik nam prikazuje velik dio naše povjesnice koja nije uvijek bila ružičasta i gledajući na narod koji je uništio Zrinske i Frankopane on ipak govori u pjesmi: »Zora Veronika Zrinska« sa zadnjim listom drevna zrinskog debla, Zorom Veronikom: »Pregori, srce, gori i pregori!«

Palmović je prevodio pjesme nekih njemačkih i poljskih pjesnika koje su štampane u »Vijencu«, gdje su i druge njegove pjesme bile objelodanjene. Palmovićeve su misli katkad teško razumljive, a u jeziku ima nešto kajkavskog elementa. Njegove se pjesme prilično malo čitaju, a razlog je tomu i taj, što je pjesnik slabo poznat, jer su njegove »Sabrane pjesme« rasprodane, i vrijedno bi bilo da ih koja knjižara opet izda, pa da se hrvatski narod upozna sa pjesnikom koji je opjevao lijepu našu domovinu.

Sada, kad se navršuje 50 godišnjica njegove smrti, neka je slava pjesniku kojega mnogi nijesu shvatili, — pjesniku kojega je život bio buran i pun patnja što ih sa sobom donosi stalež kojemu se bio posvetio! **Ap.**

Slikar Zlatko Šulentić — Rodio se u Glini, srednju je školu svršio u Karlovcu. Umjetničku akademiju svršio je u Münchenu. Izlagao je svoje umjetničke radove u Parizu, Londonu, Ženevi, Firenci. Svoje umjetničke doživljaje obogatio je mnogim putovanjima po Africi, Južnoj Americi, Maloj Aziji i Evropi. Radi najviše uljem, tuitamo akvarelom. Obrađuje krajobraze, a najviše se bavi portretom. Forme su mu staložene, bogate boje, voli izrabiti momente svijetla i sjene. Odlikuje se svojim staloženim i mirnim pogledima na umjetnost pa ne zastupa ekstremne smjerove.

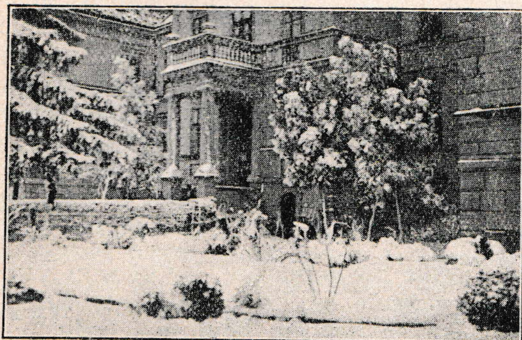
U prvo se vrijeme, doduše, priklanjao ekspresionizmu, ali danas su njegova slikarska djela smirena, pa zato i ostavljaju trajan efekt. Njegova je umjetnost izvan smjerova, ali zato i preživljuje različne moderne pokušaje.

Dva nova igrokaza — Po našim selima i varošima pojedina društva preko godine više puta nastupe pred javnost, a jedva je koji od tih nastupa bez kakvog igrokaza. Najveća je poteškoća za takva društva da dođu do dobrih igrokaza, jer većina stvari koje dobiju po narudžbi ili obiluju nemogućim bestidnostima ili su ispunjene šupljim i neduhovitim »šalama«. S druge strane ti su igrokazi udešeni redovito za mješovite uloge, a naša društva ponajviše glume ili samo igrokaze s muškim ili samo sa ženskim ulogama. Da doskoči toj potrebi naših društava Društvo sv. Jeronima započelo je izdavanjem pučkih gluma i u posebnoj seriji izdalo Matijevićeva »Rasipnog sina« (priča iz evanđelja u 4 slike, za 12 muških lica, cijena 8.— dinara) i Lamotovu seljačku glumu »Za zemljom« (u 4 čina, za 20 muških lica, cijena 10.— dinara). Početkom ove godine počelo se raditi da se omogući društvima što veći izbor igrokaza, pa se zaredalo novim prikladnim izdanjima »Društvene pozornice«. Dva nova sveska već su u prometu, a nekoliko svezaka ovih dana izlazi iz štampe. 1. »Dođi, idi za mnom« je evanđeoska slika u 2 čina, događa se u Jerusalimu u doba Kristovo. Napisana je za 7 muških lica i doći će dobro svima društvima za priredbe u ovoj korizmi, napose za priredbe Velikog tjedna. Pozornica je vrlo jednostavna terasa na krovu jedne jerusalimske kuće, a ostaje ista u obje slike. Da bude lakše urediti pozornicu koja će odgovarati i radnji igrokaza i povjesnoj istini, priložena je i nacrt pozornice od Vojmila Rabadana i slika kostima koji su se u ono doba nosili. Osim toga urednik »Društvene pozornice« Vojmil Rabadan napisao je vrlo korisne upute za izvađače. Igrokaz ima efekta na pozornici i svojom živošću i jačinom zanosi gledaoce i tjera im suze na oči. Lik Spasiteljev doista se ne vidi na pozornici, ali se njegov dodir, njegov utjecaj osjeća na svakom mjestu. — 2. »Mali ptičari« naprotiv je igra iz suvremenog života i to, uglavnom, za djećake: glavne uloge imaju dva učenika Zvonko i Jankica, zatim Načelnik i Stražar Marko te zbor školske djece. Obrađuje doživljaje dva prijatelja koji umakoše iz škole da mogu loviti ptice. Pojedine partije je uglazbio pok. M. F. Lederer i priložene su note ovom izdanju. U nekim mjestima ova se igra kroz dugi niz godina ponavljala i uvijek je privlačila publiku. Ova će pozorišnja izdanja dobro doći našim diletantima, jer su kod nas ovakva djela veoma rijetka. Igra »Dođi, idi za mnom« stoji 10.— Din, a »Mali ptičari« 20.— Din. — Naručuju se kod Društva sv. Jeronima, Zagreb, Trg Kralja Tomislava 21.

PRAKTIČNE UPUTE FOTO-AMATERIMA

Baš ovi zimski dani i duge zimske večeri zgodne su da u kući spravimo sve u red što se kroz ljeto pobrkalo. Zato će i vrijedan foto-amater nastojati da, uz ostalo, spremi u red i svoje negative kako će ih moći odmah naći kad mu ustrebaju.

Mnogi amateri nagomilaju svu silu dobrih i loših negativa u jednu kutiju pa kad ustrebaju koju ploču, prebace čitavu kutiju bez obzira na to da se tako ploče veoma oštećuju. Zato će se praktičan amater pobrinuti da drži svoje negative u nekom sistemu i redu. U tu svrhu mogu se nabaviti različni patentni ormarići za negative, taške, knjige i slično, ali amater može izraditi i sam mnogo jeftiniju kartoteku za negative. Ploče ili filmovi svrstaju se alfabetskim redom ili prema sadržaju, na pr. crkve: pod tu rubriku dolaze sve ploče što prikazuju crkve, ili prema kojoj drugoj zajedničkoj pripadnosti, na pr. slike iz stanovita putovanja. Prvi je način praktičniji, jer ne možemo držati u pameti sve snimke iz jednog putovanja, a kad tražimo koje brdo, nećemo ga sigurno tražiti pod rubrikom »crkve« već pod rubrikom »brda«. Pod tom rubrikom negativ odmah nađemo. Za takvu kartoteku napravimo najprije zgodnu drvenu kutiju. U tu kutiju poredamo pojedine prikladne taške za negative, a svaka taška nosi natpis: crkve, gore, cvijeće, portreti i slično. Ko ima veći broj negativa, može izraditi još na kartonu, što će se malo izdizati iznad negativa, alfabetska slova, pa ćemo koju zagrebačku crkvu naći pod šifrom *Cz*, crkvu u Lepoglavi pod *Cl* i tako redom. U ovakvoj kartoteci neće se ploče polupati, zaprašiti ni izgrepsti, a osim toga uvijek imademo sistematski pregled čitavoga svoga foto-amaterskog rada.

J. Lulić: ZIMSKI MOTIV IZ SISKA

Đuro Teufel: MOTIV IZ OKOLICE JESENICA

Ovakvo praktičko sistematiziranje ploča ili filmova potrebno je svakom amateru čim mu se nakupi više negativa. Tko ne drži negative u redu, za toga je sav snimljeni materijal zakopano blago, jer se svojim slikama ne može poslužiti u pravi čas. Zato bi si svaki amater morao napraviti praktičnu kartoteku kako smo je gore opisali, to više što se ona dade napraviti gotovo bez ikakva troška s malo spretnosti i ustrpljenja.

POGLED NA SVE STRANE

Najstarije žito — Pretpovjesnim istraživanjem već se prije ispitivalo koje je najstarije žito na svijetu, te se sa sigurnošću moglo samo odgovoriti da se najprije znalo za pšenicu, ječam i proso. U Kini se tri tisuće godina prije Isusa znalo za zob. U sanskritu nalazi se jedno mjesto u kojem se kaže: »Arijci razumijevaju pod riječju yavas vrst žita sa dugim klasom«, a to je ječmeni klas. Prema Pliniju »ječam je jedno od najstarijih hranivih sredstava«, a to se potvrđuje time da su Grci i u kasnije kulturno doba upotrebljavali ječam za žrtvovanje.

Miris ljubica — Tko hoće da u svako doba godine imade ugodan miris ljubica, neka ga priredi na ovaj način: U vrijeme cvjetanja polože se mirisne glavice ljubica u čistu staklenu posudu (otprilike četvrt litre sadržine) koja se dobro zatvara; najbolje su staklenke široka otvora sa gumenim poklopcem. Na sloj ljubica u visini prsta metne se za polovicu tanji sloj soli, onda opet ljubice pa sol itd. Posuda se čvrsto zatvori i postavi na hladno mjesto. Za par tjedana širi se iz nje, kada se otvori, krasan miris. Nakon svake uporabe posuda se čvrsto zatvori, pa se u njoj taj ugodan miris može držati više mjeseci.

Ulje kao lijek — Kod katara, nahlada, vratobolje dobro je sredstvo ulje. Ovo se ugrije, te se njime na komadiću vate dobro nataru prsa i vrat. Ulje je korisno osobito kod bolesti disala. Dokazano je da kod Talijana koji jedu, kako je poznato, sve sa uljem, mnogo manje ljudi pati od sušice nego u drugim zemljama. Jedan svećenik obolio je, kako je pisao »Kneipov list« na disalima, pa kako se nije mogao zbog velika posla dovoljno čuvati, poslužio se uljem. Svako veče progutao je žlicu čistoga provansalskog ulja i ozdravio je.

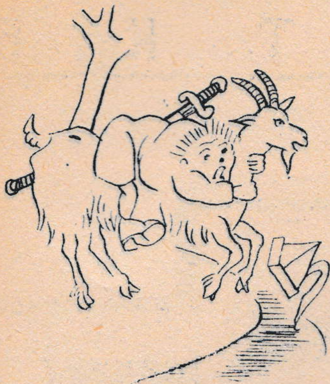
Kuhinjska sol ne samo da služi za začin ljudske hrane, već potpomaže i probavu, pa se radi toga daje i domaćim životinjama. I inače se upotrebljava u razne svrhe. Na primjer kod hunjavice uzme se na vrh noža soli, rastopi se u mlakoj vodi i više puta provlači se ta voda kroz nos. Upotrebljena u većoj mjeri jest zaštita proti difteriji, jer sol sprečava porast i razvoj gljivica. Pri upali vrata i prsnom kataru uzima se sol kao dodatak oblozima. Vruće kupelji nogu koristile su onima kojima udara krv u glavu i koji boluju od jake hunjavice i s njom spojene groznice. Pri oboljenju disala dobro je udisati paru slane tople vode, a isto to vrijedi pri hrapavosti i upali vrata. Slaba rastopina kuhinjske soli dobra je proti opeklinama. Rastopljena u žesti ili salmijakovoj žesti dobra je za čišćenje mrlja. Sol sa sokom od limuna uklanja iz tkanina mrlje od rđe i tinte, ako se smjesom pokrivena mjesta postave na sunce. Ćilimi zadrže prvobitnu boju, ako se prije čišćenja pospu solju. Crno sukno izvrsno se pere u slanoj vodi. Za čišćenje stvari od žute mjedi vrlo je dobra sol, navlažena octom. Treba li staklene ili zemljane posude brzo ohladiti, valja ih metnuti u slanu hladnu vodu.

Turske poslovice — Otvori sam svoje oči, jer inače će Ti ih drugi otvoriti. — Čovjeka sa novcem boje se i brdine. — Alah je stvorio brata za brata, ali za svakoga posebnu novčarku. — Kuća ne može postojati bez kruha, selo bez psa. — Ako ti je suđeno da umreš, dovoljna je za to mala glavobolja. — Glava, koja se umije nakloniti, neće biti otsječena. — Seljak moli za kišu, putnik za lijepo vrijeme; Bog načini svakomu po volji. — Tko lije suze za stranim ljudima, izgubiće oba oka. — Bog je dao čovjeku dva uha, a jedan jezik. — Milija mi je moja vrana nego tuđi slavuj. — Tko kupi jeftino jednu stvar, kupi je skupo. — Tko živi od nade, umire od glada.

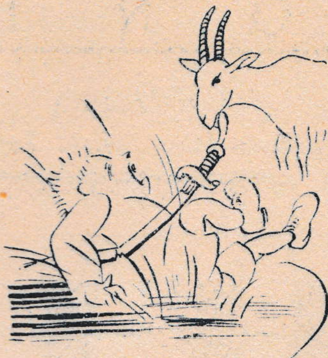
Cvatući jorgovan može se preko zime uzdržati na ovaj način: Početkom studenoga odreže se snažna grana sa mnogo pupoljaka, postavi se u posudu sa vodom u toplu sobu. Onda se načini kaša od natrona i pepela od cigare (svakoga na vrh noža) i nešto karbolne vode. Kada se ta kaša osuši, doda se stučena u prah vodi. Voda se mora češće mijenjati. Prah ostane u loncu. U biljku ne treba mnogo dirati.

Čisti naravni med sadržaje upravo one tvari koje najbrže i najlakše pospješuju probavu; zato se preporučaju da se uzima sa onim jelima koja nisu tako lako probavljiva.

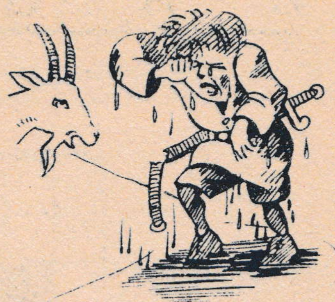
HRABRI JAHAČ

Na jaretu Janko jaši;
oko njega sve se praši.

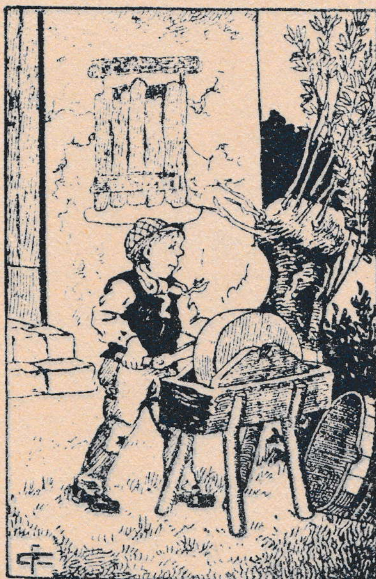
Pred kaljužom jare stane;
Janko naglo u kal pane.

Zlorado sad jare beči,
a naš Janko skuči, kmeči.

U MLADIM DANIMA čovjek već mora spremati kapital za budući život. Ta i drvo se savija dok je mlado. Tako moramo u mladosti stvarati osnove za svoju obrazovanost i svoj značaj. Pravilnom i lijepom razvitku duševnosti pomaže dobra knjiga. Zato i mi dajemo prilike svakom zgodom svojim pretplatnicima da uzmognu lijepo izgrađivati svoju ličnost. U novom natječaju Krijesa obdaričemo dobitnike obiljem prekrasnih knjiga, a osim toga i u Krijesu pružamo uvijek svojim čitačima mnogo zabave i pouke. Krijes stoga postaje kulturnom potrebom naše omladine, i bez njega ne bi smjela biti nijedna prosvijetljena kuća! Nastojte stoga što više proširiti Krijes u svojoj okolini!

Skrivačica

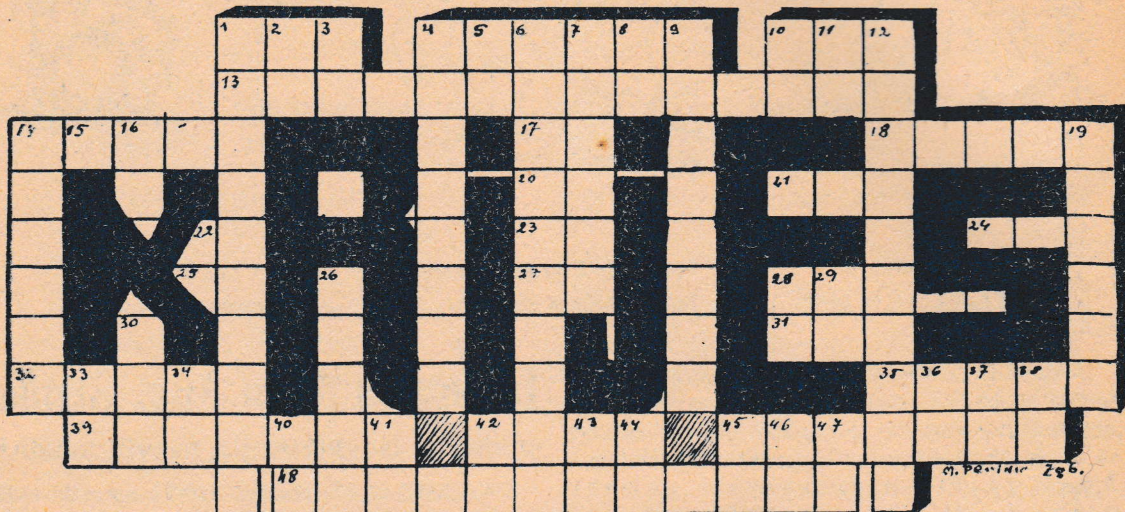

Gdje mi je prijatelj?

Z A G O N E T K E

1 Križaljka

Sastavio *Mato Perinić*, Zagreb

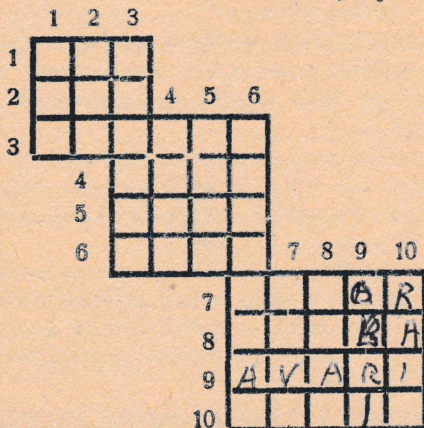

Vodoravno: 1. Rijeka. 4. Turski vladar. 10. Žensko nar. ime. 13. Grad. 14. Kontinent (pad.). 17. Inicijali pisca iz 18 stoljeća. 18. Bogataš. 20. Dva suglasnika. 21. Pok. zamjenica. 22. Pok. zamjenica. 23. Inicijali srpskog političara. 24. Glodavac. 25. Zamjenica (obr.). 27. Dva samoglasnika. 28. Zamjenica (pad.). 31. Zvijer. 32. Dio noge. 35. Žensko nar. ime. 39. Zanimanje. 42. Usklik. 45. Svetac. 48. Stari vulkan .

Okomito: 1. Muško nar. ime (pad.). 2. Dva samoglasnika. 3. Inicijali hrv. povjesničara. 4. Ekspedirati. 5. Nota. 6. Grana medicine. 7. Grad r=b. 8. Inicijali hrv. književnika. 9. Cvijet. 10. Spolnik. 11. Prijedlog. 12. Država. 14. Ruda iz Moseove skale tvrdoće. 16. Prijedlog. 19. Rijeka. 22. Inicijali hrvatskog pjesnika. 26. Mjesto muka. 28. Inicijali hrvatskog političara. 29. Zamjenica. 30. Grad. 33. Veznik bez 1 slova. 34. Prijedlog (obrn.). 36. Nota (obr.). 37. Inicijali pjesnika god. 1608. 38. Nota. 40. Inicijali hrv. pjesnika. 41. Dva alf. slova. 42. Incijali hrv. pisca. 43. Prijedl. lat. 44. Skraćeni oblik gl. biti. 45. Franc. zamj. 46. Fran. spolnik. 47. Dva alf. slova.

2 Magični kvadrati

Sastavio *Marko Krvavica*, Split

Vodoravno i okomito iste riječi!

1. Bog vina. 2. Grad u sjever. Italiji. 3. Muzički zbor. 4. Engleski sveučilišni grad. 5. Zbor slobodnih zidara. 6. Pisac. 7. Uzor. 8. Grad u Vojvodini. 9. Divlji narod. 10. Izvanredan poziv na oružje.

3 Ispunjalka

Sastavio *Božidar Paja*, Zdenčina

— — — + — — — svetinje
— — + — — šp. pokrajina
— — + — — čarobnjak
— — + — — žid. naučenjak
— — + — — dio aviona
— — + — — žen. ime
— — + — — popust
— — + — — vrst komarca (pl.)
— — + — — jahaća škola (fon.)

Slova na križićima: dalmatinski književnik († 1903)

4 Anagram

Sastavio *Mladen Kabalin*, Zagreb

Bio davno mudrac jedan:
Uman, pošten, čestit, vrijedan,
Kad najednom, nestalo ga:
U grčkog se stvori boga.

Odgonetke iz ovoga broja treba poslati na uredništvo Krijesa najkasnije do 29 veljače. Pet odgonetača dobiće za nagradu po jednu lijepu jeronimsku knjigu.

KRIJES

1931/32 BROJ 7

KRIJES, ILUSTROVANI ČASOPIS ZA OMLADINU
UREĐUJE IVO HORVAT
IZLAZI JEDANPUT MJESEČNO — PRETPLATA 10 DIN NA TRI MJESECA
PRETPLATA SE PLAĆA UNAPRIJED — RUKOPISI SE NE VRAĆAJU
ADRESA UREDNIŠVA I UPRAVE: ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21
TELEFON: BROJ 54-17 — ČEKOVNI RAČUN POŠTANSKE ŠTEDIONICE BROJ 36.291

SLIKA NA OMOTU: MAKSIMILIJAN VANKA, RAD (ulje)

Novi natječaj KRIJESA

Tko ove porazbacane stihove svrsta u red da čine cjelinu kako se oni nalaze u jednoj ovogodišnjoj jeronimskoj knjizi, ulazi u novi natječaj Krijesa, Rješenje treba poslati najkasnije do 1 svibnja, a u lipnju će se među natjecatelje. ždrijebom izabrane, podijeliti ove nagrade:

I 30 KNJIGA
II 20 KNJIGA
III 10 KNJIGA

Veliko zanimanje pobudio je kod naših pretplatnika prošli natječaj Krijesa. Uz razonodu kod rješavanja natječaja postoji za svakog natjecatelja mogućnost da se dobiju lijepe nagrade, pa će sigurno i kod ovog natječaja sudjelovati velik broj naših pretplatnika.

Kada još ne bješe zvijezda ni plavetna svoda	Silnoga Tvorca sviju vjekova, sviju stvorova
O čuješ li, srce, — ljepšu no s ikog katedralnog kora, —	Nad svaku silu i zloću, nad svako crno kovarstvo
Kad ruču i urljaju knezovi crni	O srce, koje čeznutljivo voliš svijetle sunčane modrine
Vječnog Vladara: Božjega Slova	Orit se pjesmu anđeoskog zbora
Već svijetlo bješe gospodstvo, vlada i carstvo	Nad nama tamo, u plavetnoj nepskoj visini
Dok ti se grsti od grdila mraka i tmine	O srce, ne strepi, ne dršći, ne trni
Stanovno, gore mi, gore se vini	Ni modrih bregova ni zelenih voda

ODGONETKE IZ 6 BROJA KRIJESA

1 Križaljka — Vodoravno: 1. Nil. 4. Ogotaj. 10. Ina. 13. Jekaterinoslav. 14. Azije. 17. T(omo) B(abić). 18. Gavan. 20. oa. 21. ona. 22. To. 23. P(ašić) N(ikola). 24. Miš. 25. (Vi) iv. 27. Ea. 28. Svi. 31. Ris. 32. Taban. 35. Teica. 39. Konopar. 42. Ljuj. 45. Makarić. 48. Popokatepelt.

Okomito: 1. Njegovanom. 2. Ie. 3. L(ovre) K(atić). 4. Otpremit. 5. Ge. 6. Ortopedija. 7. (Tirana) Tibana. 8. A(ntun) N(emčić). 9. Jorgovan. 10. Il. 11. Na. 12. Avganistan. 14. Apatit. 16. Iz. 19. Nišava. 22. T(rnski) I(van). 26. Pakao. 28. S(tjepan) R(adić). 29. Vi. 30. Abo. 33. (Ako) Ak. 34. (An) Na. 36. (Er) Re. 37. I(van) I(vanišević). 38. Ce. 40. P(etar) P(reradović). 41. Rp. 42. I(sidor) K(ršnjavi). 43. Ut. 44. Je. 45. Me. 46. Al. 47. Kt.

2 Magični kvadrati — 1. Bak. 2. Ala. 3. Kapela. 4. Efon. 5. Loža. 6. Analista. 7. Ideal. 8. Senta. 9. Tatar. 10. Alarm.

3 Ispunjalka — Hramovi, Alava, gatar, Akiba, vijak, Klara, rabat, obadi, menaž = Matija Ban.

4 Anagram — Sokrat — Kastor.

Izdavač i vlasnik Konzorcij Kuća Dobre Štampe u Zagrebu, Trg kralja Tomislava 21. * Za vlasnika, izdavača i uredništvo odgovara: Dr. Josip Andrić, Zagreb, Trenkova ulica 1. * Tisak tiskare Narodne prosvjete u Zagrebu. Za tiskaru odgovara: Dr. Vjekoslav Ćorfan, Zagreb, Šenoina ulica 28. * Omot izrađen ofset-tiskom u litografiji Tiskare Narodnih novina u Zagrebu. * Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Zagreb, Deželićeva ulica 2.

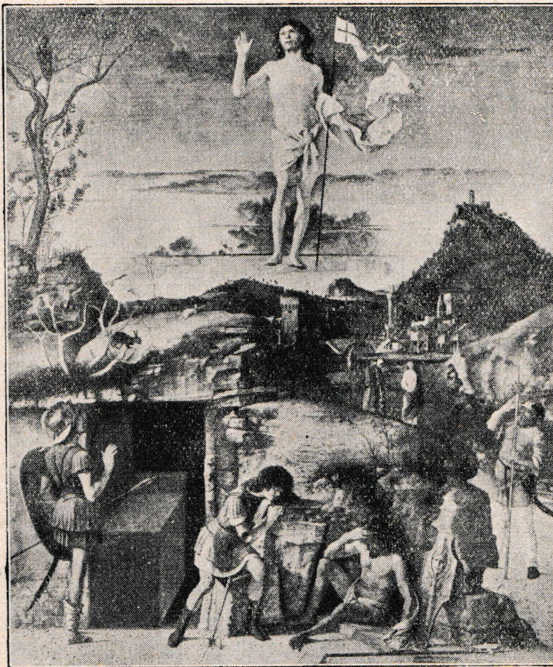

GOD. XII ZAGREB, 15 OŽUJKA 1932 BROJ 7

USKRSNU ISUS DOISTA

„Uskrsnu Isus doista", veselo se i zanosno ori danas u našim crkvama. Svanuo je najveći blagdan Crkve kada se spominjemo najvećega čuda, Isusova uskrsnuća. „Uskrsnu Isus doista, u ranu zoru uskrsnu. Aleluja!"

Gospodin je višeput prorekao svoju strašnu muku, ali je odmah govorio i o svom uskrsnuću. Njegove riječi o muci nisu ni sami apostoli razumjeli, a u Njegovo uskrsnuće nije nitko vjerovao, osim Bl. Djevice. Apostoli su se za muke Isusove razbježali. Pod križ Ga je pratio, uz presv. Majku, jedino Ivan. Tko znade kamo su se drugi, u najvećem strahu, sakrili. Bilo im je veoma teško i bolno što je njihov ljubljeni Učitelj tako strašno svršio. Mislili su da je sada sve propalo. Pobožne žene ne vjeruju u Njegovo uskrsnuće, zato se i brinu za ponovno pomazanje Njegova tijela ne bi li Ga tako što dulje vremena sačuvale od truleža. Bilo je u njih dobro i nježno srce u kojem je kucala ljubav zahvalnosti, ali vjere u uskrsnuće nisu ni one imale.

ISUSOVO USKRSNUĆE — G. BELLINI

Kad se nad vrhuncima povrh Jerusalima pomolila zora, ustade Gospodin živ iz groba i napusti ga za vazda. Stara nam predaja kaže da se odmah zaputio k svojoj Majci da je utješi i razveseli. O tome nam sveto Pismo ne piše ništa, jer te časove i te osjećaje ne bi mogao nitko tako lako opisati. U Knjizi nad knjigama opisuju nam se sada pobožne žene, koje su se ranim jutrom otputile prema grobu, s dragocjenim pomastima za mrtvo tijelo Učiteljevo. Njima se javlja anđeo i naviješta im Isusovo uskrsnuće. Njima se i sam Božanski Otkupitelj javio. Njihovome pripovijedanju ne vjeruju apostoli. Riječi tih pobožnih duša činile su im se kao nekakve tlapnje. Gospodin se na to ukazao Petru, dvojici učenika na polasku u Emaus, svim apostolima bez Tome, a onda istima i Tomi. Sad su tek svi vjerovali u Njegovo uskrsnuće, kad im je pokazao svoje ruke i noge i rane na njima, kad im je dopustio da ga sami opipaju. Kasnije im se još mnogo puta javio i boravio je s njima, poučavao ih je o kraljevstvu nebeskom. Bio je s njima jednom i pred pet stotina svjedoka, a drugom zgodom pred 120 ljudi. Pred mnogo se, napokon, svjedoka posljednji put javio na Spasovo i uzašao pred njima na nebo.

Ovako svestrano zajamčeno uskrsnuće Isusovo propovijedaju apostoli diljem cijeloga tada poznatoga svijeta. Baš taj nauk o uskrsnuću Isusovu stavljaju za podlogu cijelomu našem vjerovanju. Iz one davnine čuje se neprestano njihov glas o uskrsnuću i odzvanja već kroz 19 vjekova cijelim kršćanskim svijetom: „Uskrsnu Isus doista, u ranu zoru uskrsnu. Aleluja!"

U našim krajevima mrtva zimska priroda ustaje na nov život, veselo nam propovijeda uskrsnuće Gospodnje. Mi se veselimo bijeloj visibabi, plavetnom šafranu, žutoj zlatici, mi-

risnoj ljubici, nježnoj ivančici. Gdje je bilo to drago cvijeće preko zime? Počivalo je u grobu svojih podzemnih stabljika i sada se probudilo na nov život da nas upozori na uskrsnuće Gospodnje. Mi radosno šaramo uskrsna jaja. I to jaje je mrtvo, mirno, bez života kao grob. Iz njega izlazi živo pilo, i ono čivka o uskrsnuću Gospodnjemu. Sva je ova priroda imala u sebi životnu snagu koju joj je dao Stvoritelj. I božanski Otkupitelj, mrtav u grobu, imao je u sebi životnu snagu, jer je On gospodar života i smrti.

Zašto je On odabrao smrt i uskrsnuće za naše vječno spasenje? „Trebalo je da Krist trpi i umre i tako da uniđe u slavu svoju." To su Njegove riječi. Trpljenjem, mukom i smrću priredio si je uskrsnuće i slavu svoju, a naše vječno spasenje. Time nas je ujedno najljepše poučio da ćemo i mi trpljenjem, mukom i smrću uza Nj, doći jednom u slavu vlastitoga uskrsnuća, koje nam On sam obećaje. „Ako zrno pšenično ne pane u zemlju, ostaće samo." Zrno koje strune u zemlji, diže se na nov život. Iz prirode dobivamo snagu kad je uništujemo. Ugljen gori, daje vrućinu, vodu pretvara u paru, nama daje snagu. Voda se ruši u dubine, tjera strojeve, služi nam svojom snagom. Elektroni nestaju, kažemo, da se neutraliziraju, i tako nam koriste. Iz smrti se rađa život, nakon smrti dolazi uskrsnuće. Mi živimo i umiremo. Spremamo si uskrsnuće. Uskrsnućemo na život blaženstva, budemo li umrli grijehu. Živjećemo u vječnoj sreći, budemo li znali na tom svijetu mirno i spokojno trpjeti. Uskrsnuće za nebo možemo osigurati vršenjem zapovijedi. Glavni pak zalog slavnoga uskrsnuća zajamčen nam je neprevarljivim obećanjem Gospodnjim: „Koji blaguje moje tijelo i pije moju krv, ima život vječni, i ja ću ga uskrsnuti na sudnji dan..."

Dr. D. Hren

NEOBIČNI OBIČAJI

Stara je riječ: Koliko ljudi, toliko ćudi! Svaki čovjek ima svoju narav, svoj ukus, svoj način mišljenja i izražavanja, pa su mu i navike drugačije nego kod ostalih ljudi. Jednako kao kod pojedinaca, opažamo tu pojavu i kod raznih naroda, gdje nailazimo na najrazličitije narodne običaje. Doduše, danas tih narodnih običaja, po kojima su se pojedini narodi isticali među ostalim stanovnicima našega globusa, iščezavaju pomalo. Napredak kulture i tehnike zbližio je udaljene krajeve i narode izjednačujući ih sve više. Štampa, brza prometna sredstva, izumi, koji na prvi mah izgledaju čudo (brzojav, kino, radio, pa eto i gledanje u daljinu), saradnja na problemima (privredna kriza, razoružanje itd.), i tisuću drugih kulturnih i ekonomskih veza, što svojom mrežom isprepletoše svijet, učiniše da se danas čovjek iz Londona, Newyorka, Zagreba i Sidneya jednako odijeva, jednako se vlada, čita iste listove, ima isti raspored rada i navike života. (Osamsatni rad, sport, čaj u 5 sati). Ukratko, svaki narod daje nešto od svojih produkata i običaja, a mnogo toga poprima od drugih. Tako, eto, mi nosimo englesko odijelo, talijanski šešir i češke cipele, pijemo ruski čaj iz kineskog porculana i tako redom. No ipak u toj težnji zbliženja i izjednačivanja, žive još uvijek kod pojedinih naroda njihovi specijalni domaći običaji i navike, i to najviše ondje, kamo kultura teže prodire — na selu. Jer „bolje je da nestane sela, nego u selu adeta", veli i poslovica. A jedna od zemalja u kojoj se novi duh vremena uhvatio sa starim adetom u najljući koštac je Japan, o kome se ovih dana toliko govori radi njegove vojne na Kinu. Čudnovati su, doista (naravno za nas), ti japanski običaji koji pomalo izumiru.

Mi na primjer, premda imamo desetični sustav, svejedno brojimo predmete na tucete, Japanac je, naprotiv, logičniji i broji na desetke: tako kod njih servis za čaj ili slično nije za šest osoba kao obično kod nas, već za pet. No velika većina japanskih običaja upravo je potpuno obratna od naših. Tako mi kad brojimo na prste, iz otvorene šake pružamo van jedan po jedan prst, Japanci, naprotiv, otvore šaku, a onda prste redom vraćaju na dlan. Naši stolari barataju pilom i blanjom u smjeru od sebe dalje, japanski majstori vuku ih prema sebi. Japanci imaju doduše zvona ko i mi, ali dok se u našim zvonovima skriva klatno, koje kuca po nutarnjem rubu zvona kad se ono njiše i tako daje glas, japanska zvona vise nepomično i nemaju klatna, već zvonar izvana kuca čekićem po kovini. Uđemo li u staju kojega našeg gazde koji ima više konja, vidjećemo da su konji u pregradama okrenuti repom prema ulazu. U japanskoj staji naći ćemo da oni glavom gledaju prema vratima.

Na našim svečanim gozbama „padaju zdravice" pri koncu ili bar pri pečenki, niponski govornici riješe se te brige prije juhe. Kad Japanac pozdravlja, baca se ničice. (Danas, naravno, samo načini kretnju kao da će kleknuti). No zato ne skida šešira, niti grli koga, pa ni svoje rođake, a ni rukovanje mu nije poznato ukoliko, dakako, nijesu već stranci donijeli svoje običaje. Kad Japanci sjede, čučnu na pod, podvuku noge poda se i „sjede na petama". Njihove su knjige pisane odozdo prema gore i s desna na lijevo, tako da bi naš zadnji redak posljednje strane knjige bio za njih početak štiva. Želite li komu pisati u Japan, morate na adresi najprije napisati zemlju, zatim grad, onda ulicu, a tek onda prezime i ime naslovnika.

T. L.

CARIĆ I MEDVJED

Jednoga ljetnog dana pošli su medvjed i vuk da malo šumom prošeću. Uto začuje medvjed prekrasno pjevanje neke ptice i reče: „Brate vuče, koja je to ptica što tako divno pjeva?" „To je kralj ptica", odvrati vuk „pred kojim bismo mi morali pasti ničice". A to je zapravo bio carić. „Ako je tomu tako", reče medvjed „onda bih želio vidjeti njegovu kraljevsku palaču, odvedi me onamo!" „To ne ide tako lako kako ti misliš", kaže vuk „moraš čekati dok ne dođe gospođa kraljica. Malo iza toga dođe gospođa kraljica noseći u kljunu hrane, a s njom i gospodin kralj, i počeše hraniti svoje mlade. Medvjed bi najradije odmah uništio, ali ga vuk povuče za rame i reče mu: „Ne, moraš pričekati dok gospodin kralj i gospođa kraljica opet odu." Stoga oni odu dalje u šumu pazeći na rupu gdje je stajalo gnijezdo. Ali medvjed nije mogao nikako mirovati, htio je vidjeti kraljevsku palaču pa se stoga za kratko vrijeme opet vratio natrag. I zaista, tada su već kralj i kraljica izletjeli; on se nalukne i spazi ondje pet ili šest mladih što su ležali u gnijezdu.

„Zar je to kraljevska palača!" poviče medvjed „to je bijedna palača! Vi niste nikakvi kraljevići, vi ste obična derišćad." Kad su to čuli mladi carići, silno se ražeste i povikaše: „Ne, to nije istina, naši su roditelji čestiti ljudi; medvjede, to ćeš ti već upamtiti."

Medvjedu je i vuku postalo tjeskobno, oni se okrenu i povuku se u svoje rupe. A mladi carići vikali su i kričali neprestano, i kad su im roditelji donijeli hrane, rekoše mladi: „Mi nećemo ni dodirnuti nožice od muhe i gladovaćemo sve dotle dok nam ne objasnite jesmo li mi čestita čeljad ili nismo; ovdje je bio medvjed pa nas je vrijeđao." Nato će im stari kralj: „Budite samo mirni, sve će biti u redu!" Onda odleti sa gospođom kraljicom pred medvjedov brlog i poviče: „Staro zvrndalo, zašto si ti vrijeđao moju djecu? To će te skupo stajati, i to ćemo riješiti u krvavu boju!" Tako je, dakle, dobio medvjed navještaj rata pa je on sada pozvao sve četveronožne životinje, vola, magarca, govedo, jelena, srnu i sve druge živine. Carić je opet pozvao sve što leti zrakom, ali ne samo ptice, velike i male, nego i komarce, stršene, pčele i muhe.

Kad je dakle, došlo vrijeme za boj, pošalje carić uhode na ono mjesto gdje će biti zapovjednik neprijateljske vojske. Od svih je bio najlukaviji komarac koji je lunjao šumom onuda gdje se neprijatelj sakupljao pa se konačno skutrio pod jednim listom na drvetu pod kojim su se izdavale zapovijedi. Ondje je stajao medvjed, koji pozove lisicu preda se i reče: „Lisice, ti si najprepredenija od svih životinja, ti ćeš biti general te ćeš nas predvoditi." „Dobro", reče lisica „ali moramo se najprije dogovoriti za znak." Nitko nije znao koji će znak uzeti, a onda reče lisica: „Ja imam lijepi, dugi, kitnjasti rep koji izgleda gotovo kao crvena perjanica; kad podignem rep uvis, onda stvar stoji dobro, i vi možete mirno napredovati, a ako ga spustim, onda bježite kako vas noge nose!" Kad je to čuo komarac, odmah se povrati i ispripovjedi cariću sve potanko.

Čim je osvanuo dan kada se imao zametnuti boj, ele, sjatile se četveronožne životinje s tolikom bukom, da se sve zemlja tresla. Doletio je onamo zrakom i carić sa svojom vojskom koja je zvrčala, kričala i rojila se, da te hvatao strah i tjeskoba; i oni su išli jedni prema drugima. Ali carić je poslao komarca neka sjedne lisici pod rep i neka je svom žestinom bode. Prvi je ubod lisicu jako palucnuo, da je podigla uvis jednu nogu, ali je podnijela bol i držala je još uvijek rep uzdignuto; kod drugog uboda morala je već načas spustiti, a kod trećega nije mogla više izdržati, krikne i uvuče rep pod noge. Kad su to opazile životinje, mislile su da je sve propalo te se razbjegnu svaka u svoju rupu. I tako su ptice dobile bitku.

Tada su gospodin kralj i gospođa kraljica doletjeli kući k svojoj djeci i povikali su: „Djeco, veselite se, pijte i jedite po miloj volji, bitka je naša!" Ali mladi carići rekoše: „Jok, još nećemo jesti; najprije mora doći ovamo pred gnijezdo medvjed da moli za oproštenje i da rekne da smo mi čestita djeca." Nato odleti carić pred medvjeđi brlog i poviče: „Brundo, pođi pred gnijezdo k mojoj djeci da moliš za oproštenje i da rekneš e su ona čestita djeca, drukčije ćemo ti sva rebra polomiti." I zaista, medvjed se u groznom strahu dovuče onamo moleći za oproštenje. Tada su istom bili mladi carići zadovoljni, šćućurili su se jedno do drugoga pa su jeli, pili i veselili se sve do u kasnu noć sretni što im je ipak uspjelo prisiliti medvjeda da prizna da su oni čestita djeca.

J. Grimm

USKRSNUĆE

U mrmoru rijeke što se lijeno vuče
slušali smo izdah preživjele noći.
Vjerovasmo tada da će opet doći
uz pratnju zefira i svilenih maca
slavno uskrsnuće.

Plakale su hvoje i pognuto pruće.
Naše dobre majke molile u Gospe
da rosicom čistom naša polja pospe,
a Ona nam šalje uz blagoslov sveti,
slavno uskrsnuće.

Mi čekamo i sad — kad se bura suče —
da zvono zašumi, zabruji, zabreca —
ono isto zvono što smo kao djeca
slušali gdje javlja u ritmičkom zvuku:
slavno uskrsnuće...

Živko Sretković

AMERIKA PRIJE OTKRIĆA

Egipat, zemlja plodonosna Nila, dao je čovječanstvu biljeg svoga negdašnjega prosvjetnog stanja: u velebnim piramidama, sjajnim umjetninama i veličanstvenim građevinama. Dao je biljeg ujedno i kulture cijele Afrike. Njemu je čast da zauzimlje prvo i najstarije mjesto u svjetskoj povijesti. Indijci, pa Babilon i Asir, a za njima i Perzija daju kulturni značaj Azije i njeno nastojanje za dalji procvat. Helada, pak, i Rim, sa svojim filozofima, pjesnicima i umjetnicima, pokazali su što može snaga Evrope.

I Amerika, tlo zlata i silnog bogastva, odigrala je znatnu scenu na pozornici kulturne historije ljudskoga roda. Ova, udaljena od glavnih prosvjetnih žarišta, pruža svoju posebnu kulturu, nezavisnu od drugih. Iako se njezina arhitektura u mnogočem, pa i u samom izrađivanju predmeta, ne razlikuje od egipatske, pa niti mitologija koja je puna poetičnosti kao i kod istočnih naroda; pa ni sami običaji i žrtve: ipak Amerika ostaje zemlja svoga zasebnog kulturnog značaja, a koliko se dosad može pravo kazati, i kulturne originalnosti.

Iskopine koje nam same svjedoče za golemu energičnost i veliku umjetničku sposobnost naroda ovog kontinenta: labirinti na kilometre dugački, orijaški mostovi, hramovi, žrtvenici, kipovi, piramide kojih ne nadvisuju ni same egipatske, neke dosežu naokolo čak preko 200 m, dragocjeno posuđe, dvorane, podovi hramova, zidovi nakićeni bas-relijefima koji upravo začaravaju, sve to govori: tu je nekada živio pravi orijaški narod! Nadalje: mauzoleji njihovih velikaša koji su gotovo neprocjenjivi, te oni ogromni nasipi i čudnovate građevine sazdane u pećinama i polama, razdijeljene na sobe i odaje, gdje na hiljade stanovnika živi nekim zajedničkim životom, sve su to proizvodi naroda snažnih tjelesnih i duševnih sposobnosti.

Pismo, koje je većinom hijeroglifsko, (no upotrebljava se još prije pomenutog takozvano „uzlovno pismo") jest jedno od najglavnijih izvora za upoznavanje tih naroda. Ono svjedoči kakva bijaše njihova ćudorednost, kakvo je bilo uređenje državno i familijarno, kakvi zakoni, vjera, ukratko: kakav bijaše cijeli njihov život.

Država, kao najveća zajednica ljudskoga društva, pretstavlja najviši kontakt među ljudima. Njome upravlja vladar, imenom „kacik". On je najglavniji i najmoćniji državnik, daje zakone, rješava sporove, i zato je njegova vlast neograničena, a čast nepovrediva. Društvo je podijeljeno u kaste, no, ipak pred zakonom ravnopravno. Rob je nešto širih ruku, nego li u ostalih kulturnih naroda.

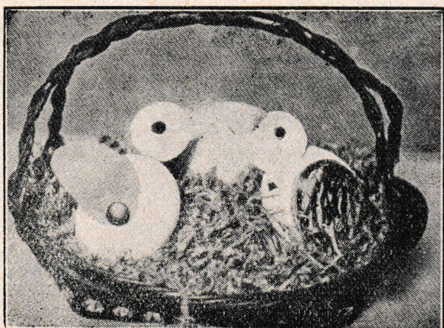
Kao što najveću vlast u državi ima „kacik" tako i u obitelji drži vlast najstariji; on je otac i domaćin kuće. Svećenička čast je u velikoj cijeni. Mnogoženstvo je dopušteno jedino „kaciku". Žrtvovanje je bogovima puno obreda i čarolija, ali katkada do skrajnosti okrutno. Čudno je kakva moralna snaga bijaše u tih naroda, poimence Asteka, Inkasa i Peruanaca koji su u glavnom i pretstavnici stare kulture. Kod njih nailazimo na krasne pouke za svakidašnji život: majka, na pr., daje upute svojoj kćeri, a otac sinu vježbajući ih u uljudnosti, umjerenosti, čednosti i u svemu onome što treba da ima svaki čestiti građanin.

Vjera je puna bogova i božica koji su isprepleteni pustim mitosima (pričama). No, ti mitosi daju i neku jezgru istine. I kod ovih naroda je ono uobičajeno arijsko vjerovanje: borba između dobrih i zlih duhova, dana i noći, plodnosti i neplodnosti i drugih ovakvih protivnih moći. Tezkatlifia je, na primjer, gospodar noći i tmine, Huitzilopachtli je bog sile i jakosti. Narodi: Caddaci, Trimkiti, Apalaci, a s njime i drugi, vele da su se njihovi pradjedovi spasili na nekom brdu od općeg potopa, i to baš samo oni koji su bili u zatvorenoj lađi-korablji. U nekom dobrom i blaženom „Viracochi" (= pjena morska) koji je liječio i ozdravljao, ljubio sve ljude, a oni ga prezreše, ostao je znak obećana spasenja u Bogu-čovjeku.

Imajući ovaki uređaj i silnu umnu i tjelesnu jakost, iako ovaj narod nije dao onu najsnažniju kulturnu jakost, u piscima, pjesnicima i filozofima, prebrodio je svoju dugotrajnu i zanimivu povijest na svim područjima djelatnosti koje bi se mogle uključiti u naprednost i proizvod čovjeka, kao glavnog nosioca kulture.

Ovaj kontinent davao je sve svoje neprocjenjivo blago, ali ga je i imao, e da bi što bolje i više podigao čovjeku-stanovniku njegovu nezavisnost, samopouzdanje i kulturnu jakost. Jaka volja ovih naroda, združena sa snagom, ostala je nama donedavna nepoznata, a njezino kopno ujedno sa cijelim svojim radom ostalo je zatvoreno — i Amerika postade „zemlja zaborava".

N. M.

ZAGREBAČKI SPOMENICI

Možda je još poludivlji čovjek, dok se skrivao po pećinama i šumama odjeven u kože i hraneći se lovom, osjetio dužnost da kojem umrlom bratu postavi na grob posebno počasno obilježje... iz zahvalnosti što je pokojnik otkrio tako lijep položaj za naseobinu ili što je junački poginuo u ratu s neprijateljskim plemenom... Bilo je to sasvim nešto surovo i jednostavno, dakako, hrpa kamenja ili običan kolac, ali taj je prosti znak imao da dovikne prolazniku: „Stani, putniče, sjeti se da ovdje počiva muž koga moraš poštivati i postaviti sebi za uzor! Stani, putniče, i pokloni se njegovu spomeniku..." Kasnije, kad je čovjek već stanovao u lijepim zidanim gradovima, a udobniji mu život dopuštao da umjetnost i kulturu dovede do zavidne visine, razvijao se sve više i običaj da se osobite zasluge kojima su pojedinci zadužili čovječanstvo ovjekovječe spomenicima, najprije na njihovu grobu, a onda na javnim mjestima, gdje će zboriti potomstvu o zaslugama preminula velikana. Bilo je, doduše, mnoštvo spomenika koje su podigli sami sebi bahati vladari ili moćnici znojem i krvlju

Foto: I. Kirin

I. MEŠTROVIĆ: J. J. STROSMAJER

svojih robova za svoja „slavna djela" na pr. egipatske piramide!), ali mnogo ih je, jako mnogo, koje je uistinu podigla pažnja i ljubav zahvalna naroda. Danas svi ti spomenici stoje na najviđenijim i najodličnijim položajima gradova svih naroda, i svaki se od njih ponosi kad

FERNKORN: SV. JURAJ Foto: I. Kirin

vidi kako stranac s udivljenjem motri lik čovjeka koji je učinio da je povijest zlatnim slovima zabilježila ime njegovo i njegova naroda.

I u našem bijelom Zagrebu, središtu naše kulture i rodoljublja, ima lijep broj spomenika, koji su najbolji dokaz koliko je velikih umova, bogodanih umjetnika i čelik-karaktera dao naš narod, premda malen i u teškim prilikama. Čim stranac dođe u Zagreb, zapeče mu oko na Jelačićevu trgu, staroj Harmici iz davnih dana, na velik brončani kip junačkoga bana Jelačića. Uspravio se junak tvrdo i neslomljivo na ponosnu konju, gori mu pogled pod naoblačenim obrvama, a sablja pokazuje na Peštu, s kojom je u vezi slavna Jelačićeva god. 1848 što je upisana na podnožju. Ako sad stranac pođe Ilicom, na uglu Mesničke ulice zastaće pred likom priprosta franjevca oca Andrije Kačića Miošića. Na podnožju iskićenom narodnim ukrasom „starac Milovan" izgleda kao da je zastao u hodu prisluškujući glasu gusala i pjesmi nevidljiva stara pjevača da je zapiše na papir što mu je u ruci i da je preda tako svim krugovima i vremenima... Na Zrinjevcu, omiljelom šetalištu, proviruje kroz zelenilo bezbroj bijelih mramornih poprsja. Sve su to naši veliki ljudi, čitava je naša slavna povijest ocrtana u tim dostojanstvenim, ozbiljnim licima, svakome od njih mnogo toga dugujemo. Na istom Zrinjevcu dižu se i dva velika brončana spomenika: Petar Preradović i veliki biskup J. Juraj Štrosmajer. Prvi, sa sveskom pjesama u ruci, stoji, zagledao se ponosno i smjelo u svijet kao da usprkos tuđinske uniforme koja ga steže, dovikuje svima i svakome svoju ljubav prema domovini i vjeru u njezinu budućnost... Biskup sjedi, ruka mu uzdignuta kao da naučava, a ta gesta ruke, jednako kao izraz i asketski navorano lice, jednako kao i onaj vijenac kose na glavi, sličan Mojsijevu svijetlu, ima toliko snage, toliko proročke veličaj-

nosti u sebi, da gledalac i nehotice mora osjetiti neko strahopočitanje i gotovo bi kleknuo pred njim na koljena. Veliki naš, plemeniti biskup!...

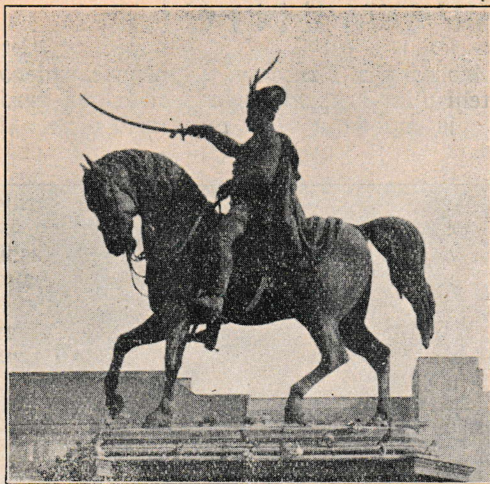

Foto: I. Kirin
FERNKORN: J. JELAČIĆ

Gledajući ove spomenike, još nešto mora da nas ispunja ponosom. Jedino Jelačića izradio je stranac Fernkorn, koji je bio jedan od najvećih kipara prošlog stoljeća. Od njega je i kip sv. Jurja kod kazališta, vrlo lijepa skupina i kopija originala koji se nalazi u Beču. Sve ostale spomenike stvorili su domaći sinovi, i to: Kačića i Preradovića Ivan Rendić, Nestor naših kipara, umjetnik koji je svoja djela razasuo po čitavu svijetu i u prošlom stoljeću doživio posvuda najlaskavija priznanja. A Štrosmajerov lik izradio je Ivan Meštrović, genijalan umjetnik, koji u savremenoj svjetskoj umjetnosti zauzima vrlo odlično mjesto. Kad se ovim remek-djelima pridruži i krasan Frangešov „Kralj Tomislav", svaka šetnja po Zagrebu biće šetnja kroz našu prošlost, od koje moramo mnogo toga naučiti i koje se pred nikim ne trebamo stidjeti. Nek vas, mladi prijatelji, bučan promet i vreva modernog života, što ključa pod nogama naših spomenika, ne odvrati da katkad pogledate gore, na lik ljudi koji su u najtežim vremenima znali da uvijek sačuvaju neokaljan obraz i netaknutu vjeru u ideale, bez kojih je čovjek uistinu bijedan... A danas se i jedno i drugo tako malo cijeni... **Ro.**

JOŽA ANDAMANAC I NJEGOVA MILA DOMOVINA

Što su Andamani — Uzmite školski atlas, pa nađite Aziju i pogledajte Indijski Ocean. U istočnom njegovu kraju nađite Indokinu. Netko joj veli Stražnja Indija, netko Istočna Indija. Tu ćete naći niz otoka kao lanac prema Sumatri. Eto, tu su otoci Andamani. Odmah iza njih slijede Nikobari.

O životu na Andamanima — Tamošnji narod niska je uzrasta. Ljudi dorastu tek do visine naših srednjoškolaca ili opetovničara. Ako je netko visok 150 cm, zovu ga dugonjom. Žene su niže, oko 130 cm, muškarci oko 145 cm. Čovječuljci!

Andamanci poznaju više plemena, ali mi ćemo govoriti samo o plemenu Bojing-ngiji. Svi su oni skladna tijela, žilavi, vunaste kose, a crni kao pravi dimnjačari. Hodaju goli. Samo što nose pregačicu od lišća.

Kako Andamanci grade kuće — Andamanci grade kuće u šumi. Stijene kućama opletu od pruća. Kao i mnoga naša sirotinja po selima. Andamanci ne znadu bolje. A mogli bi, jer imadu od čega. Krov spletu od lišća. Sve kuće su sojenice. Stoje na kolcima. Krov je uvijek vrlo strm.

Lovište — Nema na Andamanima poljodjelstva ni stočarstva. Sabiru divlje plodove i korijenje: jams, pandanus, mangrove i tonotong. U tome se poslu vide Andamanke s djecom. Ljudi su lovci. Najhrabriji idu na divlje svinje, veprove, drugi na lisice, divlje kokoške i golubove, a najslabiji samo na štakore, morske zmije, kornjače, rake, školjke i puževe. Ženske sabiru i jaja od kornjače, kukce i njihove ličinke, gusjenice i crve, skakavce i divlji med. Andamansko je lovište prostrano i bogato.

Jelo — Premda zemlja daje svojim stanovnicima obilje hrane, ipak nema velikih gozbi u obične dane. Andamanci jedu samo dva puta dnevno. Rano izjutra i kasno poslije podne. Diniraju kao Englezi.

Glavno narodno jelo je meso. To je pečena veprovina, štakoretina, kokošetina, a kao posno jelo riba, kornjačetina, morska zmija ili kajgana od kornjačinih jaja, raci, školjke, puževi. Uvijek se oslade. Zato poslije glavnoga jela dolazi „na stol" za svakoga po nekoliko crvi, gusjenica ili kukaca, ličinki, a najposlije iza svega — divlji med.

Na lovu — Englezi donesoše Andamancima pseto. Kao i Nikobarcima. Dok Nikobarci vele da je pseće meso prava poslastica, Andamanci neće da jedu ovo meso. Pas im je pomagač u lovu i čuva kuću. Od lovačkoga oružja poznaju luk i strelicu. Luk imade lik razvučenoga S. Na strelici je šiljak drven ili od željeza. Veličina se ravna po lovini. Nekada se služe i kopljem. Kornjače love i harpunama. Prvo željezo uzeli su s nekakve lađe. Andamanci ne poznaju stupica ni zamki u lovu.

Čudni običaji Andamanaca — Djecu rado darivaju. Čim tko zatraži, odmah će dati rođeno dijete. Ali se roditelji ne mogu utješiti, potraže u susjedstvu drugo dijete pa to uzimlju pod svoje. Sramota je nekome odbiti prošnju i ne dati djeteta na dar! Zato dandanas nitko na Andamanima više ne zna tko mu je rod, tko nije. Nikakvo čudo da nastaju rodbinske ženidbe, premda oni nastoje tome izbjeći koliko se može.

Još o djeci — Čim mališan prohoda, već trčka za ocem u lov. Djevojčica poskakuje za majkom kod sabiranja drva ili čega drugoga, a također i kod kućnih posala.

Umre li dijete, onda ga brižljivo sahranjuju. Obriju mu kosu sa glave, ruke prekriže, noge

slože koljeno uz koljeno. Tijelo omotaju lišćem. Na sredini kuće iskopaju jamu, polože dijete onamo, zatrpaju i naložе ondje vatru. Kad se slegne vatra, pepeo prigrnu na gomilu, polože u njega školjku s mlijekom i kuću ostave. Spletu vijenac od lišća, zapnu ga negdje o drvo, opašu njime kuću i odu u šumu. Tamo podignu nekakvu kućičku i ostanu ondje po tri mjeseca. Toliko traje žalost za djetetom.

Svaki prolaznik pored one kuće znade da je ondje velika žalost, i nitko da bi u nju zalazio ili što, Bože sačuvaj — dirao!

Najposlije vraćaju se roditelji kući, otkapaju grobnicu, vade lješinicu, a ta se počela raspadati. Isperu trulo meso u moru. Lubanju namažu ilovačom. Po njoj povješaju školjke. Objese je oko vrata ocu ili majci, a možda i rodbini. Kome treba. Nosi se dok se sve ne potrga. Druge se kosti potrgaju, provrtaju, nadjenu na liko i daju prijateljima, a oni ih nose oko vrata ili kao vijenac oko glave. Kad prestane velika žalost, skidaju roditelji s čela blato što su ga onamo namazali u početku. Odraslije mrtvace zakapaju u šumi.

Vatra — Andamanci ni danas ne znadu praviti vatre. Svaka kuća čuva vatru na ognjištu pod pepelom. Kad treba ići od kuće, ponesu ogarak za novu vatru. Vatru paze brižljivo. Misli se da su prvu vatru uzeli negdje sa garišta kad je grom udario u drvo ili su je donijeli sa vulkana Bareba ili Narkondana.

Loša sudbina Andamanaca — Opažamo da Andamanci izumiru. Za koje vrijeme nestaće ih kao i Tasmanaca. Englezi su pokušali da spase taj rod ljudski, ali zaludu. Oni su uzimali djecu njihovu, odvodili ih i učili našemu životu. I djeca bi išla k ruci. Ali čim bi mladić pohodio dom i rod, ne bi se više vraćao iz doma. On je radosno zbacio englesku odjeću na domaćem ognjištu. Najvećom slašću posrkao bi ono malo juhe od kornjače i pojeo s još većom slašću komadić veprovine. S prijateljima bi nastavio život u svojoj dragoj džungli i prašumi.

Što učini čovječac Josip — Odveli Englezi u Rangun jednog Andamančića. Bilo mu jedva 8 godinica. Ama nije ga bilo što ni vidjeti! Ali momčić brzo naučio sve čemu bi ga njegovi učitelji učili. Na krštenju dobije ime Josip. Brzo je znao da govori pored materinjega jezika i engleski i burmanski. Bistra glavica!

Kad mu je bilo sedamnaest godina, posluživao je u nekoj bolnici. Radio u ljekarnici. Ali Josipu Andamancu nije se onaj posao osobito svidio, ostavi bolnicu i ode na brod. Kasnije je naučio svirati i bio u nekoj velikoj bandi. I sam Bog zna, što sve nije preturio preko svoje glave do dvadesete godine. Najposlije osvane čovječac Josip u Rangunu. Ukrao nešto i zapao u tamnicu.

Otslužio kaznu. Ali sada ga pošalju na Andamane, kući.

Došavši, dakle, Josip Andamanac kući, što učini on? Svukao sa sebe evropsku odjeću. To mu je bilo prvo. A onda se dade na lovački život svojih vršnjaka i drugova iz najranije mladosti. Gol golcat, oboružan lukom i strelicom odilazio je na veprove!

Jednoga dana susretne ga nekakav Evropejac, Elers, nagovori ga engleski, i tu oni dvojica udri ovo i ono. Najposlije se ispostavi da Joža Andamanac govori isto tako dobro engleski kao i burmanski, hindustanski, tamilski i telugu jezik, da znade čitati i pisati, računati kao kakav profesor matematike. Napamet je znao i onda sve recepte s kojima je imao posla u onoj ljekarnici. I mnogo, mnogo toga!

Pa ipak, taj i takav mladi čovjek, odrekao se svega kulturnoga života po uzoru Evropejaca i otišao u andamansku divljinu, u svoju milu i dragu džunglu.

Doista: Domovina kakva bila, rođenom je sinku mila!

Tome istome Josipu Andamancu i vi morate zahvaliti sve ovo što ste ovdje čitali.

Priredio: **M. Filajdić**

S L O N

Neobično nam je bilo drago slušati, dok smo bili djeca, priče o slonu. U djetinjskim glavicama — po pričanju — zamišljali smo slona kao ogromnu, mirnu, dobroćudnu, ali i osvetljivu životinju. Eto da upoznamo naše mlade čitatelje o životu ovoga kolosa.

Na prvi pogled kako pogledamo slona, upada nam u oči njegova tromost, mirnoća, ozbiljan izgled lica, te dugo rilo (surla, hobot). Kod slona, naročito indijskoga, opažamo visoko i gotovo okomito čelo, dok je kod ostalih sisavaca nisko i plitko. Najznačajnije je kod slona rilo, koje je nastavak gornje usne i nosa. U rilu se nalaze tri snopa mišičja: uzdušni, kružni i ridiarni. Djelovanje pojedinih mišićnih snopova utječe na pokretnost rila; proizvodi sve kretnje, kao stezanje, produljivanje i proširenje rila. Slon proširuje rilo kada pije vodu, i to najprije je usisa u rilo, a onda ispražnjuje u usta. Kod indijskoga slona nastavlja se gornji rub rila u resicu, a kod afričkoga slona dvije su resice, donja dulja i gornja kraća. Ove rese služe kao opipna sjetila, pa slon može rilom dohvaćati i najsitnije predmete. Bilo je dvocijevasto. Glava mu je dugoljasta i visoka. Oči su mu prema veličini tijela malene i odaju slab vid. Vrat mu je debeo, jak, kratak i ukočen. Slonu je potrebna jačina vrata za dizanje velikih tereta uz pomoć rila. Uške su velike i široke, pa slon čuje dobro svaki šum. Iz gornje čeljusti iskaču dva produljena sjekutića koje nazivamo kljove. Kljove mu služe za čupanje korijenja i trave, te kao obrambeno oružje. Osim ovih dvaju zubala ima u svakoj čeljusti još po jedan zub — dakle ukupno 4. To su ogromni i teški zubi od 10—15 kg. Trup mu je zdepast i snažan, a u bokovima stisnut i daje izgled tupog klina. Ovaj oblik tijela omogućuje mu što lakše prodiranje kroz gustu prašumu. Noge su mu kao stupovi podjednako debele sa nezgrapnim stopalima. Prsti se slonu teško primjećuju spolja, a obuveni su u papke. Koža je jaka i debela te služi

kao zaštita od vanjskih štetnih utjecaja. Obrasla je rijetkom dlakom, pa se slonu lakše verati kroz gusto prašumsko šipražje. Unutrašnja građa kod slona pokazuje neka obilježja za razliku od drugih sisavaca. Manjka mu grudna šupljina. U zametku javlja se ta šupljina, ali se pod kraj razvića pluća srastu sa zidovima grudnoga koša, porebrica iščezne. Zanimljivo je da slon nema žučnog mjehura, kao što ga nemaju ni deve, konj, većina jelena i još nekoji sisavci. Slonica ima samo dvije mliječne žlijezde i to na grudima, kao kod majmuna, polumajmuna, šišmiša i drugih nekoliko životinja. Mlado se ubrzo snađe i postavlja na noge. Oko 6 mjeseci hrani se samo majčinim mlijekom, a poslije prima biljnu hranu. Slon živi u žarkim predjelima, pa mu ne treba duga dlaka kao zaštita od studeni. Naraste 3.5—4 m, a dosegne težinu od 4000—6000 kg. Slon je svojom, ogromnom pojavom najljepši ukras zoološkog vrtića, pa imamo mladu slonicu i u Zagrebačkom zoološkom vrtiću u Maksimiru. Stara je nešto više od 2 godine. Slon je biljožderna životinja. Njegova glavna hrana je lišće od stabala i trava. Hrane ga sijenom, te tučenom zobi pomiješanom vodom. Potrebno mu je 50—80 kg hrane dnevno, a tu može da priskrbi među mnogobrojnom travom gdje živi. Hranu uzimlje rilom. Ima više vrsta slonova, kao indijski, afrički itd. Nalazimo ga na otocima Cejlonu, Borneu i Sumatri. Kod nekih vrsta slonova iščezavaju kljove. Slona love na različne načine. Strastveni lov za bjelokošću, te rijetka plodnost može da prouzrokuje nestanak ovih gorostasa. Lovci se dovuku do njegova spavališta pa mu mačem presijeku rilo, a tim nastaje veliko krvarenje koje dovodi do skorog izginuća. U bijegu ubije lovac slona tako da mačem udari nešto poviše papka, presiječe žile, pa slon iznemogne.

Slon hoda najprije nogama jedne, a onda nogama druge strane, pa se zato pri hodu stalno njiše. Može brzo hodati, a i kasati, ali ne pravi nikada skokove. Današnji slonovi su rođaci jednoga već davno izumrla plemena, koje je bilo u onim davnim zemanima jako rasprostranjeno. Velika bi šteta bila da izginu ovako omiljele životinje kao što je slon. U mnogim basnama nalazimo na tobože neke promišljene činove koji se pripisuju naročitoj dosjetljivosti i inteligenciji slona, ali to su samo izmišljotine. Divna pojava slonova, sa mirnim i dobroćudnim izgledom, stalno će lebdjeti pred očima djece kada budu čitali i čuli pripovijetke o njemu.

Ivo Pušić

KAKO ŽIVE SADA INDIJANCI

Kroz stoljeća se mijenja ne samo slika zemlje već se mijenjaju i narodi. I narod može nestati sa zemlje. Povijest je već zabilježila više naroda koji su nekada bili moćni, imali su velike države i silno bogatstvo, a na koncu su nestali — izumrli. Jedini spomen na njih ostade kasnije u pripovijestima i pjesmama, što se predajom prenose iz pokoljenja na pokoljenje, ili opet ostade njihovo djelo i stečevine, koje nas sjećaju njihova rada i podviga prikazujući nam njihovo kulturno stanje i način življenja.

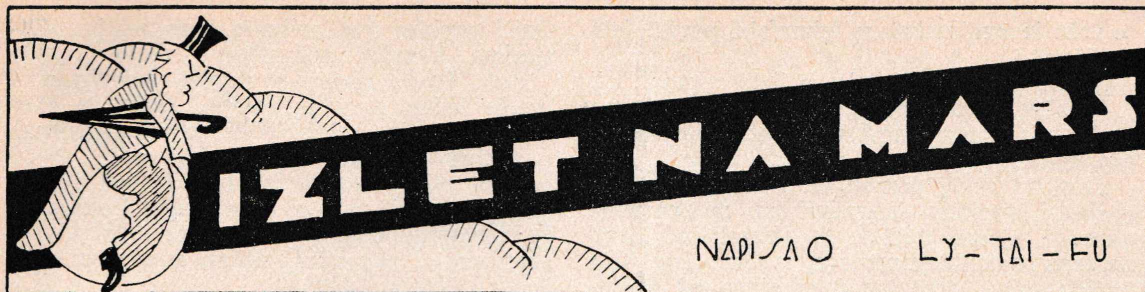
Tako isto i Indijanci, taj nekada ratoborni i u mnogo plemena razdijeljeni narod, koji je Kolumbo našao u Americi, po malo nestaju. Indijancima se nazivlju zato, jer je Kolumbo, došavši u Ameriku, mislio da je zapadnim putem stigao u Indiju pa je i stanovnike te zemlje smatrao Indijancima. (Tek iza njegove smrti uspostavilo se da je ta zemlja jedno sasvim novo kopno). Američki Indijanci ili crvenokošci povlačili su se u krajeve, u koje još nije stupila noga bijela čovjeka. U Sjevernoj Americi gotovo više nema mjesta njihovom starom načinu života. Zemlja se naseljava bijelcima, i oni bivaju neprestano potiskivani. Nemaju više prostrana lovišta niti se čuje bojni krik na njihovim poljanama. Udružene Države Sjeverne Amerike dale su im zato velike komplekse zemljišta gdje mogu slobodno živjeti po svojoj volji kao i prije dolaska bijelaca. To su „rezervacije", skloništa, u koja ne smije ulaziti bijelac i gdje Indijanci pomalo žive i — izumiru. Bijedna se slika pruža gledajući ta nekad slavna plemena kako danas životare, mirno se prepuštajući sudbini u koju čvrsto vjeruju, čekajući bolje dane na drugom svijetu u „sretnoj zemlji lova". Pa premda žive u rezervacijama (skloništima), Indijanci Udruženih Država Sjeverne Amerike danas su promijenili staru svoju nošnju, oružje i običaje. Sve se više približuju bijelcima. Civilizacija mijenja njihove kuće i njihove stare osobine.

U staro doba tijelo im je bilo pokriveno krznom i kožama prema godišnjem dobu, ali danas je sve to zamijenilo platno i gunj bijela čovjeka. Ipak je ostao moccasin od jelena, a među divljim plemenima i ukras za glavu. Kuće su im načinjene od pruća, a šatori od kože i platna koje sami načine. Oružje tih plemena se sastoji od strelice i luka, sulice, tomahawke (sjekire) i batine. K tomu su kasnije nadošle puške i noževi bijelih ljudi. Čamce izdubu iz panjeva, lakog drva ili ih prave iz kože.

Američki je Indijanac opisan kao samozatajan, šutljiv i stoik. Dosjetljiv, hrabar i često okrutan u ratu. Temperamenat mu je poetičan i idealan, a jednostavan govor veoma ugodan i lijep. Općenito vjeruju u Manitusa, ili duševne sile, od kojih jednu zovu „Veliki Duh". Vjeruju u prelaženje duše u druge ljude, pa i u životinje, demone, vještice. Vjeruju u život poslije smrti, gdje je duh opkoljen veseljem u „sretnoj zemlji lova". Svaka obitelj imade „totem" ili simbol, i to obično životinje, ponajčešće medvjeda i vuka.

Broj Indijanaca u Udruženim Državama Sjeverne Amerike po popisu od g. 1910 iznosi 265.683. Imade ih kojih 130.000 u zemljama Velike Britanije, 1,500.000 u Centralnoj Americi i 4,000.000 u Mexicu. U cijeloj Sjevernoj Americi imade ih ukupno oko 6,000.000, a imade ih vjerojatno više od 10.000.000 u Južnoj Americi. Danas se, dakako, svi ti brojevi umanjuju.

Dragutin Skojić

PRVI UTISCI

Koje su točke bile izvan programa — Nazdravica Mate Dujića — Ranoranilac — Spuštanje na ljestvicama — Djelo Imbre Hadžiomerovića „po naređenju" — Muke Adolfa Prohaske s marsovskim jezikom — Pobjedonosna pjesma kroz gradski park „Kaj nam pak moreju" — „Lumbrela" u akciji — Mate Dujić ide u Split

Pučka svečanost s plesom, priređena u svim prostorijama Vacuum balona — uključivši i kuhinju, potrajala je do zore, ako se pod zorom misli sedam sati izjutra po srednjeevropskom vremenu. U službeni raspored umetnuli su učesnici zabave svu silu točaka „izvan programa", izvedenih na opće zadovoljstvo i popraćenih burnim pljeskom publike. Tako je Makso Schwarz izveo „chotiš trbuh ples" koji je naučio za jednoga poslovnog boravka u Carigradu, Ivica je Bukavec izdeklamirao vlastitu pjesmu iz mlađih godina „Neplaćena stanarina", Jovan Milutinović otpjevao je (čak i u Frajtovim izdanjima) nepoznatu sevdalinku „Kad mlidijah pasti na maturi", dok je prof. Adolf Prohaska popratio stručnim komentarom jednu glinenu pločicu s klinovim pismom iz Tell Amarna, na kojoj se spominje neka žuta tekućina. Pod tom žutom tekućinom po profesorovu mišljenju „rozumime svakako plzenjska piva". Micika Strugar izvela je s Imbrom Hadžiomerovićem pretstavu u jednom činu „Dekle, fantič in ljubezen na Gorenjskem" potajno uvježbanu za vrijeme čišćenja krumpira. Bilo je milota slušati Imbru Hadžiomerovića kako ljubavno guče milozvučnim Aškercovim jezikom i u potpunoj uniformi igra ulogu junaka koga je autor zamislio kao seoskog gajdaša, u zelenu kaputu s gumbima od jelenjeg roga i perom na glavi, i bar pola metra manjeg i mirotvornog kao slatko vrhnje.

Naravna je stvar da sva ta radost nije dala šefu ekspedicije mirno spavati. Preokrenuo se nekoliko puta s boka na bok, pa kad ni to nije pomagalo, upao onako u piđami među ostalu publiku i sjedio najprije u neprijateljskom stavu, no program ga je zabave tako zanio, da se i on stao smijati, pljeskati i zabavljati. Čak je htio da se i on među ostalima producira te se odlikovao naročito „izvanprogramnim" nazdravicama, popraćenim prostosrdačnim micanjem sviju krakova, vježbama u ravnoteži i golemim količinama prošeka.

Kad je došao red da nazdravi Maksu Schwarzu, izlio je na njega vrč crvenoga dalmatinskog vina uz ove svečane riječi: „Izlivam ovaj bukal na tvoju glavu, od prajca" da se uvik sićaš čija te je pamet ovdi donila i da se napuniš kurađon, dobron vojon i inšpiracjunom."

Makso Schwarz nije ni pomislio da pođe preodjenuti se opravdavši se riječima:

„To i tak Sara ne fidjelo, a na Mars fladala isnimna bon-ton."

Milutina Jovanovića obladalo je takvo raspoloženje, da je na užas Micike Strugar porazbijao sve kuhinjsko posuđe izjavivši nemarno na koncu:

„Sve će to, bre, reparacije pozlatiti."

Nakon tako ugodno provedene noći nije bilo ni čudo da je počinak svemirskih putnika potrajao nešto dulje nego obično.

Prvi se probudio dr. Adolf Prohaska i glave teške kao Tutankamonov sarkofag otišao u kuhinju na kavu. U kuhinji je, nažalost, sve još bilo mrtvo: nad krhotinama stakla i porculana potpuno odjevena ležala je Micika Strugar šapćući nježno u snu:

„Ivica... fantič moj... škrjanček moj... jaz tebe... vmrla bom... edina moja ljubezen...

Diskretan kao i uvijek u životu dr. Adolf Prohaska prevede u glavi tu slatku tajnu miss Jugoslavije na prahindustanski i čvrsto odluči da je u nijednom drugom jeziku neće odati. Zatim naloži vatru i pristavi kavu. Kad je već voda uzavrela i dr. Prohaska se teško mučio problemom da li da prije uspe šećer ili digne zaklopac na loncu, javio se trljajući oči i drugi ranoranilac, crveno prebojadisani i u nogama potpuno demolirani pretsjednik „Marsa" d. d. Makso Schwarz.

„Gratuliere, gratuliere. Gospodin doktor prfa fidjela nofa kontinent. Historija sapilješila slatna slova faša ime!"

„Novi kontinent?" Dr. Adolf Prohaska začuđeno podigne zaklopac s lonca. „Ne znam co vy mluvite, pane."

„Aber selbstverständlich, nota kontinent, planeta Mars."

„Mars? Vi myslite planet immenovany po starorimskem božanstve Marsu, starogrčkem Aresu, starohaldejskem...?"

Makso Schwarz potpuno smrvljen profesorovom učenošću izbeči oči:

„Mein Gott, čovek besplatno prespafala čitafa jedna noć na Mars i još imala u glava grčka pripovetke. Ajnfah unglajbig..."

Dr. Adolf Prohaska htjede da protestira u ime čitavoga kulturnoga čovječanstva, kad

se začu iz sredine balona triumfalni povik Mate Dujića:

„Jesan li ja reka?! Jesan li ja reka!?..."

Uplašen urlikom Mate Dujića Ivica Bukavec svalja se s otomana na kome je ležao i još mamuran upita:

„Kaj su rekli, gospon šef?"

Slavni profesor ispravivši se do potpune visine i upirući prstom u otšarafljeno okno najvećeg balonskog prozora, svečano izgovori:

„Pro primo, reka san da si glava od kaštelanskog tovara, a pro secundo da smo prispili na Mars."

„Na Mars! Na Mars!", začuše se oduševljeni povici sa svih strana. Dr. Adolf Prohaska sjeti se da više nije u svojoj sobici na Ilirskom trgu i shvati o kakvu je to „nofa kontinent" govorio Makso Schwarz. Milutin Jovanović izvuče iz postelje Imbru Hadžiomerovića i zaigra s njime kukunješće. Makso Schwarz sjeti se slavne povijesti svoga roda i tronutim glasom izgovori:

„Gospodin Bog rekla moja grosfater Abraham i njegova Sara: Abraham, Abraham, ako ti bila korekt i dobro vodila sfoja gešeft, ja tebi dala obećana semlja, tebi i tvoja djeca i Makso Schwarz i njegova Sara i njihova djeca. Hallelu Jah! Hallelu Jah!"

Kroz okruglo okno, oko kojega su se širom rastvorenih očiju okupili svi stanari Vacuum-balona, vidjela se prostrana šuma, ispresijecana šljunkom posutim stazicama, dok se — nedaleko na morskom žalu bijelio prekrasan grad sa šumom zvonika i nekoliko tvorničkih dimnjaka. Dalje na moru plovili su u svim pravcima veliki parobrodi.

Ivica Bukavec, sjetivši se svoje dužnosti i prevladavši prvu znatiželju, poleti k radioaparatu. U svečanoj tišini odjekivao je njegov glas:

„Halo! Halo! Ovdje Vacuum-balon. Hura! Evo nas na Marsu. Spuštanje je uslijedilo u noći i prošlo bez ikakvih poteškoća. Nalazimo se vjerojatno na stablima nekoga gradskog parka. Nedaleko vidi se grad; mogu, dakle, da javim svima dragim stanovnicima i stanovnicama zemlje: Mars je napučen! U balonu vlada neopisivo oduševljenje. Halo! Šef je upravo otvorio staklo prozora i svježi zrak prodire u unutrašnjost balona. Zamislite samo: u balon piri marsovski lahor. Miriši marsovsko cvijeće. Pjevaju marsovski slavuji. Šef upravo govori: Slušajte!"

Speaker Vacuum-balona ušuti, i mikrofon je primao uzbuđeni glas Mate Dujića:

„Đava me odnija, ako ono nije Split... Vidite li kampanil svetoga Duje?... Jesan li van ja reka: more ćovik otić na kraj svita, uvik će nać po koji Split i po kojega Splićana... Ajmo, brzo doli na peškariju... Reka bi da one trabakule voze ribu..."

Nastalo je veliko spremanje za silazak. Svi su se obukli u najnovija odijela; Micika Strugar naličila je u svojoj novoj haljini kao na češljugara.

„Seveda, bomo pokazali tim marsovskim bratje, kaj pa je jugoslovanski šik."

Jedan od četiriju otvora na balonu bio je nakon duga i naporna rada, pri kome je Mate Dujić prokleo sve zvijezde zagrebačkim inžinjerima, konačno otšarafljen.

Mate Dujić, služeći se svojim pravom prvi izvuče jednu nogu iz balona. Zatim je opet uvuče i obrati se Imbri Hadžiomeroviću riječima:

„Imbro Hadžiomeroviću, glavo od... hoću reć šior Kapoškvadra izlazi iz baluna i vodi ovaj zemajski puk u ovu drugu Dalmaciju. Puškon, bajuneton i čizmon brani ga od svi neprijateja i ako triba, umlati kundakom pola Marsa! Naprid, marš!"

Imbro Hadžiomerović sklopi čizme na vojničku, oštro otsalutira i provuče se kroz otvor. Odmah pod otvorom stršila je jedna na po osušena grana i on sigurnim vojničkim korakom zakorači na nju. Oni u vagonu čuše kako je grana pod teretom najprije zastenjala, a onda se uz prasak prelomila. Čulo se zatim šuštanje lisnatih grana kao kad svaljena litica juri kroz šumu, a onda težak mukli pad.

„Mein Gott, mein Gott," plačljivim glasom krikne Makso Schwarz, „ja uvek rekla, ta prokleta konj Imbro samo sve pokfarila. Jedina šandar koji imala u vagonu, jedina čovek s puška koji nas mogla braniti od ljudoštera otišla zum Teufel. I sigurno ne bila osigurana kod nijedna osigurafajuća društfo..."

Mate Dujić poviri kroz otvor i gledajući neko vrijeme naokolo, napokon reče:

„Ča je, je... Ako je pribija trticu Imbro, ne moramo mi. Milutine, daj one skale od konopa. Moga san se i prija sitit..., ali ča ćeš, ne more na ovon svitu ništa biti bez dižgracije".

Prikopčavši ljestve od konopca za dva šarafa, obrati se slavni profesor Maksu Schwarzu:

„Makso, mili moj, ti si ka najteži od nas, izlazi dok nisu skale popušćale!"

Makso Schwarz problijedi kao krpa:

„Ja... nemoguća... apsolutno nemoguća, gospon profesor. Ja imala šena i deca i bila još čist mlada... ako mene pojela ljudošdera, Sara urlikala kak krafa, moja deca došla na ulica, postala briftreger i podvornik... Mars d. d. bankrotirala... moja pokućtva došlo na drašba... Sara ošenila Loewenstein, ona prokleta prevarant..."

Na očima najvećeg financijskog magnata zemlje pojaviše se iskrene suze. Mate Dujić videći toliku nepokornost pozelenio od bijesa:

„Jesan li ja kapo od špedicijuna oli nisan?... Kad nećete slušat, ja gren ća."

S okretnošću, koju niko ne bi očekivao u njegovim godinama, Mate Dujić izvuče najprije donje krakove, a zatim čitavo tijelo s „lumbrelom" iz balona i izgubi se niz ljestve, mumljajući:

„Ja gren ća... post van ćaćin..."

Spustivši se do zemlje, ugleda neumrli izumitelj neobičan prizor. Imbro Hadžiomerović, po svim zakonima gravitacije i padanja tjelesa proglašen pokojnim, stajao je živ i zdrav iza jednog grma i davao desnom rukom profesoru znakove da se približi.

Mate Dujić odučen od hodanja po čvrstom tlu, zatopora nekoliko puta nogama po zemlji i uputi se prema grmu.

Imao je što da vidi. Imbro Hadžiomerović stajao je ponosno ukočen nad nekim u crno

odjevenim čovjekom, s gustom bradom i naočarima koji je nepomično ležao na zemlji.

„Jesan ga, besbeli, ko grom!"

„Ča si uradija, nesritni sinko?" zavapi Mate Dujić.

„On teke izvirio, a ja pras!... pa mirna Bosna."

„Beštijo prokleta", prodere se profesor, „jesan li ti ja reka da te je majka u za čas rodila. Ko je vidija mlatit mirnu čejad... grom puka u te!"...

„Ne laži, reko si sam da premlatim pola Marsa. Meni ni u torbu ni iz torbe, ali naređenje je naređenje... Tako su nas učili u školi."

Videći da ne može s Imbrom na kraj, Mate se Dujić povrati do stabla na kome se ugnijezdio balon i povika Milutinu Jovanoviću koji se baš spremao da izađe:

„Vode! Onaj prokleti mujo umlatio je jednog Marsijanca."

„Umlatio? Na zdravlje; biće da je vređo imunitet. Iako smo i mi..."

Dalje se nije čulo. Nakon par minuta spustio se Milutin Jovanović s loncem za kavu punim vode nastavivši:

„...svejedno treba pomoći bratu hrišćaninu. Bre, da ga prenesemo na kliniku?"

„Ostavi kliniku i daj vodu", otsiječe nervozno Mate Dujić prihvativši lonac. Ne znajući što da zapravo uradi, Mate Dujić izlije vodu onesviješćenom čovjeku po glavi.

Dok su se njih dva zabavljali oko unesrećenoga, spustiše se i ostali članovi ekspedicije, a s njima i Makso Schwarz. Micika Strugar plakala je od straha i približivši se Imbri Hadžiomeroviću vikala mu u lice:

„Razbojnik, Hotentot!"

Onesviješteni je pomalo dolazio k svijesti. Otvorio je oči i prošaptao:

„L a d n a k š!"

Dr. Adolf pozorno naćuli uši. Ladnakš... tu riječ nikada nije čuo... da, čitao ju je u gramatici jednoga dijalekta Nove Gvineje, ali je tamo značila „plavetno jezero u pustinji s mnogo ribe" što, dakako, u ovoj situaciji nije imalo mnogo smisla.

Ranjenik, čovjek u srednjim godinama pridigao se malko i sio te malo jačim glasom rekao:

„E t a n z i l i v o d o p s o g a d m a s a j k i n l e č a n?"

Sve znanje učenoga dra Prohaske sakupljeno godinama po prašnim bibliotekama i filologijskim kongresima rasplinulo se pred tom jednostavnom marsovskom rečenicom u dim. Ta „kinlečan" je u jednom praeskimskom narječju značilo „topim se od radosti kao kitova mast", a Marsovac nije nipošto izgledao osobito radostan.

Naprotiv, kad se potpuno oporavio, zaurlikao je stišćući pesnice:

„O t e t e ć o d o p s o g o p u k s i t i t a l p!"

Milutinu Jovanoviću učini se da pomalo počinje razumijevati marsovski te reče:

„Bre, preti da će nas po marsovsku opuknuti; biće bolje da se izgubimo pre nego što stigne policija."

Ranjenik je pozorno pratio micanje advokatovih usnica i upravo grozomornim glasom još jednom zavikao:

„L a d n a k š!"

„Znamo bre, da bi ti hteo da nas strpaš u lad, ali ćemo mi pre da otpešačimo," odgovori Milutin Jovanović. A kako je njegov prijedlog bio u taj čas najprihvatljiviji, složiše se jednoglasno svi s njime i zakrenuše pošljunčenom stazom u šumu.

Po čitavoj šumi bile su na stablima i kocima pribijene nekakve ploče s natpisima. Iako su te ploče dokazivale pismenost Marsijanaca, nije ih mogao da odgonene nitko od zemaljskih došljaka, pa ni sam učeni dr. Prohaska, koji je kod svake ploče ispustio bar pol deci znoja. Pismo je donekle sličilo kineskome, ali je bilo kud i kamo kompliciranije, i što je još čudnovatije, bilo je pisano u nekoliko boja.

U cijeloj šumi nije bilo nijedne duše... ili bolje, to se samo pričinjalo neopreznim zemaljskim izletnicima. Oštro reportersko oko Ivice Bukavca opazilo je neko čudno kretanje sjena u postranom grmlju, te on glasno izgovori:

„Bolše da se oni plašiju nas, nego mi nih."

I odmah iz puna grla zapjeva drevnu zagrebačku popjevku, koju prihvatiše i svi ostali:

„Kaj nam pak moreju
Moreju, moreju,
Če smo složni..."

Kako su se sve više približavali gradu, broj sjena je bivao sve veći. Vidjela se načas kroz grmlje po gdjekoja glava, trak kaputa ili štap. Makso Schwarz se znojio smrtnim znojem i

stiskao se uz Imbru Hadžiomerovića slatko mu tepajući:

„Ako si ti u ovaj moment meni spasila šifot, ja tebe napravila dioničara, i ti celi šifot držala tri zapaljena „Drina" u usta. Ja cenila žandarska stališ, ja htela postati žandar, ali moja pokojna fater mene bacilo u ta prokleta trgovina. Meni kolosalno išla žandarsko uniform. Ja volila ofako junak i Bosanac, ja bila u Sarajefo i fidila bekova đamija i rekla moja Sara: Bosnien prfa semlja u Evropa."

Šuma, u kojoj se spustio balon, bila je doista gradski park, jer je završavala velikim željeznim vratima kroz koja se ulazilo u jednu široku ulicu.

Ulica je bila puna ljudi i žena odjevenih što u obična radna odijela što u duge moderne haljine. Ni po čemu zemaljski izletnici nisu mogli da otkriju na prolaznicima neku posebnu „marsovsku" crtu. Što više, kao da dolazak zemaljskih izaslanika nije budio ničiju pozornost: tek bi gdjekoji nasmiješeni pogled omjerio slavnog profesora i njegovu „lumbrelu", što se uostalom dešavalo i u zemaljskim gradovima.

U duši putnika vladalo je neko čudno raspoloženje. Svi su osim jednoga mislili istu misao, koju je Milutin Jovanović glasno izrekao:

„Je li bre, trebalo svu onu muku mučiti pa da čovek vidi ovu jadnu palanku; gore nego u Beogradu."

Matu Dujića pogodiše te riječi u dno srca. Sav zelen od bijesa on zamahnu „lumbrelom" i odalami beogradskog advokata četiri puta po glavi. Zatim se okrene prema začuđenoj marsovskoj publici koja se počela sakupljati oko članova ekspedicije i reče:

„Ča ste zinuli, — ...jemate ča vidit... Neka vas đava nosi... ja gren ća u Split!"

(Nastaviće se)

LEDNE SMRTI

U onoj tragičnoj noći od 14 na 15 travnja 1912 godine pronio je bežični brzojav strašnu vijest da je potonuo putnički prekomorski parobrod „Titanik", društva White-line, na svom prvom putovanju iz Evrope u Ameriku, a gotovo na domaku kraju. Taj je dah smrti s Oceana zaprepastio svijet, koji gotovo nije mogao vjerovati da je taj orijaš tako brzo i jadno propao, da ga je razbio led. Ipak je ovo bila strašna istina. „Titanik", tada najveći putnički prekomorski parobrod sa 43.000 registarskih tona, nov novcat, udoban, ponos Engleske, sukobio se na svom prvom redovitom putovanju sa lednim brdom što luta, raspolutio se i potonuo u nepune 3 ure, nakon groznih prizora koji su se na njemu odigrali, u tajanstvene dubine Atlantskog Oceana. U tom je ogromnom gvozdenom lijesu potonulo i 1.563 osoba. To je bila teška žalost.

I šteta je bila ogromna. Brod je vrijedio 64,000.000 austro-ugarskih kruna, putnički prtljag 250,000.000, trgovački teret 100,000.000, a pošta 5,000.000, sve zajedno 419,000.000 austro-ugarskih kruna. Ogromna svota!

Zanimljivo će biti ako se spomene da je „Titanik" potonuo radi nelijepe utakmice između društva Cunard-line, koje je imalo dva brza orijaša, „Mauretaniju" i „Lusitaniju", i društva White-line, koje je htjelo sa svojim novosagrađenim „Titanikom" dobiti prvenstvo na moru. „Titanik" je uistinu bio ogroman, nov, jak, udoban, ali je i on imao svoju Ahilovu petu: strojevi su mu bili slabi pa je u brzini zaostajao za svojim takmacima. Želeći sakriti svoj teški nedostatak oholo se zaletio sjevernije od atlantske oceanske crte eda tako prikrati put i ostane pobjednik. Ali je u tim oceanskim predjelima, koji su u proljetnim mjesecima ugroženi od lednih brda, jezovito propao uz zvukove brodske glazbe: „Bliže k Tebi, Bože!"

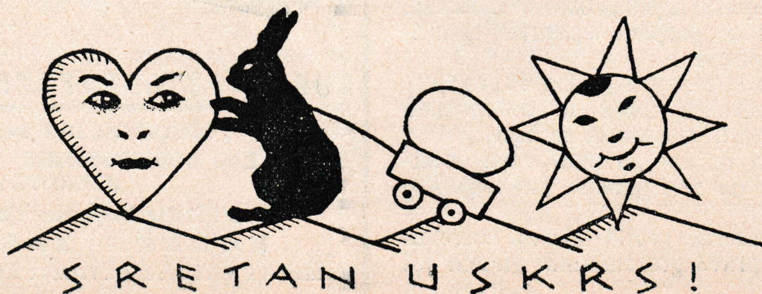
Nakon ovoga dotad neviđenog brodoloma pospješile su pomorske države dogovore koje su vodile brigu o sigurnosti na moru, pa su odlučile postaviti morske straže po sjevernom dijelu Atlantskog Oceana. (Danas tu službu vrše tri broda Ujedinjenih Država Amerike). Ovi brodovi pronalaze komade leda, istražuju njihov put i o tome radiotelegrafskim putem izvješćuju evropske i američke radio-stanice i brodove koji tuda plove. Stražarski brodovi, kad mogu, uništavaju ledna brda praskavim nabojima.

Otkad su postavljeni ovi stražarski brodovi pa do danas nijedan brod nije propao od sudara s lednim brdom.

Ledna brda (sante, ajzbergi) dolaze sa Grönlanda. Tu se u proljeće počne topiti led, pa se komadine leda opuzu u more i zaplove sa morskom strujom i vjetrom put juga. Ploveći put juga sve se više tope dok se potpuno ne rastope.

I u Južnom Ledenom Moru ima ovih ledenih bregova što lutaju morem, ali nijesu opasni, jer tamo brodovi rjeđe plove.

M. T. M.

SITNICE IZ FOTOGRAFSKOG SVIJETA

Riječ fotografija — 9 svibnja 1816 pisao je Nicephore Niepce svome bratu da više neće svoj iznalazak nazivati heliografija, nego fotografija, jer ono više ne ovisi o suncu. Riječ film znači „koža", a uzeta je iz engleske riječi „Felmen", što znači koža na kuhanu mlijeku.

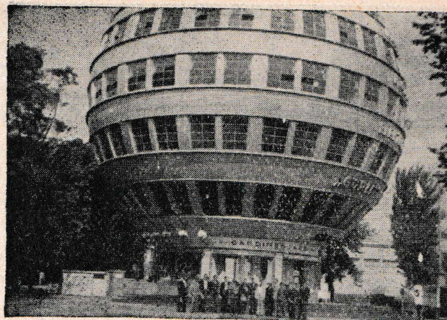
Prvi fotografski časopis bio je „The Daguerreotypie" koji je pokrenut 1847 u Bostonu. Časopis je izlazio tri godine.

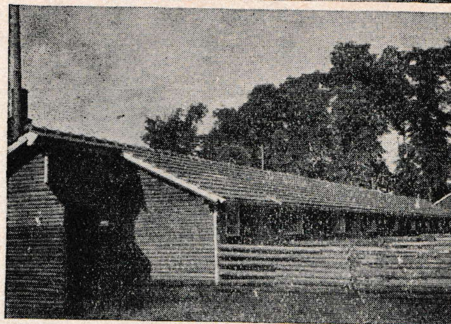
Prvu privatnu fotografsku učionicu osnovao je Julije Schnauss u Jeni, 1 svibnja 1855. Prva fotografska-vojnička škola osnovana je u Chatamu u Engleskoj 1856, a prva javna državna škola u Beču 1 ožujka 1888. Prva katedra za fotografiju osnovana je 1865 u Berlinu na Obrtnoj akademiji koja se 1879 pretvorila u tehničku visoku školu ; prvi profesor ove katedre bio je H. W. Vogel. 1881 osnovana je u Chicagu fotografska visoka škola. 1900 osnovalo je Fotografsko udruženje u Münchenu, s gradskom i državnom potporom, Zavod za teoretsku i praktičku fotografiju, svjetlotis i graviranje.

Prva fotografska izložba održala se g. 1844 u Parizu ; Prva čisto fotografska izložba otvorena je 1851 u Londonu. U Beču je bila prva izložba 1864, u Berlinu 1865.

Uz naše slike — Listajući album foto-amaterskih snimaka g. I. Sedlara našao sam mnogo primjera kako može dobar foto-amater dovesti u sklad odlične fotografske efekte sa praktičkim sadržajem. O tom nas uvjeravaju i ove njegove snimke, od kojih 1) prikazuje bugarsku kuću na drezdenskoj izložbi, 2) zimovalište svinja u Rursdorfu, 3) ljetne hlijevi za svinje u Rursdorfu i 4) park sa vodoskocima u Drezdenu. Već ove nam slike pokazuju kako dobar foto-amater ne ispuca nijednu ploču uzalud. 1) i 4) slika prikazuju zgodne motive s putovanja, a 2) i 3) jesu stručne snimke, postavljene s mnogo ukusa tako, da je kod njih postignut onaj stari i poznati zakon kako valja svagdje dovesti u sklad korisno sa ugodnim. Na tu stranu naši foto-amateri premalo paze o čem sam se mogao uvjeriti i jednom zgodom kad sam pregledavao materijal s Kodakova foto-amaterskog natjecanja : snimaka koje pokazuju rad i praktički život bilo je najmanje, iako se baš time dadu postići najljepši efekti. Dakako da se za takvo snimanje zahtijeva inteligentno shvaćanje motiva i fini ukus.

— ha —

Slikar Maksimilijan Vanka — Svršio je umjetničku školu u Zagrebu, a onda je svoj studij nastavio u Bruselju. Svoje slikarske radove izlagao je u Parizu, Bruselju, Londonu i Zagrebu. Ne zanosi se modernim slikarskim smjerovima, već stvara tiho i povučeno tražeći izraz koji će biti njegovoj ličnosti najbliži. Mnogo radi uljem, ali je osobito iskoristio sve bogatstvo

M. VANKA: AUTOPORTRET

akvarela. Njegova su djela širokih dimenzija, i po svojoj zamisli i po vanjskom opsegu, i zato traže solidan i ustrajan rad. Dosad su možda najznačajnije njegove slike one koje uzimaju sadržaj iz narodnog života i običaja. Tu on prodire duboko i svestrano u narodnu dušu, ne zadržavajući se samo na herojskoj crti naroda, te obrađuje motive koji su od pamtivijeka usađeni u narodnoj psihi: čaranja, gatanja, plesovi, svadbeni običaji, ilustracije narodnih pjesama itd. Vankina je upravo zasluga da je naše folklorističko slikarstvo uzdigao do prave umjetnosti, pa se time mnogo razlikuje od nekih naših slikara koji uzimaju siže iz narodnog života, a da time ništa ne pridonose ni umjetnosti ni folkloru. G. Vanka gleda sve te narodne običaje očima pravog umjetnika, i pod njegovim kistom dobivaju oni živi duh i trajnu vrijednost. Mnoge su takve njegove slike reproducirane i na razglednicama. Oznaka drugih njegovih djela jest: fina osjećajnost, bogatstvo i lirska mekoća boja. G. M. Vanka sa je profesor na zagrebačkoj Umjetničkoj akademiji.

August Šenoa: „Branka" — Knjižnica dobrih romana izdala je uz pedeset godišnjicu smrti A. Šenoe njegovu „Branku", sa kratkim ali sažetim predgovorom dra Lj. Marakovića i sa ilustracijama od Vl. Kirina. Ovo je djelo Šenoa napisao pod kraj života, pa je ono plod pjesnikova zrela gledanja na svijet i životne pojave. Uz mekoću romantizma, ovdje Šenoa iznosi i duboki problem i obrađuje poglede na socijalni položaj žene u ljudskom društvu. Branka je čedo Šenoina Zagreb-grada i ona kao neiskusna mlada učiteljica dolazi u zabitno zagorsko selo koje nema nimalo smisla za Brankino prosvjetno djelovanje. Ona u svom plemenitom radu nailazi na sijaset zapreka i razočaranja, ali pomagana dobrim starcem župnikom ne sustaje, već izlazi iz svih neprilika pobjednicom. U zapuštenoj okolini ona postaje svjetionik koji unosi u život mnogo ideala i koji privodi k narodu i mladog grofa Belizara koji se već bio odnarodio. Zajednički ideali tih mladih i poletnih duša spoje Branku i Belizara tako da se oni konačno ožene. Tako se ovdje ljubavni osjećaji isprepliću s narodnim i slijevaju se u lijepu i skladnu cjelinu. Odlične karakteristike pojedinih ličnosti i prilika, živahni opisi i poletan stil, sve su to prednosti ovog romana koji će i danas oduševiti našu odrasliju mladež. Zato se Sv. Jeronim lijepo odužio uspomeni ovoga velikoga hrvatskog književnika što mu je uz 50-godišnjicu smrti izdao ovaj prekrasan roman. Mora se još svakako spomenuti da je i tehnička oprema ovoga djela prvoklasna kojemu podaju osobitu svježinu i čar divne slike Vladimira Kirina, jednoga od ponajboljih naših ilustratora. Nježne linije tih ilustracija posve odgovaraju romantičkom ukusu toga djela, pa s njim čine skladnu cjelinu. Svakoga će zacijelo obradovati da se objavljuju djela toga našega klasika i veoma omiljela pisca, i to u tako ukusnoj, gotovo raskošnoj opremi.

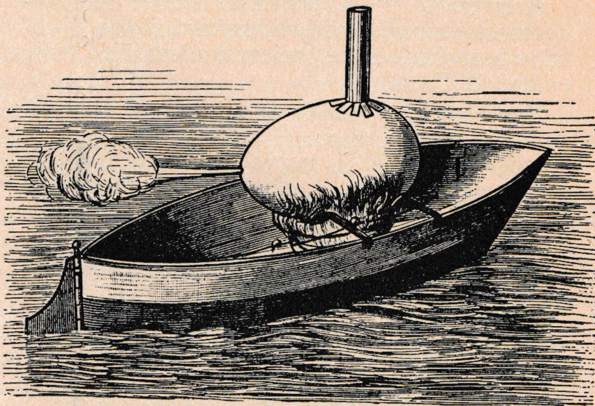
„Ukleti plovci", priča za omladinu, češki napisao *Julije Zeyer*, preveo *Makso Kuntarić*, ilustrirao *Kamilo Ružička*, cijena broširano 15.— Din, uvezano 25.— Din. — Sad za Uskrs izdaje Jeronimsko književno društvo u nizu svojih omladinskih knjiga ovu koja će sigurno osvojiti mlade duše svojih čitalaca. U njoj se prikazuje događaj iz legendarnoga doba Irske. Mladi junak Maeldun plovi sa svojim drugovima po moru i ne može da nađe put za povratak svojoj kući. Na tom putovanju doživljuje najčudnovatije zgode i nezgode koje drže čitaoca u neprekidnoj napetosti. Te su zgode popraćene lijepim slikama slikara Kamila Ružičke, a umjetnička oprema knjige čini je zaista milim darom svakoj mladoj duši.

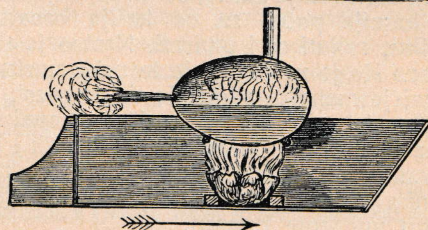

RAZBIBRIGA

Jaje kao parni kotao — S malo truda možemo da napravimo jednu igračku koja će nas lijepo pozabaviti. Uzmimo nešto kartona i izrežimo iz njega prema slici lađicu, kojoj radi potpunosti možemo dodati na stražnjem dijelu krmilo, a radi ljepšeg izgleda možemo je i bojadisati raznim bojama. Da se karton ne bi razmočio u vodi i time otežao, prevući ćemo cijelu lađicu ili njen — bar donji dio — lakom. S jednog boka lađe na drugi položićemo po sredini dva komadićka žice savijene na kraju u kukice, koje će se čvrsto držati kartona. Na dno lađice stavićemo pločicu od pluta, a na tu pločicu polovinu ljuske od jajeta. U tu polovinu ljuske stavimo malo pamuka (vate). Kad smo to učinili, uzmimo jedno čitavo jaje, probušimo ga na jednoj strani i isrčimo kroz slamčicu čitavu sadržinu. Ispražnjeno jaje napunićemo vodom toliko da ne curi i položiti na spomenuta dva komadićka žice. Parobrod je time gotov i možemo ga spustiti u kakav kotao pun vode. Da stavimo parobrod u pogon, nalićemo u onu poluljusku, koja se nalazi pod „kotlom" — čitavim jajetom — nešto spiritusa i to zapaliti. Doskora će voda u jajetu početi vreti i pretvarati se u vodene pare. Te vodene pare pritiskaće stijene jajeta, ali će moći izlaziti samo kroz probušenu rupicu. Uslijed opiranja vodenih para o zrak, lađica će ploviti prema naprijed. Kormilom možemo udesiti da se naš „parobrod" kreće u krugu. Pri svemu treba paziti, da ne bi trup „parobroda" bio pretežak i da rupica na jajetu ne bude premalena, jer bi tada moglo doći do „eksplozije" kotla!

POGLED NA SVE STRANE

Gdje se dvojica svađaju... treći... — Dva brata išla kroz jedan voćnjak. U travi Ivan ugleda orah, ali njegov brat Milan bijaše brži i uzme orah.

„Moj je orah, daj ga ovamo, ja sam ga prvi vidio!" — reče Ivan.

„Nije tvoj, nego moj, jer sam ga ja podigao!" — odgovori mu Milan.

Još malo, pa bi se potukli, ali u pravi čas naiđe njihov drug Petar, pa videći o čemu se radi reče:

„Čuo sam vašu svađu. Hajde da vas bratski pomirim!" — pa razbije orah i nastavi: — „Evo, ovdje dvije ljuske: Jedna je tvoja Ivane, a druga tvoja Milane, jer je prvi vidio orah u travi, a drugi ga uzeo. Ono, što je bilo u ljuski, a to je jezgra, pripada meni!" I Petar pojede jezgru, a braća se izmiriše i veselo nastaviše s njime igru...

Br. Milanov

Koliko ima na svijetu Slavena — Na svijetu imade oko 183,000.000 Slavena. Od toga broje Rusi 80,300.000; Ukrajinci 41,600.000; Hrvati, Srbi i Slovenci 12,050.000; Bjelorusi 8,400.000; Česi 8,200.000; Poljaci oko 25,000.000; Bugari 5,600.000; Slovaci oko 3,000.000 i Lužički Srbi 120.000.

Od svih Slavena otpada, prema tome, na Ruse 44 postotaka, na Ukrajince 23, Poljake 14, Hrvate, Srbe i Slovence 6½, Bjeloruse 4½, Čehe 4½, Bugare 3 i Slovake 1½%. Postotak Lužičkih Srba iznosi 0.06.

Preteča kinematografa — Pred 50 godina preselio se jedan čovjek iz londonske okolice u Ameriku da ondje snima pokrajine i ljude. Zvao se Edward Muybridge. Tada su se dva bogataša prepirala u Kaliforniji o konjskim nogama: ima li kada kod trčanja konj sve četiri potkove u zraku? Muybridge je nastojao da to pitanje riješi svojim aparatom. Snimio je čitav niz fotografija, i zaista se pokazalo da se u stanovitom času životinja posve ništa ne dotiče tla. Da bi to mogao objasniti na ploči za projekcije, sastavio je Muybridge spravu koju je nazvao „zoopraksiskop". Vjerojatno je da je taj stroj preteča današnjega kina.

Nastavak „Maru" na imenima japanskih brodova — Uz imena se japanskih brodova gotovo redovito čita nastavak „Maru". Na pri-

mjer: „Nippon Maru", „Kaivo Maru„" „Čičibu Maru" i slično. Ovaj se nastavak dade teško protumačiti. Japanski učenjaci tumače ovu riječ pomoću svoje stare povijesti i vjere. U japanskoj se prošlosti, punoj priča, nalazi neki božanski učitelj brodogradnje Hakudo Maru, kao i neko podmorsko božanstvo Akumigora Maru. Kasnije su japanski mornari i pomorci prenijeli nastavke imena tih bajoslovnih lica kao nastavke na imena svojih brodova. To je i vjerojatno, jer je pomorac izložen groznim opasnostima pa je prisiljen, makar i bio ne znam kako bezbožan, da se baci na koljena i da moli pomoć Božju.

Uostalom, Japanci ovom riječju od dragosti nazivaju mušku djecu. Njom označuju ljepotu blagoglasje, sklad i uopće još mnoge druge pojmove kojima se okružuje plemenita čeljad.

M. T. M.

Crni dan od Yperna — 22 travnja 1915 godine gusta je žutozelena magla ovila francuske položaje na bojištu kod Yperna u Belgiji. Povjetarac ju je donio iz njemačkih položaja. Magleni je val prouzrokovao grozno zaprepaštenje među francuskim vojnicima. Napao ih je kašalj, u grlu ih je gušilo, oči su ih boljele, a tren dva kasnije počeli su od kašlja bacati krv, grčiti se, svijati se i umirati. Nastao je strašan pomor. Ko je uvidio da je to neka smrtna magla taj je mahnito odmaglio da se spasi, ali su ti bili malobrojni. Kad se razišao otrovni oblak, pokazao se strašan prizor: 5.000 mrtvih i 15.000 otrovanih francuskih vojnika ležalo je po poharanim položajima oko Yperna. To je bilo uistinu uništenje i rasap.

Ova je smrtonosna magla bila u stvari jaki klorni plin. Nijemci su iz svojih položaja, sa zgodnim vjetrom, otvorili 20.000 boca otrova klora. Povjetarac je na svojim krilima odnio plin put francuskih položaja, i ovi su začas bili zavijeni u njegov smrtonosni plašt, u dužini od 6 kilometara. Klorni je oblak bio širok 600 do 900 metara, a visok preko visine čovjeka. Kuda je prošao, pokosio je i uništio i ljude, i životinje i bilje.

Ovo je bila prva navala otrovnim plinovima u svjetskom ratu. 22 travnja 1915 godine zabilježen je na krvavim stranicama svjetskog klanja kao „crni dan od Yperna". Tako su ga nazvali Nijemci koji su ga i upriličili. **M. T. M.**

Novi Zeppelin — „Die Wacht", list njemačke kat. omladine, donio je jednom Zeppelinu ovu značajnu bilješku: „On leti. — To je djelo umjetnosti. Mi se moramo tome veseliti. On će nam u svijetu pribaviti više prijatelja nego novi oklopljeni krstaš."

Zdravstvena pravila — Tijelo valja priviknuti na napor; prevelik napor valja izbjegavati.

Budi umjeren u jelu i piću. Tko odviše jede i pije, tomu tijelo malo pomalo vene.

Svaki čovjek treba da dovoljno spava; sedam do osam sati dnevno.

Da se ukloniš prehladama, protri svaki dan tijelo hladnom vodom.

Glava hladna, noge tople! Dakle valja paziti da noge budu vazda tople, pa zato se moraju nositi tople, vunene čarape i prostrane cipele ili čizme.

Jedan od najvažnijih ljudskih organa jesu pluća. Čvrsto stezanje i usko odijelo škodi plućima. Moramo udisati čisti zrak u kome ima kisika. S ovoga razloga spavaće sobe ne bi smjele biti malene.

Prašinu valja izbjegavati, koliko je moguće, jer u njoj se nalaze često klice raznih bolesti.

Redovito gombanje, plivanje i veslanje koristi veoma zdravlju.

Dnevno gibanje na svježem zraku čistom, barem jedan do dva sata, neophodno je potrebno da se tijelo uzdrži zdravo.

Ljekovitost koprive — Kopriva, koju mnogi preziru, ljekovita je biljka od velike vrijednosti. Svježe koprive, kada se osuše i kad se od njih priredi čaj, uklanjaju sluz iz prsiju i pluća i čiste želudac. Snažnije od lišća su žile koje se ljeti iskapaju zelene ili se zimi upotrebljavaju sušene. Ako se uzimaju odmah u početku, može se ukloniti vodena bolest uporabom čaja koji se priredi od žilja kopriva. Takav čaj goni uopće iz tijela sve gnjile sokove. Tko ima nečistu krv, neka ljeti jede koprive, pomiješane sa špinatom. Tko trpi od reumatizma te nema načina, da ga se riješi, neka natire ili udara bolesno mjesto par časaka svježom koprivom, pa će bol prestati. Ne treba se bojati neobične šibe, jer će strah izginuti pred veseljem, što je nestalo boli.

Razne vrsti voća — Među svima plodovima što ih uživamo, jabuke su bez sumnje najzdravije voće. One vanredno pospješuju probavu. Dobro je pojesti dnevno tri jabuke: poslije svakoga obroka po jednu.

Orasi su vrlo hranivi i lako probavljivi.

Breskve su, osobito ako se rano uživaju, vrlo zdrave.

Borovnice, ili svježe ili suhe, otstranjuju proljev.

Jagode svake vrsti pospješuju promjenu tvari u ljudskom tijelu, a pospješuju i probavu.

Novovjeki izumi predviđeni od franjevačkog učenjaka iz srednjeg vijeka — Oko 1210 rodio se je u Oxfordu u Engleskoj čuveni učenjak i franjevac Roger Bacon. Sav ga naobraženi svijet smatra velikim učenjakom pa se i kaže, da je živio dva vijeka prije svoga doba. Uza svu je slavu bio jako skroman. Nju je nesebično predavao redu i Crkvi, a radove u baštinu čovječanstvu. Bio je sljedbenik Božjeg Siromaha. U svoje je davno doba, u srednjem vijeku, predvidio mnoge izume, koji su se ostvarili u novom vijeku.

„Biće izumljeni strojevi", pisao je, „pomoću kojih će biti moguće da brodovi plove bez veslača. Biće omogućeno da će i veliki brodovi udešeni i za rijeke i za ocean, upravljani samo jednim čovjekom, ploviti mnogo brže nego da je brod pun veslača. Na isti će način biti izumljena i načinjena kola, koja će se kretati bez da ih vuku tegleće životinje, kao što su se kretala i neka bojna kola oružana kosama, na kojima su se, po našem mišljenju, borili stari narodi. I leteći se strojevi mogu ostvariti, tako da će na njima sjedati jedan čovjek i upravljati spravama za pokret umjetnih krila poput ptice, kad leti." **M. T. M.**

F I L A T E L I J A

O riječi »filatelija« — Evo, draga omladino, s ovim brojem »Krijesa« stalno počinjeno donositi prilog o filateliji ili sakupljanju maraka. Vrlo dobro znamo kako će vas to zanimati i s kojom ćete ljubavi i interesom pratiti naša razlaganja. Nije se za sakupljanje maraka oduvijek upotrebljavala riječ »f i l a t e l i j a«, a za sakupljače »f i l a t e l i s t«. Te su riječi usvojene poslije mnogih traženja, a sastavljene su od dvije grčke riječi: »filos« (t. j. prijatelj) i »atelija« (tj. isplata). Odatle su prodrle te riječi u sve kulturne jezike kao opći međunarodni nazivi. U nekim su državama (na pr. u Francuskoj) pokušali upotrijebiti i druge nazive, ali bez uspjeha. Tako se, dakle, i kod nas udomaćila ova riječ, pa ćemo je i mi ovdje upotrebljavati.

Poštanske marke u prošlosti — Uporaba poštanskih maraka nije tako stara pojava kao što će mnogi misliti. Nema zapravo još ni 100 godina da su u prometu poštanske marke u današnjem smislu riječi. Ali su se i ovdje, kao i u mnogim drugim pojavama i izumima, pojavljivali prethodnici današnjih maraka. Tako je već god. 1653. bila u prometu neka vrst maraka, da ih tako nazovemo. To su bile raznobojne papirne vrpce s natpisom »billets de post payé«. Uveo ih je u promet pariski poštanski činovnik de Balayer, i to u isto vrijeme kad su uvedeni i poštanski sanduci. Taksa za poštansku pošiljku plaćala se unaprijed, a činovnik bi kao za potvrdu prilijepio spomenutu vrpcu. To su prvi prethodnici današnjih maraka. Nije nam se pak sačuvao ni jedan primjerak ovakve vrpce, pa ne znamo pobliže o njihovom izgledu.

Teške političke prilike i smrt de Balayera dovedu s vremenom u zaborav ovaj važni i praktični izum. Pri svršetku 18 vijeka nema ih više nikako u prometu. God. 1819—1820 dođe u ondašnjoj kraljevini Sardiniji do sličnog pokušaja kao u Parizu 1653, ali i ovog puta bez uspjeha.

God. 1823 švedski poručnik Gabriel Treffenberg predloži parlamentu uvođenje novih poštanskih omota s označenim iznosom poštanske pristojbe. Imali su se tiskati omoti s više vrijednosti, koje bi narod kupovao pa onda na temelju toga slao svoje poštanske pošiljke. Ovaj pametan prijedlog švedski parlamenat, nažalost, odbaci.

Nekoliko godina kasnije dolazi u Engleskoj do velike poštanske reforme, osobito zaslugom Mrs. Rowlanda Hill-a i Mrs. Jamesa Chalmersa. Godine 1840 znači početak poštanskih maraka i filatelije uopće. Te godine bude u Engleskoj puštena u promet p r v a p o š t a n s k a m a r k a n a s v i j e t u. Marka je bila tamnocrvene boje, a prikazivala je ondašnju englesku kraljicu Viktoriju.

Za Engleskim se odmah povode ostale države te izdaju marke različnih boja, vrijednosti i oblika.

U današnje doba izlazi upravo mnoštvo novih maraka, a to dovodi mnoge sakupljače do t. zv. specijalizacije. O toj specijalizaciji progovorićemo opširnije drugom zgodom.

Razumljivo je da je danas razvijena i živa trgovina markama, a i same neke države iskorišćavaju mnogobrojna svoja izdanja u korist svojih financija.

Lukša

1 Pogađaljka

Sastavio *Ivo Novak*, Kotoriba

Školski predmet,
muško ime;
ded pogodi,
pobratime!

2 Zakučast račun dvaju Arapa

Sastavio *Ivo Horvat*, činov. Zagreb

Dva Arapa sjedoše da ručaju. Jedan je imao 50 datulja, a drugi 30. Pošto su oni već bili sjeli, nadođe treći Arap te ih umoli da li smije s njima ručati obećavši da će platiti svoj dio ručka. Kad su se Arapi najeli, dade treći Arapin onima drugim dvjema 8 dinara. Oni su bili zadovoljni plaćom, ali se nisu mogli sporazumjeti kako da podijele pravo onih 8 dinara. Molim poštovane čitatelje da im pravo podijele onih 8 dinara!

3 Rebus

Sastavio *Ivo Novak*, Kotoriba

Nastojte kroz uskrsne blagdane što više proširiti omiljeli omladinski časopis Krijes!

4 Križaljka

Sastavio *Zlatko Modor,* Srijemska Mitrovica

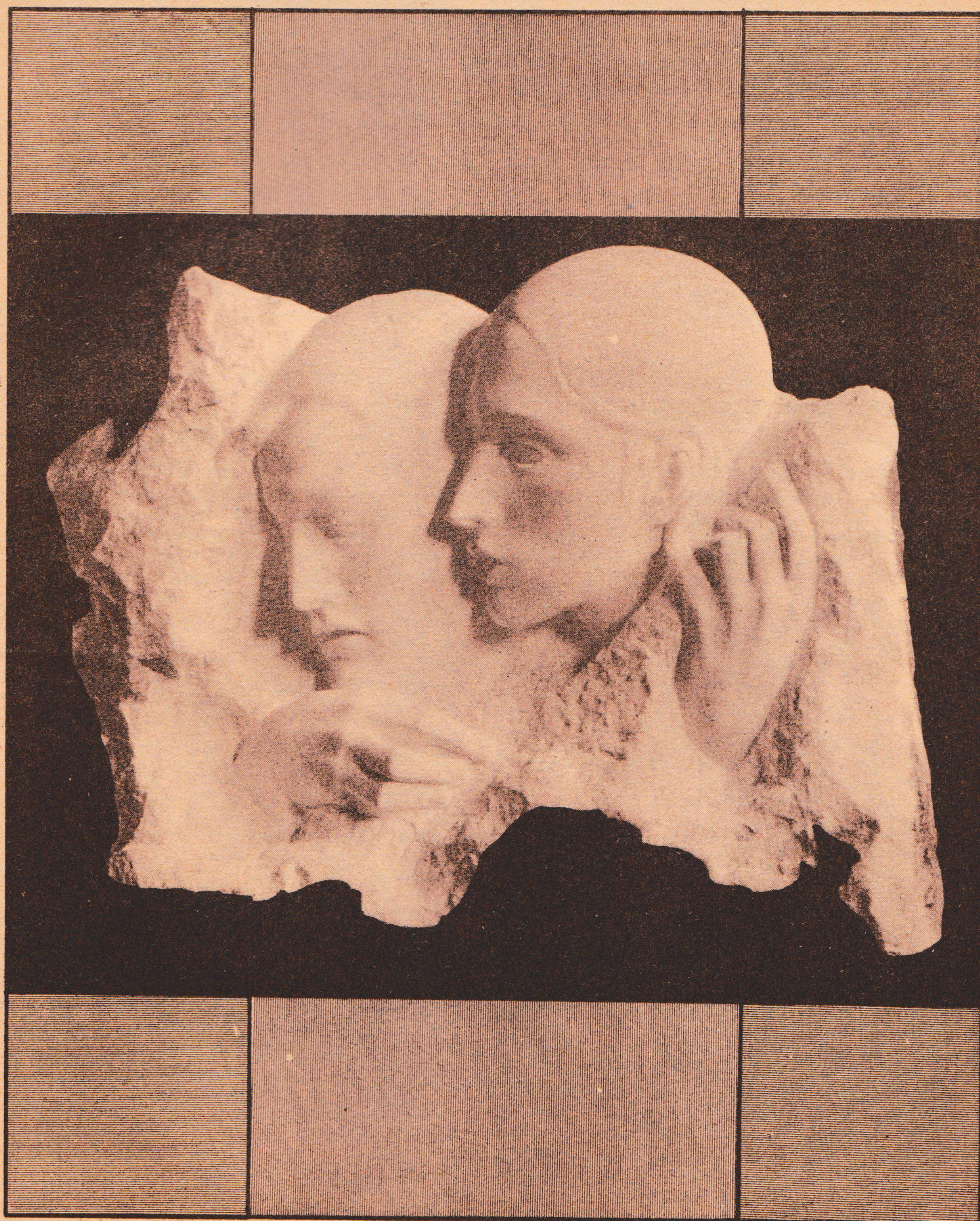

Vodoravno: 1. Pravilo, zakon. 3. Njemački fizičar. 6. Zemlja u Africi. 8. Egipatska božica. 9. Čuvar harema. 10. Zviježđe. 12. Grad iz Biblije. 15. Samoglasnik i suglasnik. 16. Ja (lat.). 18. Bog ljubavi. 19. Uzrječica. 21. Egipatski bog sunca. 22. Dva slova. 23. Sukob naroda. 26. Zloduh. 28. Prijedlog. 29. Zemlja. 30. Francuski član. 31. Talijanski kipar. 32. Francuska zamjenica. 34. Dva jednaka slova. 35. Dva slova (jedno do drugoga u abecedi). 36. Pokrajina u Jugoslaviji. 38. Unutrašnji, postojan. 41. Ptica (gen.). 42. Zemlja u Aziji. 43. Mjera. 44. Podzemni svijet. 45. Zamjenica. 46. Hercegovac. 48. Vrst grčkoga novca. 51. Okrajak. 52. Poznata kratica. 54. Zemljopisni pojam. 55. Pustinja u Aziji (obr.). 56. Luka u Italiji. 57. Uzvik. 58. Zabava. 59. Sport. 62. Zamjenica. 67. Lična zamjenica. 68. Modar. 69. Država u Aziji. 70. Vrst zmije (obr.). 71. Kralj u Alba Longi. 73. Roman (K. D. R.). 74. Dakle (lat.). 75. Pravilo u znanosti i umjetnosti.

Okomito: 1. Roman (K. D. R.). 2. Opera od Zajca. 3. Svetogrđe, bogohuljenje. 4. Ugledna, čestita osoba. 5. Vrst mišića u čovječjem tijelu (ž. rod. jednina). 6. Slavni engleski pjesnik. 7. Nauka o leptirima. 10. Nota. 11. Inicijali hrvatskog pisca. 12. Prijedlog. 14. Poznata rijeka sa slapovima. 15. Nesložnost, nerazdruživost (str.). 17. Rijeka u Aziji. 20. Ruda. 24. Englesko m. ime. 25. Zamjenica. 26. Kratica za jedno muško ime. 33. Oruđe. 37. Grad u Rusiji. 39. Afrički otok. 40. Južno voće. 45. Ime mnogih turskih sultana. 46. Vrst pjesme. 47. Grčko slovo. 48. Kao. 45. vod. 49. Oblik glagola »biti« (obr.). 50. Uzrječica. 51. Jadranski otok. 52. Kao 25. 53. Dva jednaka suglasnika. 60. Dva samoglasnika. 61. Dva jednaka suglasnika. 63. Dva jednaka samoglasnika. 64. Kao 12. 65. Fizičar (fon.). 66. Sumeranski bog. 72. Pust.

Odgonetke iz ovoga broja treba poslati na uredništvo Krijesa najkasnije do 31 ožujka. Pet odgonetača dobiće za nagradu po jednu lijepu jeronimsku knjigu.

KRIJES

1931/32 BROJ 8

KRIJES, ILUSTROVANI ČASOPIS ZA OMLADINU

UREĐUJE IVO HORVAT

IZLAZI JEDANPUT MJESEČNO — PRETPLATA 10 DIN NA TRI MJESECA

PRETPLATA SE PLAĆA UNAPRIJED — RUKOPISI SE NE VRAĆAJU
ADRESA UREDNIŠVA I UPRAVE: ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 21
TELEFON: BROJ 54-17 — ČEKOVNI RAČUN POŠTANSKE ŠTEDIONICE BROJ 36.291

SLIKA NA OMOTU: F. KRŠINIĆ, PROLJETNA RADOST (mramor)

S OVIM BROJEM SVRŠAVAMO NATJEČAJ KRIJESA

REZULTAT ĆEMO OBJAVITI U NAREDNOM BROJU

Tko ove porazbacane stihove svrsta u red da čine cjelinu kako se oni nalaze u jednoj ovogodišnjoj jeronimskoj knjizi, ulazi u novi natječaj Krijesa. Rješenje treba poslati najkasnije do 1 svibnja, a u lipnju će se među natjecatelje, ždrijebom izabrane, podijeliti ove nagrade:

I 30 KNJIGA
II 20 KNJIGA
III 10 KNJIGA

Veliko zanimanje pobudio je kod naših pretplatnika prošli natječaj Krijesa. Uz razonodu kod rješavanja natječaja postoji za svakog natjecatelja mogućnost da se dobiju lijepe nagrade, pa će sigurno i kod ovog natječaja sudjelovati velik broj naših pretplatnika.

Kada još ne bješe zvijezda ni plavetna svoda	Silnoga Tvorca sviju vjekova, sviju stvorova
O čuješ li, srce, — ljepšu no s ikog katedralnog kora, —	Nad svaku silu i zloću, nad svako crno kovarstvo
Kad ruču i urljaju knezovi crni	O srce, koje čeznutljivo voliš svijetle sunčane modrine
Vječnog Vladara: Božjega Slova	Orit se pjesmu anđeoskog zbora
Već svijetlo bješe gospodstvo, vlada i carstvo	Nad nama tamo, u plavetnoj nepskoj visini
Dok ti se grsti od grdila mraka i tmine	O srce, ne strepi, ne dršći, ne trni
Stanovno, gore mi, gore se vini	Ni modrih bregova ni zelenih voda

ODGONETKE IZ 7 BROJA KRIJESA

1 Pogađaljka — Pero.

2 Zakučast račun dvaju Arapa — Sva su tri Arapa pojela 80 datulja, dakle svaki $80/3 = 26\frac{2}{3}$ datulja. Prvome koji je dao 50 datulja mora se platiti $50 - 26\frac{2}{3} = 23\frac{1}{3}$, a onomu drugom koji je dao 30 datulja mora se platiti $30 - 26\frac{2}{3} = 3^{1}/_{3}$ datulje, tako da ova dvojica dijele onih 8 dinara omjerom $23\frac{1}{3} : 3\frac{1}{3} = {}^{70}/_{3} : {}^{10}/_{3} = 7 : 1$. Time dobije po pravu prvi Arapin 7 din, a drugi 1 dinar.

3 Rebus — Dobro se dobrim vraća.

4 Križaljka — Vodoravno: 1. kanon. 3. Sondhauss. 6. Somal. 8. Izida. 9. eunuh. 10. Bik. 12. Kana. 15. ik. 16. ego. 18. Amor. 19. nu. 21. Ra. 22. ku. 23. rat. 26. vrag. 28. od. 29. tlo. 30. le. 31. Luca. 32. ma. 34. ii. 35. pr. 36. Bosna (ansob). 38. imanentan. 41. arare. 42. Indija. 43. ar. 44. Tartar. 45. mi. 46. ero. 48. Mina. 51. rub. 52. t. j. 54. pol. 55. Gobi (ibog). 56. Bari. 57. oj. 58. bal. 59. lov. 62. niko. 67. ti. 68. plav. 69. Siam. 70. kobra (arbok). 71. Amulije. 73. «Anica». 74. igitur. 75. teorem. Okomito: 1. »Kroz vrtna vratašca«. 2. Nikola Šubić Zrinski. 3. Sakrilegij. 4. honoracier. 5. sekundarna. 6. Shakespeare William; 7. lepidopterologija. 10. br. 11. I(van) G(undulić). 12. ha. 14. Niagara. 15. inkompatibilitet. 17. ob. 20. so. 24. Ab. 25. to. 26. Vl. 33. alat. 31. Saratov. 39. Madagaskar. 40. nar. 45. Murat. 46. ep. 47. ro. 48. mi. 49. ib (bi). 50. no. 51. Rab. 52. to. 53. jj. 60. oa. 61. vv. 63. ii. 64. ha. 65. Om. 66. Anu. 72. go.

Izdavač i vlasnik Konzorcij Kuća Dobre Štampe u Zagrebu, Trg kralja Tomislava 21. ✱ Za vlasnika, izdavača i uredništvo odgovara: Dr. Josip Andrić, Zagreb, Trenkova ulica 1. ✱ Tisak tiskare Narodne prosvjete u Zagrebu. Za tiskaru odgovara: Dr. Vjekoslav Gortan, Zagreb, Šenoina ulica 28. ✱ Omot izrađen ofset-tiskom u litografiji Tiskare Narodnih novina u Zagrebu. ✱ Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Zagreb, Deželićeva ulica 2.

GOD. XII ZAGREB, 15 TRAVNJA 1932 BROJ 8

SV. FRANJO I VUK

U vrijeme kada je sv. Franjo boravio u gradu Gubiju, pojavi se vrlo veliki, divlji i strašni vuk koji nije razdirao samo životinje nego i ljude. Svi su stanovnici grada bili u velikom strahu — jer je češće dolazio u grad. Oni koji su morali izlaziti iz grada idahu oružani kao u boj. Usprkos tomu nijesu se mogli da obrane od zvijeri kada bi se s njom sreli. Iz straha pred tim vukom došlo je do toga, da se nije nitko usudio maknuti iz okolice.

Ljudi se te okolice sažališe sv. Franji, te on odluči da ode tomu vuku, premda su ga odgovarali. On se prekrsti znakom sv. križa i ode sa svojim pratiocima stavivši svu nadu u Boga. No budući da ostali nijesu smjeli da idu dalje, krenu on sam prema mjestu gdje je bio vuk. I gle! Kakvo čudo ugledaše građani koji su iz znatiželje izišli! Vuk pođe ususret sv. Franji s otvorenim raljama i približi mu se. On se prekrsti, zovne vuka k sebi rekavši mu: ,,Dođi amo, brate vuče! U ime Isusovo zapovijedam ti da ni meni ni kome drugom ne činiš ništa na žao!"

I čudnovato! U isti čas kad je Franjo učinio znak sv. križa, zatvori vuk ralje.

Na zapovijed dođe posve pitom kao janje, baci se pred noge sv. Franji i tu ležaše.

Nato mu reče Franjo: ,,Brate vuče, ti činiš mnogo štete u ovoj okolici. Da, učinio si velika zločinstva uništavajući i usmrćujući bez dopuštenja stvorenja Božja. Ali nijesi samo životinje derao nego si se pače uslobodio usmrćivati i ljude koji su stvoreni na sliku Božju. Radi toga zaslužuješ da te nabiju na kolac kao zločinca i najpodlijeg ubojicu. Sav narod viče i mrmlja na te i neprijatelj ti je. Ali ja sada hoću, brate vuče, da sklopim mir među tobom i među njima. Ti ih više nećeš vrijeđati, a oni će ti oprostiti prijašnje uvrede. U buduće nećeš smjeti progoniti ni ljudi ni pasa."

Iza tih riječi pokaza vuk kretnjama tijela, repa, očiju i klimanjem glave da on prima i da će obdržavati što mu veli Franjo.

Tada ponovi Franjo: ,,Brate vuče, budući da ti je po volji da sklopiš mir, obećajem ti da će ti ovi ljudi davati hranu dok si živ, te nećeš biti gladan. Jer ja znam dobro da si ti svako zlo počinjao samo radi glada. Pošto ću ti pak ja priskrbiti to dobročinstvo, obećaj mi da nećeš više škoditi ni ljudima, ni životinjama. Obećaješ li mi?" Vuk dade klimanjem glave jasni znak da obećaje.

A Franjo govoraše dalje: ,,Brate vuče, hoću da mi potvrdiš to obećanje da se mogu na nj osloniti." Na to Svetac pruži ruku da primi potvrdu. A vuk diže prednju šapu, metnu je uljudno u ruku sv. Franje i tako, u koliko je mogao, dade potvrdu.

Tada reče brat Franjo: ,,Brate vuče, u ime Isusa Krista zapovijedam ti da sada ideš sa mnom bez ustručavanja. Sad ćemo u ime Kristovo zapečatiti mir." Vuk pođe s njim, pokorno kao nježno janje. Kad to ugledaše građani, ne mogahu se dosta načuditi.

Kao munja raširila se ta novost po gradu. Sav narod, ljudi i žene, veliko i malo, mlado i staro — sve izađe na trg da vidi vuka i sv. Franju.

Kad se skupio sav narod, stade Franjo propovijedati te im reče: ,,Radi vaših grijeha Bog je pripustio na vas taku nevolju i kugu. No mnogo je pogibeljniji pakleni oganj koji će za osuđenike vijekom trajati, da, on je pogibeljniji od bijesa jednog vuka koji može da usmrti tek tijelo. Koliko se više moramo bojati pakla, kad je toliku množinu u strah i trepet natjeralo ždrijelo jedne male zvijeri! Dragi moji, obratite se Bogu i činite pokoru koja odgovara vašim grijesima. Bog će vas tada osloboditi od vuka u sadašnjosti, a u budućnosti od vječnoga ognja."

Iza propovijedi reče sv. Franjo: ,,Čujte, moja braćo! Brat vuk, koji je pred vama, obećao mi je i svoje obećanje potvrdio da će s vama sklopiti mir i da vas neće više vrijeđati; vi mu opet obećajte da ćete mu svaki dan pružati nužnu hranu. Ja stupam za nj kao jamac da će on sigurno držati ugovor."

Tada obeća narod jednoglasno da će ga hraniti. A Franjo pred svima reče bratu vuku: ,,A ti mi, brate vuče, obećaješ da ćeš držati ovaj ugovor, da nećeš ništa na žao činiti ni čovjeku, ni drugomu kojem stvorenju?"

Vuk ćućnu, nagne glavu te dražesnim, nježnim kretnjama tijela, repa i ušiju — koliko je mogao — pokaza da je odlučio držati ugovor.

Svetac mu još reče: „Brate vuče, želim da mi sada pred cijelim pukom potvrdiš obećanje kao što si mi ga potvrdio izvan grada i da mi daš znak da nećeš prekršiti u svom obećanju i osramotiti mene kao jamca."

Tada vuk diže desnu šapu u vis i metnu je Franji u ruku.

U narodu je vladalo veliko veselje i čuđenje — koliko radi pobožnosti Svečeve, toliko radi novosti čuda i sklopljenog mira s vukom, te su od veselja počeli klicati prema nebu. I hvaljahu i slavljahu Boga što im je poslao Franju i što ih je po zaslugama Svečevim oslobodio od krvožedne zvijeri.

Iza toga živio je vuk u Agobiju još dvije godine posve pitom. Ulazio je u kuće, išao od vrata do vrata, a da nikomu ništa nije činio na žao. No ni njemu nije nitko ništa učinio.

Ljudi su ga susretljivo i brižno hranili. Kad je išao ulicom ili okolicom, nije nikad ni jedan pas na njega lajao.

Iza dvije godine svrši vuk od starosti. Svi se građani ožalostiše, jer su se mnogo lakše sjećali kreposti i svetosti sv. Franje kad bi vidjeli njega gdje trči kroz grad.

AMERIKA ZA OTKRIĆA

Proživjevši Amerika svoj kulturni vijek, pala je, kao i ostale takve zemlje, sa svoje pređašnje visine i vratila se opet na stari, jednostavni život. Teško je odrediti točno uzroke pada, ali svakako je jedan od glavnih, a možda i najglavnijih uzroka ovaj:

Diže li se neka država od nižeg stepena civilizacije na viši, onda postepeno rastu i množe se i njene potrebe. Ne može li ta zemlja ili država da proizvede toliku količinu potrebnih proizvoda koliko joj treba, a hoće da napreduje, ona mora da to traži negdje, pa gdje bilo. Slično se dogodilo i kod ovih naroda. Države i državice američke nisu bile s početka u međusobnom saobraćaju. Imale su svaka za sebe svoje običaje, vladare, svećenike, liječnike koji su liječili većim dijelom čaranjem, a katkada i lijekovima napravljenim od trave. No pošto ih je potreba nagnala, moradoše neke državice posizati, iako ne s pravom, u dobra drugih susjednih državica, i tako nastade prvi rat. S vremenom se i zaboravilo kakvom se nakanom rat započeo: rušilo se i palilo sve ono što je moglo i najmanje sjećati na neprijatelja, ne praštajući ni umjetninama, ni spomenicima koji su trudom i marom njihovih slavnih pređa, iz godine u godinu, iz vijeka u vijek sve više rasli. Tako je potomcima ostalo tek rasulo nekada velike i snažne kulture.

Bježeći, dakle, neprijatelj od neprijatelja, zašao je najprije u unutrašnjost zemlje i sazdavši od kamenja ili od pletera na povoljnu mjestu kolibu, bio je sigurniji od napadaja. Uza to mu je pogodovala blaga klima i plodno tlo, te je bio sasvim opskrbljen za život. Jenjavanjem ratova, stanovnik je tih krajeva sve više mlitavio: priroda koja mu je osigurala dobra za svagdanji život odvratila ga je, međutim, i od ma bilo kakva rada. Zadovoljan sa svojom sudbinom, nije tražio nikakva napretka. Zaboravivši na svoju prošlost, naslađivao se svojom srećom koju mu je priroda pružila i napredovao je tek u istraživanju prirodnina koliko su mu mogle biti od potrebe za život.

Na ovo tlo stupila je opet noga čovjeka iz drugog kontinenta. Godine 1492, 12 listopada, „admiral velikoga mora i nepoznatih krajeva" zabo je drven križ na otok, poljubio je zemlju i prozvao ju je San Salvador. Urođenici, ti prostodušni crni ljudi, dočekali su ove bijele „brodolomce" kao svoje bogove, darivali ih svojim dragocjenim kovinama primajući od njih ma bilo kako neznatan dar. Ali ovo prijateljstvo između starosjedioca i došljaka nije potrajalo dugo vremena.

Nezasitna požuda za zlatom prekoračila je sve mjere obzirnosti i kršćanske ljubavi. Htjela je da svu snagu i bogastvo nove prekomorske zemlje do skrajnosti izrabi. Gle! I od negdašnjih bogova koji su donijeli sa sobom čarobne glasove poput besmrtne trublje (zvončiće), postale su gorske zvijeri žedne krvi nevinih urođenika.

Koliko razočaranje u tih bijednih stvorova! Na hiljade je njihove braće poginulo, na hiljade ih odvedeno u ropstvo! Kakvu li sramotu nanieše ti nosioci prosvjete i napretka kršćanskoj Evropi?! Puni raskošja i bogastva, živjeli su ti osvajači gore nego sami pogani.

Videći, dakle, tu utopiju koja će zastrijeti ime njihovo, pronicav i odvažan, svom snagom diže prvi kacik „Coanabo" svoju hrabru vojsku, diže je da bi iskorijenio „bijelu paščad". Taj Coanabo, doduše srčan i odvažan, ali i preslab, ne uspije da ostvari svoj naum. Jer oružje tih „došljaka" je gore od samih gromova. Pogibe taj veliki patriota i snažan vladar. Pogibe on, najuvaženiji vođ što ih je „otkrivenje" upoznalo, a s njime, u kratko vrijeme izgine i rod urođenika, da se više ne diže!

Ubrzo Evropa — uglavnom Španjolska — kolonizira novo otkriti kraj, primi bogatu zemlju, požudno uzima zlato od golih i bosih, gladnih i strvenih, od ljudi bez kuće i kućišta i bez svakog zakloništa. Ali njihova djela, nasilna i gramzljiva, nisu bila blagoslovena.

N. M.

Izvor svijetla

Čitav stroj pričvršćen je na jakoj podlozi ili stupu od livena gvožđa, koji se može preklanjati i navijati, da slika pane tačno u sredinu bijele projekcijske stijene.

Lampa je smještena u limenoj azbestom obloženoj komori i električka struja vodi se u nju iz male razvodne daske, pričvršćene o zidu i snabdjevene spravama za mjerenje i otpinjačima, kojima se gase i užižu također svijetla u gledalištu.

Gorivost filma

Osim svijetla daje lampa projekcijskog aparata na žalost mnogo topline. Pošto je celuloid, od kojega je film načinjen, veoma goriva tvar, planuo bi, da na jedno mjesto bilo i nekoliko trenutalka pada usredotočeno svijetlo i toplina lampe na luk. No kod projekcije film brzo promiče i u prozorčiću stroja pokaže se uvijek samo na malen odlomak sekunde. Da projekcija bude sigurna, treba da se kod puštanja stroja pristup zrakama otvori tek pošto film teče dostatnom brzinom. Stoga svaki stroj ima kovni zaklopac koji zatvara prozorčić, kroz koji prolazi svijetlo, i koji se otvori tek pošto je film u običnom brzom toku. Čim stroj stane, ovaj se zaklopac automatski opet spusti i tako čuva film od zapaljenja. Osim ovog uređaja za sigurnost moraju po propisu i prozorčići projekcijske kabine imati jake kovne ploče, koje kod slučajnog planuća filma same od sebe panu i tako zastru prozor kabine. Gledalište je tako zaštićeno od požara i gledaoci često ništa i ne opaze. Time se spriječi suvišna uzbuna i strava, za koje bi mnogo ljudi moglo izgubiti glavu. Kako se u takvom slučaju zatvori prozorčić kabine, namah se automatski otvori i svijetlo u gledalištu.

Današnji projekcijski aparati kinematografski savršeni su ne samo što se tiče projekcije oživljenih slika nego i što se tiče sigurnosti. Stoga ako se dogodi da se kod pretstave upali film, nema smisla letjeti k izlazu, nego treba sačuvati mir i promišljenost. Obično se smetnja za nekoliko minuta ukloni i projekcija se nastavlja. Ni u ozbiljnijim slučajevima ne prijeti općinstvu opasnost, ako ne navali slijepo na izlaze.

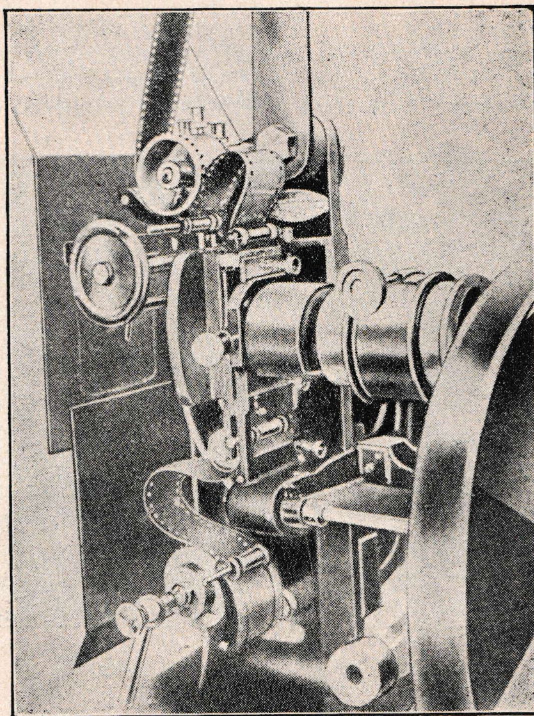
Kako se proizvodi film

Podloga za proizvodnju filma uvijek je neka r a d n j a. Ili je upravo za filmovanje napisana ili je obrađena po izabranom romanu, pripovijesti ili kazališnom komadu.

Ako pratimo u kinu pažljivo kako je film sastavljen, opazićemo da je sastavljen od različno dugih slika, koje ili zahvaćaju čitavu sceneriju (mjesto događaja) ili u velike povećavaju neke njene značajne dijelove. Prve se zovu scene ili prizori u cjelini, druge se zovu detalji. Zatim je na zgodna mjesta uvršten pismeni tumač (naslovi), koji gledaocima dopunjaju ono, čega samim gledanjem ne bi mogao shvatiti.

Bio događaj, koji se ima snimati, pisan upravo za film, ili prerađen po književnom predlošku, mora biti pisan tako da se po rukopisu može snimati onako kako ćemo ga gledati u kinu. Ova obrada zove se s c e n a r i o i sastavljena je od kratkog opisa pojedinih slika koje su nanizane jedna ispod druge i pobrojčane. Da bi glumci i režiser imali jasnu sliku onoga o čemu se u filmu upravo radi, napiše se uz scenar i filmski l i b r e t o, koji u obliku pripovijetke daje kratak sadržaj radnje čitavog filma.

R e ž i s e r prouči libreto i scenar filma i izabere zgodne glumce. Neki od prizora odigravaju se vani, a drugi u četiri zida: u stanu ili u javnim prostorijama, kavani, kazalištu i sl. Vanjske scene zovu se filmski e x t e r i e u r i

PREDNJI DIO PROJEKCIJSKOG APARATA

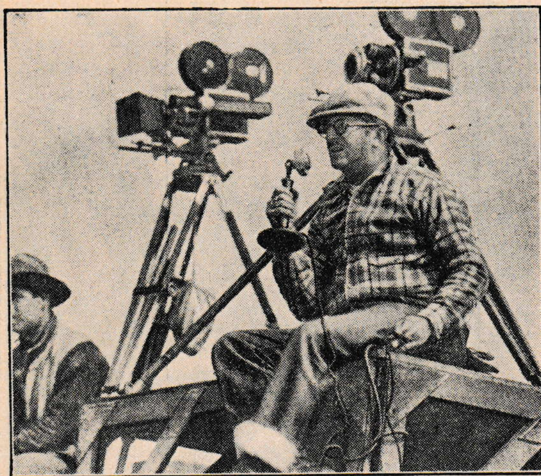
i snimaju se u pravoj prirodi, a druge se zovu i n t e r i e u r i i izrađuju se u filmskim atelierima (radionicama) gdje se njihova sredina sastavi od zgodno izabranih dekoracija.

Kod snimanja filma nije stalo za red kojim se pojedini prizori izrade, jer se gotovi filmski pasovi dadu po volji odrezati i slijepiti onim redom kako zahtijeva filmski scenar. Jasno je da bi bilo nerazumno držati se kod proizvodnje oštro filmskog scenara i nakon snimanja jednog prizora u radionici otputovati s čitavom družinom glumaca i tehničkih radnika u planine ili na more jedino stoga, jer ovaj vanjski prizor slijedi u scenaru neposredno iza prizora u kakvom zatvorenom prostoru.

Režiser otputuje na pr. sa svim glumcima, operaterom, vlasuljarom i tehničkim osobljem na mjesto koje je odabrao za snimanje vanjskih prizora, i u svakoj sceneriji snimi od jednom sve prizore koji se na tome mjestu u kasnijem razvoju događaju i koji se kasnije uvrste u različne dijelove gotovog filma gdje im je mjesto.

Budući da objektiv (leća) aparata za primanje i osjetljivi sloj filma „vidi" svijet malo drukčije nego što ga vidimo mi svojim očima, treba da se glumci našminkaju. Ovo ličenje drugo je nego ličenje kazališno, jer ovdje se ne radi o tome da slučajni gledaoci snimanja vide glumce onako kako ih je u sebi zamislio autor filma u njihovim ulogama, nego da ih onako vidi općinstvo u kinu, dakle upravo objektiv aparata za primanje. Obrve se na primjer nikada ne bojadišu crno, nego ugasito crveno, a sličnim rumenilom dotjeruju se i usnice glumaca.

Kod snimanja režiser ima u ruci filmski scenar, rastumači glumcima čitav prizor koji se ima snimati, nekoliko puta iskuša i onda istom dade znak operateru da ga uhvati. Kod toga sam stoji do aparata za primanje, prati igru i daje glumcima na sceni neprestano upute i migove. Vrlo često fotografira se jedan prizor

REŽISER DAJE POSLJEDNJE NALOGE PRIJE SNIMANJA

nekoliko puta ili u isto doba sa nekoliko aparata koji su postavljeni na različnim mjestima. Poslije režiser uvrsti u film onaj pojas koji je glumački i fotografski najbolji.

Kad treba snimati noćne prizore, upotrijebe se električne lampe i reflektori koji dobivaju struju od prevoznih električkih centrala koje tjera benzinski motor.

D e k o r a c i j e, koje se upotrebljuju u filmskim atelierima, nijesu platnene kao u kazalištu, nego od tankih drvenih daščica, koje ispunjaju čvrste drvene okvire. Od takih dekoracijskih ploha, pričvršćenih željeznim potpornjima za strop ateliera, sagradi se čitava prostorija. Reže između pojedinih dasaka zalijepe se papirnatim pasovima, i onda sve oslika soboslikar kao običnu prostoriju.

Filmski atelieri moraju biti vrlo jako osvijetljeni da se postignu besprijekorne fotografije. Za to se upotrebljava isključivo električno svijetlo, i to lampe na luk ili jake žarulje, kojih se upotreba širi poglavito u posljednje doba. Ovi izvori svijetla smješteni su vrlo često u zrcalnim reflektorima, da bi se njihove zrake što više iskoristile. Za meku rasvjetu cjelovite scene služe živine lampe sastavljene od dugih staklenih cijevi iz kojih je isisan uzduh i u kojima između dvije živine elektrode nakon ukopčanja struje nastaje modrozeleno, očima neugodno, ali na osjetljivu naslagu filma veoma djelujuće svijetlo.

U filmskim radionicama grade se ne samo scene za interieure nego vrlo često i vanjske, ako se radi o osobitim efektima. Tako je na pr. za film „Asfalt" bila sagrađena u atelierima čitava velegradska ulica, ili za film „Izlazak sunca" seoski kraj sa trstikom, nad kojim je sjala mjesečina.

Snimljeni film šalje se na dalju obradu u filmske laboratorije. U potpunoj tami, samo kod tamnocrvena rubinova svijetla, koje ne djeluje na sloj filma, navija se na drvene okvire, koji se utapaju u posude za razvijanje. Izazvani negativ ustali se (fiksira), propere i previja se već pri svijetlu na velike bubnjeve, složene od drvenih letvica, koje se polagano okreću i na kojima se film suši.

Od negativnog filma zgotovi se kopiranjem pozitiv, koji dođe opet u ruke režiseru. Redovito se snimi mnogo više filma nego što će se upotrijebiti, i režiser premata pažljivo scenu po scenu, obrezuje ih do potrebne duljine i sastavlja ih redom po filmskom scenariju.

Filmski naslovi naštampaju se dotle na male četvrtine bijelog papira i filmuju se osobitim aparatima za naslove. Pošto se u projekcijskom aparatu film ne da zaustaviti, jer bi se, kako rekosmo, zapalio, teče filmski pas i kod projekcije naslova, i stoga treba naviti toliko metara svakog natpisa, da ga gledaoci mogu udobno pročitati. Redovno se na svaki redak naslova snimi po prilici metar filma. Naslovi se ne kopiraju, nego se upotrijebe onako kako su bili izrađeni. Pošto se fotografiralo crno pismo na bijelom papiru, dobićemo na filmu bijelo pismo na crnom tlu, kao što smo obikli u kinu gledati.

Režiser dobije film s naslovima u kopiranom pozitivu i uvrštava kod svakog posla filmske naslove na prava mjesta. Time nastaje prva kopija novog filma, i režiser je dade nekoliko puta projicirati da bi mogao ustanoviti i ispraviti sve pogreške što ih je možda kod rezanja učinio. Kad je sa svojim poslom zadovoljan, pošalje ovu definitivnu kopiju natrag u laboratorij, gdje prema njoj izrežu tačno i negativ filma da se ne bi ni u jednu od kopija, koje će se zatim raditi, uvukao ni metar suvišnog filma.

Međutim bile su izrađene čitave serije reklamnih fotografija i štampani veliki plakati u bojama, a tiskovni odio filmske tvornice postarao se da se već unaprijed telali o novom velikom i nenadmašenom filmu po novinama i stručnim časopisima, i novi film zakupi koja velika posudna firma.

Još se ovaj novi film pokaže u privatnoj pretstavi vlasnicima kinematografa i filmskim novinarima i objave se rokovi u kojima će se javno pretstavljati općinstvu. I tako se najzad po uglovima pojave uski plakati koji donose naslov filma, imena glavnih pretstavljača i kino u kojemu će se pokazivati.

K. S.

OBNOVLJENA POLJSKA NA SVOME MORU

Poljska je u davnini izgubila svoje more i Primorje. Pred oštricom je njemačkog mača uzmakla poljska zastava sa poljske obale Baltičkoga Mora. Do toga je došlo zaplotnjačkom urotom triju vojničkih sila: Prusije, Rusije i Austrije.

Najljući je dušmanin stare Poljske bio pruski kralj Fridrik Veliki. Njemu je bila naslijedno pripala Istočna Prusija. Do nje nije mogao doći preko svoga zemljišta. Na putu mu je stajala „okrunjena republika", Poljska. Poljski je državni posjed izlazio na Baltičko More kraj Gdanjskoga (njemački: Danzig) pa je tako rastavljao Istočnu Prusiju od ostale Njemačke. Fridrik Veliki, želeći spojiti Istočnu Prusiju sa svojom državom, odluči osvojiti poljsko Primorje. Zato zamisli navalu na Poljsku pomoću Rusije i Austrije. Uz tu osnovu pristadoše i ruska carica Katarina II i austrijska carica Marija Terezija. Njihove su vojske nenadano upale u Poljsku i otrgle su joj ono što su htjele. Poljska, razrovana unutrašnjom neslogom, morala se pokoriti toj sili. Prusija je zgrabila poljsko Primorje kao gladna zvijer komad svježeg i krvavog mesa. To se dogodilo g. 1772.

Sada je Poljska bila bačena sa svoga mora, istjerana sa svoje vlastite obale.

Poljskoj je, doduše, poslije 1772 bila ostala u vlasti baltička obala od letonske Rige do litvanskog Memela. Napokon je i ova tuđinska letonsko-litvanska obala pala u vlast Rusije za treće zloglasne diobe Poljske, 1 rujna 1794 kad je Poljska, kao država, brisana sa zemljovida svijeta.

Nestalo je poljske zastave i s kopna i s mora. Nestalo je stare poljske države, slavne i viteške. Pričinjalo se: nestaće i poljskog naroda.

Ali Poljska nije umrla. Živi, iako raskomadana među tri gorda neprijatelja. U životu je podržavaju njezina velika umjetnost i njezina živa vjera u Boga. Književnička pera opajahu poljski narod prizorima iz velike prošlosti, a kistovi i dlijeta umjetnika zorno mu dočaravaju što je pero napisalo. Katolička je opet Crkva svuda i uvijek štitila poljsku riječ i ime. Progonjenim su Poljacima katoličke crkve bile skloništa gdje su se sklanjali da podignu ploče, kipove i slike svojim umnicima, vođama i prvacima, da se mole i nadaju spasu.

Radeći za slobodu, Poljaci su se uvijek sjećali i svoga ugroženog Primorja gdje su još životarili ostaci poljskih Kašuba, viteškog starog plemena i gdje su siromašni ribari pjevali poljske pjesme nad baltičkim vodama. Taj im je kraj bio na srcu. Bio im je mio kao zjenica oka.

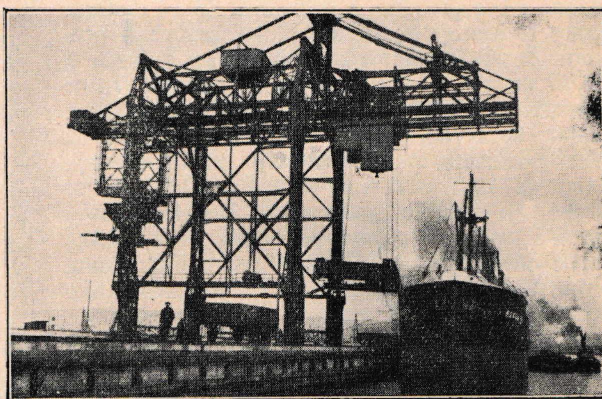
Poljska se književnost i nauka pod konac XIX i početkom XX vijeka počinju jače baviti morem i Primorjem. Kašupski se pak književnici neumorno trude da im narod ne zaboravi materinsku riječ.

„Jesi li ikada mislio", napisao je 1909 poljski književnik Stjepan Žeromski, „o Kašubima, o ribarima koji sjede nad morem, sjede kroz stoljeća i zahvaljujući njima mogli bismo doći na more, stvoriti tamo pomorsku trgovinu i imati još i trgovačke brodove. Zar ne, kako je to smiješno? Mi čekamo na doba kada će Nijemac naše Kašube „promijeniti u drugi narod", sve do zadnjeg čovjeka."

Ovakvi su i slični prigovori drmali poljskom dušom. Budili su u Poljaka pomorsku svijest, nukali su ih da rade za Kašube, živu poljsku stražu na Baltičkom Moru.

Uto je svjetski rat potresao svijetom, a kad se dokončao, Poljska je bila slobodna, ujedinjena i obnovljena. Bijeli je poljski orao kliktao pjesmu slobode i nad poljskom obalom Baltičkoga Mora.

Obnovljena je Poljska na mirovnim pregovorima u Parizu uporno tražila da joj se dopusti slobodni i nesmetani izlaz na more preko kašupskog zemljišta. U tome je i uspjela. Poljska je državna granica bila povučena na Baltičko More, otprilike kuda je tekla i prije 1772, a preko zemljišta naseljena Kašubima. Istočna je Prusija opet bila rastavljena od ostale Njemačke. Stari je hanzeatski grad Gdanjsko, sa pretežnim brojem njemačkog stanovništva, naslonjen na Istočnu Prusiju, bio proglašen slobodnim gradom, državicom pod zaštitom Društva naroda. 10 veljače 1920 je dan kad je Poljskoj pravno priznat posjed Primorja. To je dan vjenčanja obnovljene Poljske s morem.

OGROMNA LUČKA DIZALA U GDINJU

Poljska je osobito mnogo žrtava pridonijela za izgradnju svojih luka. Na poljskom Primorju, kad je ovo došlo u vlast poljske države, nije bilo nijedne luke od stvarne vrijednosti. Grad je Gdanjsko bio proglašen slobodnim gradom. Poljska je, doduše, dobila jedan dio njegove velike luke za svoje potrebe, ali je sve poslovanje preko nje bilo ovisno o volji drugih ili jačih. Tek je svoja kuća, svoja sloboda. Zato se Poljska, odmah poslije uspješnog rata s ruskim boljševicima 1920, počinje živo oslobađati tih spona izgrađujući vlastite luke na svome moru.

U 1921 počinje Poljska izgrađivati svoju veliku luku Gdinju (poljski: Gdynia). Gdinja je bila maleno ribarsko selo na baltičkoj obali koje je zaudaralo po ribi i rasolu, a kojega je 300

stanovnika teškom mukom izvlačilo iz mora koru kruha. Tu su se pomnjivo po izrađenu nacrtu iz godine u godinu izgrađivale luke, prokopi, gatovi, lukobrani, skladišta, polagale su se željezničke tračnice, gradili su se dijelovi grada sa prostranim ulicama i sve ostalo što zahtijeva novi grad i luka, koja hoće da se protura među prve svjetske luke. Gdje je još 1921 stajalo ribarsko selo Gdinja, sa 300 svojih skromnih stanovnika, kočio se 1930 grad i luka Gdinja sa svojih 45.000 stanovnika.

Gdinja je smještena na poljskom Primorju jugozapadno od Gdanjska. Nalazi se na 54° 32' sjeverne širine i 18° 34' zapadne dužine. Grad se smjestio na kopnenoj strani velikog zaljeva, što ga čini dugoljasti poluotok Hel. Poluotok je, naime, dug 35 kilometara, a širok 200 do 1.000 metara. Gdinjska se luka rijetko kada mrzne, a i tada je manji ledolomac može lako riješiti ledne kore. Sidrište je ispred luke prostrano i bez grebena, a duboko 9 do 14 metara. Luka se sastoji od prednje luke, prilaznih prokopa i unutrašnje luke. Svuda je duboka 9 do 12 metara. U prednjoj je luci i sidrište ratne mornarice. Ribarska je luka posve samostalna. Nalazi se izvan prednje luke. U gdinjskoj su luci podignuti najsavremeniji lučki uređaji. Luka je 1925 otvorena prometu. Od tada se preko nje razvija gotovo sav poljski uvoz i izvoz i putnički promet. U Gdinju je u velikoj mjeri okrenut i promet ostalih okolnih država. Promet je gdinjske luke u 1930 iznosio oko 3,625.750 tona.

Mjeseca je lipnja 1926 bilo svečano otvoreno i morsko pristanište Tezev na rijeci Visli, 33 kilometra od mora. Tezev je bilo maleno naselje. Visla je do njega plovna i za velike brodove. Kako je mjesto odlična izvozna stanica za poljski ugljen, stoga su neki ujedinjeni poljski rudokopi uredili samu luku i osnovali brodarsko društvo „Plovidba Visla Baltik" sa pet parobroda za vučenje i petnaest šlepova sa ukupnih 7.616 tona.

Razvitak je poljskih luka u velikoj mjeri pridonio razvitku poljskog izvoza i uvoza, a ovo sve zajedno razvitku poljske trgovačke mornarice.

Poljska država, uza sve diobe trgovačkih mornarica, poslije svjetskog rata nije dobila nikakvog trgovačkog broda, što dokazuje da Poljaci nijesu učestvovali u izgradnji nijedne trgovačke mornarice pobijeđenih i rasutih država. I prošlo je par godina dok se je počela osnivati poljska trgovačka mornarica. U 1925 Poljska ima samo deset brodova : tri parobroda, jedan motorni brod, jedan jedrenjak sa pomoćnim strojem, četiri parobrodića za tegljenje sa skromne 4.204 tone. Upravo ništa za državu kao što je Poljska.

U 1926 poljska trgovačka mornarica bilježi lijep porast. Te je godine osnovana državna „Poljska plovidba" od pet parobroda sa ukupno 10.195 tona i dva šlepa. Zastave su ovih pet teretnih parobroda bile blagoslovljene 6 siječnja 1927 po lijepom i dirljivom starinskom pomorskom običaju. Svečani je crkveni obred bio izvršen u gdinjskoj luci. Na palubi je parobroda „Wilne" bio načinjen oltar od vesala. U pojasu je za spasavanje bila postavljena slika Majke Božje, pomoćnice mornara i nebeske kraljice Poljaka. Okolo su bile poredane zastave koje su se imale blagosloviti. Kad se blagoslovljena zastava „Wilne" uzdizala na jarbol, uhvatila ju je za rubove skupina mornara i poljubila ju je. To je bio i lijep i ganutljiv, a nadasve značajan prizor.

Očevidan je daljnji razvitak ove mornarice. U 1930 ona je imala pet parobrodarskih društava sa ukupno 73.058 tona. Tu nijesu ubrojeni pobočni brodovi. Najjače je društvo bilo „Poljska plovidba" sa deset teretnih i nešto putničkih parobroda, sa ukupno 30.940 tona. „Poljsko-britanska plovidba" je imala 10.853 tone brodovlja. Pet je parobroda sa 9.818 tona imala „Poljsko-skandinavska prevozna plovidba". — „Poljska prekooceanska plovidba" imala je tri putnička parobroda sa ukupno 20.367 tona.

Čim je obnovljena Poljska dobila svoje more, počela je postepeno uređivati i svoju ratnu mornaricu. Poljska je ratna mornarica po brojnom stanju od 31 prosinca 1922 bila gotovo bez ikakve bojne vrijednosti, jer je bila sastavljena od nekoliko lakih površinskih brodova.

Poljska je diobom njemačke carske ratne mornarice dobila šest torpiljaraka srednje tonaže i to : „Kujawiak" od 335 tona, „Kaszub" i „Mazur" od po 349 tona, pa „Krakowiak", „Podhalanin" i „Slazak" od po 365 tona. Svi su ovi brodovi bili sagrađeni u razdoblju od 1914 do 1917. U Finskoj su nešto kasnije bile kupljene dvije topovnjače, „Komandant Pilsudski" i „General Haller", brodovi od 347 tona. Kupljeni su da pokazuju poljsku zastavu po lukama susjednih država. U Njemačkoj su 1921 kupljena četiri broda za mine, dragera, jedinice svaki po 171 tonu. Nazvali su ih : „Czajka", „Jaskolka", „Mewa" i „Rybitwa". Brodovi bjehu sagrađeni od 1917 do 1919. Ovdje treba pribrojiti i bojni čamac „Myeliwy", američkog podrijetla. U poljsku je ratnu mornaricu bio ubrojen i parobrod „Vulcan", nekada njemački, a preudešen u brod za naučno istraživanje mora pa nazvan „Pomorzanin". U školske je svrhe bio kupljen stari holandeski jedrenjak „Lwow", ali je kasnije ustupljen trgovačkoj mornarici.

Ovo bi bio pregled poljske ratne mornarice koncem 1922. Ovakva je ratna mornarica jedino mogla donekle poslužiti školovanju mornaričkog osoblja i od zgode do zgode otploviti u vode najbližih susjeda i tim im pokazati da i Poljska živi i da ima svoje more. I ništa više. Povjeriti obranu obale, pomorske trgovine i saobraćaja ovakvoj ratnoj mornarici nije se moglo ni pomisliti. Poljaci to uviđaju pa do 1930, dakle, do kraja prvog desetljeća kako su stupili na baltičku obalu grade pet odličnih bojnih jedinica : dva velika razarača, svaki po 1.500 tona, „Wicher" i „Burza" i tri podmornice, najsavršeniji brodogradilišni proizvod svoga doba, „Wilk", „Rys" i „Zbik". Istodobno bijahu nabavljena i dva školska broda : stari francuski krstaš „Entrecasteaux", prozvan „Baltyk" i „Iskra", jedrenjak na stroj. Također su kupili i dva parobroda za mornaričke prevoze i neke male pomoćne jedinice.

Zastava je poljskog pomorstva dvojaka: trgovačka i ratna. Tegovačka je zastava narodna bijela i crvena dvobojka u vodoravnom položaju. Na sredini se bijelog polja nalazi crveni štit, a na njemu jednoglavi bijeli poljski orao u lijetu. Jednaka je i zastava ratne mornarice, jedino joj je lepršajući kraj za trećinu duljine istrižen kao lastavičji rep.

U Tezevu je osnovana škola za pomorce. I ostali pothvati pokazuju veliku ljubav Poljaka prema svomu moru.

U Heli je ministarstvo poljoprivrede osnovalo naučni zavod za proučavanje riba. U Vejherovu se, nedaleko Gdinje, nalazi ribarski odjel ministarstva poljoprivrede kojemu je zadaća unapređivanje ribarstva i zaštita ribarskog staleža.

U Torunju je 1926 osnovan ,,Baltički zavod" za proučavanje svih prilika Baltičkoga Mora. Zavodova izdanja izlaze u tri skupine. ,,Dominium maris" piše o Poljskoj na moru, ,,Balticum" se bavi naučnim pitanjima baltičke obale, a ,,Baltički pregled" sakuplja sve što se piše o moru.

Poljaci imaju i svoje društvo kojemu je svrha širenje pomorske svijesti u vezi sa iskorišćavanjem njihovih rijeka. Društvo je nazvano ,,Morski i riječni savez". Njegov je časopis ,,More".

Poljski je narod mjesec dana, od 16 studenoga do 16 prosinca, posvetio svomu moru i Primorju.

Iz ovoga se vidi da obnovljena Poljska zna cijeniti svoje more i Primorje koje je, kao i narodna sloboda, iskupljeno teškim patnjama, mnogim suzama i prolivenom krvlju svih znanih i neznanih junaka i junakinja viteškog joj naroda. **Tomislav Macan**

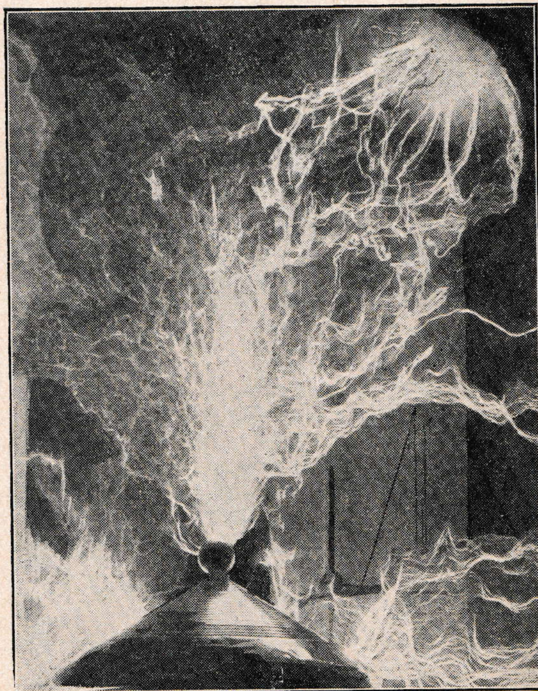
MILIJUNI VOLTA U SLUŽBI ČOVJEKA

Prvi fizičari, koji su htjeli uhvatiti iskru grmljavine u oluji, često su pri svojim pokusima loše prolazili. Radi toga su pokušavali na umjetni način proizvoditi električne jake iskre. Strojevi su trenjem i indukcijom davali duge, efektne i praskajuće iskre, ali se na taj način nije dala proučavati sama narav električnog iskrenja. Dalju zadaću preuzela je elektrotehnika. Sagrađeni su električni generatori koji su između polova imali napetost 2, zatim 2,3 i konačno 5 milijuna volta. Iskre od ovakvih napetosti bile su već dulje, ali još nikako nijesu mogle doseći one iskre kakve se pojavljuju pri sijevanju i kod groma. Tamo su napetosti za 20 puta veće. Umjetne iskre (a to su već mali ,,gromovi") dosežu duljinu od 20 metara, a pri tom izvode prasak poput topovskih hitaca. To su sve radili praktičari, elektrotehničari.

Međutim ni fizičari, koji produbljuju samu narav pojave, nijesu ostali u pozadini. Što više, u zadnje vrijeme je naročito mnogo porastao interes fizičara za specijalno proučavanje samoga električnog izbijanja, iskrenja kod jakih napetosti. Na brdu Mont Generoso u Švajcarskoj osnovan je veliki laboratorij za visoke napetosti. Tu već nekoliko godina rade berlinski fizičari Brasch, Lange i Urban. Oni nastoje starom metodom Franklina, ali uz moderna sredstva uhvatiti zračni elektricitet oluje. Uspjelo im je uhvatiti na polove stroja za iskrenje struju od 18 milijuna volta napetosti. Možemo spomenuti da se u gradskim rasvjetama rabi napetost od 220 volta, a mjestimice i od 110 volta napetosti.

Ali, pitaće mnogi što da radimo sada s ovim umjetnim ili uhvaćenim strujama?

Unaprijed treba kazati da se tu još ne radi o pretvorbi elementarne snage munje u korisnu radnju. U iskri oluje nalazi se golema snaga, pa kad bi se htjeli izražavati u običnim jedinicama, morali bismo govoriti uvijek i samo o milijunima volta. Ali kad se izražavamo o radnoj sposobnosti, nije dosta reći koliko je snage na raspoloženju, nego treba uzeti u obzir i v r i j e m e kroz koje ona djeluje. Tako ovdje nije toliko važna jedinica kw (kilowatt) nego kwh (kilowatt na s a t!). Kad se to uzme u obzir, onda već munja zatajuje. Kolikogod je velik broj kilovata sadržanih u iskri oluje toliko je opet malen faktor h, a to je vrijeme kroz koje iskra djeluje. Izbijanje (iskrenje) među polovima traje tek male dijelove sekunde, otprilike 0,000003 sata. Ako onda milijunske iznose kw pomnožimo s ovim malim razlomcima vremena, onda preostaju iznosi radnje kwh kakvi se kod nas u gradovima isplaćuju (kwh potrošak struje pokazuju električna brojila koja su smještena u stanovima kod potrošača

Na našoj slici fotografirana je umjetna električna iskra dobivena pomoću Teslina transformatora od 1,5 milijuna volta. Iskra je skočila između polova razdaljenih 4 metra.

struje) iznosom od par dinara. Iako na cijeloj zemaljskoj površini dnevno sijevne prosječno 44.000 gromova (izbijanja elektriciteta zraka), ipak uza sva sredstva iskorišćavanja ne bismo došli na račun s tim elektricitetom.

Nesvladana snaga munje očituje se u njezinoj razornoj moći koja je slična dinamitnim eksplozijama. U oba slučaja djeluju velike energije kroz vrlo maleno vrijeme, ulomke sekunde, upravo „munjevitom brzinom."

Za zaštitu od slučajeva izbijanja atmosferskog elektriciteta tehnika je napravila različne osigurače i zaštitne odvode. Većoj kušnji bili su donedavno izloženi umjetni električni naponi električnih centrala, koji po vodovima snabdjevaju udaljenije strojeve industrijskih pogonskih centara. Ako i ne toliko kod lijepog vremena, ali kod oluje postojala je opasnost da iz voda izbije jaka električna iskra. Tek ispitivanjem umjetnog iskrenja s napetostima od više milijuna volta pomoženo je izgradnji sigurnih zračnih vodova. Pomoću prenosnih naprava izvora velike napetosti uspjelo je ispitati sposobnost vodova. Vodovi su spajani s takvim izvorima, pa ako bi izdržali visoke napetosti, a da se ne izbiju u zrak, bili bi ustanovljeni sposobnima da u oluji do napetosti stalnog izvora održe svoju vlastitu napetost.

Vrlo važnu ulogu imadu još umjetne visoke struje kod ispitivanja izolatora. Postoji naime u tehnici staro pravilo da presjeci mogu biti to manji što je veća napetost struje. Transmisiona os na pr. sa malim promjerom može kod velikog broja okretaja prenijeti više snage nego snažna os koja se mora polako okretati; kod vrlo velikog pritiska može se i voda bolje odašiljati uskim nego širokim cijevima. Isto tako je i s vodičima: što je veća napetost to tanji može biti vodič. Električne centrale vrlo dobro znadu za korist koja se postizava na bakru kod prenošenja visokih napetosti. Vodovi napetosti od 200.000 volta već su obični; ali već se misli na napetosti od 600.000 volta. U tom smislu već se ispituju odgovarajući izolatori i zaštitne naprave, koje će pružati višestruku sigurnost. Za ispitivanje instalacijonog materijala modernih uređaja visokog napona rabe se, dosljedno, opet visoki naponi od milijuna volta, gdje skaču iskre na udaljenostima od mnogo metara.

Fizičari u laboratoriju na Monte Generoso, uz pogibao života, rade s jakim električnim iskrama. Oni kane ove elementarne snage atmosferskog elektriciteta iskoristiti u posebnom aparatu sličnu röntgenskoj cijevi. Kad bismo normalnu röntgensku cijev iz stakla htjeli podvrći napetostima o kojima je ovdje riječ, morali bismo preći na vrlo velike dimenzije koje su tehnički neizvedive. Istraživačima na Monte Generoso uspjelo je već napraviti posebnu röntgensku cijev od aluminija, ebonita i papira. Cijev je duga 186 centimetara, a može se već opteretiti napetošću od 2,600.000 volta. Zrake koje nastaju u ovoj cijevi nadilaze snagu radioaktivnih prodornih zraka. One lako prolaze kroz olovnu ploču debelu 1 metar. U istom laboratoriju kane sada sagraditi cijev od 7 milijuna volta. S time kane nešto započeti...

Možda će uspjeti na pr. olovo pretvarati u zlato. Dosada postignute pretvorbe elemenata, odvajanje vodika od aluminija, fosfora, i drugih elemenata, uspjelo je zrakama radija. Možda će uspjeti jačim zrakama tvrdi atom, kao što je atom olova, razbiti i dobiti dugo traženo umjetno zlato. Ovo je već područje posebnog interesa. Na tome se bave t. zv. atomski fizičari ili još točnije „fizičari atomske jezgre". Ovima lebdi kao najviša zadaća razbijanjea tomske jezgre, a time i oslobađanje velikih unutarnjih atomskih energija.

Ako ne bude dostajala napetost od 18 milijuna volta u laboratoriju Monte Generoso, onda će fizičar dr. Robert Van de Graaf upotrijebiti aparat s 50 milijuna volta! On proizvodi elektricitet na stari način kao što se to izvodi na prvim satovima fizike u školi. To je elektricitet trenja. Mjesto stakla ili ebonita upotrebljuje Van de Graaf svilenu vrpcu koja je poput remena pokretana motorom te zahvaća dva kotača. Četkice uzimlju s vrpce naboje i odvode ih u obične konduktore. To su šuplje metalne kugle koje za napetost od 50 milijuna volta trebaju promjer od 5 metara. Ovakove struje dosta su jeftine, jer naprave ne iziskuju velik potrošak snage. One će eventualno jednom dovesti do velikog fizikalnog uspjeha, a i do promjene u svijetu. Ali to još treba čekati. Tada će možda biti ostvaren san alkemista.

D. Uvanović

L I S T

Ribe su već odavna bile nezadovoljne da u njihovu carstvu nema nikakva reda. Nitko se ni na koga nije obazirao, plivalo se desno i lijevo kako se komu svidjelo, između mirne skupine proletjela je najednom koja riba ili je opet drugima zakrčila put, jače su udarale slabije repom da su sve frcale nastranu, ili su ih mirne duše progutale. „Kako bi to bilo lijepo kad bismo imale kralja koji bi nam se brinuo za pravo i poredak!" kazaše one i dogovoriše se da će onoga izabrati svojim vladarom koji će najbolje jezditi valovima i donijeti slabima pomoć.

One se, dakle, svrstaju uz obalu i postave se u red, a štuka dade repom znak na što se sve dadu u jurnjavu. Kao strelica otisne se štuka, a s njome i sleđ, krkuša, grgeč, šaran, i kako se već sve ne zovu. S njima je plivao i list i nadao se da će stići k meti.

Najednom zaori glas: „Sleđ je prvi! Sleđ je prvi!" „Ki je pervi?" poviče zlovoljno plosnati, zavidni list što je daleko zaostao, „ki je pervi?" „Sleđ, sleđ," čuo se odgovor. „Goli sleđić?" poviče zlobnik, „oho, goli sleđić?" Od toga vremena stoje listu za kaznu usta nakrivo.

J. Grimm

BOJNI DRUGOVI S MORSKOG DNA

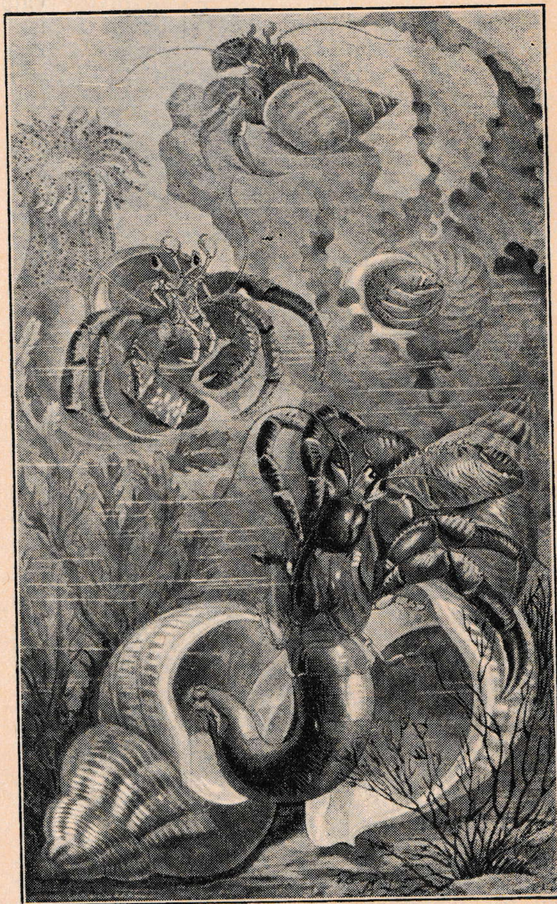
U mnogim starim pričama pripovijedaju se čudnovate stvari o životu u moru. Ljudska je fantazija na morskom dnu iskitila život svakojakim čudesima. Savremena je nauka ove izmišljenosti pribrojila carstvu priča, ali naučna su istraživanja ipak otkrila čudnovate pojave života. Jedna od takvih pojava je zajednica morskog raka s a m c a s m o r u z g v o m p l a š t a n o m.

Rak s a m a c (Pagurus) malena je životinja, a ipak spada među morske grabežljivce. Dakako, grabežljiv je samo prema manjim životinjicama od sebe: tako znade svojim kliještima izvlačiti puževe iz njihovih kućica i ubijati druge životinjice. Ali u moru ima i većih grabežljivaca koji su opasni ovome malome razbojniku, zato on treba zaštite od svojih neprijatelja. Tijelo raku građeno je od dvije polovice: glave s prsima i zatka. Rak samac ima prednju polovicu oklopljenu kao i svi drugi raci, a stražnja mu je polovica mekana. On potraži na morskom dnu kućicu uginulog puža, kojih ima tamo mnogo, i u nju zavuče svoj mekani zadak. Prije nego što smjesti svoj zadak u puževoj kućici isproba ih više da vidi koja mu najbolje pristaje. Kad je ovako oklopio svoju „Ahilovu petu" puževom kućicom, još uvijek nije dovoljno siguran protiv neprijatelja: hobotnica ga može još uvijek svojim krakovima izvući iz njegova oklopa. Zato on traži još jednog saveznika koji će ga braniti od njegovih neprijatelja, i toga nalazi u moruzgvi plaštanoj.

M o r u z g v a p l a š t a n a (Adamsia paliata) spada među koralje. Ali dok drugi koralji imadu čvrsti kameni skelet, moruzgva je mekana životinja. Njoj ne treba obrane u kamenom skeletu, jer je od svih neprijatelja dobro zaštićena otrovnim nitima (akoncijama). Čim se u njenoj blizini pojavi koji grabežljivac, ona počne smjesta na njega izbacivati otrovne niti koje ima u koži i na taj ga način otjera. Moruzgva je sjedeća životinja, tj. cijeli život ne ostavlja ono mjesto na kome se jedanput pričvrstila. Hrani se vrlo sitnim bićima kakvih ima u moru dovoljno. Ona sjedne obično na praznu kućicu puža, u koju se kasnije naseli rak samac, pa tako stvore svoju životnu zajednicu.

Ako je rak samac ušao u kućicu na kojoj nema moruzgve, tada on ide tražiti svoju drugaricu, a kad je nađe, negdje na dnu pričvršćenu, on je oprezno skine i namjesti na svoju kućicu. Moruzgva plaštana brani se svojim otrovnim nitima čim joj se približi koji drugi rak, a raku samcu mirno dopušta da je premješta. Ona se pričvrsti na njegovoj kućici, i tako te dvije životinje stupaju u zajedničku borbu za život. Rak samac se ne boji sada nijednoga neprijatelja; čim se koji veći grabežljivac primakne, mora bježati pred otrovnim strijelama koje na njega baca rakova drugarica. Otrov moruzgve je vrlo jak; na čovječjoj koži izaziva jake upale, a manje životinje ugibaju od njega. Iako je moruzgvin otrov tako jak, da drugi raci pogibaju od najmanje količine, raku samcu ne škodi sasvim ništa; on ima imunitet protiv toga otrova.

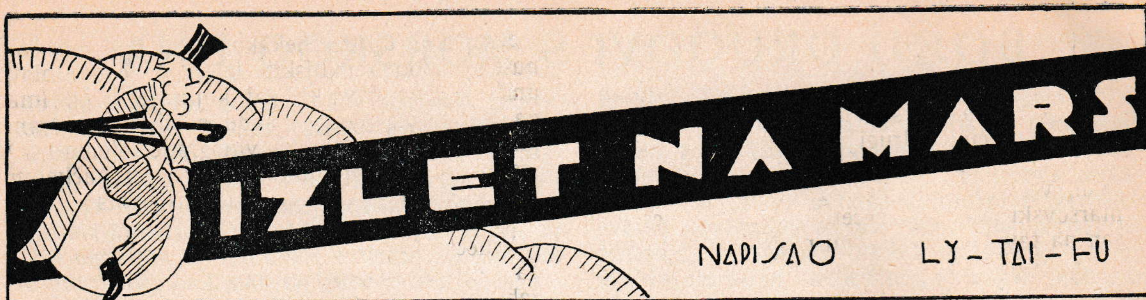
Ako skinemo raku samcu njegovu moruzgvu, on se vrlo uzruja i tako je dugo nemiran, dok ne nađe novu moruzgvu plaštanu. Odrasle moruzgve plaštane i odrasle rakove samce nećemo naći nikada jedne bez drugih, nego su uvijek u zajednici. Raku je potrebna moruzgva, jer ga brani, a moruzgvi je potreban rak, jer je on nosi sobom, pa ona, kao sjedeća životinja, dođe na lakši način do hrane. Životnu zajednicu dvaju različitih organizama, u koju su se ti organizmi udružili radi lakše prehrane,

RAK SAMAC I MORUZGVA PLAŠTANA
Dolje: rak samac ide iz manje puževe kućice u veću
Gore lijevo: rak samac nosi na svojoj kućici moruzgvu plaštanu

zovemo simbiozom. I ovo je neke vrste simbioza, ali ako je isporedimo sa drugim simbiozama kakve su nam poznate između različita bilja (lišajeva) a i među biljkama i životinjama, vidimo veliku razliku. U pravim simbiozama ne može živjeti jedan organizam bez drugoga, jer jedan i drugi stoje u unutarnjem odnosu. Naši zadrugari stoje samo u izvanjem odnosu, a udružili su se radi lakše prehrane izvana i radi obrane: zato da se mogu bolje braniti i lakše napadati. To su dobri i vjerni bojni drugovi.

Stjepan Urban

ONKRAJ BRAVE

Zemaljske metode na Marsu — Osjetljivost Mate Dujića — Neizvjesnost naših putnika i težak svršetak — Jadovanje Makse Schwarza i briga Micike Strugar za njen krep de šin — Energični postupci Marsijanaca — Svakomu svoje — Veliko otkriće Maksa Schwarza

Sve je išlo u najboljem redu dok je ratobornost zemaljskih izletnika bila ograničena na same članove Dujićeve ekspedicije, no nastade stotinu belaja kad su se stale zemaljske metode da primjenjuju i na Marsovo pučanstvo. Slavni naime izumitelj Mate Dujić nije nikada trpio da čeljad bulji u njegov pošteni brk ni da kontrolira privatna njegova djela. Pa kad je jedan jedini udarac njegove ,,lumbrele" po leđima Milutina Jovanovića okupio stotine znatiželjnih ljudi i žena i kad se k tome začuo smijeh i porugu Marsova roda, prevršila je mjeru njegova ustrpljivost, a njegova glasovita ,,lumbrela" prva je stupila u kontakt sa bićima toga dalekog planeta. Uzdigao ju je iznad glave i stao da njom kruži kao Kraljević Marko svojim buzdovanom. Nekog derana dohvatio je svojom nogom kao da puca na gol. Marsijanci su se ugibali i vikali nešto čudnovato na svom jeziku. No ni Mate Dujić nije šutio, podigao svoj mukli glas na najvišu notu i ko soko sivi gromko kliktao:

,,Naprid naši! Naprid! Pokazaćemo in ča smo mi. Ala, Makso ala Imbro! Udri, Imbro..."

I bogme, Imbro nije dangubio! Pokazao je u toj prigodi sve svoje znanje i vještinu. Kundačio je junak ko nikad u životu.

,,Otstupi, majku ti staru!" grmio je i mlatio, a uz njega se i ostali okuražili. Milutin Jovanović je lomatao desno i lijevo svojom torbom za spise, Ivica Bukavec je svukao Miciki Strugar cipele, pa oštrim petama nabijao glave. Adolf Prohaska je okom stoičkog mudraca promatrao situaciju i tješio Maksa Schwarza koji je bespomoćno sjedio na zemlji i kao utopljenik čvrsto se držao njegove noge.

,,Umirite se, pane, umirite se. Ako nam je suđeno poginuti, poginućemo..."

No to Maksa Schwarza nije ni najmanje tješilo. Zvao je u pomoć dragu svoju Saru i obećavao Adolfu Prohaski sto hiljada čeških kruna, ako mu spasi život.

Najednom se Marsijanci razmaknuli. Dolazio je auto. Makso Schwarz je mislio da je to stigao auto za spasavanje, i već mu je nekako bilo odlanulo. No Adolf Prohaska ga upozori da su to vatrogasci, jer da nose cijevi, pa mu je mirno razlagao kako je to vrlo pametna misao da namjesto policije interveniraju vatrogasci te svojim štrcaljkama tjeraju manifestante i mire pobunjene. No čudilo ga je da su svi prisutni odjednom smjestili lice na nekakve maske. Iz vatrogasnih štrcaljki nije štrcala voda, nego neki plin koji je gušio i omamljivao.

Zemaljski borci nisu se na sve to osvrtali. Za Imbrom je već ležalo nekoliko što mrtvih što teže ranjenih; Mate Dujić je bio već daleko odmakao naprijed i mogao si tek od vremena na vrijeme vidjeti njegovu slavnu ,,lumbrelu" kako se diže i spušta; a Milutin Jovanović jurišao je za njim i klicao:

,,Ovo je naše! Ovo je naša zemlja! Živela naša zastava! Živela pobeda! Živela sloboda, bratstvo i jednakost! Ovo je naše, ovo smo mi osvojili! Van s njima! Van..."

Nešto ga je gušilo i oduzimalo mu svijest, i pade na zemlju. Za njim su pali i ostali.

*

Kad je Milutin Jovanović otvorio oči, opazio je da se nalazi između gola četiri zida i na tvrdim daskama. Pođe do vrata — zaključano. Pođe do prozora — debele rešetke. Odmah se čovjek jadu dosjetio pa stao da viče:

,,Izdaja! Izdaja!"

,,Joj meni, zakaj kričite, gospod Jovanovič," prene se na tu viku Micika Strugar.

,,Mi smo, bre, u buhari! u glavnjači!"

,,V reštu," protumači Ivica Bukovec.

,,Oliti u pržunu," kimne mudrom glavom Mate Dujić.

I tako je svaki na svoj način došao do spoznanja da se nalaze u zatvoru. To im je svima bilo jasno, no nikako se nisu mogli sjetiti kako su se to odjednom tu našli. Sjećali su se onog parka, one ulice, onog megdana, onih vatrogasaca, onog plina... i dalje nikako nije išlo. Dr. Adolf Prohaska je tumačio da su ih kao demonstrante plinom zagušili i ovdje prevezli pa da sad čekaju istragu. Micika Strugar je bila mišljenja da se ,,nahajajo v eni zacoprani deželi kjer se vsekaj dogaja."

,,Bre, bre, bre," razlagao Milutin Jovanović, ,,bre, jesi li video te metode! Pa toga nema ni u Macedoniji! Mi ti dođemo kao delegacije, mirno i trezno, ljudi se namučili i napatili od dugog puta, a oni, bre, jednostavno s tobom u glavnjaču. E, velim, toga nema nigde, a ma baš nigde na svetu. Pa osobe s diplomatskim pašošem ne smeš ti da tako vređaš! Države od toga znadu da prave pitanje pred Društvom naroda, pa zna i do rata da dođe. Tako se ne sme, pa tu su ugovori, tu su privilegija, tu su prava..."

„Ča meješ, buzdo, ča meješ!" prekine ga vođa ekspedicije. „Judi, ovi van misli da smo još ka nigdi kod Splita... Ovdi ti, moj prijateju, ne vaja ništa od svi tiju privilegijuni: drugi judi, druge ćudi i drugi zakoni... Bog ti ga zna ča će to s nami bit. Ma niman ja straha za nas ovdi, vengo za oni naš balun da ga ne bi oni marsovski mandrili osćetili... Vidiš, ostavija san na tavulinu u sali onu moju britvicu: moga bi je koji od nji u žep... A ča je tebi?" okrene se slavni vođa Maksu Schwarzu koji je u uglu gorko plakao.

„Majn Got, majn Got... Ja bila na sav sfijet i radila sva kšeft i nikad ne bila u rešt... Majn Got, majn Got... Jadna moja Sara ostala bes sfoga muž..."

„E moj šjor Makso, sada ti nima druge, vengo ovako ka ča nas vidiš... A ča se dogodilo našen Imbri?"

„Ne pitaj, valaj," mrko odvrati Imbro Hadžiomerović koji je turobne i poniknute glave šutke sjedio kao da će sad na zaplakati. „Ne pitaj! Oduzeše mi, more, — pušku!"

Imbro Hadžiomerović je mislio da će se na tu vijest svi pretvoriti u suze, a međutim prisutni se nisu ni osvrnuli na tu vijest, nego su prešli odmah na drugi razgovor. To ga je nemalo ražalostilo, i osjećao je da mu je u taj čas najbliži Makso Schwarz koji ipak ima srca, smilovanja i suza.

Kad je nadošla večer, zaškrinuše teška vrata, i unutra stupi čovjek s riječima: „A n a r h". Svima je ta riječ bila poznata, no kako je čovjek ostavio vrata otvorena, mislili su da će ih neko posjetiti pa su svi ustali. No ušla su dva podvornika noseći kotao iz kojega se pušilo. Postaviše pred njih sedam tanjura i napuniše ih iz tog kotla — kuhanim pasuljem. K tome je svaki dobio čašu vode. I sad su se svi sjetili da bi to imala biti večera. Veselili su se, dakle, da su ipak naučili jednu riječ. „Anarh" jednako „Večera". Tako je bar tumačio i zapisao u svoju bilježnicu dr. Adolf Prohaska. On je, da se bolje uvjeri, ponavljao tu riječ i upirao prstom na kuhani pasulj, a vratar mu je kimao odobravajući glavom. Na taj način zapaziše da bi se možda dalo nekako s tim vratarom stupiti u doticaj, stoga prekinuše večeru i obratiše mu se s pitanjima:

„Parlez-vous français?" — Šutnja.
„Sprechen Sie deutsch?" — Šutnja.
„Do you speak english?" — Šutnja.
„Parla italiano?" — Šutnja.
„Habla Usted castellano?" — Šutnja.
„Pojimace po ruske?" — Šutnja.
„Tud maga magyarul beszelni?" — Šutnja.

Već su se svi stali znojiti od muke. A Milutinu Jovanoviću je već to sve bilo i dosadilo, pa on odbrusi:

„Srpski zbori da te ceo svet razume!"

Na te se riječi vratar malko nasmjehnuo. No to naše zatočenike nije ni najmanje priječilo da se ne slože s izjavom svoga šefa:

„Ovo su van pravi cokuni. Nimaju ni dva zrna soli u glavi. Prazne tikve... Niti jedan pošćeni jezik ne znadu..."

*

Sutradan ujutro nekako oko osam sati banuše u izbu zemaljskih izletnika četiri plavo uniformirana čovjeka, od kojih je svaki imao na leđima nekakvu posudu s cijevi sa strane, jako sličnu štrcaljki za vinograde. Vodio ih je jedan golem individuum s crvenom kačketom, koji se obrati na Matu Dujića riječima:

„Š r a m! A n e t š i r o v d!"

Videći očigledno da te riječi izražavaju želju da se uapšenici maknu iz sobe, dr. Prohaska zabilježi u svoj notes: „Šram an etširovd" = „Pane, izvolite izaći."

Sedam zemaljskih ex-stanovnika pođu za individuom u crvenoj kačketi i dospiju u neko tijesno dvorište, u kome se nalazilo nekoliko niskih širokih stolova. Ne znajući ni sam kako, nađe se Imbro Hadžiomerović u potrbušnom položaju na jednom od tih stolova, a u isti mah se iz susjedne zgrade stvore četiri atletska tipa s gumenim štapovima u ruci.

Kad je čovjek u kačketi — očito nekakav pretpostavljeni — zagrmio: „J a p u l!", počeše gumeni štapovi da bubnjaju po žandarovim leđima takvim paklenim ritmom, da se čovjekoljubivost u Mati Dujiću upravo skamenila od užasa te on zaviče:

„Ubićete čovika, beštije proklete. Ako se i rodija u Bosni, nije mu bija ćaća od gvožđa kao oni biskup u Splitu..."

Jedva je slavni vođa ekspedicije i izrekao te riječi kad ga stiže ista sudbina kao i Imbru.

Zavališe ga na drugi sto i na drugi „j a p u l !" i stadoše da ravnaju gumenim štapovima njegove učene kosti. Dr. Prohaska zapiše u notes: „Japul" = (vjerojatno) „ubij ga!"

Novu tekovinu marsovskog jezika okušao je doskora dr. Prohaska na samom sebi. To je na njega tako djelovalo, da je počeo vikati stihove iz Homera: „Klythi men argyrotoks hos Hrysen amfibebekas... („Čuj me srebroluki, koji štitiš Hrisu...").

Kad je došao red na Maksa Schwarza, nije niko u njemu više mogao prepoznati potomka Makabejevića. Oči mu se raširile, usne iskrivile u luk, a noge prelomile u koljenu. Vikao je:

„Sara-leben, deca, da vi sada fidjela svoj Vater, vi crknula od šalost. Majn Gott, Jahveh, što ja tebi skrivila, da isgubila šivot kao jedna gemajn cigan, lupeš i komunist?"

Najhrabrije se ponio (izuzev šefa ekspedicije), Milutin Jovanović. Do zadnjeg časa psovao je sočnim šumadinskim jezikom marsovsku pravdu, marsovsku civilizaciju i marsovsku politiku. Ivica Bukavec je najavio pedeset članaka u novinama o „marsovskom teroru".

Micika Strugar, na koju je najposlije došao red otišla je na sto kao janje na zaklanje i samo preporučivala svoju haljinu.

„Gospoda, obrišite malo gume i popazte, to pa je krep de šin. Dvesta dinarov meter".

Poskidani polumrtvi sa stolova članovi zemaljske ekspedicije uputiše se teturavim korakom natrag u svoju sobu.

Imbro Hadžiomerović legao je negdje u kut i davao neke glasove kao napola umlaćen vo, Micika Strugar kričala u sopranu, a Makso Schwarz jecao:

„...Vater Abraham, ako ti tako čuvala svoja deca, ja sapalila sinagoga i ubila prfa šidof na ulica... ja postala an...ti...se... mit!!!"

Čovjek lako pretrpi nevolje i muke, ali ako se one počnu ponavljati svakoga dana — kako se to događalo našim slavnim zarobljenicima — onda je bogme zlo i naopako. Znali su unaprijed vrijeme u koje će ih počastiti zloglasni „japul" i drhturili su već unaprijed kao prut na lozi. Dr. Adolf Prohaska htio je na silu da taj postupak ubroji među „marsovske narodne običaje", po njegovu mišljenju na Marsu svi ljudi prije ručka namjesto šetnje priušte veselje zvano „japul".

S mišljenjem pana profesora nije se niko složio. No Makso Schwarz se ipak pokušao sutradan, dok su nad njim vršili veselje „japula", smijati i pjevati veselu pjesmicu „Deine goldene Haare, August, August" — ali još prije nego je i došao do „Augusta", morao je zvati u pomoć oca Abrahama i svoju dragu Saru.

Iza „japulskog" veselja dobroćudni iseljenici sa zemlje nisu bili baš najbolje volje. Svaki bi se zavukao u svoj ugao i liječi svoje nevolje. Od osobite im je koristi u tom poslu bila Micika Strugar koja je neko vrijeme u svojoj mladosti asistirala u ordinaciji nekog ljubljanskog zubara te tamo naučila mnogo toga što je moglo biti od koristi njezinim drugovima. Tako je silom htjela da Maksu Schwarzu izvade dva kutnjaka, jer da će sigurno manje osjećati boli na leđima, ako ga već prije nešto boli u ustima.

Makso Schwarz je pristao jedino, ako će mu izvaditi ona dva zlatna zuba, jer je bio uvjeren da ga to neće ni najmanje boljeti. On je na dugo i široko pričao o ta dva svoja zlatna zuba, kad ih je napravio, koliko su ga stajali, ko je sve išao s njime k zubaru i tako dalje — sve dok je Imbra Hadžiomerovića slatko uljuljao u san. Ostala se družba kojekako zabavljala. Ivica Bukavec brijao je Milutina Jovanovića, Micika Strugar pred svojim ogledalom popravljala je jednu kovrčicu nad lijevom obrvom, a dr. Adolf Prohaska čitao je iza nje neki marsovski žurnal „Sram". Taj je žurnal nabavio Makso Schwarz preko vratara s kojim se on nekako već bio sprijateljio. Pokazivao mu je dinare, šilinge, franke, dolare, rublje, lire i sve ostale zemaljske papirnate novce, ali to nije vratara ni najmanje ganulo. No kad mu je Makso tisnuo u šaku nekoliko zlatnika, prijateljstvo je bilo sklopljeno. Znao je Makso Schwarz da je u cijelom svemiru zlato u velikoj cijeni. A vratar, videći ga onako snuždena i bez posla, ponudio mu je kao protuuslugu žurnal „Sram". Ni Maksa Schwarza ni ostalu gospodu taj žurnal nije razveselio, to je sve bilo za njih gore nego arapski: Nije ga razumio ni Adolf Prohaska, no on se ipak nije mogao od njega odijeliti. Pregledao ga je i preokretao, proučavao svaku riječ i svako slovo, ta svoja mišljenja i otkrića pomno bilježio u bilježnicu. Pronašao je riječi sličnih staroegipatskom, eskimskom, sanskritskom i još mnogim prastarim neobičnim jezicima, ali je pronašao neke i čisto hrvatske: ta i sama riječ „Sram" postoji u hrvatskom jeziku!

Upravo je Adolf Prohaska mudrovao nad značenjem te riječi — kad li se Makso Schwarz sruši na zemlju kao panj. Što je, što je — svi se uzvrpoljiše. Nesvjestica... Niko nije zna za uzrok te nesvjestice. No kad je Makso došao k svijesti, popne se na drveni krevet i stade pobjedonosno govoriti kao Napoleon pod piramidama:

„Makso Schwarz ne bila konj, Makso Schwarz ne bila svinja. Ona bila ženijal čofjek. I sfak padala pred njim u lokva kakti patka i sfak vikala: „Šifjela Makso Schwarz, šifjela!"

„Ovaj je šenuo pameću!" primijeti Mate Dujić. A i drugi su ga sažalno promatrali. No on dohvati ogledalo Micike Strugar i list „Sram" i opet nastavi:

„Ova špigl i ova žurnal spasila sfijet. Her profesor Prohaska čitala, a freulein Micika gledala u špigl — a ja vidjela u špigl kak se čita i pala u nesfijest..."

Njegovim drugovima još nije bilo jasno što Makso hoće. No on im svakome stavi pred nos ogledalo, ali tako da su se u njemu odrazivala slova „Sram" kao „Mars". I svi su odmah shvatili stvar: ušli su u tajnu marsovskog jezika.

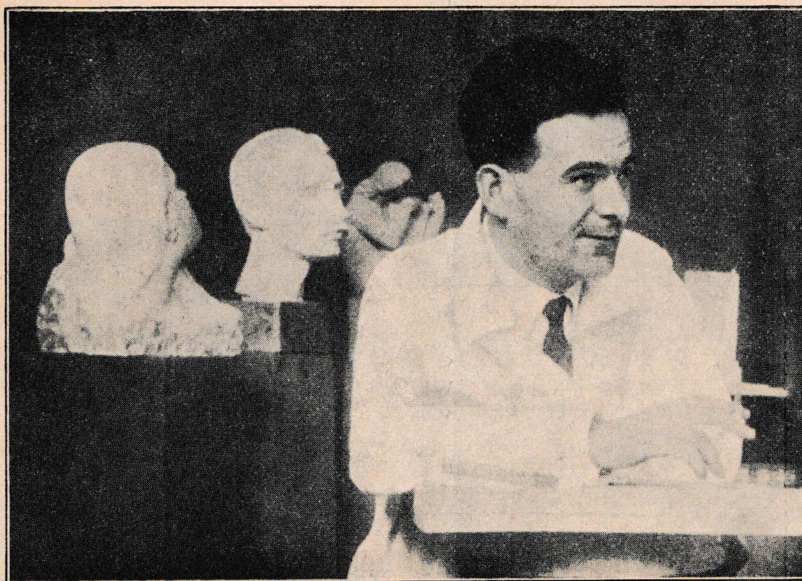
„Svaku riječ treba čitati otraga!" lupi se po učenom čelu Adolf Prohaska i skoči k Maksu Schwarzu da ga ganut do suza poljubi u usta. Ostali su navalili oko Mate Dujića koji je sasvim jasno stao da čita uvodnik: „Zi aben ujadap idulj an Sram".

Članak je pisao upravo o njima...

(Nastaviće se)

PERO I KIST

Kipar F. Kršinić rođen je u Korčuli, a skulpturu je studirao na Umjetničkoj akademiji u Pragu. Svoje radove izlagao je i izvan naše države u Parizu, Zürichu, Londonu, Filadelfiji itd. Sada radi kao profesor na zagrebačkoj Umjetničkoj akademiji. Ponijevši iz Dalmacije snažan temperamenat i smisao za raznolikost motiva, on je neprestanim izgrađivanjem dotjerao svoj stil do neobične mirnoće i ustaljenosti. Linije njegovih djela su blage, ali suverene. Meko drvo, tvrdi kamen i kruta bronca pokoravaju se njegovim zamislima i poprimaju žig njegova duha. Posve vlada tehnikom, i svi mu se kiparski radovi odlikuju finom duhovnošću, nježnim linijama i ozbiljnošću.

KIPAR F. KRŠINIĆ U SVOM ATELJERU

Foto: V. Cvetišić

F. Kršinić spada među one naše kipare koji u djela svoja ulijevaju lični svoj pečat i temperamenat, stoga su i njegovi radovi prava umjetnička djela koja će preživjeti modu i ostati uvijek kao estetske vrednote. Vjerujući da je potrebno da se i naša omladina s njime upozna, donosimo u ovome broju njegovu fotografiju s nekoliko podataka o njegovu životu i radu.

Vladimir Nazor je bez sumnje jedan od najsnažnijih savremenih hrvatskih pjesnika (rođen 30 V 1876 u Postirama na Braču). Napisao je svu silu pjesama i pripovijedaka od kojih su i omladina i stariji crpli mnogo duševne hrane. Među tolikim djelima biće i takvih koje će razumjeti samo odrasliji, s mnogim njegovim mislima nećemo se složiti, ali ćemo zato naći u njegovim radovima divnih bisera lijepe književnosti. Svima će pridizati duh i narodni ponos njegovi hrvatski kraljevi, svakome će življe zakucati srce kad pročita njegove divne Istarske priče (sjetimo se samo Veloga Jože) i priče iz djetinjstva, a u epu Medvjed Brundo stvorio je Nazor klasično djelo naše književnosti, i obzirom na savršenu formu i obzirom na divan sadržaj. Zato će nas sigurno zanimati gdje je taj veliki pjesnik crpao pobude za svoje stvaranje i što on misli o odgoju savremene omladine.

Već kao student filozofije u Grazu zalazio je Nazor vrlo često u prirodu gdje se divio njenim ljepotama i čudesima šetajući šumama i verući se po slovenačkim i njemačkim planinama. Priroda je bila prvi Nazorov učitelj, u njoj je on nalazio često sadržaj za svoja djela, u njoj je on tražio svoj ritam. Zato mi je jednom zgodom i sam rekao: „Ako sam što postigao, postigao sam r a d e ć i u samoći učenjem i čitanjem iz velike knjige — prirode, koja tjelesno jača, a duševno osvježuje." On je veći dio života sproveo u manjim mjestima: Pazinu, Kopru, Kastvu (10 god.), Crikvenici (10 god.) gdje je u osamljenosti vježbao svoje sposobnosti. Danas je Nazor upravitelj sirotišta na Josipovcu (u Zagrebu).

Iz života Nazorova vidimo da nam boravak u prirodi pruža mnogo tjelesne svježine i puno poticaja za rad. Priroda nam može dati mnogo više radosti i veselja nego mnogi pretjerani sportovi. Zato su nam dragocjene riječi toga poznavaoca omladine i velikog književnika: Naša omladina ne smije zabaciti duhovnu kulturu i treba da uvijek sačuva svoju vedrinu i optimizam!

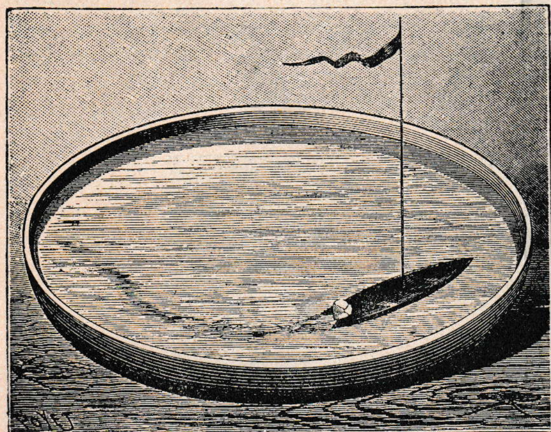
Ih.

RAZBIBRIGA

Čarobni čamac — Naša nam slika pokazuje maleni čamac koji je škarama izrezan iz komadića kositra (cina) tako da mu na stražnjoj strani (na krmi) ostavimo mali izrezak. Takav se čamac može veoma lako napraviti. Tko ima više ustrpljenja, može ga još ukrasiti jarbolom

od slamke na koji će još staviti šarenu zastavicu. Što više, na takav čamac možemo prilijepiti i papirnate mornare i putnike. Kad smo tako izradili svoje umjetničko djelo, onda stavimo čamac na vodu, i on će lijepo plivati. Ali ako tada spustimo pincetom oprezno uz rub izreska na čamcu kaplju alkohola tako da se on malo dotiče vode, onda će čamac nenadano i žestoko početi da juri naprijed, i mi ćemo se morati bojati za naše putnike da ne dobiju morsku bolest. Ta se pojava dade lako objasniti: čamac je sa svih strana opkoljen vodom, samo je na krmi voda pomiješana alkoholom, pa radi razlike u pritisku čamac se giba naprijed. Isto tako odličan uspjeh postići ćemo, ako mjesto alkohola uzmemo eter, kloroform, ulja i slično. Čamac se giba brže ili sporije, već prema tome koju smo tekućinu upotrijebili. Ako na rub čamca stavimo mjesto spomenutih tvari kamfor, onda će njegove pare uzrokovati isto djelovanje, samo će čamac ploviti jednakom brzinom kroz nekoliko sati.

Jaje u uskogrloj boci — Lako se može dokazati da gušći zrak izvodi kudikamo jači pritisak nego rjeđi. Da se o tom uvjerimo, pribavimo si jednu običnu bocu za vodu i tvrdo kuhano jaje. S jajeta pažljivo skinemo lupinu, spremimo nešto obična papira, zapalimo ga i onda ga zapaljena bacimo brzo u bocu. Što se tada događa? Toplina ubrzo istisne zrak koji se nalazio u boci tako da u njoj nakon kratka vremena ostane samo malo ugrijana i razređena uzduha. Uto stavimo oluplјeno jaje na grlo boce kao kakav čep. Što će se onda dogoditi? Zrak će se u boci pomalo ohlađivati i ujedno zgušćivati, i tako će u boci sve više nastajati zrakoprazni prostor. Radi toga će pritisak izvana sve više tiskati jaje u bocu, ono će se uz grlo sve više priljubiti i produljiti se, sve brže će prodirati u unutrašnjost, dok konačno ne padne na dno.

Isti se pokus može učiniti i s drugim sredstvima, na pr. gumenom loptom i velikim šljivama.

Uz naše slike

1) **Motiv s našeg Jadrana** (*D. M., Zagreb*). Slika dobro postavljena, oštrina odlična, prijatan ugođaj.

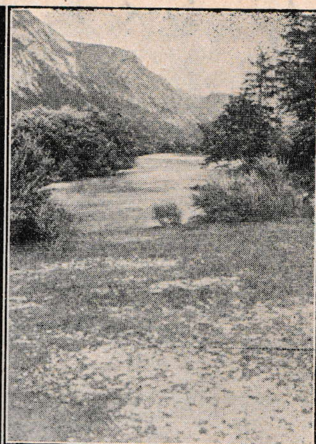
2) **Grupa sa izleta VI razr. koprivničke gimnazije** (*Iva Derenčin, Koprivnica*). Grupa dobro postavljena, tek fali zgodna pozadina.

3) **Bohinjsko jezero** (*M. B., Bjelovar*). Ukusan motiv, odlična oštrina, djeluje veoma efektno.

4) **Utok Savice u Bohinjsko Jezero** (*Vjekoslav Kovačić, Zagreb*). Snimljeno na Lumiere-filmu, bl. 9, eksp. 1/50 sek., sunčani dan u kolovozu. Slika veoma uspjela.

5) **Stj. Seličanec** (*Ivan Kečkeš, Kotoriba*). Za snimanje portreta treba mnogo iskustva. Trebalo je misliti na zgodniju pozadinu i ležernije držanje.

NA ŠTO POČETNICI OBIČNO NE MISLE

Tko hoće da dobije dobrih fotografija, mora ispuniti sve uvjete koje zahtijevaju pojedini predmeti koji se snimaju. Htio bih upozoriti na neke objekte koji imadu naročite zahtjeve.

Oblaci, more, snijeg mogu se snimati samo sa ortokromatskim pločama koje ne ostavljaju svijetli kolobar (lichthoffrei). Dobre slike mogu se dobiti samo pomoću žutoga sita. Vrijeme ekspozicije uvijek najkraće.

Kuće i građevine snimaju se tako da aparat bude sasvim vodoravan (to pokazuje libela), drukčije izgledaju slike kao da se kuća ruši. Zato valja snimati sa stalkom.

Planinski krajobrazi — vrijeme ekspozicije kraće je u visini od tisuću metara za 1 četvrtinu, radi mnoštva ultravioletnih zraka. U našim planinama imademo bijele stijene vapnenca, koje stavljaju na ploču isti zahtjev kao i snijeg Alpa. Prejaki kontrasti između vapnenačnih stijena i šume mogu se izbjeći, da se snima u vrijeme kad je zgodna rasvjeta, da se uzmu ploče koje rade „meko" i da se razvija u prikladnom razvijaču. Često u planinama treba čekati nekoliko sati da se dobije prikladna rasvjeta ili na oblake da nam ispune prazninu na nebu.

Snimka u šumi zahtijeva jako dugo vrijeme osvjetljenja, jer zeleno lišće upija mnoštvo zraka; eksponira se 4—10 puta dulje nego na otvorenome. Snimke u šumi ispadaju dobro samo na pločama koje ne ostavljaju svijetli kolobar (antihalo, lichthoffrei).

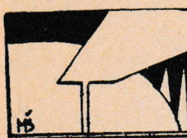
Grupe je teško snimati, jer su ljudi obično kad se fotografiraju dobro raspoloženi i nestrpljivi kod namještavanja. Najbolje je snimanje što brže obaviti: zato su prikladni aparati sa filmom. Treba paziti da koji član grupe ne ispane sa slike, da ne budu noge odrezane, da grupa bude u sredini slike i da ne bude na jednom mjestu nabita, a na drugom prazna. Grupa se snima iz najveće blizine što je moguće tako da pojedine osobe budu na slici što veće. Treba paziti, ako se snima na suncu, da osobe ne žmire i da nemaju nezgodne sjene na licu. Ako već imadu sjene, ne smiju se slike izraditi „tvrdo". Nebo ili snijeg može biti za pozadinu samo onda, ako ploče ne ostavljaju svijetli kolobar.

Mrtva priroda iz neposredne blizine može se slikati samo aparatima koji imadu dvostruku izvlaku. Na tom se području mogu postići ve-

liki uspjesi. Za snimanje bilja u prirodi dobro je da na stalku imamo kuglin zglob (Kugelgelenk). Vrijeme ekspozicije 4—8 puta duže nego drukčije; to duže, što je veća blizina.

Snimanje po noći i u spiljama vrši se magnezijevim blještavim svijetlom (Blitzlicht) ili se snima umjetna rasvjeta. Magnezija treba uzeti prema veličini tamne prostorije u kojoj se snima. To su momentne snimke, jer magnezij izgori u jednom trenu. Kad se slika umjetna rasvjeta, osvjetljene gradske ulice ili slično, radi se sa visoko osjetljivim pločama koje moraju biti apsolutno antihalo. Eksponira se različito vrijeme, prema jakosti umjetne rasvjete. Najobičnije se kreće vrijeme ekspozicije od 3 do 12 minuta, katšto kraće, katšto i dulje; kod ovakvih slika treba imati dosta iskustva.

Us.

POGLED NA SVE STRANE

Kako kukavica obična izleže i odgoji ptiće — Kukavica obična, dražesna i korisna ptica puzavica, ima osobito svojstvo koje se ne viđa kod drugih ptica. Ona ne savija gnijezda niti odgaja svoje ptiće. Taj posao i brigu prepušta drugim pticama. Kukavica je obična nametkinja u gnijezdima.

Kad ostale ptičice saviju svoja gnijezda, počne kukavica između njih tražiti najbolja i najzgodnija da u njima snese svoja jaja. Pretežno odabire gnijezda .pjevica. Pjevice se, kao i ona, hrane kukcima, pa će tako i kukavičićima biti sigurni masni zalogaji. Kukavica obično kroz jedno proljeće podmetne svoja jaja u jednu vrstu gnijezda. Netom nametnica opazi u odabranim gnijezdima prva jaja, snese u svakoga i po jedno svoje jaje. Kukavica obična potajno podmeće svoja jaja, ali znade istjerati pticu iz gnijezda pa snijeti jaje eda svomu učini mjesta. Ptičica potom izleže svoje ptiće, a s njima i kukavičiće. Ptić brzo raste, pa su mu hranitelji na sto muka kako će othraniti toga proždrljivca. Kukavičić redovito izbaci iz gnijezda ostale ptice, jer mu je i samomu pretijesno maleno gnijezdo pjevice.

Kukavica ipak pazi i nadgleda svoje ptiće. Doduše, ne hrani ih i ne muči se oko njih, nego oblijeće oko gnijezda i čeka doba kad će joj ptići opernatiti i postati poletarci da ih digne hraniteljima i odvede u bijeli svijet. Kad joj ptići postanu poletarci, počne oko njih veselo kukati. Ptići prepoznaju svoje roditelje, zaborave na svoje hranitelje i odlete. Crna nezahvalnost!

Kao u priči — U doba kad se Španjolska oslobađala od Maura, tamo u XV vijeku, dogodio se jedan zanimiv događaj, možda jedinstven u povijesti ratovanja, a koji je i rijedak primjer ratnog lukavstva i dosjetljivosti.

Mauri su 1486 opsijedali grad Alhamu. Jedne noći jaki potres prodrma opsijedani grad. Strašno potresno gibanje tla i neko jako rušenje razbudiše građane, te ovi brže bolje istrčaše na gradske zidine braniti se, jer su mislili da su Mauri navalili. Ipak su se branitelji zaprepastili, pače i grđe negoli da su Mauri i navalili. Potres je bio potpuno srušio gradske zidine na jednom velikom prostoru između dvije kule.

Gradski se zapovjednik grof Tendilla brzo dosjeti kako će se sakriti nesreću. Naredi da se porušeni prostor do zore zastre platnom, obojenim kao i zidine.

Varka je potpuno uspjela. Mauri nijesu opazili, da su zidine porušene.

Španjolci su iza platnenih „zidina" brzo gradili porušene kamene zidine. Posao je kroz nekoliko dana bio gotov. Nove kamene zidine bijahu spremne dočekati i najžešću neprijateljsku navalu.

Kao u priči, ali s tom razlikom što je ovo povijesna istina.

Briga lastavice za svoje ptiće. Nekoga su ljetnog dana 1931 vidjeli putnici, koji su se vozili željeznicom za Brašovo u Rumunjskoj, zanimiv prizor iz ptičjeg svijeta. Od neke je omanje stanice jedna lastavica neprestano letjela nad jednim vagonom. Pričinjalo se da se ptičica natječe sa željeznicom. U brašovskoj su stanici neki putnici pripovijedali stvar upravitelju stanice. Ovaj je na to pošao pregledati vagon pa je našao uzrok neobičnom natjecanju brbljave lastavice i zadimljene željeznice. Ptičica je bila u jednom kutu vagona koji je dugo stajao neupotrebljen, savila svoje gnijezdo i izlegla ptiće. Lastavica je radi svojih ptića tako mahnito srljala za željeznicom.

Velika je materinska ljubav i u ptičjem svijetu.

Starina domaće kokoši — Malo je čudno kad se kaže da prirodoslovci nijesu na čistu odakle je domaća kokoš i ko su joj praroditelji. U tomu se zaključci istraživaoca mnogo razlikuju. Ipak mnogo njih tvrdi da je domaća kokoš daleki potomak bankina kokoši iz Indije.

Pripitomljena se kokoš najprije raširila po azijskim državama, osobito po Kini i Japanu. U starim se spisima nalazi da su Kinezi četiri hiljade godina prije Isukrsta gajili kokoši. U VI je vijeku prije Isukrsta donesena kokoš u Grčku, a odatle se raširila po ostaloj Evropi, gdje su kasnije odgojene razne vrste i odlike.

Bankina kokoš živi po indijskim šumama. Potpuno je divlja te se teško pripitomljuje. Pilići, koje izleže domaća kokoš iz jaja bankina kokoši, jednako se teško pripitomljuju. Oni vole svoju slobodu, steže ih dvorište, pa ako ikako mogu, bježe u šumu, u slobodnu Božju prirodu, daleko od čovjeka.

M. T. M.

FILATELIJA

Sakupljanje maraka — Iz prošlog članka smo doznali da su se prve marke pojavile 1840 godine, a već 50-tih godina istoga vijeka počinje sakupljanje maraka u većem opsegu: iz Engleske preko Belgije i Francuske zahvati cijeli kulturni svijet. Jedan između najzaslužnijih ljudi za napredak filatelije je neki londonski nastavnik zemljopisa. On naredi svojim učenicima da sakupljaju marke i da ih lijepe u atlas prema pojedinim državama. 60-tih godina ima filatelija već međunarodni značaj. Izmjenom i kupnjom maraka razvija se filatelistički promet. Već godine 1870 njemački sakupljač Alfred Moschkad izloži svoju zbirku u Dresdenu. Od tada se priređuju mnoge izložbe maraka, koje moraju osobito mladi filatelisti pohađati, jer im je to najbolja praktična škola. Isto su tako rašireni po svijetu brojni poštanski muzeji, filatelističke burze i međunarodna filatelistička društva. Prvo je takvo društvo osnovano u njemačkom gradu Dresdenu. I u našoj državi ima nekoliko filatelističkih društava, od kojih je najvažnije i najuglednije Hrvatsko filatelističko društvo u Zagrebu, koje izdaje stručni časopis »Filatelist«.

Filatelističke zanimljivosti — Artur Hind, poznati američki sabirač maraka i trgovac, imao je za nekoliko godina u svojoj trgovini maraka prometa za preko pola miliona amerik. dolara. Od toga je ima »samo« 485.000 dolara čista dobitka. Sabiranje maraka nije samo poučno i zabavno nego može biti i te kako korisno. Najbolji nam je primjer za to slučaj s Mrs. Harmerom, poznatim trgovcem starih i rijetkih maraka u Londonu. On veli da su mnoge stvari u trgovini izgubile svoju vrijednost, ali stare i rijetke marke su i te kako sačuvale svoju cijenu. Isti trgovac Harmer navodi da on ima u Londonu 5—6 svojih kolega, koji se mogu pohvaliti da prodaju maraka godišnje za 100 miliona franaka. Kod Mrs. Harmera kupuje i engleski kralj, koji posjeduje jednu od najbogatijih zbirki. I egipatski kralj Fuad kupuje mnogo kod njega, a isto tako mnogi američki i drugi bogataši. Dakle, dobre i sigurne »mušterije« u ovo teško doba krize.

Filatelistička društva, klubovi i udruženja — U prošlom broju »Krijesa« vidjeli smo što znači riječ »filatelija« i »filatelist« i kako je ta riječ postala. Zatim smo pregledali povijest maraka, koje vi tako volite i koje vi s velikom ljubavi, uživanjem i veseljem sakupljate. Sigurni smo da ste se uzveselili kad ste vidjeli da i vaš dragi »Krijes« piše o filateliji. Svi vi koji već sakupljate marke, sa znatiželjom ste pročitali, što o tom piše »Krijes«. A biće također mnogi od vas koji će sada početi sakupljati marke... Zato i u ovom broju »Krijesa« pišemo dalje o filateliji te ćemo sada vidjeti što su to filatelistička društva, koja im je svrha i koliko ima tih društava u ovoj državi.

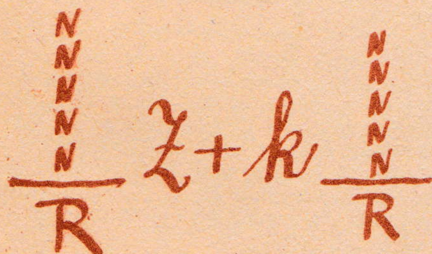
Svi vi dobro znate da se ljudi, a i omladina, sakupljaju u raznim društvima, klubovima ili organizacijama. Tako isto rade i filatelisti. A čemu služe ta društva, pitaće mnogi od vas. U tim društvima sastaju se međusobno upoznavaju razni sakupljači maraka ili filatelisti. U tim društvima oni raspravljaju o raznim pitanjima koja interesuju filateliste. Tu mogu čitati različne filatelističke novine i časopise, iz kojih mogu doznati koje su sve nove marke zašle u promet koliko vrijede marke uopće. Ali najvažnije je djelovanje tih društava međusobno zamjenjivanje maraka. Kad jedan filatelista ima dvije iste marke, onda on tu zamijeni sa drugom, koji mu opet daje svoj duplikat (tako se zove marka od koje imamo dva ista primjerka). Osim toga u društvu se još mogu prodavati, odnosno kupovati različne marke. I mi Hrvati imamo filatelističkih društava od kojih je svakako najvažnije »Hrvatsko filatelističko društvo« u Zagrebu. To naše najstarije društvo izdaje stručni filatelistički list »Filatelist«. a to je jedini list takve vrste u ovoj državi. Naš Zagreb je svakako središte filatelije. Tu je i »Filatelistička burza« za što življi promet i trgovina markama. Dalje postoji »Slovensko filatelističko društvo« u Ljubljani, »Filatelističko društvo« u Sarajevu, te »Srpsko filatelističko društvo« u Beogradu. To su najvažnija društva u ovoj državi, a imamo još društava manjeg ili mjesnog značaja. Takav je na pr. »Filatelistički klub' u našem Dubrovniku.

Južnoamerička republika Honduras je uvela novu vrijednost u svoj novčani sustav (ili monetarni sistem). Zove se »Lempira«, a vrijednost joj je gotovo kao pola američkog dolara, tj. oko 25 dinara. Ovo je važno i za filateliste, jer će nove marke Hondura biti izdane u tim novim vrijednostima.

L u k š a

1 Rebus

Sastavio *Zvonimir Bego*, Šibenik

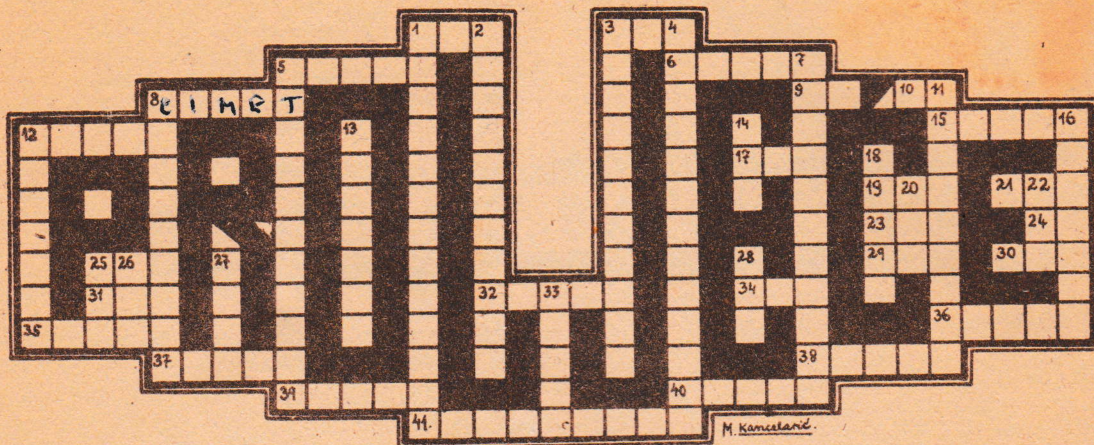
2 Magični kvadrat

Sastavio *Miroslav Majnarić*, Zorkovac

				Grad u Švicarskoj
				Biblijsko ime
				Tip
				Naš pisac (bez o)

3 Križaljka

Sastavio *Marijan Kancelarić*, Krk

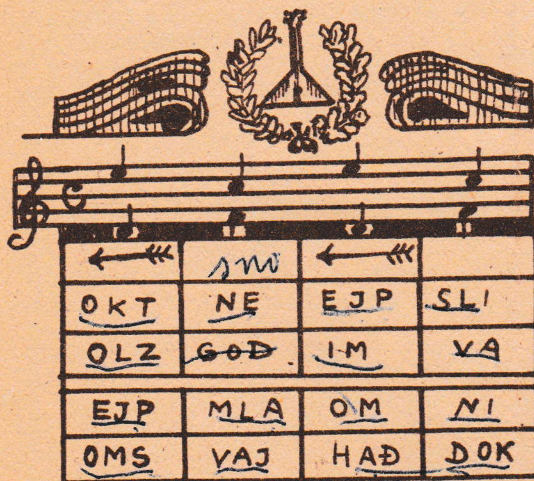

Vodoravno: 1. Mitološko biće. 3. boja. 5. ruski pisac. 6. glazura. 8. mirodija. 9. dio tijela. 10. pamet. 12. muško ime. 15. muško ime. 17. zamjenica. 19. lat.: stvar. 21. grčki otok. 23. portug. ptica. 24. franc. diftong. 25. glodavac. 29. grčki mudrac. 30. uzvik. 31. kratica za »encikliku«. 32. trebaju stolaru. 34. njemački član. 35. dugoljasti. 37. azijski grad. 36. veza. 38. grčka država. 39. oblik od »suditi« (obr.). 40. njem. slikar. 41 sredoz. otok.

Okomito: 1. njemač. glazbenik. 2. hrv. književnik. 3. poljski romanopisac. 4. naš grad. 5. đak sa trinaest škola. 7. češki pisac. 8. glasoviti tal. humanist. 11. maloaz. kralj (pad.). 12. spomenik. 13. španj. slikar. 14. muško ime. 16. podružnica. 18. njem. žensko ime. 20. žensko ime. 22. lat. »već«. 25. slovo i prijedlog. 26. kratica države. 27. ptica. 28. žensko ime. 33. talij. glazbenik.

4 Rebus

Sastavio *D. Balentović*, Županja

5 Logogrif

Sastavio *Božidar Paja*, Zdenčina

Sa »KA« je treba svaki čovjek
bio bogac ili ban,
Sa »BE« je opet treba dijete
da usnije sladak san.

6 Sklanjalka

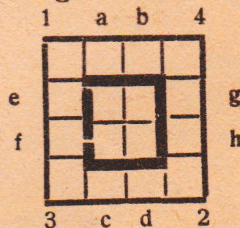
Sastavio *Marko Krvavica*, Split

Nominativ kada dođe
Mornarima lađe krši,

A genitiv težak treba
Dok se berba grožđa vrši.

7 Brojčanica

Sastavio *Dragutin Maltarić*, Sarajevo

Ove kvadrate ispuni svim brojevima od 1—16, ali tako da zbroj 34 dobiješ: 1) u svim vertikalnim, horizontalnim i diagonalnim pravcima; 2) u sumi brojeva koji se nalaze u kvadratima označenim sa a, b, c, d, e, f, g, h; 3) u sumi brojeva u ugaonim kvadratima (1, 2, 3, 4); u sumi središnjih kvadrata, označenih jačom linijom.

Odgonetke iz ovoga broja treba poslati na uredništvo Krijesa najkasnije do 30 travnja. Pet odgonetača dobiće za nagradu po jednu lijepu jeronimsku knjigu.

GOD. XII ZAGREB, 15 SVIBNJA 1932 BROJ 9—10

A V E *MARIA*

O, zaspite me, prekrijte me svega;
blagoslov Njen se neka i na me prospe,
kad sjajna među vas s onog siđe brijega
— žito, o travo, djeco naše Gospe!
O, zaspite me prekrijte me svega!

Ruka je moja umorna i trudna
da k njoj se digne. Ja ne mogu više.
Ne mogu — bol je moja uzaludna,
ja ćutim kako nekuda sve više
ruka je moja umorna i trudna.

A što ja mogu? Što sam — čovjek dao?
Da mi je Ljubav silna kao more?
O, da sam sunce, da bi vječno sjao,
o, da sam cvijet s vrha Karmel gore!
A šta ja mogu, što sam čovjek dao?

Dadoh li himne sjajnije i veće
od cvrčka u tu večer uznesenu!?
Il' slike ljepše nego što je veće
kad zlatna polja Pozdravljenja prenu!?
Dadoh li himne sjajnije i veće?

O, što su zvuci velikog Šopena
o što su slike slavnog Rafaela
spram jednog samo jednog trena,
kad pozdrav Gospi šalju žita zrela!
O, što su zvuci velikog Šopena.

I što je naše ovo naše Lijepo,
Ushit rad kojeg plješčemo ko djeca.
Jecaj u ptica kog slušamo slijepo
ne ćuteć kroza nj glas Asiškog sveca,
O, što je naše ovo Lijepo.

Čuj! Negdje sjetno odbijaju zvona
ljiljani zlatnim zvončićima truse
A ja? O stid me, evo ide Ona,
O kud ću, kuđ ću?... sakrijte me u se.
Ne mru li sjetno povečernja zvona?

O, primite me, prekrijte me, braćo!
Neka me uz vas Njena Milost pospe,
Kad kraj vas prođe sjajna s onog brijega
— žito, o, travo, djeco naše Gospe.
O, primite me, prekrijte me, — svega!

Đuro Sudeta

AMERIKA OD OTKRIĆA DO DANAS

Atlantski Ocean ne bijaše poslije otkrića tako strašan kao prije. Sve one bablje priče o prekomorskim strašilima s vremenom su iščezle, a putnici koji su imali za cilj novootkritu zemlju, srčanije su plovili. Španjolska zastava lepršala je i pokazivala svoju slavu, a nategnuta jedra velikih „karavela" pozivala su putnike na dugi put — u zemlju zlata i užitka.

Onamo hrle Španjolci, Portugizi, Englezi, Talijani, Nizozemci i sva sila ljudi drugih narodnosti, i svi željno očekuju bogastvo. Španjolska, rastrgana i osiromašena od dugotrajnih maurskih navala, a i onako krševita i nerodna, još više opusti. Seljaci i obrtnici, nadajući se boljemu životu, ostavili su svoj rad i otišli tamo gdje će se namjeriti na sreću. Izgnanici nalaze svoje utočište u ovoj trijeznoj zemlji. Lopovi i razbojnici, bojeći se pravedne kazni zakona, bježe onamo gdje će naći plijen svojih opakih namjera. Ti ljudi, neobični i varavi, naseliše prvi kopno crnih urođenika poput stanovnika starodrevnoga Rima. Pohlepni za novcem, okrutni i sebični iskorijene i oni ostatak starih stanovnika, a nova zemlja postade sasvim njihova. Jedni se vraćaju domovima svojim obogaćeni, a drugi bez zakona i suda, (Bog visoko, car daleko!) iskorišćujući i izrabljujući bogato tlo, u pijančevanju i igranju provode svoje dane.

Ali nije onamo došao samo taj „cvijet" ljudskoga društva! Bilo ih je i onakvih koje je kulturna i kršćanska Evropa poslala kao pretstavnike i izaslanike na novi teritorij evropskog posjeda. Oni u pravom trudu — premda ga mnogo nije trebalo — dižu opet postepeno ali ipak dosta brzo, Ameriku na stepen najviše kulture. Razoreni i opustjeli predjeli i gradovi iznova se grade. Kuća se podiže za kućom, polja se presušivaju, rude se vade i upotrebljavaju kao materijal za nove dragocjene predmete.

Veliko blago što su ga donijeli koji su se vraćali iz bogatih kolonija ponuka još veći broj Evropejaca da tamo odu. Dolaskom naseljenika porasla je i mogućnost da se posveti više pažnje ratarstvu, industriji i obrtu. Evropejci su donijeli i neke kultivirane biljke, životinje, život, vjeru, riječju: oni su dali Americi evropski karakter.

Ima li u kojoj koloniji neka vlast pretežniji broj svoga žiteljstva, ona će tom kolonijom zavladati. Ostalom žiteljstvu, ili bolje naseljenicima, narinuće svoj jezik i svoju upravu. Engleska je učinila s ovim naseobinama istu stvar. I Sjeverna Amerika je bila njihova i ona je morala da priznaje njezin protektorat. Južna Amerika pripada Španjolcima. Ali čim se narod više ustaljivao i više pridolazio, rasla je i njegova snaga i pomalo se počeo osavljati na svoje vlastite noge. Sinu misao o nezavisnosti i nacionalizmu; Amerika se nije više osjećala evropskom, ona je držala da ima svoj narod, premda nije tu od iskona i da sama treba da ima i svoju samoupravu. Prvi dižu zastavu slobode i prava Washington i Franklin, kojima je slava u amerikanskom narodu besmrtna; snaga je i srčanost tih velikana oslobodila, ili možemo reći, otrgla Engleskoj najvišu njezinu koloniju, a nove državice združene tek „personalnom unijom" mogle su da zajedničkim silama dignu snagu Amerike. Tek sada je Amerika svoja! I druge naseobine slijede primjer svojih zemljaka, a Engleska gubi posjed za posjedom. Ipak se sjeti poduzetni i umni „Otočanin" i uzme drukčiju osnovu kako bi umirio te buntovne duhove. I zaista, prilično mu dobro to i uspije, te Engleska i danas vlada dobrim dijelom Sjeverne Amerike.

Velik je korak učinjen: Amerika nezavisna od Evrope, manje daće, veći proizvodi, dignuli su je do zamjerne veličine. Tehnika — ona i jest najvažnije zanimanje Amerićana — omogućena iskopinama svakojakih rudača, diže se do velika uspjeha. Kad je parobrod zamijenio jedrenjače, i trgovina ima bolju mogućnost da se širi. Američka roba postaje najbolje kvalitete, i mjesto da Evropa u nju šalje te tvorničke proizvode, ona je sama u tom prestiže. Književnost i filozofija ne otskaču onoliko koliko bismo mogli očekivati. Osiguran od životnih poteškoća, Amerićanin bi mogao da pokaže svoju duhovnu snagu još jače nego tko drugi, ali on je više materijalističan.

Svakidašnje prilike „što brže, što praktičnije", to je glavni znamen Amerike. I premda ona nasljeduje i prati kulturnu Evropu, ipak daje nešto čega drugdje nema. Ne zadovoljava se prostim ili, bolje reći, manjim zgradama, ona hoće gordost, nebodere, te u tom nasljeduje staru američku kulturu i arhitekturu. Njezinih velikana malo je, ali su veliki svojim duhom. Tko ne zna za Vilsona ili za ona dva prije spomenuta velika čovjeka? No, ima i ona „tamnije ličnosti": Kaljes, tko je on? Uz Nerona i Dioklecijana ostaće ime njegovo napisano slovima koja odaju crne pakosti.

Južna Amerika, ne tako bogata zlatom kao Sjeverna, slabije je i razvijala primljenu, ili bolje, donešenu kulturu. Doduše, diže se i u nje smisao za samostalnost, ali ona ne dolazi toliko do izražaja. U njoj nema toliko golemih zgrada ni tako brza tempa života.

Poslijeratna kriza nije izuzela niti izuzimlje ni Ameriku. Silno nagomilavanje novca na jednoj strani, u šačici kapitalista, a na drugoj besposlenost i siromaštvo velikih masa naroda sve više diže proletarijat na ustanak za obranu svojih prava. Zar da ti sjeverno-američki milijarderi imaju svu vlast u svojim rukama?

Amerika je, dakle, uništila staru urođeničku kulturu, zatim se otresla i evropskog utjecaja, a onda je tek stvorila svoju posebnu američku kulturu. No, što se tiče društvenog uređenja još i nju čekaju teške zadaće.

N. M.

VRT I ŠKOLA

U velikim gradovima živi golemo mnoštvo ljudi u dimu i prašini, u buci i smradu automobila i drugih prometala, u neprestanoj nervoznoj žurbi. Visoke kuće redaju se jedna do druge u beskrajne ulice, i prolazeći kroz njih čini se čovjeku da je zašao u bezvodnu kamenu pustinju. Stotine i hiljada žive ovdje iz dana u dan, i tek imućniji mogu da barem nedjeljom pobjegnu kuda daleko u slobodnu prirodu među zelene šume, livade i polja da osvježe svoja pluća i da se naužiju sunca. Nije nikakvo čudo da u takvoj okolini mnogi, osobito siromašniji, stradaju od nezdravih stanova, od premorenih živaca i od slabe hrane, pa razne bolesti, u prvom redu sušica ubijaju polagano ali sigurno mnoge žrtve. Od nezdravih gradskih prilika stradava osobito mladež koja se nalazi u dobi razvoja, a fali joj zraka i sunca, to više što veći dio dana mora proboraviti sjedeći bilo u školi bilo kod kuće za knjigom. Takva su gradska djeca slabunjava i blijeda, tanka i visoka poput biljaka izraslih u mračnim zakucima, vrlo osjetljiva i slabo otporna protiv bolesti.

Da se tome zlu stane na put, u novije doba se posvuda polaže važnost na tjelovježbu i sport. Mnoge škole imaju svoja sportska igrališta, a i gimnastička društva brinu se oko tjelesnog uzgoja mladeži. Međutim život je odviše ozbiljan da bi se tjelesni uzgoj prepustio samo gimnastici, sportu i igri. Tu je uvijek pogibelj da tjelesni uzgoj postane jednostran, da se sport i igra izrode u strast i mahnito natjecanje, a gimnastika se obavlja često nažalost samo u nedovoljno prozračenim dvoranama ili pak u prašnim dvorištima.

Da izbjegnu tome zlu, u Njemačkoj su već prije rata u velikim gradovima pojedine škole uredile svoje vrtove u kojima se školska mladež mogla ne samo za vrijeme odmora šetati već

DJEČACI GRADE NOVO KLIJALIŠTE U PUČKOJ ŠKOLI U LEIPZIGU

su pojedini razredi u određene sate svoj vrt obrađivali. Zdravi rad na svježem uzduhu i suncu djeluje povoljno na zdravlje školske djece, a da se rad ne prometne u pustu igračku, za to je određena osnova, po kojoj se vrt obrađuje, sadi se cvijeće, povrće i voće, sve pod nadzorom za to spremnih učitelja. Djeca se bave živom prirodom, promatraju razvoj bilja, život različitih životinja koje živu u vrtu, uče prirodopis vani u prirodi. Praktični rad u vrtu služi također obuci u matematici i geometriji, osnovi zemljopisa, risanju itd.

Povoljna iskustva sa školskim vrtovima potakla su, te je iza velikoga rata u Njemačkoj osnovano vrlo mnogo školskih vrtova. U velikim gradovima kaošto su Berlin, Hannover, Leipzig, Frankfurt i drugi gotovo nema osnovne,

DJEVOJČICE ZALIJEVAJU VRT PUČKE ŠKOLE U LEIPZIGU

srednje ni stručne škole koja ne bi imala svoj vrt, a ima takvih vrtova i u manjim gradovima pače i u selima. Negdje postoje veliki vrtovi od više hektara površine kojima se onda služi po više okolišnih škola, te svaka od njih ima za se određeni dio vrta. Svaki razred ima svoj vrtić od kojih 300 m², koji učenici odnosno učenice zajednički obrađuju. Đaci polaze u vrt prema redu nauka u ljetnom polugodištu jedanput u tjednu i tu rade obvezatno od 8 ujutro do 1 sat iza podneva. Osim toga mogu doći po volji i druga tri dana u tjednu poslije podne da u vrtu rade i da se igraju.

Zajednički rad učenika stvara u njima drugarski duh, budi smisao za zajednicu, što je temelj svake obitelji, zadruge, općine, države. Redovni rad na svježem uzduhu u prirodi zajedno s umjerenom gimnastikom i igrom veoma prija zdravlju djece, koja se nalaze u dobi tjelesnog razvoja, te suzbija pogibelji jednostrana gradskog života naročito opasnost od plućnih bolesti, sušice. Naše slike prikazuju nekoliko prizora iz takve „vrtne škole rada" kako je zovu Nijemci. U nas, nažalost, imaju tek pučke škole na selu kakav vrtić, dok gradske škole imaju u najboljem slučaju kakvo pusto dvorište s par zelenih stabala. Tko je ikada imao prilike kao dijete raditi i igrati se u vrtu svojih roditelja ili znanaca, taj znade što znači komadić vlastite zemlje i malene zelene oaze u gradskoj pustoši. Mi bismo željeli da bi i naše škole mogle imati po nekoliko stotina kvadratnih metara vrta za okrepu i razonodu mladeži, bar škole u gradovima, dok seoska mladež ima uvijek dovoljno prilike da radi i kreće se na zdravome uzduhu i na suncu.

Dr. Z. Arnold

PAPIR

U današnjem našem životu papir je stvar koju možda najviše upotrebljavamo, a najmanje cijenimo. Pa tko da ga i cijeni, kad ga ima tako mnogo na sve strane i tako je jeftin, čak i u doba „krize..."

Međutim, nema baš dugo vremena otkad su ljudi došli u mogućnost da za par dinara dobiju stotine araka papira. Doduše, već stari Egipćani upotrebljavali su biljku papyros kao... papir, tj. pravili su iz širokog lišća te biljke koja je u velikim množinama rasla na obalama Nila materijal za pisanje. Suvišno je napominjati da je ova biljka ostavila ime svim kasnijim vrstama papira što su bile izumljene. No još dugo i dugo iza njih pisalo je čovječanstvo u golemoj većini još uvijek na voštanim pločicama, strojenim kožama itd. Pravi izumitelji papira bili su Kitajci. Oni su, naime, prvi počeli zgodnim postupkom drobiti vlakanca različnih biljki i spajati ih opet u jednoliko tkivo, u papir. Taj svoj papir pravili su iz konoplje, a osobito iz vlakanaca papirovca, iz kojega Japanci još i danas prave poznati japanski papir, čuven sa svoje mekoće, gipkosti i nedostižive trajnosti.

Premda su Kitajci strogo pazili da nitko ne otkrije način pravljenja papira, ipak su Arapi god. 704 kod opsade grada Samarkanda, koji je pred tisuću godina osvojio Aleksandar Veliki, doznali od zarobljenika tajnu kitajskog papira.

Odmah su se otvorile dvije nove tvornice papira u Bagdadu i Damasku. Po ukradenom receptu počeli su u njima Arapi praviti papir od pamuka. Kako su pak od pamuka pravili također odijela i platno, nije nikakvo čudo da su naskoro došli na misao da se za pravljenje papira mogu upotrijebiti stare prnje, krpe i dronjci.

To svoje umijeće prenijeli su u IX vijeku Arapi u sjevernu Afriku, na Siciliju, u Italiju i Španjolsku. Iz sjeverne Italije prodro je novi obrt oko god. 1190 u južnu Njemačku. U Francuskoj se također počeo praviti papir već godine 1250. Francuski iseljenici upoznali su pomalo Belgiju i Holandiju s proizvodnjom papira, a većina drugih evropskih država uvela je izrađivanje papira tek početkom osamnaestog stoljeća.

U to doba bio je već poznat i bojadisani papir. Tamno ljubičasta boja višnje značila je žalost, zato su na takav papir pisali osude. Crvena je značila sreću i vlast, pa su ga rabili za visoka odlikovanja, a smjeli su se njom služiti samo viši staleži. Na crvenoj su boji pripisivali i čovječnost, pa su je uzimali i za sažalna pisma. Žuta boja značila je bogatstvo i raskoš. Da dobiju žuti papir, bojadisali su ga šafranom.

Pošto je pravljenje papira bilo u početku vrlo skupo (Evropljani su ga još uvijek pravili iz biljnih vlakanaca) nije, dakako, papir mogao dobiti ono značenje i praktičnu vrijednost što ga ima danas. Tek kad su u Evropi doznali za izum platnenog papira koji je na istoku već davno bio u porabi, dobili smo jeftino sredstvo za pisanje, koje je imalo ogroman utjecaj na život svojega vremena. Tadanjem nenadnom razvoju kulture pridonijelo je mnogo iznašašće papira od prnja.

Važna novost bili su mlinovi za papir koji su omogućili bitno poboljšanje pravljenja papira. Do godine 1300 mrvili su, naime, i drobili krpe za papir u običnim avanima kao što se tucka šećer ili bademovi, a onda su ih kuhanjem i umakanjem u lug (cijeđe) temeljito ispirali i pobijelili. Kad su pak počeli upotrebljavati za taj posao mlinove, dobili su nakon meljave mnogo tanju tvar, negoli drobljenjem u avanima. Kad je godine 1450 u Mainzu Ivan Guttenberg izumio tiskarstvo pomičnim slovima, porasla je naglo i potrošnja papira i otada je neprestano rasla tako da se sredinom prošlog stoljeća trebalo ogledati za novim materijalom za pravljenje papira, jer krpa i prnja nije bilo dosta i postale su preskupe.

Kao u mnogim drugim zgodama, i ovdje su životinje udahnule čovjeku sretnu misao. U ovom slučaju pomogle su ose: njihovo je gnijezdo načinjeno iz drvenih vlakanaca i tako vješto slinom slijepljeno, da izgleda kao novinski papir.

Opazivši to, došao je Saksonac Gottfried Keller prvi na misao da bi mogao praviti papir iz drva. Godine 1845 iznio je u javnost svoje otkriće, koje je s oduševljenjem primljeno. Zatim su u drvenu kašu počeli osim prnja dodavati i slame i različne druge tvari koje zdrobe u posebnim mlinovima ili ih kemičkim postupkom pretvore u kašu.

Tim otkrićem izradba papira toliko je pojeftinila, da ga svake godine svijet potroši 21 milijardu kilograma. Najviše je novinskog i omotnog papira, a prilično manje pisaćeg papira. Poprečno otpada na svakoga čovjeka godišnje 17.5 kilograma papira. Ovo je potonje, naravno, samo statistički smjer, koji sa zbiljskom potrošnjom papira nema nikakve veze.

Pojeftinjenjem papira smanjila se i njegova trajnost, jer papir, kojemu je dodano drvo, brzo požuti.

Kad su iznašli papir iz prnja, bojali su se da neće biti dosta trajan, pa je njemački car Fridrik II godine 1231 naredio da se za uredovne dokumente smije upotrebljavati samo pergamena. Ipak se papir iz prnja sačuvao i kroz duga stoljeća, no drveni papir neće moći da se time podiči, pa je zato i danas običaj da se uredovni spisi pišu na bezdrvnom papiru.

Nesavjesni izdavači štampaju više puta i skupe knjige na drvenom papiru, premda bi se taj smio upotrebljavati samo za jeftinija i povremena izdanja, i osobito za neka djela, za koja često doista... šteta papira, pa i drvenog.

J. R.

VULKANSKE PROVALE U JUŽNOJ AMERICI

Dne 10 travnja ove godine ponovno su, iza dugoga niza godina, stupili u akciju nizovi andskih kriptovulkanskih formacija. Tokom nekih desetak dana padala je nekad jača nekad slabija kiša gustoga pepela, kojega je talog dosegao i na udaljenostima od hiljadu km do 80 cm debljine. U okrugu od 500 km oko vulkanskog područja Anda sumporni plinovi onemogućivali su slobodno disanje. U okolici nekih mjesta zemlja je bila ispucala, te je postojala pogibao da će cijela naselja propasti u zemlju. Stanovnici su, radi toga, pomoću vojske i željeznica udaljeni s mjesta katastrofe. Ulice gradova Oriente i Santiago da Chile odmah 11 IV bile su pokrivene debelim slojevima blata. Vlakovi, koji su stizavali iz jugozapadnih krajeva, bili su prepuni izbjeglica što su napuštali mjesta Curico, Rangagu i San Fernando. Talog pepelne kiše koja je padala na pr. u Buenos Airesu iznosi ukupno težinu od 2 milijarde kubičnih metara.

SLIKA IZA PROVALE VULKANA U JUŽNOJ AMERICI
Radnici u mjestu Churico u Argentini čiste ulice od naslaga pepela i prašine — Ministarstvo poljoprivrede ispitalo je ovaj pepeo, te je nađeno da sadrži 75% kremena, 16% aluminija, a ostalo su oksidi kalcija, željeza i dr. — Ovaj sastav neće ništa škoditi zemlji za usjeve

Kako je provalom vulkana bilo ugroženo 80.000 stanovnika, poduzete su sve mjere opreznosti, a naročito u jače ugroženoj provinciji Mendozi. Tamo su se odmah osjetila tri jaka potresa. Iznad cijelog teritorija digao se oblak gustog pepela, koji je zastirao sunce. Naročito su proradili vulkani Tinguiririca, Quinzapu, Descabezado, Peteroa, Overo, Yeguas, Cauquenes i Tupungato na liniji Anda u duljini od 600 klm.

Kod prvih vijesti o provalama odmah se u novinama iznosilo usporedbe s užasnom provalom vulkana Vezuv, koji je god. 79 poslije Krista zatrpao rimske gradove Pompeji, Herculaneum, Stabia, što je opisao Plinije u svojim djelima koja su se sačuvala do danas.

Ovo ponovno probuđenje čilensko-argentinskog andskog gorskog masiva nije se moglo, kao što su neki pokušali, dovoditi u vezu sa djelovanjem sunca ni sa elektromagnetskim poremećenjima i olujama u elementima zemaljskog magnetizma. Ovakve relacije do sada nijesu u nauci zapažene i pokazale su se potpuno neovisnim pojavama. Dosta je na pr. upozoriti na ove činjenice — više naime ne možemo iznositi na ovome mjestu — a one točno pokazuju odvojenost spomenutih pojava:

Sunčane promjene, a naročito mrlje, vezane su na izvjesni vremenski razmak koji je još nedavno zapažen i utvrđen na okruglo 11 godina (R. Wolf). U zajednici sa mrljama može se na zemlji ustanoviti vremensko poklapanje geomagnetičkih promjena i neke atmosfersko-dinamičke pojave, koje još ni sada nijesu do kraja istražene u vezi sa djelovanjem sunca (cikloni itd.). Na zemlji ima sada oko 300 aktivnih vulkana, koji su raspodijeljeni na glavnoj svjetskoj potresnoj liniji i na zapadnim obalama sjeverne i južne Amerike. Nastupom maksimuma sunčanih pjega morali bi onda i ti vulkani u isto doba postati naročito aktivni, kad bi naime postojala spomenuti odnos. Ali toga nema.

Vulkani se pokazuju kao geofizičke aktivnosti uvjetovane mjesnim poremećajima zemlje. Vulkani na zapadnim krajevima Amerike do-

vode se u vezu s aktivitetom uvjetovanim, vjerojatno, pomicanjem cijeloga kontinenta prema zapadu (Wegener). Ovi vulkani mogu biti samo prividno periodički aktivni i to u momentima, kada pomicanjem slojeva zemlje (sloj Sial) nastupe labilna grupiranja masa. Ovaj vulkanski aktivitet je, dakle, lokalna seizmička pojava, a nije samo rezultat ključanja rastaljenih masa (magma) u vrućoj unutrašnjosti zemlje.

Djelovanje vulkanskih vrhunaca Anda na granici Argentine i Chile početkom travnja ove godine bila je lokalna pojava te se nije širila kao obični potresi na velike daljine (evropske seizmološke stanice nijesu zabilježile poremećenje mirne zemaljske kore).

Vulkani u Andama ovoga puta su većinom izbacivali pepeo, a lavu tek kasnije. Pepeo se dizao u velike visine, i to tako da je zastirao nekoliko dana cijela obzorje srednjeg dijela republika Chile i Argentine. Novine su bile u prvi mah kod nas javile da bi za dva dana pepeo mogao doći i do Zagreba. To bi se teško moglo desiti (nije se ni desilo), ali nikako takvom brzinom, pa ni da sam ciklonski vrtlog zahvati pepeo u Andama i povuče ga nad naše evropske krajeve.

Dovoditi u vezu vulkanske provale sa sunčanim pjegama još više je neosnovano, kad se uzme u obzir da je zadnji maksimum bio još godine 1927. Tada je, doduše, bilo vulkanskih djelovanja (Tokati-Dake, Asama-Yama, Yake-Dake, Aso-San, Krakatau, Lassen-peak i Kilauea) ali je bilo provala i prijašnjih i kasnijih godina, pa evo i sada. Slijedeći maksimum pjega nastupa dosta kasno, a sada smo zapravo pred minimumom (1933—1934).

Prema dosadašnjim rezultatima velikog internacijonalnog organiziranog studija u „International Union of Cooperation in Solar Research" nije uspjelo konstatirati povezanost sunčanog i vulkanskog djelovanja, ali nije uspjelo utvrditi da se vulkansko djelovanje vraća na cijeloj zemlji nekim stalnim redom, kako je to više puta od raznih istraživača utvrđeno.

Vulkanizam se očituje uglavnom kao djelovanje nutarnjih sila zemaljske jezgre, ali i kao posljedica smirivanja zemlje, koja gravitacijom svoju masu grupira u stabilnu raspodjelu prema stanju zgušćivanja, ohlađivanja, umirivanja. Kora se sliježe, a pri tome i nagiba, pomiče, lomi, propada. Kod takvih dubljih pokreta dolazi do provala iz žitke nutrine, koja svaku luknju iskorišćuje i juri van.

Vulkani u Andama su većinom vezuvskoga tipa, ali i kriptovulkanskoga. Oni vezuvskoga provaljuju najčešće u početku pepelom i muljem, no kasnije može se kraterom izliti i žitka magma u lavu. Prostrano pucanje zemlje pri prvim provalama (Wegener!) dovodi do vulkanskoga tipa kriptovulkana, koji se pomicanjem masa očituje prostranim eksplozionim ognjištima i izdušivanjem plinova (fumarole).

Lomljenje zemaljske kore pri zadnjim erupcijama u Andama u vezi je upravo s ovakvim pojavama. Ovo je baš bilo opasno, te je postojala bojazan da dođe do proširenja aktivnog područja i do povećanja opasnosti. Kiše i pepela i blata nastaju pri tome uslijed pregustih vodenih para, koje stupove pepela u visokim slojevima brzo pretvaraju u blato i mulj, što pada poput kiše. To se zbiva u bližoj okolici vulkana, dok na većim udaljenostima pada slobodni pepeo. U okolnim pukotinama manje fumarole ispuštaju juvenilne zemaljske plinove, koji sadržavaju nepodnosive i štetne količine sumporovih para. Samo za mirnog vremena stupovi pepela ostaju uspravljeni (Pinia!), drukčije vjetar iz velike visine pepeo lako ponese u udaljene krajeve (u zadnjem slučaju na pr. sve do Buenos Airesa i do Montevidea). Na tim udaljenostima erupcija pa ni pepeo nijesu mogli pretstavljati veliku opasnost.

Prve vijesti s mjesta provale opisivale su grozne prizore, pa zaista ti su i bili vjerojatno strahoviti. Pomoć i ispražnjivanje najbližeg nastanjenog područja bile su vrlo brze i organizirane, pa se prema kasnijim vijestima ustanovilo da nije na cijelom području bilo nijedne ljudske žrtve osim par oboljenja uslijed udisanja sumpora i nedostatka zraka za disanje.

Sada, već mjesec dana iza te aktivne provale, raspravlja se u meteorološkim i geofizičkim naučnim krugovima o eventualnim posljedicama erupcija pepela, koji se digao u atmosferske visine. Nas zanima što se može eventualno desiti na sjevernoj zemaljskoj poluci. Slučaj se desio u vrijeme, koje znači za nas veću sigurnost u koliko uopće može biti posljedica. Evo u čemu je stvar.

Meteorološke prilike nekoga područja pa i cijela klima stanovite dobi uvjetovana je u glavnom od zračenja sunca i od količine sunčanih zraka, koje dopru na zemlju kroz atmosferski sloj. No ima pojedinih događaja, koji se doduše rjeđe zbivaju, a koji normalno utjecanje pojačanja u sunčanom zračenju mogu umanjiti i koji prema tomu mogu utjecati na vremenske prilike izvjesne sezone. Kao takav događaj može se smatrati i ova vulkanska provala u Andama. Tu su izbačene velike mase praha i pepela. Zbog tih masa, koje su došle u uzduh, zračenje sunca biva znatno oslabljeno, pa i njegov utjecaj na našu atmosferu. O opsegu zadnje provale za sada još nema dovoljno podataka. Naročito nije još sigurno da li su dovoljno velike mase pepela bile bačene u visoke slojeve atmosfere (u stratosferu). A samo uz tu pretpostavku moglo bi se računati s bitnim i trajnijim djelovanjem vulkanske provale na promjenu vremena na zemlji. No i u slučaju da su te mase doprle vrlo visoko, još uvijek nije sigurno da li će se taj poremećaj u atmosferi zadržati i do sredine ljeta na sjevernoj zemaljskoj poluci. Kako između zime i ljeta na sjevernoj poluci veće struje zraka kreću prema južnoj poluci, lako je moguće da taj poremećaj, sve ako se i desio na jugu, neće imati većeg značenja za ljeto kod nas u Srednjoj Evropi. Ova provala, da je nastupila prije, mogla bi dovesti do nastupa vlažnijega ljeta, a tako se po predviđanjima meteorologa predviđa suho ljeto i velike vrućine. Ove činjenice mogu dovesti do loše godišnje evropske žetve i do povišenja cijena žita, a to je važna činjenica za cijelu svjetsku privredu.

D. Uvanović

IZLETI U ALPAMA

Slovenačke Alpe su jamačno jedan od najljepših naših gorskih predjela. Ondje u Kamniškim Alpama razvio se radom Slovenskog planinarskog društva turizam izvanredno. Na sve važnije vrhove i prelaze vode označeni putovi tako da se planinarskom kartom može u ovim divnim predjelima snaći svaki turista.

Ako se netko popne prviput na Triglav, začudiće se kako je lako i sigurno došao gore. Tu će naći na putu na svakom opasnijem i težem mjestu u stijeni zabijene klinove, razapete konope, koji mu omogućuju siguran i brz prolaz preko vrlo opasnih mjesta u stijeni. I ako netko gleda taj sport samo s te strane, misliće da je alpinizam malo naporan i nešto dug izlet, ali bezopasan. Taj neka učini samo mali pokus, pa će odmah promijeniti svoje mišljenje.

Otprilike prije godinu i po penjao se jedan njemački turista na Prisojnik (kraj Kranjske Gore 2549 m), skrenuo je s puta, pa da se ne vraća, pokušao je slobodno se penjući po stijeni izaći opet gore na put. To mu, međutim, nije uspjelo, pa se survao u provaliju kojih 100 metara niže, i bilo je silne muke dok je spasavajuća ekspedicija uspjela da njegovo mrtvo tijelo dopremi u selo.

Pa i sama planinarska kuća, iz koje se obično ide na Triglav, dokazom je opasnostima pri penjanju. U sobi za goste po zidovima su spomen-slike onih planinara koji su se unesrećili osvajajući vrh Triglava preko njegove opasne sjeverne stijene. Ondje nije bilo klinova i razapetih konopa.

Ovakvo je slobodno penjanje čestoput mnogo teže nego veranje na koji crkveni toranj. Traje često jako dugo i vrlo je naporno (preko Sjeverne Stijene oko 8 sati). Stijene su preko kojih se mora prijeći često gotovo okomite, a za neiskusnoga izgledaju neprelazne. Ali i one izbočine koje su poput oraha često su nedovoljne za prelaz. To planinaru omogućuju njegovi jaki prsti, hladnokrvnost i posebne cipele sa penjanje.

Svakako je važno da se niko ne izlaže ludoj opasnosti pa da ide tamo za što nije dorastao. Laganom i dugom vježbom stiče se potrebna spretnost. Ne treba ići pravo gore, ako se može lakše koso, sve prema potrebi.

Čestoput prolazi planinar kroz rascjepe u stijeni, pa se ondje nogama i rukama odupire o jednu stijenu, a leđima o drugu, i tako se vere gore.

Ali ako udari nevrijeme, onda se ovakav izlet pretvori u pravi pakao.

Gole stijene odjekuju od potmule grmljavine, udari kiša, a čestoput i snijeg, kamen postane hladan kao led, a konop se promoči i zamrzne.

U slučaju teškog nevremena, a pogotovo ako padne magla pa se izgubi put, ne preostaje drugo nego zavući se u kakvo sigurnije mjesto, u koju spilju i čekati ondje umotan u vreću od celta, a po mogućnosti uz vatricu, dok sve to ne prođe.

Neki poznati planinar je ovako noćeći u stijeni pio spirit u kome je držao kukce koje je sabirao za svog prijatelja.

Jedan od najljepših užitaka je penjanje po gorskom rubu, hrptu; ondje se čovjeku čini kao da lebdi u zraku. Lijevo i desno strmina, gore uzak rub preko kojeg se mora često jahati, pa još vjetar nosi oblake, tada izgleda doista kao kakav fantastični put u avionu.

Vraćanje je teže nego penjanje gore. Spuštanje se može olakšati da se konop prebaci preko kakve čvrste i sigurne stijene, i onda se s pomoću dvostrukog konopa na poseban način spušta dolje.

To znatno ubrzava silazak. Kao što ga ubrzava lagano skakutajuće trčanje niza naslage sitna kamenja, dok je gore po ovakvom terenu vrlo teško ići, jer noga propada.

Niz snježnik, koji kod nas dosta često susrećemo, ako nije prestrm, može se sklizati kao na skijama. To bi bio upravo užitak, da čovjek nije već umoran od cijeloga izleta.

Uspinjući se uz ovakav snijeg već je stvar drugačija. Ako je put strm, moraju se posebnim turističkim štapom, koji ima za to naročitu motku, kopati stepenice u snijegu, a bome mora se i verati, ako je opasno.

Jedan od naših strmih snježnika susrećemo na putu sa Jalovca, koji leži u dnu divne naše alpske doline Planice, na talijanskoj granici. Tamo je izvor Save Dolinke, i ondje su dva naša divna gorska lanca preko kojih se prelazi u talijanske Alpe i u divna glečerska Belo-Pečka

Jezera, gdje su prošle godine logorovali talijanski skauti.

Put na Jalovec vodi prvo kroz jednu nisku šumicu, zatim strmo gore preko naslaga sitnog kamenja, t. zv. mela, na snježište kojim se strmo izlazi između dvije visoke stijene na samo sedlo odakle vodi put dolje. Navešću ovdje svoja iskustva s puta po tim snježnicima. U društvu dvojice Slovenaca došli smo brzo pod snježnik. Led je bio vrlo tvrd, jer je bilo u augustu vrlo vruće, pa nije pao svježi snijeg. Taj se snježnik nalazi između dvije stijene, i vrlo je strm. Kada smo došli pod snježnik, pala je magla, i put je pred nama izgledao kao kakav fantastičan ulaz u neki tunel. Okolo visoke stijene, pred nama ledenjak i magla. Desno i lijevo su bile ogromne naslage kao orah velikih komadića leda ; ostaci kakve divlje tuče. Niz snježnik bi iz magle od časa do časa dohujao u skokovima po koji kamen (koji ondje stalno padaju, jer se kamenje od djelovanja vjetra i vode lomi). Mi smo se u magli lagano penjali preko snježnika, cijepajući u tvrdome snijegu stepenice.

Izgledalo je da putu nema kraja, jer se u magli nije vidio ni početak ni svršetak. Snježnik se lagano sve sužavao, dok nismo izašli na gorsko sedlo gdje je prestao. Nama je odlanulo ; magla je popustila, i još jedino je bilo nešto malo neugodno ići kojih desetak minuta preko gorskog ruba do vrha. Vidik je bio prekrasan, vidjele su se talijanske Alpe i naše, puhao je sjevernjak koji je nosio preko nas oblake tako da se vidik čas javio, čas zastro; svakuda su okolo, ispod nas lebdjele u daljini bijeli oblačići kao u kakvu čarobnu kraju. Mi smo pušili gore svoje cigarete zaštićeni naslagom kamenja i doživjeli smo jedan od lijepih časova u životu. Taj izlet nije bio naročito opasan, ali mislim da će se sada shvatiti zašto se planinari bore i onda kada je to onako opasno. Oni idu za tim da dožive nešto lijepo, pa na kako ih to skupo stajalo. A priroda promatrana sa alpskih vrhova po nekoliko hiljada metara visokih, onako divlja i veličanstvena nešto je najljepše što se može zamisliti.

Kod nas nije potrebno išto stavljati na kocku. Tu svagdje vode dobri i izgrađeni putovi. Ali u stranim Alpama toga ima samo u maloj mjeri i onda ne preostaje drugo već kroz mnoge opasnosti doći na cilj.

Da i kod nas planinari traže svoj put do vrha preko opasnih mjesta i neosiguranih, leži sigurno i u onome uživanju koji čovjek ima kada se igra sa opašnošću, i konačno užitak je da smo i mi uspjeli da sretno i hrabro izvojštimo neku skupu pobjedu.

Marije Milavić

STARI LAĐAR

Na terapijskoj* obali trebalo je odabrati za prijelaz na drugu stranu Bospora jednu lađu među onima koje su ondje spremno čekale, lijepe večinom, živo išarane, s lijepim baršunastim jastucima, a svaka je imala svoga mladog veslača čvrstih ruku i mišica.

Jedna jedina, najbliža, ona, na kojoj je sad bio red, izgledala je kraj drugih kao sirota : na jastucima nije bilo baršuna već navlake od proste tkanine složene od malih komadića različne boje. Ta je lađa ipak bila vrlo čista i jako brižno uređena, ali tako stara, zakrpana, a lađar u njoj klimav, tako bijedno odjeven !

Gotovo grubo odbio sam tu lađu i pozvao slijedeću koja je bila nova i pozlaćena.

Ali kad se stara lađa otiskivala, da mi dade mjesta, opazio sam kako su ti komadići proste tkanine pažljivo i spretno složeni i zakrpani : bilo je to bez sumnje djelo neke starice, žene ovog čovjeka, koja je pokušala da još malo popravi izgled trošne lađe kako ne bi odveć odbijala od sebe mušterije. Naročito opazih pogled starog lađara, pogled pun suzdržana prijekora, rezignacije i bespomoćne bijede...

Tada mi bolna sućut stisne srce i pokvari mi čitav dan. Odlučih da ću se sutra povratiti i odabrati baš toga lađara među svima, pohvaliti ga kako je njegov skroman ukras ukusno udešen, dapače, uzimaću ga svaki put što prođem...

Ali ni sutra ni slijedećih dana nijesam ga mogao naći. Možda je to djetinjasto, ali nijedno zlo djelo što sam ga počinio u životu nije mi ostavilo više grizodušja nego li uvreda nanešena tome bijednome starcu, njegovim malim prevlakama od proste tkanine, ukrašenim skromnim crvenim vrpcama i tako pažljivo namještenim...

Pierre Loti

*

PIERRE LOTI (1850—1932), od kojega donosimo crticu ,,Stara lađa i stari lađar'', glasovit je francuski pisac čuven naročito sa svojih krasnih putopisa. Proputovao je gotovo čitav svijet i opisao ga u mnogo romana i opisa, punih divnih boja i poezije. U njegovim se djelima ističe naročito beskrajna sućut i ljubav prema skromnim i bijednim ljudima, kako se to i u našoj crtici jako lijepo opaža.

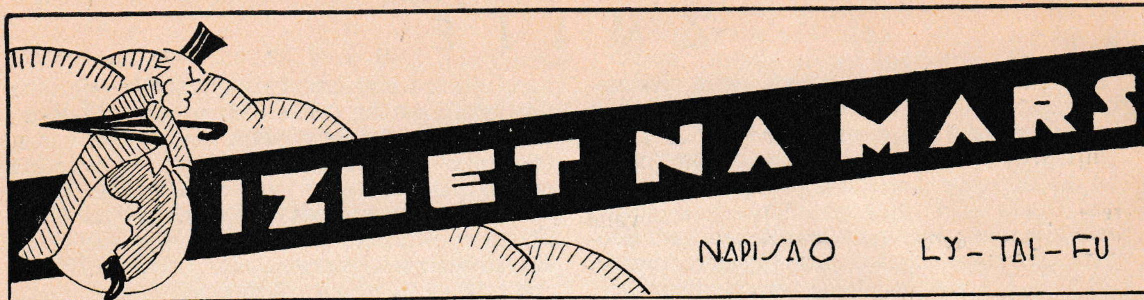
* Terapija je grad na Bosporu, 6 kilometara sjeveroistočno od Carigrada.

ZMIJE

Zmije su stvorovi koji poradi svoje otrovnosti zadavaju ljudima najveći strah. One su čovjeku najodvratnije od svih ostalih životinja. Ima još primitivnih plemena Afrike i Azije kod kojih zmije pretstavljaju njihova božanstva. Obožavanje zmija proisteklo je iz straha pred njihovim smrtonosnim oružjem — otrovom. Gmazove dijelimo na: guštere, zmije, krokodile i kornjače. Zmije imaju dugoljaste, oblo tijelo. Vješto se kreću, puzaju, motaju se, vijugaju, prave skokove i plivaju. Zmije su postale iz guštera i hodale su isprva na četiri noge. U borbi za opstanak, promjenom načina života uslijed vanjskih prilika, korisnija im je bila obla građa tijela, te radi toga noge su im postajale suvišne i postepenim i polaganim iščezavanjem gotovo su potpuno nestale. Sljepić je gušter sa četiri noge koje su skrivene u tijelu, dakle, on je prelazni stepen od guštera prema zmiji. Kod nekih zmija, na pr. kod udava, sačuvale su se noge u obliku malih izraslina i to kao zakržljali dijelovi nekada dobro razvijenih nogu. Zanimljivo je da u narodu postoji mišljenje da zmija ispruži noge, ako se pali na vatri. Čitava kičma i rebra imaju veliku pokretljivost što omogućuje puzanje. Čeljusne kosti su jako rastezljive, pa zmije mogu velik plijen da zgrabe i proždru. One imaju sjajne oči, ali nemaju pomičnih očnih kapaka. Tijelo je pokriveno rožnatim tvorevinama — ljuskama. Svlače rožnati sloj kože (košuljicu) svake godine, obično 4—6 puta. Svlačenje košuljice počinje s usana. Prije nego zmije odbace košuljicu, obično puzaju po rosnoj travi, ili plivaju po vodi, košuljica tako omekša, zatim trljaju njuškom o kamenje, i na taj se način zmija svuče. Zmije pokazuju neke promjene prije svlačenja, kao tromost i modrije oči. Dosegnu duljinu od 1—10 m, pa i više. Posjeduju 100—300 vrlo pomičnih rebara. Donji dijelovi rebara leže slobodni, uvučeni u kožu i vrlo su pokretljivi, pa na taj način zmija može da suzi tijelo pri veranju kroz male rupice.

Zmije su grabilice. Pri žderanju izlučuju mnogo bale. Katkada progutaju potpuno cijeli plijen. Dušnik im je dugačak, pa zmija može lako disati kad ždere. Hrane se gušterima, žabama, ribama, miševima itd. Proždiru živ plijen kao većina naših ljutica. Parenje počinje u proljeće. Otprilike četiri mjeseca poslije parenja ženka izbaci jaja u kojima su zmijići živi, neki izađu živi na svijet, a jajčana im se koža pocijepa u majčinoj utrobi. Naše otrovnice kote žive mlade. Zmije ne pokazuju gotovo nikakve brige za mladima. Mlade zmije imaju jako otrovno djelovanje, ništa manje od starih. Teško je kod njih prepoznati spol. Ima nekih malih razlika u veličini i tjelesnoj boji. Zmije jako vole sunčanu toplinu, pa se vrlo često sunčaju. Poznato je više od 2.000 vrsta zmija. Najveći broj otpada na neotrovnice. U našim krajevima najpoznatije su otrovnice poskok (kamenjarka), te ridovka (šarka), a od neotrovnica bjelouška. Najobičnije nailazimo na zmije oko grmova, drača, kupina, po škarpama u kamenju, po stablima pa na vlažnim mjestima oko bara i potoka (tu se nađe na pr. bjelouška). Zmijin otrov djeluje u odveć malim količinama, a prema vrstama zmija različna je i jačina otrova. Ujedi velike većine otrovnih zmija su ili ubrzo smrtonosni ili povlače za žrtvu užasne posljedice. Jež, međutim, proždire riđovku bez po nj smrtonosnih posljedica. Zaštićen je opet bodljama od zmijinog ujeda. Ljudi se brane različnim lijekovima protiv otrova, kao udomaćenim narodnim lijekom — žestokim alkoholnim pićem koje u tom slučaju dosta dobro djeluje. Zmije ujedaju zubima, a ne nikako jezikom (!) kao što su dugo vremena držali. Kad je zmija na miru, otrovni zubi leže gotovo horizontalno. Ima li da načini napad, usta jako otvori, zube potisne naprijed, vrhom okrenutim donjoj čeljusti. Zmija se baci naglo na plijen i zabode u meso otrovni zub sve do korijena. Otrovna tekućina izlije se iz otrovne žlijezde, koja se nalazi u gornjoj čeljusti, kroz kanal otrovnog zuba u ranu načinjenu ubodom. Ujedanje može da se ponovi više puta. Otpadne li otrovni zub, bude nadomješten drugim rezervnim otrovnim zubom. Zmije su se dokopale savršenog oružja protiv neprijatelja, i na taj način im je omogućeno uspješno održanje u slobodnoj prirodi.

Ivo Pušić

SUDBINA REPUBLIKE MARS

Što to novine pripremaju zemaljskim gostima — Službena premetačina u kaputu Maksa Schwarza — Bujica koja se primiče — Dolje republika — Paklena mašina i atentat na zatvor — Slavna delegacija na ramenima oduševljenih Marsijanaca — Politički govor Mate Dujića — Iščeznuće veleindustrijalca Schwarza — Trosatna peroracija Milutina Jovanovića o nutarnjoj i vanjskoj politici Zemlje i Marsa — „Dekret odostraga" — Pred bogatom trpezom — Želje i djela pojedinih članova zemaljske ekspedicije — Mate Dujić kao dobar pastir bez ovaca — Svršetak

Od prvih razreda pučke škole nije slavni profesor Mate Dujić tako slovkao, štucao, kašljao i natucao kao čitajući uvodnik „Marsa" koji je pisao o njihovu „padu" iz neba.

„Judi Božji, ovin su vrane mozak popile. Bija san po svitu i vidija svega i svašta, ali još mi se nikad nije trefilo da štijen naopako... Bože prosti ka Žudije i Turčini... Da su meni oni uncuti u škuli ovako čitali ka ja sad pod stare dane, bija bi ih zadimija u trticu ka santa od leda."

Članak je bio vrlo dug, a završavao je ovim riječima:

„U doba kad je na našem planetu zavladala era pravde i poštenja, kad su političke trzavice dokinute dubokoumnim dekretima naših vlastodržaca, kad je ideja jedinstva i sloge našla svoj izraz u sveopćoj reformi starog nemogućeg jezika... u to doba upadaju u naš teritorij nepozvane zločinačke kreature — sedam na broju — koje krše sve postojeće uredbe, narušavaju mir i zakon, prijete jezičnim razdorom u jednoj i nedjeljivoj republici Marsa.

Ne razumijemo odakle susjednom planetu toliko drskosti i zlobe da u mirnu i slobodnu republiku ubacuje svoje stanovnike kao otrovne žohare i pauke. Tražimo da naše vlasti postupe najvećom strogošću u ovom besprimjernom slučaju nepoštivanja interplanetarnog prava."

„Bre, bre, bre, slabo nam se piše," zamišljeno promrmlja Milutin Jovanović. „Znam ja iz svoje političke prakse... ovakvi uvodnici mirišu uvek na vešanje... ili bar na doživotnu robiju."

Ivica Bukavec potvrdi glavom i doda: „E, tak mora biti gda se na Mars pelaju ovaki bedaki s puškom koji pozdrave marsovskoga načelnjaka s kundakom po glavi."

Imbro Hadžiomerović razumje da to njega ide, ali se samo preokrenu na drugu stranu i zijevnu kao som: „Nisam valaj ja dao naređenje..."

Mate Dujić je još uvijek držao u ruci list i prevrtao ga duboko zamišljen. Najposlije progovori:

„Asti rodakvu, ka da ih se ko boji... Ako nisu osćetili balun, višat će oni ćaću svoga. Jemaš li koliko zlata, Makso?"

„Zlata?!" zaprepasti se Makso Schwarz. „Vi meni oči iskopala, ako ja imala pedeset para zlato. Sara meni dala malo tašengeld, a ja dala sve ona prokleta prevarant za ta cajtung. Vi mene obesila, ako imala za tri deci pifa."

„Pusti stat," odreže Mate Dujić. „Imbro, zaviri malo u žep od kapota, biće da se čagod prilipilo za fudru".

U isti mah skočiše Imbro Hadžiomerović i Makso Schwarz te pojuriše prema kaputu koji je visio na čavlu iznad veleindustrijalčeva kreveta. Makso Schwarz se branio kao lav, nazivao Imbru lopovom, rauberom, razbojnikom i komunistom, ali nije mogao da odoli žandarskim šakama, koje su ga usput par puta raspalile po šiji. U natezanju procuriše odjednom iz unutrašnje strane kaputa žute zlatne pločice... deset... dvadeset... sto... dvjesta komada.

„Moj Bog, kakor ste mogli da vse to seboj vlečite, gospod Schwarz?" zadivljeno zacvrkuće Micika Strugar.

„Ol rajt!" vikne Mate Dujić. „Jesan li ja uvik govorija: kad đava odnese sve, onda Makso Schwarz otvori portafoj i — republika!..."

Dok je slavni profesor govorio posljednje riječi, začu se kroz prozor neki čudan šum. Činilo se kao da se negdje daleko diže oluja na moru, zvižde refuli isprekidani grmljavinom. Svi kao ukopani stadoše da prisluškuju. Šum je bio sve bliži i kroz nepunih pet minuta moglo se razabrati da je složen od tisuća i tisuća ljudskih glasova, koje je prekidalo pucanje pušaka, regetanje mitraljeza uz mukli tutanj topova.

„Ti esti?" obrati se na slavnog profesora dr. Adolf Prohaska, a onda sjetivši se da je govorio grčki, brže bolje ispravi: „Co je to, pane profesore?"

Mogao je mirne duše da upotrijebi još nekoliko jezika, jer ga Mate Dujić uopće nije čuo. Naćulio je uši i pomnjivo nastojao da razabere povike ljudi koji su se približavali zidovima njihova zatvora.

Prošlo je još pet minuta. U to se tik pod samim rešetkama sobe u kojoj su bili zatočeni

zemaljski izletnici začu jedan bjesomučan, ali čist i bistar povik:

„Dolje republika!"

Na taj povik odgovoriše tisuće glasova, a u isti mah iz gornjih prostorija zgrade ču se siktanje strojnih pušaka.

„Lipo, bora mi, još će reć da smo mi pucali," reče Mate Dujić. Ali u taj tren Milutin Jovanović naglim zaletom skoči i dohvati rešetke te iz puna grla zaurliče na ulicu:

„Dolje republika! Spasite slobodne građane!"

Nije još ni dorekao kad strahovita eksplozija potrese zgradom. Zid sobe u kojoj je ležalo sedam zemaljskih mučenika prolomi se u sredini i sunčane zrake kroz prašinu navru u nutrašnjost.

Na taj otvor pojure sada svi, osim Maksa Schwarza koji je suznih očiju skupljao svoje dukate. Dva nije nikako mogao da nađe pa je iz svega grla jadikovao:

„Ja sam krvava snoj zaslušila svoja penez, a sada isgubila jedan procent bez burza, bez špekulacija... kakti bogec sa šuplja šešir!"

Dozivao je svoje zemljake, ali je njih nestalo, kao da ih je zemlja progutala. I njih i one hrpe ljudi koja je demonstrirala pod prozorima. Provirivši na ulicu, vidje nekoliko mrtvih i ranjenih. Ne znajući što da radi uputi se u susjedni park i sjedne na klupu.

S čela mu je kapao znoj, a iz očiju suze:

„Sara leben, deca, vaš fater fiše nikada ne fidjela vas, propala na ova prokleta Mars kak jedna globetrotter i muzikant..."

Povorka ljudi koja je demonstrirala protiv republike prepoznala je na prvi mah zemaljske došljake i priredila im neopisive ovacije. Mate Dujić i ostalih pet članova ekspedicije nađoše se odjednom na ramenima oduševljenih Marsijanaca koji su, za čudo, urlikali i derali se sasvim običnim i razumljivim povicima: Dolje republika! „Dolje dekret odostraga"! Dolje falsifikatori narodnog jezika! Živjela sloboda! Živjela Zemlja! Živjeli zemaljski mučenici! Živjeli oslobodite]ji Marsa!

Te ovacije staviše u čudo sve zemaljske izletnike, osim Milutina Jovanovića. On je odmah razumio situaciju i tapšući svoje nosače po ramenima govorio:

„Jakako, jakako... Velim ja u parlamentu: ne da se to više trpeti. Nego da pošaljemo onako malu delegaciju pa da osvestimo i podignemo naš narod na Marsu. Izabrali mi par političkih ličnosti — eto, za primer, moj kolega ministar prosvete doktor Dujić, pa ministar vojni đeneral Hadžiomerović i tako dalje... došli amo i oslobodili... eto!"

„Živio! Živio Dujić! Živio Hadžiomerović!" prolamaju se uzvici marsovskim ulicama.

„Dozvolite, ja sam ministar pravde dr. Milutin Jovanović," rukuje se beogradski advokat u zraku s nekim visokim demonstrantom koga je također narodno oduševljenje podiglo na ramena. „Ako kad prispijete u Beograd, posetite me na Terazijama, kuća br. 8 prvi sprat levo."

„Živeo Milutin Jovanović! Živeo Beograd! Živele Terazije!" urliču hiljade osviješćenih Marsijanaca.

Nakon nekoliko povika, počelo je svitati i Mati Dujiću, no potpuno mu je pred očima svanulo kad se odjednom našao na nekoj govorničkoj tribini. Okrenuo se tri puta oko svoje osi i nije znao šta bi ni kako bi. Sjetio se napokon „japula", sjetio se pasulja i tvrdih dasaka u zatvoru — i to mu je valjda dalo odvažnosti da zine i počne govor kako slijedi:

„Judi! Evo ja činin ča nisan učinija još nigda u svom pošćenom životu. Nikad ja nisan ni lipe ni grube isprid pošćenega svita govorio... A ja san van uvik bija za mir i kontra gvere, ma kad ti niko vako (Tu slavni izumitelj lupne sebe po licu), a ti njega vako (Tu slavni izumitelj odrapi junački nogom nekoga koji se u taj čas našao kod njega na tribini. Burni pljesak...) Mi smo van Splićani duša od čovika, ma kad dojde do gustih — teško onemu ki je blizu Marka! I mi smo van tad, da prosti Bog, ka beštije. Ali uvik za mir i za pravicu i za red. Tako su nas naučili naši stari, tako je i mene naučija moj pokojni did, Bog mu da rajsku slavu! Tako je radija i naš dični junak Kraljević Marko (Poklici: „Živio Kraljević Marko!")... Judi moji, ja san ganut do suza i ne znan bil se smija ili bih plaka. Kad ste vi srićni, onda smo i mi. Sve ča vi, to i mi. Vi ste se izbavili od svojih mižerija i nas ste oslobodili iz tuge i nevoje... Nas nima odi vengo sedan na broju: evo ja jedan, pa eno Micike dva, eno Imbrota tri, Milutina četiri, Ivice pet, Adolfa šest... i... i... i... ko je sedmi? (Obrati se vođa ekspedicije Milutinu Jovanoviću. „Bre, bre, bre", uzvrpoljio se Milutin Jovanović, „pa ja, pa pa ti, pa ona, pa Imbro, pa Ivica, pa Adolf... E jarabi, judi čuda! Neko manjka! Schwarz! Schwarz! Gdje je Schwarz?")... Schwarz! Di je Schwarz? Di je, di je..." Uznemirio se Mate Dujić i stao da pita da li je ko od njih vidio Maksa Schwarza. No niko ga, nažalost, nikad nije vidio ni čuo.

„Pa ostavi, bre, toga budalu!" protumači Milutin Jovanović. „Ne treba da se govor prekida zbog jedne osobe. Samo govori..."

„A ča san ono govorija?" zapita Dujić, jer ga je neprisutnost Maksa Schwarza posve bacila iz kolotečine.

„Pa o nama, da smo došli i da nas ima sedam."

„Da, da, da, došli smo i jema nas sedam! Makso se sad izgubija, on uvik čini takve šempijec!... I ovako mali broj nas nije moga ništa, ali nas na Zemji jema kolikogod oćete..., a i vi ste s nami ka ča smo i mi s vami, i tako smo mi svi naši... Ja san uvik bija kontra komunistima i anarhistima i tolomašima i kontra republiki i drago mi je da ste svi zdravi i veseli. Živili mi sto godin! Živila sloboda!... A oni ča su nas tukli i vas ča su tukli neka samo dođu u Split, pa ćemo jin mi pokazat ča smo mi i ko smo mi! Mi bismo s njima priko Šolte ka i s Talijancima, samo kad bi došli,... Živio slobodni Mars! Živila nan braća na Marsu, a mi ćemo s njima i za njih činiti sve ča budemo mogli..." Pri tom završetku podiže Mate Dujić

svoju slavnu „lumbrelu" i stane mahati. A čitav se grad prolomi silnom vikom.

„Ovi su grlatiji od naših u Splitu!" pomisli u sebi Mate Dujić. A do njega se popne Milutin Jovanović i stane da govori. Odavna nije tako govorio. Crvenio se i blijedio, vikao i lomatao rukama, a iza svake rečenice čekao da narod zapljeska. Govorio je puna tri sata. Iznio je cijelu povijest kugle zemaljske od stvorenja Eve i Adama, posebice se zaustavio na Kristoforu Kolumbu koji je otkrio drugu zemlju kao što su oni evo otkrili drugu zvijezdu, zatim im je potanko razložio mudru politiku Dušana Silnoga i teško se oborio na okrutne i nepoštene ispade Makedonstvujuščih. Zahtijevao je od svih prisutnih da tri puta zakliknu „Slava!" njegovu ujaku Toši Jovanoviću koji je hrabro pao boreći se „za slobodu otačaštva" i na koncu je pričao o misli koju su pokrenuli narodni prvaci „da uspostave legalni kontakt s braćom na dalekom svetu Marsu, i kako je eto njih zapala sreća da dođu ovde i da ih oslobode od ropstva."

Milutin Jovanović na dugo i široko razložio je svoje ideje o državi i vlasti i pohvalio braću sa Marsa da su se odvažili na ovakav korak. Svoj je govor završio ovim riječima:

„Mi smo svi ljudi od dela, a ne samo od reči... Evo ja tri sata pričam, a sad je potrebno delo. Pre svega trebujemo delo za naš želudac, jer smo ogladneli ko paščad na onoj prokletoj robiji."

I njemu je svak pljeskao, a najviše Imbro Hadžiomerović koji je pristupio k njemu i zagrlio ga ovim riječima:

„Valaj, efendijo, ta ti valja! Gladan sam ko kurjak!"

Marsijanci su poveli na to šest zemaljskih putnika da se najedu. Svi su šutke jeli. Samo je dr. Adolf Prohaska postrance stajao s nekim sijedim gospodinom (valjda profesorom sveučilišta) i bilježio u svoju bilježnicu njegova razlaganja. Učeni pan profesor zanimao se za marsovski jezik, pa je doznao vrlo zanimljivih stvari. U staro je vrijeme marsovski jezik bio kao i na zemlji. No pred toliko i toliko godina, iza velikih borba i krvoprolića, postade Mars republikom. Republikanci su htjeli posve prekinuti sa starim mišljenjem, djelovanjem i govorom — pa sve okrenuše naglavce. Pojedine odredbe i zakoni prisiliše narod na nove misli, riječi i djela. Jedna je odredba, koju su pogrdno nazivali „dekret odostraga", glasila ovako:

„Zabranjuje se govoriti i pisati kao dosad. Svi moraju govoriti i pisati obrnuto nego dosad. Sve knjige starim jezikom treba sažeći na lomači, a svakoga koji se ogriješi o ovu odredbu također spaliti da mu ne ostane ni traga ni glasa kao ni starim stvarima što su bile i nestale prije velike i dične marsovske republike."

Uza sve stroge odredbe bujao je na Marsu pokret koji je tražio staru riječ, staru slobodu i stari poredak. I eto: današnji dan je tu goruću želju cijeloga Marsa — ostvario!

Dr. Adolf Prohaska bio je sretan od tolikih otkrića i zaboravio je na svoj želudac. Drugi su se, međutim, bili najeli za puna tri dana. Imbro Hadžiomerović je morao otpasati posvema svoj opasač, a lice mu je cvjetalo rumenilom i zadovoljstvom. A i ostaloj je družbi titrala na usnama sreća i blaženstvo, pa nisu osjećali potrebu ni da govore. Zaljubljeno su gledali jedan u drugoga i mislili kako je to divno kad se čovjek može dobro najesti.

Vani je još sve bučilo, vikalo i pjevalo. Sve se na Marsu i opet preokrenulo naglavce. Pisali su se novi zakoni, palile knjige i listovi koji su bili pisani naopako, i slobodno se i bez novaca pilo u svim krčmama. Suhi republikanski režim bio je zabranio i alkoholna pića, zato su se danas ljudi mogli, hvala Bogu, nakon toliko godina da već jednom nesmetano napiju...

Uto je stupilo nekoliko odličnih Marsijanaca pred zemaljske izaslanike i odlikovalo ih ordenom svetog Pantelije za hrabrost i zasluge za domovinu. Imbro Hadžiomerović je skoro umro od sreće i ganuća. Marsijanci su im rekli da sada slobodno iskažu svoje želje, jer će im biti svaka izvršena. To je Imbro jedva i dočekao i lanuo:

„Ajde, efendijo, vodi me da zalijem, žeđam već danima," i ode Imbro među „žedne" da se natječe s njima u junaštvu grla.

Micika Strugar je zaželjela da joj donesu ogledalo i pudra, jer je sve to izgubila, pa da je jedan feš kavalir povede u autotaksiju do kina.

Dr. Adolf Prohaska nije htio da se nikuda miče: želio je samo da ostane na miru sa novim svojim sijedim prijateljem i da nastavi započeti razgovor u kojemu je već bio pobilježio 749 knjiga što će ih morati dobaviti zbog povijesti Marsa i njegovih stanovnika.

Ivica Bukavec je želio posjetiti kakvog šefredaktora i dati mu neka mišljenja zemaljskih prvaka o novom poretku na Marsu.

Milutin Jovanović je „zahtevao da ga povedu k ministru predsedniku na službeni intervju".

A Mate je Dujić pozvao nekog stražara i rekao mu:

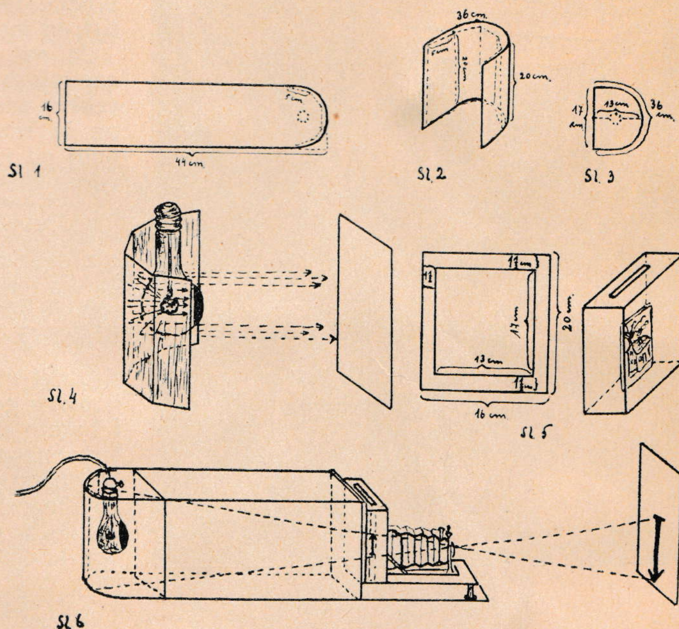
„Ej ti, odi amo! Pođi da vidiš ča je od moga baluna i čuvaj ga ka oko u glavi da se koji mandrilo ne bi uvuka unutri i pokupio sve vridnoga ča je unutri... A ja gren ća vidit ča je od onega prajca i beštije od Maksota Schwarza."

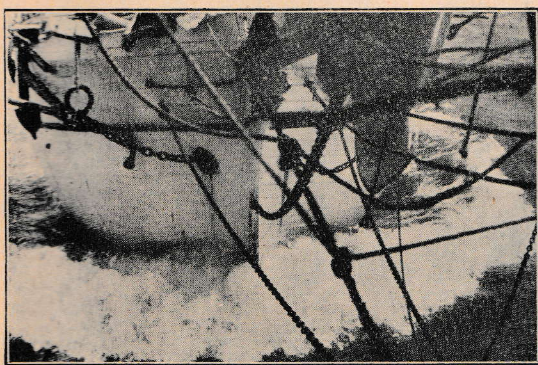
I tako su se razišli na sve četiri strane Marsa — slavni zemaljski pretstavnici, a slavni vođa ekspedicije, Mate Dujić, osta kao pastir bez ovaca.

KAKO ĆU NAPRAVITI APARAT ZA POVEĆAVANJE

Najprije treba reći što se povećava i zašto se povećava. Uzmimo na pr. snimanje različnih utrka. Motoristi se kod utrke ne možemo približiti već radi opasnosti i radi toga što može lako da izmakne iz vidnog polja, a i radi eksponiranja (što je bliže aparat predmetu koji se kreće, to mora biti kraće eksponiranje). Zatim nam povećavanje služi, ako hoćemo iz skupne slike izvaditi pojedinca u normalnom formatu. Imade mnogo slučajeva gdje će se foto-amater moći lijepo poslužiti aparatom za povećavanje. Takvih aparata imade mnogo sistema, ali oni su prilično skupi. Zato ćemo ovdje pokazati kako si može svatko sam izraditi ovakav aparat.

Izgradnja komorice. Najprije zavinemo dasku dulj. 36 cm, a šir. 20 cm tako da stražnji dio aparata dobije oblik valjka (sl. 2). To postignemo na taj način, da dasku grijemo u vrlo toplu prostoru i ujedno je lagano svijamo do potrebne veličine. Ovako svinutu dasku pričvrstimo na glavnu dasku, odnosno na podlogu aparata. Sada izrežemo pokrov komorice kojemu je jedna strana duga 36 cm, a druga 17 cm (sl. 3). U sredini urežemo krug gdje kasnije smjestimo ležište žarulje (Fassung). Ovamo dolazi žarulja od 75 vata. Promjer je urezana kruga 4 cm. U tu komoricu metnemo zrcala duga 20 cm, široka 5 cm tako da svih pet pretstavljaju izbočinu koja ima da služi kao zamjena za konkavno zrcalo koje je dosta skupo (sl. 1, desna str. i sl. 2). Kao što je poznato zrcala imadu zrake izvora svjetlosti što više koncentrirati, da bude projecirana slika jako svijetla. Sada treba riješiti najvažniju stvar, da ove zrake pravilno razaspemo u vidno polje. To ćemo postići tako da upotrijebimo mat-staklo, tj. da komoricu zatvorimo s prednje strane mat-staklom šir. 16 cm, dulj. 20 cm. Time smo svjetlost donekle izjednačili. Da postignemo potpun uspjeh, moramo i žarulju s prednje strane u sredini namazati crnom lak-bojom ili živinim amalgamom, jer time smo postigli da velik snop zraka svjetlosti, što bi odmah udario na negativ i prema tome odviše osvijetlio sredinu, upijemo crnom plohom i omogućimo jednolično raspršivanje,

ROBERTO NIGOEVIĆ, KLJUN BRODA
(Snimljeno s broda za vrijeme plovidbe)

čemu služi i mat-staklo (sl. 4). Glavno je, dakle, da se zrake jednolično raspršuju u prostor. Sada dolazi izrađivanje stalka za aparat. U drvenu ramu moramo umetnuti drugo mat-staklo, a samu ranu pričvrstimo opet na podnožje aparata. Konačno ćemo još izraditi okvir dulj. 16 cm., šir. 13 cm, debljine 5 cm. Spojnice presvučemo baršunom, da se time zatvore sve rupe nastale kod umetanja aparata. Na donjoj strani okvira metnemo još ležište za foto-aparat, a to isto presvučemo baršunom. Sada stražnji dio projekcijskog aparata spojimo s prvim pomoću crnoga gustog sukna (mjesto mijeha) tako da izgleda četverouglasto. Ovaj opis razjasniće još više same slike. Na ovaj način možemo sami izraditi dobar i jeftin aparat za povećavanje, pa će se sigurno dati i naši foto-amateri na posao da si naprave takav aparat, i ako budu radili prema ovim uputama, onda će jamačno biti zadovoljni s uspjehom.

Ko imade i malo pojma o osnovnim principima fotografije, tome će jamačno izgradnja aparata, prema ovim uputama, vrlo dobro uspjeti. Iz iskustva se može reći da se takvim aparatom mogu povećavati isto tako dobre i precizne slike kao i tvorničkim, samo što je onaj mnogo skuplji, te ga ne može svaki nabaviti. Svako stvaranje veseli čovjeka, pa ćemo se lijepo pozabaviti i izgradnjom ovoga aparata.

Ivo Sedlar

RAZBIBRIGA

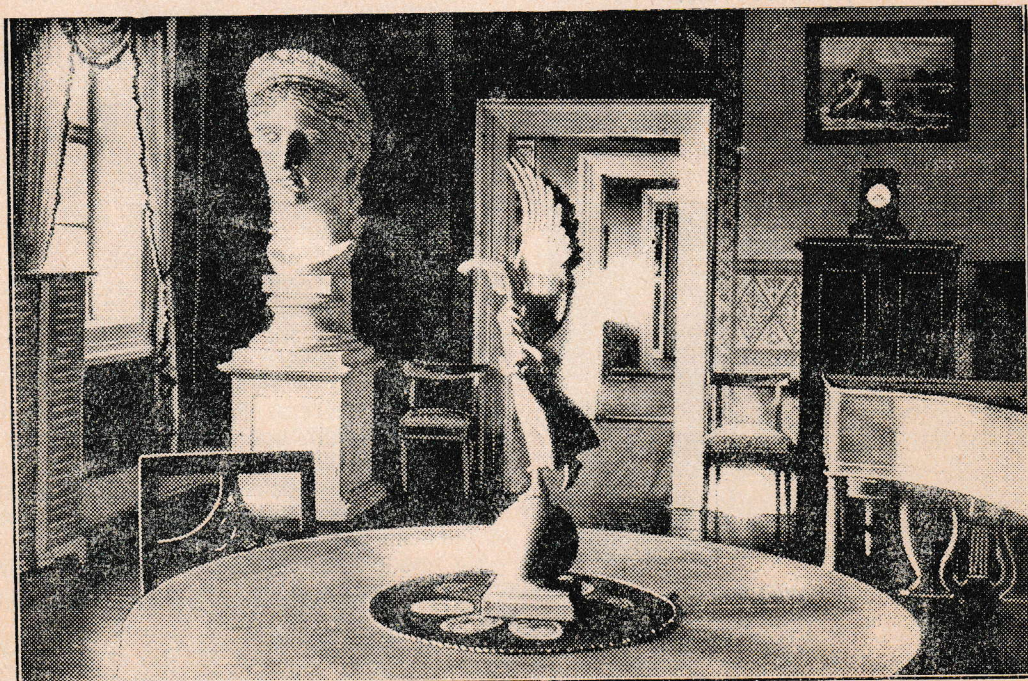

Željezo na vodi — Kad ustvrdimo da željezo može plivati na vodi, onda će nam se to na prvi mah činiti nevjerojatnim, iako je to, u užem smislu, dokazala već mornarica sa svojim željeznim kolosima koji plove po svim morima svijeta. Usprkos toga mnogomu je teško shvatiti da može željezo plivati na vodi.

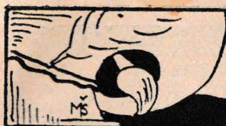
Za naš pokus spremićemo čašu sa drškom, napunjenu do vrha vodom, zatim ne odivše veliku iglu. Nato uzmemo papir za pisanje pa ga izrežemo u četverokut, da bude nešto dulji od igle. Taj papir položimo na površinu vode, a onda na nj stavimo iglu. Za kratko će vrijeme početi papir da tone, čim je usrkao u sebe neku količinu vode, a na naše iznenađenje ostaće igla na površini vode plivati.

Ako još k tome namažemo iglu, prije negošto smo je stavili na papir, uljem, onda će pokus uspjeti još sigurnije.

„Izlet na Mars“, pripovijest koja je izlazila u ovom godištu „Krijesa“, izaći će popunjena i bogato ilustrirana u posebnoj knjizi za vrijeme narednih praznika. Cijena će knjizi biti 30 dinara. Pretplatnici „Krijesa“ dobiće je za 20 dinara, ako je naruče do 1 srpnja o. g. Narudžbe prima: Uredništvo „Krijesa“, Zagreb, Trg kralja Tomislava broj 21.

NAJVEĆI NJEMAČKI PJESNIK J. W. GOETHE RODIO SE 1749, A UMRO 1832
Ove je godine čitav kulturni svijet proslavio 100-godišnjicu njegove smrti. Goethe je volio naše narodne pjesme pa je „Hasan-aginicu“ preveo na njemački. Naša slika prikazuje Goetheovu sobu u Weimaru koja je isto onakva kakva je bila dok je pjesnik u njoj stanovao.

PERO I KIST

Slikar Ljuba Babić rodio se 1890 u Jastrebarskom. Maturirao je u Zagrebu, iza toga je studirao na zagrebačkoj Umjetničkoj školi i u Münchenskoj akademiji, a zatim je boravio u Francuskoj i Italiji. Izlagao je u mnogim većim mjestima kod nas, a osim toga u Beču, Rimu, Parizu, Zürichu, Varšavi, Lavovu, Barceloni, New-Yorku i Londonu. Poznat je kao odličan ilustrator knjiga, a radi i kao scenograf u zagrebačkom kazalištu. Profesor je na Umjetničkoj akademiji u Zagrebu.

SLIKAR LJUBO BABIĆ U SVOM ATELJERU

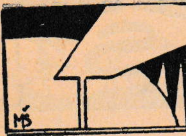
Tehnikom slikarstva vlada savršeno, a odlično poznaje i teoriju umjetnosti pa se odlikuje i kao stručni pisac. Studirajući različne mogućnosti stvaranja, obrađivao je najraznoličnije sadržaje, a u zadnje se vrijeme najviše bavio dalmatinskim i ličkim krajobrazom. Sva mu djela odaju veliku umjetničku kulturu i ozbiljno shvaćanje umjetnosti.

Đuro Sudeta — 30 travnja navršilo se pet godina kako je promijenio svijetom ovaj izraziti i snažni pjesnik. Iako je umro veoma mlad (rodio se 1903 u Staroj Plošćici, a umro 1927 u Koprivnici), ipak mu je život bio veoma obilan radom. Od njega imamo, uz ostala djela razasuta po različnim časopisima, tri zbirke pjesama: Osamljenim stazama, Kućice u Dolu, Sutoni i fantastički roman Mor. Pjesnik je svršio preparandiju u Zagrebu i neko je vrijeme službovao na građanskoj školi u Virju, ali ga je već zarana mučila teška bolest, dok ga konačno nije sušica spremila u grob. Težak mu je, dakle, bio život, ali on ga je podnosuo strpljivo kao pravi kršćanin.

Đ. Sudeta bio je veoma talentiran i osjećajan, pa imade malo književnika koji bi za tako kratka života ostavili toliko vrijednih književnih radova. Pjesme mu se odlikuju nježnošću, finim osjećanjem s prirodom i lakim ritmom. Radi teških jada koji su ga u životu snalazili imade u njegovim pjesmama i sumornosti, ali mu se ipak bolovi olakšavaju predanom kršćanskom vjerom. Pjesme mu djeluju snažno i uvjerljivo, pa se Sudeta s pravom ubraja među najbolje mlađe hrvatske pjesnike.

August Šenoa: Zlatarevo zlato — Iza Šenoine ,,Branke" izdalo je Društvo sv. Jeronima njegov historijski roman ,,Zlatarevo zlato". Tako eto dobiva o Šenoinoj proslavi hrvatska javnost u novom izdanju njegovo najpoznatije djelo koje je već 1872, kad je počelo izlaziti u ,,Vijencu", pobudilo opće priznanje i velik interes. No i kasnije je uvijek ostalo Zlatarevo zlato najpopularnije djelo naše književnosti, pa će ga i danas jamačno svim srcem prigrliti naša odraslija omladina. U ovom romanu, uz tragičnu ljubav velikaša Pavla Gregorijanca i Dore, krasne kćeri zagrebačkoga zlatara Krupića, opisuju se političke borbe u Zagrebu, zatim borbe s Turcima. Tu je savršeno prikazan javni život u Zagrebu i u Hrvatskoj, živo su ocrtani tipovi, s osobitom se toplinom opisuje Zagreb i njegova okolica. Sam roman završuje hvalospjevom gradu Zagrebu (taj je svršetak štampan u 5 br. ,,Krijesa"). U tom je, dakle, romanu prikazan dio naše prošlosti tako živo i uvjerljivo, s toliko topline i ljubavi, pa nije čudo da je Zlatarevo zlato postalo svakom Hrvatu najpoznatijom i najmilijom knjigom.

Velika je zasluga Društva sv. Jeronima da je to djelo izdalo u veoma ukusnoj opremi, sa prekrasnom slikom od Vl. Kirina (stilizirana Kamena vrata i Dora Krupićeva). Predgovor je napisao prof. dr. Ljubo Maraković osvijetlivši veoma točno i jasno razvitak historijskog romana vani i kod nas. Prednost je ovog izdanja i ta da je u njem štampan i stvarni tumač koji je sastavio sam August Šenoa, pa nam tako postaju mnogi događaji jasniji.

POGLED NA SVE STRANE

Potopljeno mjesto — Mora, jezera i rijeke širom svijeta skrivaju u sebi često veliko blago: zlato, srebro, dragulje, umjetnine. Potopile su se lađe, a s njima zajedno i ove dragocjenosti. Ali još su zanimljivija potopljena mjesta. U Irskoj se nalazi jezero Longh Neagh (Loh Ne), na kojega dnu već dugo stoljeća počiva mjesto, i ribari pripovijedaju da se za tihih večeri vide njegovi okrugli stupovi.

U zadnje su vrijeme Rusi otkrili potopljeno mjesto u Crnom Moru uz Krimsku obalu. Onamo su poslali učenjake da prouče kako je veliko mjesto, kada je bilo sagrađeno, čije je bilo i zašto se potopilo. Sa sobom su uzeli, dakako, i aparate za filmovanje. Već sada drže da su mjesto valjda sagradili stari Skiti.

Staklene kuće — Već dugo vremena žele neki ljudi izgraditi staklene kuće koje bi imale staklene stijene, te bi tako bile vrlo svijetle i sunčane. Ali neprilika je bila s radoznalim prolaznicima koji bi imali uvijek uvid u kuću. Sada su i to inženjeri riješili: pronašli su takvo staklo kroz koje se iz kuće vidi sve što se zbiva vani, možemo gledati na cestu, u vrt ili kamo hoćemo, a izvana se u kuću ne vidi, jer staklo odbija svjetlost. Ipak se i iz kuće ne vide stvari baš onakve kakve jesu, nego su nešto tamnije kao da ih gledamo kroz tamne naočali.

Zanimljive sitnice — Čarape su se počele nositi istom u jedanaestom stoljeću; prije toga omatali su noge povezama.

U Njemačkoj je uvedeno računanje markama godine 1873.

Zapreke žicom u ratu počeli su najprije upotrebljavati Japanci u ratu sa Rusijom, a i opkope su počeli upotrebljavati u ruskojapanskom ratu 1905.

Kanarinke ne mogu podnositi ni propuha ni vjetra, ni studeni, pa je okrutnost metati ih na otvorene prozore.

Kosa sa živa, zdrava čovjeka ostane elastična dvije godine, onda postane krhka i bez sjaja.

Pravi panama šeširi stajali su prije rata komad 5.000 maraka i više.

U prašumama Floride raste do sto pedeset različnih vrsti drveća.

Kongo je najširi vodeni put na zemlji. Njegove obale su na mjestima tako udaljene jedna od druge, da se dvije lađe mogu voziti jedna pokraj druge, pa se ne vide.

Stradanje sova u dimnjacima — Njemački je proučavalac ptica Clodius, kroz pedeset godina opažanja i proučavanja ptičjeg svijeta, vidio šest slučajeva kad je sova nastradala u dimnjaku. U tri su slučaja bili nastradali šumski ćukovi, jedanput obični ćuk, pa sova drijemavica, a u šestom se slučaju ne sjeća koja je sova nastradala.

Lako je pogoditi zašto sove nastradaju u dimnjacima. Uzoru se ove noćne ptice sakrivaju ispred danjeg svijetla u šupljine drveća, u otvore po zidovima, u tornjeve i razvaline, u pećine da predane. Tako ulete i u dimnjak, čije crno i čađavo zjalo smatraju zgodnim predaništem. Tu se prevare pa smrskaju glavu.

Ima slučajeva kad se sova udobno nastanila i u dimnjaku. Naravno je da su to bili napušteni dimnjaci. **M. T. M.**

Ljudske žrtve za gradnje Panamskoga prokopa — U jednom pismu Georga M. Youngsa, člana kongresa Sjedinjenih Država, izvješćuje pukovnik Gonthals da je za gradnje Panamskoga Kanala od svibnja 1908 do ožujka 1914 nastradalo nesrećama 1219 ljudskih života. Ovaj broj slučajeva smrti odnosi se samo na nesreće pri gradnji, a tu nije uračunano 167 žrtava koje su se slučajno potopile. Od kolovoza 1908 do ožujka 1914 teže je ozlijeđeno 25.100 ljudi.

Jutarnje sunce ima osobitu zdravstvenu vrijednost. Pri proljetnom liječenju valja rano ustajati. To vrijedi osobito za vrijeme listanja i cvjetanja. Ni u koje doba ne miriši tako ugodno vrt, livada i šuma kao ujutro. Svako jutro priroda kao da nanovo uskrisuje. Preko dana se umori vegetacija. Prijatelj prirode ne shvaća kako može toliko ljudi prospavati najdivnije doba prirode. Rano ustajanje ne samo da donosi boljitak, zdravlje i mudrost u kuću već nam pribavlja pravi, čisti životni užitak.

Nešto o kukuruzu — Kukuruz je jedini krušni plod koji smo dobili iz Novoga Svijeta; čini se da mu je domovina Meksiko. Nakon otkrića Amerike raširilo se sijanje kukuruza brzo u toplijim zemljama Staroga Svijeta, ponajpače u južnoj Evropi. U deset godina od 1901—1910 iznosila je svjetska žetva kukuruza poprijeko 90 milijuna tona godišnje. 1912 preko 110 milijuna tona. Najviše kukuruza dobiva se u Sjedinjenim Državama Amerike, gdje se 1912 dobilo 79.4 tona ili 70 postotaka čitavoga svjetskoga proizvoda. Daleko iza toga slijedi Ugarska sa 5.2 milijuna tona, Argentina sa 5 i Kanada sa 4.7 milijuna tona. Između 2 i 2½ milijuna tona kukuruza dobiva se u Rumunjskoj, Italiji, Austriji i Rusiji. Da kukuruz dozrije, potrebno je toplo, sunčano ljeto. U hladnim krajevima izvrstan je kao zelena krma.

Kukuruz se troši više nego raž i pšenica, jer je jeftiniji. Osim toga imade u kukuruzu neizmjerno mnogo bjelanka, lako je probavljiv i na jednostavan način mogu se od njegova brašna prirediti tečna jela. Mnogo se upotrebljava kao hrana za blago, naročito za perad i za tovljenje blaga. Od zrnja dobiva se svjetložuto kukuruzovo ulje, koje se miješa sa običnim, a upotrebljava se u tvornicama sukna i boja.

Smioni mornari — Tri sportaša otisnuli su se pred godinu dana iz Glasgova u Škotskoj na 17 m dugoj jedrenjači i prevalili su 20.000 milja. Zaustavili su se na Fidžima, zapadno od Australije. Kane putovati dalje oko svijeta.

FILATELIJA

Kako ćete lijepiti marke — Osim priloga koji raspravljaju o filateliji, filatelističkim društvima i sličnim stvarima, »Krijes« će donositi i praktične upute za mlade sakupljače maraka. Danas govorimo o tome kako treba lijepiti marke. Na ovome se treba malo opširnije zadržati, jer baš kod lijepljenja maraka mnogi filatelisti, osobito početnici, najviše griješe. Marke se ne smiju ni u kojem slučaju lijepiti različnim ljepilima kao što je na pr. brašno. U tu svrhu treba nabaviti posebne male papiriće s ljepilom. To je veoma jeftino (za par dinara možemo ih dobiti na stotine komada). U pomanjkanju posebnih tih papirića, možemo se poslužiti običnom vrpcom s ljepilom, kojom lijepimo i zakrpavamo poderane novčanice. Tu vrpcu treba samo izrezati na male komadiće. Takve papiriće previjemo točno po sredini. Tako da ljepilo ostane s vanjske strane. Tada ovlažimo jednu stranu i na nju pričvrstimo marku koju želimo prilijepiti. Poslije toga ovlažimo drugu stranu i tu onda prilijepimo na papir ili album. Tako prilijepljene marke čvrsto drže, i nećemo je oštetiti, kad je budemo dizali ili premještali. Naprotiv, kod uporabe različnih ljepila redovno oštetimo marku te je tim upropastimo, jer jedino cijela i neoštećena marka vrijedi. Na ovaj način mi lijepimo marke u svoje albume u t. zv. »izborne sveščiće«. To su male knjižice s nacrtanim okvirima. U te okvire mi lijepimo marke za zamjenu ili za prodaju. Uslijed toga ovdje se marke često dižu i stavljaju, pa promislimo samo što bi bilo od maraka, kad bismo ih nepravilno lijepili. Za spremanje maraka koje nam služe za zamjenu ili za prodaju imamo još i posebne sveske s platnenim ili papirnatim žljebovima, u koje veoma lagano vadimo i stavljamo marke bez ikakvog ljepljenja. To je veoma praktično, ali nije lako pristupačno zbog visoke cijene takvih svezaka. Evo, draga omladino, držite se ovih pouka o lijepljenju, jer vam je to jedini način da sačuvate cijele i neoštećene marke, koje ste vi s velikim trudom i brigom sakupili. Kojim ćete redom lijepiti marke, o tom ćemo progovoriti drugom zgodom.

Marke za zračni poštanski promet — Radi ogromnog napretka moderne tehnike, u ovom našem slučaju zrakoplovstva, razvio se i veliki poštanski promet zračnim putem, tj. zrakoplovima. Razumljivo je da su nastala odmah posebna izdanja maraka za ovaj promet. Većina tih maraka nose lik zrakoplova. Osobito se ističu izdanja naprednih i kulturnih država, kao Engleske, Sjedinjenih Država, Francuske, Njemačke, Italije i drugih. Jugoslavija još nema niti jedno izdanje za zračni promet, a za sad nije ni potrebno, jer je zračni poštanski promet u ovoj državi još neznatan.

Zemljopis i filatelija — Kad vidiš jednu marku tebi nepoznate države, nemoj mirno prijeći preko toga, nego odmah potraži tu državu u svom zemljopisnom atlasu. Ako je ne možeš sam naći, ti se onda obrati na kojeg druga ili koju stariju osobu. S ovakvim radom imaš dvije koristi: Poznavanjem država svijeta i njihovog položaja raste tvoja ljubav prema markama, a s druge strane stičeš što više znanja iz zemljopisa, koje je potrebno svakom kulturnom čovjeku. Zato uvijek radi prema ovim uputama.

Kako ćete marke odlijepiti s papira — U ovome griješe mnogi sakupljači maraka, osobito mlađi, pa ćemo vam zato dati par korisnih uputa. Prije svega morate zapamtiti ovo: u nijednom slučaju ne smijete marke kušati odlijepiti prosto rukom, jer tada marku redovno oštetite i time upropastite. Dosta je mala pogreška, kao na pr. kad ostane koji zubac na papiru ili sloj same marke. U ovom zadnjem slučaju je marka oštećena, ako je samo na jednom mjestu prozirnija. A kako onda treba otstraniti marku s papira?

To je veoma lako i jednostavno. Marku zajedno s papirom stavimo u vodu, pa će marka sama otpasti od papira. Još je bolje, ako vodu samo malo ugrijemo. Pri ovom postupku, osobito ako je voda topla, ne smijemo marke dulje zadržati u vodi, jer mnoge marke ispuštaju boju i izblijede, a mogu se čak i raspasti. Po tom marke sušimo na ovaj način: Marke se poredaju na papir tako da stražnja (bijela) strana ostane s vrha. A zašto to činimo? Zato, jer mnoge marke (na pr. stare austrijske) imaju tako dobro ljepilo da nešto preostane i iza dulje kupke, pa bi nam se te marke opet prilijepile na papir na kojem ih sušimo. Marke nije dobro sušiti na suncu, jer se previše sagibaju, a mnoge mogu i izgubiti na boji. Osušene su marke uvijek više ili manje zgužvane, pa ih zato stavljamo u knjigu, koju pritisnemo kakvim teškim predmetom.

Evo, ovako, draga omladino, treba pripravljati marke. Ako se budete držali svih ovdje iznesenih uputa, nećete oštetiti marke, a sami već znate od koje je to osnovne važnosti u filateliji.

Lukša

ODGONETKE IZ 8 BROJA KRIJESA

1 Rebus — Međunarodni jezik (među na r od n i je zik).

2 Magični kvadrat — Bern, Esav, rasa, Novak.

3 Križaljka — Vodoravno: Rea, Siv, Gorki, Emalj, Biber, Ud, Um, Makso, Adolf, Svi, Res, Mil, Ema, Ai, Zec, Tal, Ama!, Enc., Čavli, Die, Odugi, Spona, Osaka, Elida, Šidus, Dürer, Sardinija. — Okomito: Rikard Strauss, Ante Kovačić, Sienkiewicz, Velika Kikinda, Grabancijaš, Julje Zeyer, Boccaccio, Mausuius-a, Memento, Murillo, Iso, Filiala, Grete, Ema, Jam, Ze, u, Eng., Roda, Ida, Verdi.

4 Rebus — Tkogod pjeva, zlo ne misli. Pjevajmo dok smo mlađahni.

5 Logogrif — Ka-šika, be-šika.

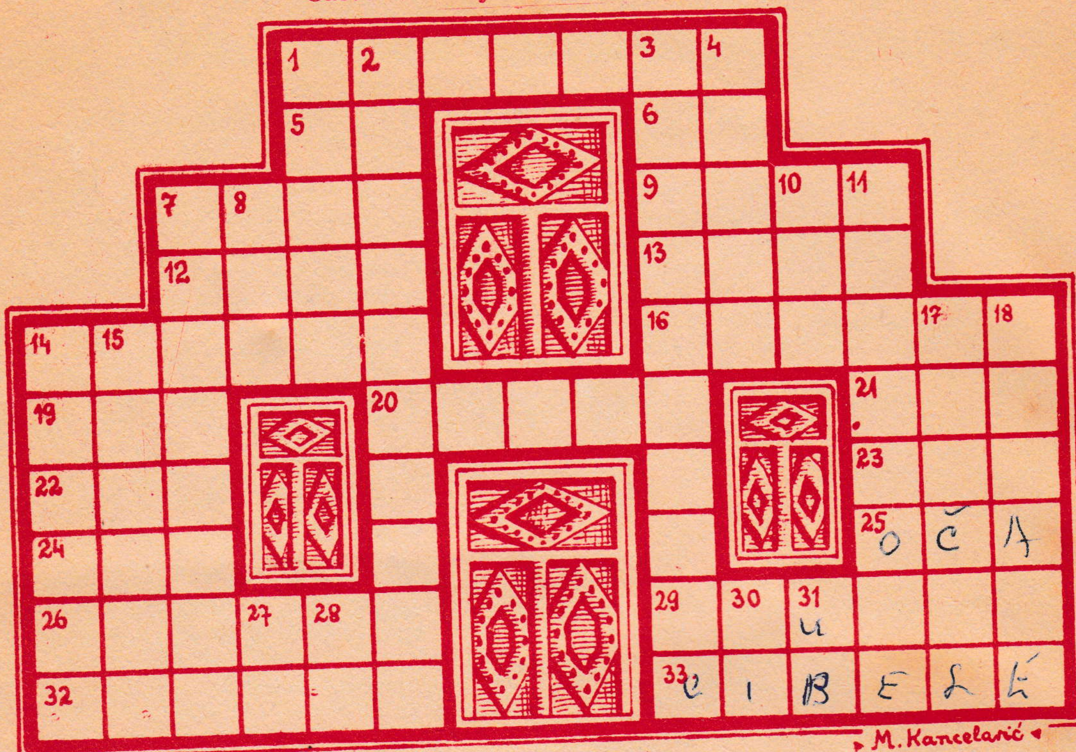
6 Sklanjalka — Bura, bure.

7 Brojčanica — Prvi red: 16, 3, 2, 13; drugi red: 5, 10, 11, 8; treći red: 9, 6, 7, 12; četvrti red: 4, 15, 14, 1.

Z A G O N E T K E

1 Križaljka

Sastavio *Marijan Kancelarić*, Krk

Vodoravno: 1. Jednooki div. 5. Vrh. 6. veznik. 7. dionica. 9. ž. ime. 12. biblij. brdo. 13. nevjernik. 14. mod. njemački pisac (fon.). 16. dan. 19. prilog. 20. gruntovnica. 21. zamjenica. 22. pripadnik starog naroda. 23. čitav, cio. 24. švicarski kanton. 25. slov.: otac. 26. aps. 29. sredovječna španj. država. 32. talij. rijeka. 33. obuća. — Okomito: 1. nadstojnik. 2. naš astronom. 3. pristaša poznatog grč. filozofa. 4. lice iz francuske revolucije. 7. namazati smolom. 8. božica (lat.). 10. mjesto u Dalmaciji. 11. polijevanje. 14. slavan dalmat. grad (tuđ.). 15. ž. ime + akcija. 17. franc. ime. 18. zabavni lokal. 27. dva vokala. 28. užgano drvo (½). 30. japanska mjera. 31. kratica ugodnika Božjeg.

2 Logogrif

Sastavio *Marko Krvavica*, Split

A. Skup od više ljudi.
B. Učo za njim žudi.
C. Dio naše noge.
D. Prave vode mnoge.
E. Sličan mnogo hrtu.
F. Raste nam u vrtu.

3 Slagaljka

Sastavio *Ferdo Starman*, Visoko

Prijedlog jedan reci sad.
Mene svako ima rad.
Skupa sada to sve spoji,
Kraj Jadrana grad nam stoji.

4 Magični kvadrat

Sastavio *Zvonimir Bego*, Šibenik

	1	2	3	4	5	6	
1							zemlja
2							poglavica
3							ataka
4							ostavština
5							udaljeno
6							učenjak

Vodoravno i okomito isto!

Odgonetke iz ovoga broja treba poslati najkasnije do 31 kolovoza. Pet odgonetača dobiće za nagradu korice za uvez cijelog godišta Krijesa.